

ХАЛИДЕ ЕДИП СИНЕКЛИ БАКАЛ

Превод: Гюлчин Чешмеджиева

chitanka.info

ПЪРВА ЧАСТ

I

*Всичко, което съществува във вселената, е
илюзия и мечта, отражение в огледало или сянка.*

Синекли бакал — тъй се нарича тази тясна, затънтена уличка по името на квартала, в който се намира. Всичките ѝ къщи са дъсчени и двуетажни. Стари покриви, старовремски стрехи, надвесени, по-скоро облежнати една на друга. Да не беше проточената по средата от единия до другия край пролука, уличката би заприличала на тъмен, сводест проход. На изток и на запад пролуката се превръща в преливащ се разноцветен светлинен сноп, но двете страни на улицата са винаги тъмни и прохладни.

Спрете ли на ъгъла и вдигнете очи, на всеки прозорец ще видите червени глинени саксии и почернели газови тенекии. В саксиите има червен, бял и лилав здравец, обички и карамфили. Газовите тенекии приличат на островчета от зелен босилек. На отсрещния ъгъл лилава акация е образувала навес, а под нея е най-известната чешма в околността. Зад всичко това, подобно на театрален декор, се издига бяло, дълго и тънко минаре.

Зад затворените решетки на прозорците ще забележите строени една до друга глави на старици. От време на време те изоставят бродериите си, провикват се към някой от прозорците и клюкарствуват на висок глас. По улицата, към чешмата и обратно, сноват жени по налъми, покрили глави с тънки шамии, и с котлета в ръце. Момиченца с плитки седят пред портите и дъвчат дъвка. Боси, гологлави момченца със скъсани беневреци, наклакали около локвичките между разбития калдъръм, пускат книжни параходчета.

Почти няма разлика между тази уличка и която и да е бедняшка махала по света. Тя не е уличка, колкото място за срещи и събирания. Тук хората от квартала се събират на сладки приказки, веселят се, карат се и се забавляват. Изглежда, събитие в живота, което да не може

да се случи в уличката. Старите със смях разказват, че на времето дори раждали край чешмата.

Ако непознат човек спре и побъбри с жените край чешмата, нечий кьносан пръст непременно ще му посочи две неща. Едното е „Истанбулска бакалия“ на Мустафенди, а другото — къщата на имамина, чиито задни прозорци гледат към чешмата. Бакалията е дюкянче забутано като мрачна хралупа под една от къщите в средата на уличката, а домът на имамина е единствената триетажна сграда на нея. Вярно е, че входът ѝ е откъм другата улица, но малката Синекли бакал иска да си я присвои. Защото при раждане и смърт, при венчавки и всякакви жизнени проблеми всички жители на околността, бедни и богати, са принудени да идват в тази къща.

Мустафенди е истински стиснат, свадлив махленски бакалин, от ония, които осмива всеки медах^[1]. Имаминът ли? На пръв поглед прилича на който и да е махленски имамин, но всъщност не прилича на никого освен на себе си: дебели вежди с щръкнали косми като бодли на таралеж, две хлътнали, черни като нощ, изгарящи като въглен, режещи като нож мънички очички. Носът му е дълъг, лисичи. Черната му брада е доста побеляла. Целият той е мъничък и хилав. Но внушителната бяла чалма, халатът с широки ръкави и бавната, клатушкаща се походка му придават някаква особена величественост. Има силен, дебел глас, на който могат да завидят дори едрите, снажни мъже. Говори така, сякаш винаги проповядва, със сурово красноречие; дори най-обикновените неща произнася риторично, сякаш чете коран, всеки елиф^[2] в неговите уста се проточва като в молитва. Ония, които след дълги караници и пазарлъци все пак успяват да откопчат от него смъртен акт или позволително за брак, го наричат скръндза, скъперник и отминават. Но други, които редовно посещават проповедите му в малката махленска джамийка, изпитват известен страх и смущение пред него.

Ако имаминът на Синекли бакал се беше родил не в страшната епоха на Абдул Хамид II, а през XIV век, с огнения, фанатичен блясък на очите си, с безпощадната си вяра и особено красноречието си би могъл да събере около себе си тълпи и да стане един от ония софти^[3], които повличат хората след себе си в името на някаква идея.

Догмите, които иска да внуши на паството си, са безпощадни. На този свят човек можете да тръгне само по два пътя. Единият води към

рая, другият към ада. В проповедите си имаминат описва втория път много по-живо, по-блестящо. Няма кътче от ада, което той да не познава, и мъчение, което да не може да обясни нагледно. Според него към ада са се запътили всички заблудени овце, обичащи удоволствията и веселието. И той така красноречиво говори за това, че в младежката част на слушателите веднага се пробужда желание да се присъединят към заблудените. Кандидатите за рая са съвсем други хора. Не се смеят, не танцуват, никъде не намират спокойствие и никого не оставят на спокойствие. За тях удоволствията и веселието са грях. Лицата им са мрачни, душата им е обзета от мъка, всеки миг са заети с мисълта за оня свят. В проповедите си имаминат почти не засягаше понятията добро и зло и нравствените норми като „помагай на бедните“, „не лъжи“, „обичай ближните си“ и т.н. Той искаше да внуши едно-единствено нещо на тоя свят: нестихваща злоба, безусловна ненавист към радостта и насладите и изобщо към проявите на живота. Ето защо при среща с него усмивките замръзваха, смеховете секваха, децата се пръскаха като пилци.

Имаминат, който се стремеше да създаде една постоянна задгробна атмосфера в Синекли бакал, се оказа, безсилен пред склонността на хората към грехове. Жителите на махалата бяха весели, шумни хора, които непрекъснато се отклоняваха от правия път. Но имаминат не беше от ония, които се отчайват.

Съпругата му почина млада и той повече не се ожени. Нямаше си никого освен една дъщеря. Тя се казваше Емине, имаше бяла, гладка кожа, розови бузи, плътно стиснати устни и мънички черни очи. Беше чиста, пъргава, претенциозна, не се унижаваше да играе с децата от махалата. Беше намръщена, не се смееше — истинско олицетворение на проповедите на баща си. Но противоречивата съдба, причакваща хората зад най-неочаквания ъгъл, именно чрез Емине стовари върху имамина най-тежкия си юмрук. На седемнадесет години момичето пристана на известния с мързела си момък по прякор Къз Тефик^[4], изпълнител на женски роли в народните театрални представления. Дружбата им възникна още в училище. Двете деца седяха на един чин, един и същи калфа^[5] ги беше водил на училище, и заедно бяха пели молитвата „Ей, реки на рая“. Не си приличаха нито външно, нито по характер. Природата ги бе свързала по някаква несъвместима с логиката и разума тайнствена случайност.

Още тогава Тефик беше дългокрако, здраво момче с кестеняви като на момиче благи очи, палав смешник, чиито червени устни не млъкваха. От момента, в който проходи и проговори, той непрекъснато имитираше някого и караше махалата да се превива от смях. Заедно с овдовялата си майка живееха в къщата на вуйчо си, бакалина Мустафенди. Въпреки настойчивите молби на старицата Тефик не стана нито чирак, нито пък се зае да изучи някакъв занаят. По цял ден се шляеше по истанбулските улици. Беше палав, но все пак проявяваше и качества на всички саморасли, самородни творци от народа, отгледани от Истанбул.

Артистичната му слава започна много рано, в градината на вуйчо му. По време на рамазана, вечер, Тефик разиграваше „Карагьоз“^[6]. Мустафенди сметна, че от тази работа момчето ще може да си изкарва хляба и не възрази. Тефик не очакваше толкова лесно да откопчи позволенията. Веднага се качи на тавана, грабна старите мукавени кутии и ги смъкна долу. Открадна десетина цветни молива от дюкяна и в продължение на седмица непрекъснато ряза, крои и боядисва. И така от купчината хартия се родиха артистите. Тефик прибави и няколко нови лица към персонажа на „Карагьоз“. Главните герои бяха бакалин, който много приличаше на Мустафенди; един подобен на имамина дребосък с огромна чалма и една мъничка махленска красавица, двойница на Емине. Не мина и седмица от вечерта, когато Тефик опъна платно, запали восъчен фитил и започна да разиграва „сенките на образите си“, и сред зрителите деца започнаха да се мяркат и доста възрастни. Известността му в квартала стигна дотам, че една вечер в седмицата трябваше да дава представление само за жените.

Появяваха ли се върху завесата карикатурите на бакалина и имамина, между възрастните се понасяше лек шепот, а с излизането на махленската красавица децата започваха да тупат с крак и да скандират: „Емине е, Емине.“

На деветнадесет години Тефик бе станал един от най-известните артисти в ортаюну^[7] и изпълняваше женски роли. Щом трупата му се разположеше на ливадата Чърпъджъ, хората от квартала не изпускаха случай да идат да го видят.

Мъжете много-много не го хвалеха. Каквото и да казваха, но когато един момък, израсъл в квартала им, си залепваше изкуствени бенки, изписваше веждите си, боядисваше клепките си с антимон и се

кълчеше, това не можеше да не засегне мъжкото им достойнство. Въпреки това и най-въздържаните се заливаха от смях пред неговите шеги и магари. Веднъж дори Селим паша, министърът на полицията, който имаше конак^[8] в аристократичната част на квартала, бе дошъл да види Тефик и с неподобаващо на положението му лекомислие се бе изкикотил на глас.

Същата година един след друг починаха вуйчото и майката на Тефик. Вуйчото му остави дюкяна, къщата и голяма градина в задния двор; майка му — с нищо незапълнима празнина и тъга в сърцето. Тези два факта, по най-различни причини, задълбочиха отношенията между Емине и Тефик, тайно продължаващи иззад портите и прозоречните решетки. „Истанбулска бакалия“ имаше много клиенти и един опитен бакалин можеше да печели добри пари от нея. Това накара Емине сериозно да се замисли. Тя и без това си харесваше Тефик. Той беше като разтопен восък и можеше да се вмести в различни калъпи. Като всички властни натури тя предугади в него идеалния съпруг. Щом успя да изтръгне от Тефик обещание, че ще зареже играта и ще се захване с бакалия, Емине избяга от дома на имамина. Съседите подклаждаха тези отношения, за да унизят имамина, и помогнаха на младите. Венчаха ги в друг квартал. В деня, в който дъщерята на имамина се настани в дома на Тефик, пред очите на цялата махала имаминът се отрече от дъщеря си.

[1] Народен разказвач (араб.). — Б.р. ↑

[2] Първата буква от арабската азбука. — Б.р. ↑

[3] Фанатичен духовник. — Б.р. ↑

[4] Момиче (тур.). — Б.р. ↑

[5] Главна на слугини или робини (араб.). — Б.р. ↑

[6] Народна комедия с главен герой Карагьоз. — Б.р. ↑

[7] Народно театрално представление. — Б.р. ↑

[8] Голяма аристократична къща. — Б.р. ↑

II

Едно бе да причакваш в потайни ъгълчета дъщерята на имамина Емине, съвсем друго бе тя да ти бъде жена. Тефик разбра това много бързо. Тънките, розови устни на бялото лице, които караха сърцето му да тръпне, сега се превърнаха в непрекъснато мърмореща капризна уста. Вместо разиграващата кръвта топлина сега в черните очи проблясваха студени като лед и зловни искрици. Нима заради нея бе предпочел бакалията пред театралните представления? И въпреки това все още беше силно привързан към тази жена, иначе отдавна щеше да зареже всичко и да се върне към ортаюну.

Какво да се прави, капризна, опака и все пак тя ръководеше Тефик; егоистка, ограничена, с отровен език, но той все още не беше ѝ се наситил. Когато правеше равносметка на семейния си живот, младият човек стигаше дотук и спираше. Бакалията не беше чак толкова лошо нещо. Имаше си дори и много весели страни, понеже Тефик търгуваше така, както намираше за добре.

Разочарованието на Емине бе много по-горчиво от това на мъжа и. Много скоро тя взе да споменава с копнеж бащината си къща. Вярно е, че Тефик не бе се променил много, страстна му към Емине не беше намаляла. Духовитост, която отдалеч изглеждаше приятна, закачливост, която не я оставяше за минутка на мира — тези неща ѝ бяха поомръзнали. Особено когато го сравняваше с баща си, Тефик ѝ се струваше много посредствен. Баща ѝ беше чист, спретнат, ставаше рано, в къщи почти не говореше. Молеше се, служеше на бога и печелеше пари... Цялото му време и мисъл бяха посветени на тези две неща. А Тефик?

Първо, беше нечист, второ, не се знаеше кога ляга, кога става и кога работи. Сутрин, за да го вдигне, трябваше да го издърпва за краката. Емине особено се дразнеше от навика му да пуши в леглото и да разсипва пепелта по чаршафите. След като се измъкне от леглото, започваше така да ѝ досажда, че тя едва го понасяше. Поне в работата си да беше сръчен. Дюкянът му беше разхвърлян, стоките застояли, по-заможните клиенти един по един изчезваха за сметка на папачта,

която се увеличаваше с всеки изминат ден. Непрекъснато даваше на вересия, а клиентите, вместо да платят дълговете си в началото на месеца, идваха само да му се оплакват и да търсят съчувствие. Сякаш това не стигаше, ами и приятелите му от артистичната трупа, с които бе обещал да не се среща, взеха да се мъкнат и да искат пари назаем. Останеше ли за пет минути самичък в дюкяна, Тефик изскачаше на улицата да играе с децата на топчета и челик. Често им показваше как мяукат котките, как лаят кучетата и пеят петлите. Пред дюкяна се струпваше тълпа от хора и се разнасяха смехове. С една дума, Тефик бе превърнал бакалницата, та дори и улицата, в панаир.

Емине се дразнеше най-много от това, че за мъжа ѝ не съществуваше понятието „пари“, той не ги ценеше. Когато му казваше, че както я карат, скоро ще започнат да просят, Тефик веднага се превръщаше в слепия просяк, който просеше в петък вечерта за душите на покойниците. Посочваше ли му пък за пример баща си, той веднага издърпваше брадата си назад, гласът му ставаше писклив и с най-красноречивия стил на имамина започваше да прави пазарлъци за някой смъртен акт.

Накрая Емине рече и отрязва. Ако Тефик продължи така, тя ще застане на тезгяха, ще поеме бакалията, а от него ще направи чирак. И един ден, наметнала фереджето и покрила главата си с кърпа, Емине дойде и застана зад тезгяха.

Не след дълго, под вещото ръководство на Емине, дюкянът се оживи дори повече, отколкото по времето на Мустафенди. Вътре всичко блестеше от чистота. Стоките бяха подредени и се даваха според клиента. За всеки клиент си имаше специален език и обръщение. Заможните клиенти бързо се увеличиха, напастта на вересията бе преодоляна, вече никой не идваше в дюкяна ей тъй, само да си почеше езика. Емине мъничко се поуспокои. Имаше толкова много работа, че не ѝ оставаше време да се заяжда с Тефик. Сега го използваше само като чирак, момче за всичко, за работа, която тя не можеше да свърши в къщи и в дюкяна.

Тефик се измъчваше не толкова от отношението на Емине, колкото от новата атмосфера в дюкяна. Богатите клиенти на Емине го нервираха. Влезеше ли в дюкяна някой по-спретнат клиент, и Емине ставаше неузнаваема. Намръщаното ѝ лице веднага се разведряваше, стиснатите ѝ устни се отпуснаха и започваха да дават едно след друго

нареждания на Тефик. Неговите бедни клиенти сега се промъкваха в дюкяна така, сякаш бяха виновни за нещо, а Емине не изпускаше случай да смърми ония, които имаха някакви дългове. Тефик започна да се чувства излишен в собствения си дюкян и честичко взе да изчезва. Вече не се опитваше да отговаря с шеги на хоканията на Емине, свиваше се в един ъгъл и размишляваше. От време на време скришом хвърляше погледи към жена си.

Това спокойствие, тази примиреност никак не се харесаха на Емине. Тя стана подозрителна. Беше усетила, че този покорен човек, когото считаше за своя пълна собственост, си има някаква недостъпна за нея частица. Опита всички хитрости, за да научи какво върши извън дома и за какво мисли, когато е в къщи: мърмори, умилква се, вдига скандали. Не успя. Но тя така се уморяваше от ежедневната работа, че веднага след вечерния намаз^[1] се качваше горе и си лягаше.

Една нощ Емине се събуди от някакви гласове долу и се изправи. Мястото на Тефик до нея беше празно. Тя взе чехлите си в ръка и тихичко слезе по стълбите. Вратата към дюкяна бе открехната, вътре гореше лампа. Надникна през пролуката. В жълтата светлина на петролната лампа успя да види дебел слой тютюнев дим. Някакви хора със странна външност бяха насядали върху сандъците от сапун и захар и пушеха. Повечето бяха от ония скитници, приятели на Тефик, които тя бе изгонила. Само един не познаваше — джуджето с жълто джубе^[2] и чалма, кръстосало крака върху пейката. Изглежда, бяха в много добро настроение, пляскаха с ръце и се смееха. Бяха вперили очи в някого в средата на дюкяна и наблюдаваха нещо много интересно. Емине веднага разбра какво беше това „интересно нещо“. Тефик имитираше нея. Вместо фередже беше наметнал покривката на софрата, захарния чувал превърнал в престилка, със салфетката се беше забрадил. Но не това бе интересното. Широкото лице на Тефик се бе стеснило, големите му хубави очи се бяха присвили и превърнали в две мънички, остри като игли, пробождащи като свредели очички. С тънък, креслив глас правеше пазарлък за цената на стария фасул. Гласът се менеше често, според въображаемия клиент, който влизаше в дюкяна. Емине не можеше да откъсне очи от Тефик. След сцената в дюкяна той започна да имитира Емине в спалнята. Тенекиената кутия върху тезгяха му послужи за огледало, изду с език горната си устна и с въображаема щипка започна да скубе космите над устната си. Това

вече беше престъпване на най-съкровениите женски тайни. Кой мюсюлманин би изложил по такъв начин законната си съпруга?

На площадката пред стълбите се разрази буря. Открехнатата врата на дюкяна се блъсна в джуджето с бързината на мълния. Пресипнал женски глас викаше: „Блюдолизци, кучета без род и име!...“.

Яростта на Емине накара всички да изхвъркнат презглава на улицата, най-напред Тефик и най-накрая джуджето, и моментално да изчезнат в мрака.

[1] Обредна молитва в определено време. — Б.р. ↑

[2] Горна дреха. — Б.р. ↑

III

Акушерката Зехра ханъм почти до обед чака Тефик пред вратата на „Истанбулска бакалия“. След снощния скандал Емине се бе върнала в дома на баща си и се бе заклела веднага да сложи край на живота си, ако той не я приеме. Старецът, който много добре познаваше упоритостта на дъщеря си, призори извика ханъм и я изпрати при Тефик. Предлагаха му незабавен развод. Емине вече нямаше да се върне в дюкяна.

Тефик разбра, че бе засегнал болното място на жена си, и мислеше как да измоли прошка. За това дойде в дюкяна доста късно. Пред вратата видя намръщеното лице на старицата и се обърка. Тя го дръпна вътре, разказа му всичко и тогава той още повече се обърка. Въпреки всичко Тефик не можеше да си представи живота без Емине. Беше свикнал да скита и да прекарва времето си безгрижно, но със същата сила изпитваше и нужда да се привърже към някого, да принадлежи и да се прекланя пред някого. Откакто бе умряла майка му, никога досега не бе изпитвал такъв страх от самотата. Тефик беше роден в ръцете на Зехра ханъм и тя много го обичаше. Поглади го по гърба, успокои го, каза, че ще се опита да го сдобри с Емине, вдъхна малко надежда в младия мъж и си отиде.

Според Синекли бакал месецът, който изтече след тази случка, бе най-романтичният във връзката Емине-Тефик. Жените я намираха подобна на Лейля и Меджнун, а мъжете не бяха доволни.

Отначало Тефик всеки ден пращаше на Емине сърцераздирателни писма, пълни с правописни грешки. После започна да обикаля пред къщата на нейния баща и накрая ѝ се обясни в любов на висок глас под решетките на прозорците ѝ.

Всички усилия се оказаха безуспешни и Тефик започна да пие и да споделя мъката си с жените край чешмата. Дюкянът си стоеше затворен. Той обикаляше безцелно по улиците. Изглежда, положението на Тефик „нарушаваше общественото благоприличие“. Махленците се оплакаха на полицейския началник.

Един ден той го извика в кварталния участък. Полицаят беше набожен, консервативен човек и следваше строго проповедите на имамина. Според него Тефик не беше нищо друго освен един нищожен безбожник, змия, чиято глава трябва да се смаже. Като първо предупреждение началникът нареди да хвърлят на Тефик един хубав бой в участъка. Ако още веднъж го види да обикаля около къщата на имамина и чуе, че се оплаква на жените, няма да остави здраво местенце по тялото му.

Тефик съвсем затвори дюкяна си и изчезна от Синекли бакал. Но не след дълго славата му отново прогърмя из махалата. Отново бе започнал да изпълнява женски роли в ортаюну. Този път бе измислил играта бакалски чирак. Това бе историята на една бакалка и нейния чирак, който ѝ бе и съпруг. Целият Истанбул се превиваше от смях, та дори и чужденците отиваха в Гьоксу, за да видят тази пиеска. Тефик бе станал артист, когото канеха не само в големите конаци, но дори и в двореца.

Емине научи това в бащиния си дом. Най-трагичното беше, че едва след като напусна дюкяна, разбра, че е бременна, и то доста напреднала. Целият Синекли бакал говореше, че жената в пиеската „Бакалски чирак“ е Емине. Когато минаваше по улицата, момчетиите се побутваха и се смееха. Отчасти поради настояванията на Емине, отчасти поради яда си към Тефик, имамина се обърна към съда за развод. С красноречие, надминаващо всичките му проповеди, той разказа пред съда какво е претеглила дъщеря му от Тефик. Виждал ли е някога господин съдията някой истински мюсюлманин така да злепоставя пред чужди хора най-съкровено за законната си съпруга? Пази боже! Никога!

Дори ония слушатели, които дължаха доста приятни минути на Тефик, под влияние на думите на имамина му се ядосаха. Той беше принуден да се разведе официално с Емине. Но с това историята не бе приключена. Клюките се увеличиха. Всеки, на когото му скимне, пращаше писмени доноси до падишаха за това, че вярата и аллаха били забравени, че се вършели неугодни на бога неща. Дворецът реши да изсели Тефик за известно време от Истанбул, за да успокои общественото мнение. Изпратиха го в Галиполи.

Не измина и една година и веселият и непостоянен Истанбул сякаш забрави този на времето толкова обичан от него артист и

провинението му. Само Синекли бакал гледаше дъщерята на Тефик в скута на Емине и си спомняше за него. Кръстиха дъщеря му Рабиа.

IV

Както всички нейни връстнички по онова време, Раbia на пет години започна да изхвърля сметта, да мие съдовете и кафените чашки. На седем години вече вършеше почти цялата домакинска работа. И на дядо си прислужваше само тя. Тогава тези неща бяха обикновени за всяко момиче от Синекли бакал. Онова, което отличаваеше Раbia от останалите деца, бе, че тя от твърде ранна възраст бе изложена на влиянието на имамина.

Колкото другите деца на тази възраст се увеличаха по люлки и кукли, толкова добре пък Раbia познаваше понятията рай и ад. Имаминът хаджи Илхами ефенди обясни според възможностите си всички подробности около тях. Адът възбуди у нея по-дълбок интерес. Когато дядо ѝ разказваше, тя стисваше зъби и настръхваше. Разтваряше широко очи и слушаше. Отначало дядо ѝ описваше как изглежда тази страна на възмездието. Говореше с такова вдъхновение, пред което Данте бледнееше, и след това с категоричност, нетърпяща никакви възражения и съмнения, заявяваше, че баща ѝ ще попадне там и никъде другаде. Момичето се страхуваше от ада, но и раят, който ѝ описваше дядо ѝ, не ѝ се стори много привлекателен. Въображението ѝ рисуваеше ливада с безшумно поточе по средата и там от сутрин до вечер разни намръщени чалмалии имами и жени със зли лица като майка ѝ пееха молитви, действащи твърде приспивно. Ранните си години това малко момиченце, чиито първи представи за живота бяха толкова сурови, прекара в споменатата среда, обградено със стени от най-различни забрани. Може би тъкмо за това бе принудено да крие в себе си детските си мечти, да владее дори изражението на лицето си, с една дума, само да закали волята си. Един-единствен път през това време Раbia се разбунтува против средата си. Дядо ѝ считаше, че да се шият кукли, е грях, равносилен на греха да се рисуват образи. Въпреки забраната му Раbia си уши парцалена кукла с дълги плитки от царевични влакна, с две очички от сини мъниста и едно червено мънисто вместо уста и я скри. Зорките очи на Емине откриха нейния грях и Раbia трябваше да се изправи пред дядо си. С годините тя

забрави първия и последен бой с пръчката, останала от дните, когато хаджи Илхами ефенди бе учителствувал. Но никога не успя да забрави как куклата ѝ бе хвърлена в огъня под казана с дрехите за пране. Жълтите царевични влакна се стопиха в пламъците, сините мъниста се отделиха от бялото платно и всичко това тя го изживя така, сякаш бе изгоряло истинското ѝ бебенце. Очите ѝ бяха сухи, но на гърлото ѝ застана някаква горчива топка, легна по очи на каменния под на кухнята и зави с глас.

След тази случка Раbia не извърши нито една лудория, която да предизвика възмущението на майка ѝ и дядо ѝ. Вече бе преценила силите около себе си, бе усетила собственото си безсилие. Стана толкова послушна, че всяка майка в махалата я сочеше за пример на дъщеря си. Също като птичките и буболечките, приспособяващи се към цвета на околната среда, за да се запазят, така и Раbia приспособи лицето, поведението и гласа си към отегчителния, непознаващ смеха и развлеченията характер на средата си.

Хаджи Илхами ефенди се беше опарил от приключението на Емине и Тефик и затова не изпрати внучката си в кварталното училище. Сам се зае с първоначалното образование на Раbia и веднага разбра, че е по-различна от другите. Още не беше срещал дете с такава памет, толкова бързо да запомня наизуст главите от корана. Емине пък от своя страна забеляза, че чуе ли веднъж една мелодия, детето веднага започва да си я тананика, докато работи нещо, и то с много сладък и плътен за годините ѝ глас. Баща и дъщеря обмислиха въпроса, посъветваха се и решиха да направят момичето хафъз^[1]. Та нали имаминът беше учител на хафъзи, известни в целия Истанбул.

И така всяка сутрин Раbia подвиваше крак пред малка, ниска подставка за книга и вперила огромните си светлокестеняви очи в дядо си, отпуснала тънички ръце върху коленете, полюшвайки се наляво и надясно, учеше наизуст корана.

Отначало ѝ беше трудно да научи наизуст толкова неща на език, който не разбираше. Но и това беше преодоляно. Благозвучието на арабския език, мелодията от полутонове при четенето на корана, наблягането върху последната сричка в края на стиха, също като трескав пулс — всичко това я довеждаше до екстаз и я вълнуваше като истинската музика. Златистите ѝ със зелени точки очи се замъгляваха, нежното ѝ лице пребледняваше, устата ѝ пресъхваше, чудесният ѝ

глас, достигащ право до сърцето, се лееше като водопад и пръскаше хармония; малкото ѝ телце се нагаждаше към тази хармония и се люлееше, люлееше отдясно наляво, напред и назад.

На единайсет години дъщерята на Тефик бе прослушана, прочете корана наизуст и се прочу като най-малката, но най-прецизна и с най-сладък глас женска хафъз на Истанбул. Викаха я на големи мевлюти^[2] и в големите джамии по време на рамазана и ѝ плащаха доста скъпо.

На първия рамазан спечели толкова пари, колкото имамина не можеше да спечели за две години. Хаджи Илхами ефенди потриваше ръце от радост и навсякъде с гордост разказваше, че момичето се е метнало повече на него, отколкото на Тефик. През тези дни и Рабиа беше доволна. Когато в джамии около нея се трупаше народ, а гласът ѝ будеше вълнение, без да съзнава, тя изпитваше радостта на удовлетворения артист.

Първия си успех и известност постигна в джамията „Валде“ и тъкмо там привлече вниманието на жената на Селим паша.

[1] Човек, който знае наизуст целия коран. — Б.р. ↑

[2] Житие на пророк Мохамед и панихида (араб.). — Б.р. ↑

V

Жена състрадателна и всеотдайна, жена с широки пръсти — ето каква беше жената на Селим паша — Сабиха ханъм. Но това беше едното ѝ лице, а тя имаше и друго, дало повод за много клюки. Обичаше сладките приказки и веселието. Около нея винаги имаше цял куп ласкатели, тя им се насищаше бързо, беше твърде непостоянна. Най-много клюкарствуваха зад гърба ѝ ласкателите, на които вече се бе наситила. Но никаква клюка не я наскърбяваше. Сабиха ханъм непрекъснато се смееше и настроението ѝ се предаваше на околните като някакъв бацил. Сприятеляваше се с всеки, който ѝ допадне, независимо от възрастта и общественото му положение. Нейните приятели идваха в конака по всяко време и нахълтваха в стаята на ханъм ефенди. Но не ѝ ли допаднаше някой, и министър да беше, Сабиха ханъм се отнасяше с него студено. И въпреки всичките си странности тя беше вежлива и възпитана жена, съблюдаваше твърде строгия обществен протокол на времето си.

Между ония, които не бяха близки на Сабиха ханъм, но в празнични дни идваха да ѝ целуват ръка, бяха и Емине, и дъщеря ѝ. Емине не беше симпатична на Сабиха ханъм. И не защото не приветливата, студена дъщеря на имамина не ѝ допаднаше по характер. Странно, но причина за отношението ѝ беше Тефик. Сабиха ханъм познаваше Тефик още от дните, когато дойде в конака като млада булка, харесваха ѝ неговите шегички и игри. Обикновено спираше колата си на улицата, извикваше момчето, караше го да изпълни нещо и мушваше в ръката му някоя монета. Когато Тефик започна да участва в ортаюну, съпругата на Селим паша стана една от най-редовните му зрителки. Тя внимателно проследи историята между него и дъщерята на имамина и последствията от нея. Преди да изселят Тефик, помоли мъжа си да не допуска това. Но Селим паша не беше от „държавниците“, които пренебрегват служебния си дълг заради женски капризи. Тефик замина и интересът на Сабиха ханъм към театъра секна.

По времето, когато ханъмефенди видя Рабиа в джамията „Валде“, тя изживяваше един от критичните периоди в живота си. Вече беше на години. Всички около нея, та дори и мъжът ѝ, намекваха, че вече е дошло време да се посвети на молитви, по-скоро, че е настъпил часът да мисли за задгробния живот. А тя сбръчкваше още повече и без това вече набръчканото си лице, защото никак не обичаше мисълта за оня свят. Черна и студена пръст, пълна с червеи и скорпиони... Да речем, че духът ѝ отлети в рая... И той не е кой знае какво приятно място. Шегите, песните и приказките там сигурно са забранени. Нещо, което не признава шегите, смеха и веселието, можеше само да плаши старата жена. Може би тъкмо затова започна да посещава текетата на мевлеви^[1]. Техните шейхове бяха весели, освен това твърдяха, че бог разбира слабостите, прощава ги и обича робите си. Там тя се запозна с един мевлеви — музикант, Вехби деде, който много ѝ допадна. Вехби деде гледаше света с усмивка, която изразяваше любов и разбиране, и виждаше живота като една божествена шега. Сабиха ханъм веднага го нае като учител по музика за младите робини и заварената си дъщеря Михри. Вехби деде беше скромнен, говореше малко, спазваше строг режим и затова те не разговаряха много често. С практичния си ум Сабиха ханъм разбираше, че ако в конака приложи принципите на стареца, може да наруши вътрешното спокойствие на дома. Допадаше ѝ неговата снизходителност, но прекрасно знаеше, че не може да води аскетичния му живот.

Тази жена, която еднакво обичаше народните песни, народните танцови мелодии и най-тежката религиозна музика, бе пленена от гласа и начина на изпълнение на Рабиа. Учуди се, когато разбра, че е дъщеря на Емине. Това ли беше момиченцето, което боязливо се свиваше зад гърба на майка си в конака? Значи, и детето беше талантливо като баща си. В хубавия му глас имаше нещо, което разбъркваше душата, всяваше чувство на самота и тъга. Старата жена изведнъж откри в детето едно клето създание, лишено от игри и забавления, и това дълбоко я трогна. Тогава взе решение и по време на вечерята заяви на Селим паша.

— Днес в джамията „Валде“ слушах внучката на имамина. От трийсет години не съм слушала такова мукабеле^[2]. Съобщи на имамина, нека момичето да идва вечер да ми прочита по нещичко. Ама оня червей, майка ѝ, в никакъв случай да не се присламчва към нея!

Раба подскочаше по разбития калдъръм на Синекли бакал и следваше фенера на Шевкет ага. Излязоха на широкия булевард, на който се намираше конакът на Селим паша, и тя така се зарадва, сякаш откри нов свят. От двете страни се редяха обширни градини, сред тях конаци, над всяка врата висеше по един огромен фенер. Тя влезе подир слугата в една от тези врати. Посрещна я аромат на богородични, ясмин и акация и шуртенето на фонтанче. Всичко това накара детското сърчице да затупти радостно. Кехаята ги очакваше пред къщата. Раба тръгна след жената и се изкачи по стълбището, като се държеше за перилата. Мъничката ѝ главичка работеше трескаво и се мъчеше да си представи възрастната жена, която я беше извикала. Защо я викаха тук? Но тежката молитвена книга под мишницата, пъхната от майка ѝ, преди да излезе, напомни причината за неочакваната покана. Щеше да чете корана, а може би и други молитви, а атмосферата наоколо никак не подходеше затова.

На първия етаж краката ѝ потънаха в меки килими. В огромните огледала, отразяващи висящите като светлинни плетеници полилеи, се появяваше и изчезваше цяла редица момичета с нейния образ. Зад една врата свиреха на теф^[3], щракаха кастанети, дочуваше се шум от танцуващи крака. Каква връзка имаше всичко това с корана или с Мухамедието^[4]?

Раба се съвзе едва в стаята на Сабиха ханъм, сякаш се събуди от някакъв сън. Погледна срамежливо и нерешително старата жена. Тя беше завита с меко, топло одеяло, облежната на купчина от възглавници, и също наблюдаваше Раба. Отблизо никак не беше страшна и високомерна. Кожата ѝ беше отпусната, лицето набръчкано, ружът и белилото се бяха натрупали между бръчките. Видът ѝ се стори малко чудноват на детето. Но странното лице притежаваше усмихнати, приятелски очи, които ѝ вдъхваха доверие. Една бяла ръка с изумруден пръстен се протегна към Раба, за да бъде целуната.

— Остави книгата си върху бюфета и ела да седнеш ето тук...

Ръката с пръстена ѝ посочи място на кушетката.

— Как се казваш?

— Ваша покорна слугиня Раба...

— Ама че го каза ха! Не ти ли казват така Раба?

Младите очи на старицата се усмихваха весело. Вярно беше. Прислужниците в джамиите, махленските момчетии, които дърпаха косите на другите момичета, та дори и продавачите пред джамиите я наричаха полушеговито, полунежно „кака“. Откъде знаеше това Сабиха ханъм? Рабиа не се засмя. Спомни си, че не вдигна роклята си, когато сядаше. Веднага си представи как майка ѝ нарежда: „Пак си измачкала празничната си рокля!“ Изправи се, сякаш бе извършила грях, внимателно вдигна роклята си, ушита от виолетовото фередже на майка ѝ, и отново седна.

— Каква е тази строга, тъмна рокля, како Рабиа? Също като черупка на костенурка...

И Рабиа мислеше същото, но не биваше да се смее. Със сериозен тон тя разказа, че всичките ѝ рокли са преправени от стари дрехи на нейната майка и дядо ѝ. След това повтори една от речите на имамина за красивото обличане. Вперила очи в цветята на килима, тя заяви:

— Всесилният ни пророк е носил кърпени дрехи...

Разнесе се весел смях:

— Имам ефенди и в къщи ли говори така, сякаш чете проповед!

Значи, съществуваха и такива хора, които говореха за дядо ѝ ей така, несериозно... Не успя да вдигне очи от цветята на килима и последва още по-странен въпрос:

— А споменават ли у вас баща ти, како Рабиа?

Дали пък не я подпитваше нарочно? Дали тази жена не искаше да научи скритата в сърцето ѝ обич към нейния баща и после да я издаде? Преглътна и с безжизнен глас повтори онова, на което я научи имамът, при случай че я попитат за баща ѝ:

— Баща ми е лош човек, ханъмефенди, никога не е ходил на джамия. Когато умре... ще отиде в ада...

— Не е лошо, ще размива адските изчадия...

Очите на жената, искрящи от ирония и весело настроение, изведнъж се замъглиха и се загледаха нанякъде. На Рабиа се стори, че тази внезапна унесеност и тъга има някаква връзка с баща ѝ. Тогава тя зададе въпроса, който досега не смееше да зададе, но който глождеше като червей мъничката ѝ главичка:

— Ханъмефенди, ако татко умре, наистина ли ще отиде в ада?

— Защо ще ходи, чедо, на никого лошо не е сторил... Но нищо не се знае, тайните на аллаха не могат да се проумеят, на толкова

години станах и все още не мога да разбера какво иска от нас...

Тя замълча. После добави с полуироничен, полуогорчен глас:

— Затова пък на всеки е ясно като бял ден какво иска дяволът, всеки проумява неговите работи...

Изглежда, че тази тема разваляше обикновено доброто настроение на старата жена. Тя веднага заговори за друго. Поизправи се, като разтриваше с ръка ревматичните си колене. Започна да разказва за детството на Тефик. Колко сладко разказваше за уличните му лудории, за участието му в театралните игри в Гьоксу.

Влезе икономката и Сабиха ханъм моментално забрави толкова интересната ѝ до преди малко внучка на имамина. Всяка вечер, също като командир, очакващ рапорт от генералния щаб, тя получаваше сведения от жената и въз основа на тях управляваше конака си. Хроническият ревматизъм почти я беше приковал към леглото. Властна, жадна да знае всичко, тя не се успокояваше, ако не узнае какво върши, какво мисли всяко живо същество под нейния покрив, под нейната власт. Сабиха ханъм зададе на икономката някакви въпроси, които Рабиа онази вечер не разбра, а и отговорите на жената ѝ се сториха като гатанки.

— Какво прави тази вечер брадатият?

— Пак се занимава с дърворезба, чух в коридора звук на трион...

— Няма ли танци?

— Чух нещо такова, като минавах край вратата на Дюрнев ханъм. И Канария е там. Човек не може да ги разбере тия млади.

Жената вдигна очи към тавана. Търсеше опора в аллаха заради греховете на младите Дюрнев и Канария, но Сабиха ханъм промени темата:

— А мустакатият какво прави?

— Пак е с ония двама млади бейове, в харема, в стаята е пианото. Поръчват кафета едно след друго...

— Дочу ли нещо?

— Как да не съм дочула! Половин час седях с долепено до вратата ухо. Вратът ми се схвана. Арапин да стана, ако разбрах нещо...

— За жени ли говорят?

— Ами-и-и...

— Сигурно за политика. Споменаваха ли нещо за двореца?

— Аман, опазил ни бог от такива приказки! Хич може ли нашият малък бей да говори такива неща!

„Брадатият“ беше Селим паша. Службата му — министър на полицията при един жесток монарх — бе и трудна, и деликатна. В свободното си време изработваше от сандалово дърво подставки за пепелници, масички и чесала с дълги дръжки. Особено чесалата бяха много изящни. Други увлечения нямаше. Хората, които ненавиждаха Селим паша като длъжностно лице, не можеха да го упрекнат за нищо в частния му живот. Той беше добър баща, глава на семейство и особено привързан към жена си. Повече от трийсет години водеха съвместен живот и през това време само веднъж бе огорчил жена си така, че тя не можеше да го забрави. И съвсем основателно.

Като всеки мъж, вярващ в своята значителност, пашата страстно желаше да има син, който да прилича на него. А единственият син на Сабиха ханъм, когото преди малко споменаха с прякора Мустакатия, никак не приличаше на баща си. Вярно е, че Хилми беше послушен, смирен син. Но беше твърде слаб, нежен, с големи очи, още от детинство бе влюбен в музиката и заекваше. Последните му две качества особено дразнеха Селим паша. За десет години брачен живот Сабиха ханъм роди само това момче и тогава пашата тайничко се ожени за дъщерята на един търговец на зърнени храни. Настани, младата си жена в квартал, далеч от конака. Но втората му жена роди дъщеря, по-хилава и от Хилми, след две години роди мъртво още едно момиче и самата тя почина, преди да се съвземе от раждането.

Та именно след тази история Селим паша разбра какъв силен характер имаше безгрижната и глезена Сабиха ханъм. Още преди да се реши да се изповяда, жена му заяви, че знае за неговия втори брак, знае дори къщата и името на малката му дъщеря. Не го упрекна за нищо. Само предложи да вземе останалата без майка Михри и да я отгледа като собствено дете. Пашата вероятно не знаеше каква обида за достойнството, каква сърдечна болка е за една жена да дели мъжа си с друга. Но онова, което искрено го учуди, беше, че тя бе успяла да крие тайната си цели две години. Според него умението да се пази тайна бе добродетел, която дори мъжете рядко притежават, а за жените изобщо не допускаше такова нещо. В себе си Селим паша реши никога

вече да не се жени втори път, дори да харесва някоя жена, дори заради един истински син, и коренно измени отношението към жена си. Сега той внимателно изслушваше нейните мнения, а понякога даже се съветваше с нея. Когато в мъжка компания ставаше дума за лекомислието и бърливостта на жените, той само поклащаше глава и се усмихваше.

Като изключим тази отдавна изминала история, Сабиха ханъм нямаше причини да се оплаква нито от мъжа си, нито от семейния си живот. Създаваха ѝ грижи от време на време разногласията между сина ѝ Хилми и Селим паша. Селим паша бе в пълния смисъл на думата старовремски човек. Искрен и честен, но според собствените си разбирания. Монархията за него бе свещен закон и той виждаше задачата на министъра на полицията да смазва като скорпион всеки, който се обяви против падишаха, независимо кой е и какъв е. Затова най-много се ядосваше, когато ставаше дума за движението на младотурците. В дните, в които бе имал възможност да накаже някой джонтюркист, да го качи на параход и да го изпрати на заточение, настроението му биваше превъзходно. Колко пъти бе повтарял: „Ако разбере, че Хилми е станал джонтюркист, ще накарам да му ударят сто тояги по петите и после ще го изселя във Физан.“ Хилми пък на свой ред четеше някакви странни работи на майка си, говореше за младотурците и дори се осмеляваше да злослови по адрес на падишаха. Отгоре на всичко и приятелите му бяха някакви странни младежи, контета. Някои имаха дълги коси, други говореха само на френски. Сабиха ханъм смяташе всичко това за преходна проява на младостта, но някакъв червей я гризеше отвътре. Ами ако Хилми прояви непредпазливост и му се случи беля? Пашата не само че нямаше да го защити, ами като собствен син щеше да се отнесе към него много по-строго и по-жестоко. Но Сабиха ханъм не обичаше да се измъчва дълго с тъжни мисли, бързо забравяше своята тайна грижа и под нейно ръководство конакът продължаваше своя както винаги весел живот.

По времето, когато Рабиа отиде в конака, Сабиха ханъм имаше нова тревога. Между нея и снаха ѝ Дюрнев се водеше мълчалива борба и не се знаеше чия ще бъде победата. Сабиха ханъм взе Дюрнев в дома си, когато момичето бе съвсем мъничко, възпита я, даде ѝ добро възпитание и я венча за сина си. Предполагаше, че младата черкезка

ще си остане завинаги покорна, на втори план и затова предпочете да не взема снаха отвън. И наистина, докато тя можеше да надниква във всеки ъгъл и сама да управлява дома, снахата не смееше да се намесва. Но откакто ревматизмът я прикова към леглото, положението се измени, младата жена се осмели да дава нареждания наляво и надясно, без да се съветва с нея.

Сабиха ханъм измисли подходящ начин за вразумяване на снаха си. Купи едно русо, хубаво черкезко момиче на име Канария. Започнаха да ѝ преподават уроци по танц и казваха, че сигурно ще бъде подарена на една от жените на Абдул Хамид. В действителност всичко това не беше нищо друго освен заплаха срещу снахата. Да, но Дюрнев премина в контранастъпление в съвсем неочаквана за старата жена посока. Стана най-близка приятелка на Канария, заинтересува се от нейните уроци по музика и танци. Започна да кани в стаята си и винаги благосклонния и добър към нея Селим паша, за да проверява държането и подготовката на момичето, което щеше да отиде в двореца.

Сабиха ханъм каза на мъжа си, че никак не приляга на положението му да се занимава с облеклото и танците на една млада робиня.

— Аз съм натоварен да осигурявам сигурността и спокойствието на нашия владетел, длъжен съм да разуча всяка личност, която трябва да влезе в двореца! — отговори пашата с най-сериозния си тон.

Ето за тези заплетени вътрешни работи на дома говореха двете стари жени, и бяха забравили за присъствието на Рабиа.

— Времето доста напредна, да бяхме пуснали детето да си върви — рече най-накрая икономиката Шюкрие ханъм.

Сабиха ханъм поглади Рабиа по гърба:

— В събота вечерта имам мевлют, ще дойдат гости, ела да четеш корана. Ще изпратя да те доведат преди вечеря — рече тя и после извика след нея: — Кажи на майка си и тя да дойде след вечерната молитва.

[1] Дервиш от последователите на Мевляна Джелаледин Руми (араб.). — Б.р. ↑

[2] Публично четене на корана. — Б.р. ↑

[3] Дайре със звънчета. — Б.р. ↑

[4] Книга за Мохамед. — Б.р. ↑

VI

Величествена като кралица с дългата си копринена рокля, със скъпоценния накит в косите, с брилянтите си, та дори с „Гран кордона“ на почетния знак, седнала важно в креслото, тя бавно се изправяше, облегната на бастуна си, за да приеме поздравленията на гостите. Раbia се беше сгушила на миндера до креслото; трудно ѝ беше да си представи, че тази внушителна жена е същата непринудена и толкова приятелски настроена старица, която видя преди две вечери.

Отначало дойде заварената дъщеря, едно невзрачно, некрасиво шестнадесетгодишно момиче; след нея един по един се изредиха останали жители на конака. Всеки каза. „За много години“ и изчезна. Поздравителната церемония не трая повече от десет минути и всички си отидоха подир икономката. Сабиха ханъм задържа само една измежду тях.

Раbia вperi очи в момичето — високо, с широки рамене, с ханш, тесен като на младо момче, кожата на лицето му бяла и нежна като коприна, с две огромни теменужни очи. Беше облечена в права розова рокля със сребърен колан. Между всички робини само тя не беше със забрадена глава. Русите ѝ коси бяха заплетени в една-единствена плитка, превързана с розова панделка и пусната отзад. Раbia просто бе зяпнала от възхищение, докато наблюдаваше прекрасното същество. Но най-силно впечатление ѝ направиха дръпнатите нагоре кестеняви вежди, едната вдигната малко по-високо от другата. Защо едната беше по-високо от другата? Тя още не знаеше, че това бе присъщо на някои черкези. Момичето се казваше Канария.

— Къде е Дюрнев? — запита Сабиха ханъм.

— Ей сега ще дойде, ефендим.

И Дюрнев ханъм наистина дойде. Дребничка млада жена. За да придаде детски израз на големите си кестеняви очи, тя непрекъснато гледаше нагоре и дори не мигваше. Внимателно изскубаните ѝ черни вежди бяха като два тънки полумесеца. Ружът, червилото, всичко си беше на място; мъничкото ѝ лице имаше открит израз. Герданите, пръстените, гривните, висящите обеци всичко беше от изумруд.

Роклята ѝ беше в тон с тях от зелено кадифе, на волани. Носеше зелени атлазени обувки с висок ток. Едната от тези обувки лекичко отмяташе от време на време дългата пола на роклята и тогава цялата тя се извиваше като змия с всичките си басти и волани. Раbia вътрешно си призна, че през живота си не бе виждала по-гиздаво, по-блестящо и натруфено облечена жена.

Въпреки разкошния си тоалет Дюрнев не поздрави свекърва си, като че ли въобще не се сещаше, че е кандил геджеси^[1].

— Браво, днес изглеждате много добре — рече тя доста равнодушно и официално, застава под полилея и потъна в собствените си мисли. Каквито и да бяха мислите ѝ, Сабиха ханъм се дразнеше, когато младата жена поклащаше бедрата си като някаква танцьорка, развяваше поли и кой знае от кое илюстрирано списание копираше замисления израз на лицето си. „Пази боже сляпо да прогледа, все си личи, че е била робиня, още не може да се научи да се държи прилично“ — каза си Сабиха ханъм на ум, но външно запази спокойствие:

— Нещо ли имаш да ми казваш, дъще?

Изскубаните вежди се вдигнаха, гласът таеше скрита ирония:

— Как познахте, ефендим! Искрах да питам нещо във връзка с Канария. Другата седмица ли ще бъде поканата на уважаемата султан ханъм?

— Да...

— Тази вечер ще репетираме танца на Канария. Селим паша ще дойде в моята стая, не бихте ли дошли и вие? Аз ще свиря на пианото...

— Тази вечер ли, казваш?

— Да, тази вечер... След вечерната молитва.

— Твърде странно. Който те чуе, няма да повярва, че си мюсюлманка. Забрави ли, че е кандил геджеси? Поканени са всички съседи, момичето хафъз ще чете корана...

— Кое момиче хафъз? — Кестенявите очи отново се разтвориха широко по детски и измериха отвисоко момиченцето, седнало на миндера. — Апартаментът ми е чак в другия край на конака, не виждам нищо неудобно в нашата репетиция.

— Канария ми трябва, ще посреща гостите, а после искам малко да разтрие коленете ми.

Сабиха ханъм вече не можеше да сдържа гнева си. Този ден беше постила, беше се молила, искаше да поправи отношенията със снаха си. Но всяко търпение имаше граници, а търпението на Сабиха ханъм отново бе преминало всякакви граници.

Дюрнев продължи равнодушно, загледана в полилея:

— Не останаха ли робини за разтриване на колене? Назиктер ще свърши по-добре тази работа. Пък и какви са тези церемонии, щом някакво си дете ще чете корана...

— Няма значение кой ще чете корана, щом е за душите на умрелите!

Младата жена тръсна рамене, сякаш искаше да каже, че няма никаква връзка с духовете на умрелите. Лицето на свекърва ѝ под дебелия слой белило беше посиняло от гняв.

— В черкезките села няма хафъзи, твоите деди имат по-голяма нужда от опрощаване на греховете си, отколкото моите.

Сабиха ханъм млъкна, каза няколко излишни приказки, но пък напомни на безсрамницата откъде беше дошла. Детският израз, изкуствената наивност изчезнаха от лицето на младата жена, тя промени израза си и тъкмо се канеше да отговори, когато кехаята съобщи:

— Паша ефенди пристига!

Пререканията веднага прекъснаха, но атмосферата в стаята бе все така напрегната. Влезе много висок мъж в униформа. Рабиа трябваше да вдигне главата си, за да го види добре. Увисналите черни мустаци и брадата на Селим паша бяха съвсем слабо прошарени и той изглеждаше много по-млад от жена си. Дълбоката бръчка между рунтавите му вежди бе белег по-скоро за суровост, отколкото за старост. Очите му бяха светлосиви, дългият му нос, в горната си част правилен, надолу ставаше орлов и придаваше особена внушителност на лицето му. Понякога това лице бе много кораво и грубо, а понякога съвсем кротко, приятелско, та дори и състрадателно. Тази вечер изглеждаше приятелско и смирено.

Жена му се изправи, опряна на бастуна си, и двамата съпрузи се поздравиха с празника. Но пашата не забеляза знака, който тя направи, сочейки миндерчето и детето на пода. Очите бяха приковани в снахата. Тази вечер тя имаше вид на обидено дете, на което са отнели любимата играчка. Пашата я хареса такава.

— Какво има, хубавото ми момиче?

Вместо нея отговори Сабиха ханъм:

— Хубавото ни момиче взема решения, без да погледне в календара и без да се съветва с нас, устройва забавления точно в кандил геджеси...

Дюрнев отговори на свекърва си, без да отделя поглед от пашата:

— Какво значение има това, след като шумът от стаята ми няма да достига дотук? Нали ги знам вашите гости — един куп глухи бабички. Те не ще могат да чуят дори гласа на детето, та какво остава...

Докато говореше, Дюрнев се приближи до пашата, малките ѝ ръце загалиха златните украшения на униформата му.

— Но вие елате, скъпи татко — помоли тя глезено.

— Добре, добре... Ако ханъмефенди позволи, естествено...

— Щом вие се съгласите, разбира се...

Победата на снахата възвърна хладнокръвието и по-специално достойнството на Сабиха ханъм. Тя се обърна към Канария:

— Заведи Рабиа долу, нека вечеря с теб.

Имаше намерение внучката на имамина да вечеря със снаха ѝ, но това вече не беше възможно.

След като всички си отидоха, Селим паша остана още малко в стаята на жена си. Схвана какво впечатление ѝ беше направил победният блясък в очите на Дюрнев и искаше поне малко да заглади това впечатление.

— Значи, твоята малка хафъз ще чете коран на гостите... Кой можеше да предположи, че дъщерята на оня шут ще се окаже такава!

— Къде е сега Тефик, паша?

— Не съм се интересувал особено, понеже не е политически престъпник, сигурно все още е в Галиполи.

— А дали не можеш да го върнеш?

Гласът на пашата стана категоричен:

— Заточен е по заповед на султана — и после добави с по-мек глас: — Ако върна Тефик, имаминат вече никога няма да пусне твоята малка хафъз да идва у нас.

— Да взема аптес^[2], преди да са дошли гостите — каза Сабиха ханъм и се изправи, облягайки се на бастуна си.

На излизане Селим паша поспря на вратата и потърси погледа на жена си:

— Ще дойда преди лягане да изпуша една цигара при теб, ханъм!

На миндерите край стените седяха наредени една до друга стари жени, главите им бяха покрити с бели кърпи за намаз, а набръчканите лица — унесени. В ръцете си държаха разноцветни броеници, пръстите им се движеха бързо, бледните устни се движеха безмълвно, а телата им леко се поклащаха наляво и надясно.

Плътният, сладък глас на малката хафъз стенеше и караше целия конак да кънти; тя четеше корана в истински класически арабски стил. Всеки звук, колкото и дълъг да беше, чрез едно постоянно легато се свързваше със следващия. Какъв обработен, правилен, но и самобитен глас, владеещ своето изкуство!

Един по един всички жители на конака се събраха в коридора и се струпаха пред вратата на стаята. Между тях беше Селим паша, та дори и европеизираният Хилми бей.

Гостите се разотидоха, Рабиа и майка ѝ също си отидоха у дома, а Сабиха ханъм се излегна на кушетката си, капнала от умора. Назиктер започна да разтрива коленете ѝ. След малко, наметнал дамаскската си хърка^[3], с бялата си нощна шапчица, дойде и Селим паша.

— Имаш право, ханъм, и гласът, и стилът на четене на детето са изключителни!

— Как успя да чуеш от стаята на Дюрнев? — отговори един малко обиден глас.

— Не ходих. Дойдох до вратата уж само да чуя и до края не можах да се отделя.

Селим паша се усмихна. Една робиня бе отворила вратата и през пролуката той бе видял мъничката хафъз, коленичила пред масичката за корана, между дългите трептящи светлини на две свещи. Очите ѝ с цвета на старо злато бяха широко разтворени, в тях светеше зеленикав пламък. Едва тогава забеляза продълговатото, детинско лице, което бе видял в стаята на жена си и му се бе сторило сиво и незначително; то притежаваше много определени и правилни черти. Със своите убити, розови цветове приличаше на стара персийска миниатюра.

— Този глас непременно трябва да попадне в ръцете на много добър учител по музика...

— А какво ще каже имаминът?

— Трябва да бъде доволен, момичето ще бъде още повече ценено като хафъз.

Селим паша ровеше в брадата си и си представяше колко хубаво би изпълнявал този глас някое сема^[4] на Вехби деде.

— Глас, създаден да изпълнява старинни мелодии — прошепна той на себе си.

— Аман, паша, имаминът никога няма да позволи на детето да пее песни. Според него да се пее, е грехота.

— Песните, за които говоря аз, са създадени от султани и хора като Вехби деде. Всички са свети хора. Смее ли да ги упрекне в нещо някакъв си махленски имамин?

Докато Селим паша обясняваше надълго и нашироко как ще се погрижи за гласа на Рабиа, вратата се отвори. Влезе Хилми.

Където и да се срещнеха бащата и синът, лицата им добиваха все едно и също изражение. Веждите на Хилми леко се смръщваха, а пашата, за да прикрие горчивината и разочарованието си, сякаш слагаше полупрезрителна, полуравнодушна маска.

Министърът на полицията смяташе своя син за едно от многото лъскави контета, синове на паши. Вярно е, че външно Хилми приличаше на тях. Отдаваше голямо значение на ръбовете на панталоните си, жилетката и сакото на костюма му бяха, скроени и ушити безупречно. И въпреки това тъмният цвят на дрехите, които си избираше, скромното връзване на връзката му издаваха нещо друго, някаква тежест. На пръв поглед и физиономията му приличаше на останалите пашазадета^[5]. Имаше малки, изящни мустачки, бледо, нежно и малко женствено лице. Но ако човек се вгледаше внимателно, можеше да открие две черти, които го отличаваха от останалите контета: очите и погледа му, устата и израза на устните му. Такива очи притежаваха само хора, които мислят. Очертанията на устните бяха определени, издаваха тънка душевност и чувствителност на човек, водил чист и скромен живот. Тази приятна и изразителна уста веднага го отличаваше от останалите пашазадета с неприятно отпуснати, неопределени очертания на устните, издаващи склонност към гуляйджийство и полова разпуснатост. Но Селим паша не можеше да

забележи това. Този син, който по нищо не приличаше на жизнения, дори малко хищен Селим паша, бе представител на едно поколение, способно само да погубва жизнените стремежи. Нима можеше да притежава нещо хубаво!

Хилми поздрави баща си студено, но много учтиво. Майка си целуна и по двете ръце. Първо ги доближаваше до челото си и после така умееше да ги притисне до бузите си и известно време да ги подържи, че това изразяваше не само уважение, а и дълбоката му любов към нея.

— Твоята малка хафъз е истинско откритие, мамо!

За пръв път баща и син бяха на едно мнение, имаха еднакво становище и това накара Сабиха ханъм да се почувствува безкрайно щастлива.

— Баща ти смята същото, сине...

— Какъв контраалт! Какъв богат глас! — заговори Хилми, смутен от единомислието с баща си и от това заекването му се засили. — Но колко еднообразен, чете така, сякаш стене някакъв египетски арабин. На всяка цена трябва да я спасим от това постоянно легато!

Селим паша не разбираше нито от контраалт, нито от легато. Но той беше харесал стила на момичето. Искаше не да коригира, а да засили особеностите на нейното изпълнение.

— А как може да се спаси един глас от онова, което наричаш легато? — запита той саркастично.

— Аз веднага бих наел за учител Перегрини. За две години гласът ще стане истинско чудо. Кой знае, детето може да стане примадона, достъпна за европейските сцени. Но това е невъзможно... При нашата консервативност...

Очите му се замъглиха от някакъв вътрешен копнеж по непостижимата мечта за живот, изпълнен със сцени, примадони. „Шантаво момче“ — рече си вътрешно Селим паша и мисълта му отскочи към Перегрини. Той беше европеец, който преподаваше уроци по пиано в модерните семейства. Преподаваше и на момчетата от двореца и затова Селим паша бе принуден да го следи. След известно време разбра, че е безопасен, дори може би малко смахнат, и го остави на мира. Във всеки случай този тип с остра брадичка и дяволска физиономия не приличаше на останалите учители по музика — европейци. Говореше турски като турчин и го считаха за един от най-

добрите познавачи на източната философия и култура в Истанбул. Казваха, че се е отказал от родината и религията си.

Сигурно имаше нещо вярно във всички тия приказки. Защото в Италия бил монах в не знам кой си манастир на не знам кой си орден, избягал и дошъл в Истанбул. Пълномощникът на папата постоянно разправяше против Перегрини и безпокоеше Селим паша. Между близките му дори се говореше, че изповядвал някаква тайна религия. Но всяка неясна мълва Селим паша отбелязваше в досиетата на Министерството на полицията като подозрителен факт. Каквото и да е, но Перегрини не беше подходящ за Селим паша. Той бе убеден, че този европеец не вярва в нищо, а всеки човек, зарязал религията си, за него беше подозрителен.

— Да не би все Перегрини да е подготвял жените, които пеят по европейските сцени?

— Не исках да кажа това. Естествено на вас трудно може да се обясни изяществото и красотата на европейската музика. Вие не я чувствувате...

— Кой ти каза това? Дойдат ли чуждестранни трупи, аз не се отделям от Тепебашъ. Вярно е, че го правя по-скоро, за да видя как тълпата се прехласва пред тия чуждестранни шарлатани. Понякога е трудно да се издържи докрай, но пък си заслужава да видиш тълпата от разни контета, да ги гледаш как се превземат...

— Всеки, който разбира от истинска музика...

— Истинска музика ли, казваш? Ако не беше капитулацията^[6], бих хванал за яката и музикантите, и зрителите и бих ги изхвърлил на калдъръма на Бейоглу! Една глутница полуголи, дърти безсрамници, пискащи като свирки на влак... Очите им изцъклени като на болни от епилепсия, крещят като глутница мартенски котараци. Ако Топташъ се захване да свири на саз и да пее песни, ще свърши тази работа поне малко по-добре от тях.

— Защо спорите за неща, които не разбирате?

— Слушай, Хилми, не ставай многознайко, слушай мен. Нали казваш, че европейската музика и литература отразявали истинския живот. Добре, питам те, къде и кога си виждал цяла тълпа мъже да излязат също като в ортаоюну и в един глас да правят любовни обяснения? Не знам дали си виждал как умират хората, но аз съм виждал много. Но нито веднъж не съм чул който и да е от тях да държи

такива дълги речи и да вдига такава врява преди смъртта си. Човек ще агонизира и отгоре на това ще размахва ръце и крака и ще вика колкото му глас държи, глупости! Това отразява живота, а? И ти си седнал да препоръчваш онова дърво без корен, с острата брада, за да научи на същите тия смехории и нашата малка хафъз, внучката на имамина!

— Западът е Запад поради музиката си, науката и начина си на живот... — говореше Хилми на себе си, сякаш не беше чул думите на баща си.

— Че какво не харесваш в нашия начин на живот?

— Нашата меланхолична, навяваща мъка музика е виновна и за лентяйството на народа ни, и за празния, развратен живот на висшите ни класи. Унизителното положение и глупостта на жените ни...

— Не намесвай жените в тоя спор. Във всеки случай нашите жени са поне малко по-почтени и нравствени от европейките. И у жените им, и у мъжете им не съм забелязал нищо друго освен нахалство и алчност... — Пашата поспря, изкашля се, после изведнъж кипна: — Защо използваш всеки повод, за да оскърбяваш традициите и културата на един мюсюлмански народ?

— Първо, няма какво да оскърбявам, защото нямаме култура. Както казва Зия паша, страните, които вие презирате, са благоустроени, къщите им са като дворци; погледнете ислямския имот — съборетини...

— Дворците им да се срутят върху собствените им глави! И ти като оня родоотстъпник и изменник на падишаха смяташ, че културата е само в благоустроените сгради, горко ти!

Селим паша замълча. Прозя се. И защо ли се захвана да спори с това заекващо момче? Не си заслужаваше. Цял ветропоказател, който се извърща към всеки вятър, който подухне от страната на неверниците.

— Обучението на малката хафъз ще възложи на когото намеря за добре. Когато имаш собствено дете, възпитавай го както искаш. Страхувам се, че децата ти ще заприличат на куклите на Асъм бей. Като куклите на „Бонмарше“ — натиснеш ли ги по корема, викат „папа, мама“.

Това беше последното му нападение. Излезе, без да дочака отговора на Хилми, и дори не обърна внимание на злобния пламък и ярост в очите на сина си.

Сабиха ханъм въздъхна. Поглади ръката на Хилми:

— Защо се противопоставяш на баща си, сине? Нито веднъж не те е обидил, нито веднъж не е посегнал да те бие, всяко твое желание досега е изпълнявал...

— По-добре да беше ме бил всеки ден, по-добре къщата ни да беше колиба, а не конак... Живеем в разкош и блясък, но аз се срамувам от баща си, мамо, не разбираш ли, срамувам се! Средство за потискане в ръцете на един кървав падишах! Като си помисля само, идва ми да потъна в дън земя!

„Завърши Галатасарай с отличен, но каква полза? Все още е дребен чиновник в Министерството на финансите. Със заплатата си не може да плати дори сметките си при шивача. Щом не харесва баща си, защо харчи парите му?“ — помисли Сабиха ханъм, но не каза нищо на сина си. Той й беше едничък, най-любим от всички на този свят, всичко би дала само за да не го обиди.

„Единствената грижа на майка ми е да събира около себе си ласкатели, да купува брилянти, да хвърля пари на вятъра. Ето това разточителство на жените ни създава и насилниците като баща ми“ — помисли си и Хилми, но и той скри своите мисли от майка си. Все пак му беше майка и единственият човек на този свят, когото Хилми обичаше. Всъщност и причината да не бъде деен, да седи със скръстени ръце, беше именно тази негова слабост към майка му. Раменете му бяха отпуснати като на старец, гласът му бе изпълнен с отчаяние и непрекъснато си повтаряше: „Механизмите на държавата са развалени, общественият живот е загнил, жените ни...“ Майка му го прекъсна:

— Защо нападаш жените?

— А защо да не ги нападам? Служат само за наслада и раждане на деца... Коя от тях може да се нарече истински човек? И златни да са веригите им, те си остават робини.

— Ама че го каза, ха! Да не би в тая твоя прословута Европа мъжете да раждат децата? И техните ги раждат или жените им, или държанките им. Ако остане на теб, и яйцата ще трябва да ги снасят петлите.

Ах, тия злъчни подигравки на майка му точно в най-горчивите му, отчаяни мигове! Хилми започна да заеква още по-силно, погледът му потъмня:

— Половината от народа е зает с удовлетворяване на животинските нагони на останалата половина. Който и да ражда децата, дори да се излюпват като пилета от яйца, важното е кой ги възпитава. У богатите те се превръщат в празноглави същества, заети единствено с пола си, а у бедните — в куп нещастници, използвани като впрегатен добитък. Дори един не можеш да намериш между тях, който да е зает с някаква мисъл.

— Стане ли дума за жени, ти винаги изпадаш в ярост и започваш да говориш глупости. Какво са ти направили жените? Дюрнев...

— Дюрнев, Дюрнев... И тя е празноглава, и тя е кукла, самка. Апартаментът ни се превърна в женски панаир. От сутрин до вечер е пълен със самки, които въртят задници и хвърлят гюбеци. Слушай, мамо! Гледай час по-скоро да изпратиш в двореца или където ще изпращаш това черкезко момиче...

— Защо се дразниш толкова от Канария?

— Не става въпрос за дразнене. Така се ядосвам, че... Ако продължиш да държиш това момиче в конака, и аз ще се съюзя с Дюрнев и заедно ще я тикнем в ръцете на татко...

Сабиха ханъм потръпна, сякаш я обляха със студена вода. Нима зад клюките за Канария и Дюрнев се криеше и нещо друго? Ревност ли означаваше ядът на Хилми към Канария? И защо момчето е толкова против жените? Между многото „защо“, „за какво“ съзнанието ѝ се спря на едно решение. Налагаше се още същата седмица Канария да бъде представена на височайшата особа и да се изведе от конака.

[1] Религиозен мохамедански празник, на който се палят кандила по минаретата на джамиите. — Б.р. ↑

[2] Измиване преди молитва (перс.). — Б.р. ↑

[3] Тегелирана връхна дреха с подплата (араб.). — Б.р. ↑

[4] Религиозна танцова мелодия на дервишите (араб.). — Б.р. ↑

[5] Син на паша (тур-перс.). — Б.р. ↑

[6] Привилегия на някои чужденци да не се подчиняват на местното законодателство в султанска Турция. — Б.р. ↑

VII

В петъчни дни на церемонията при отиването на султана в джамията се събираше цяла тълпа от любопитни. Защото тук можеха да видят, разкош и блясък, да видят избрани, красиви адютанти в разноцветни и богати униформи, породисти коне с развети гриви, готови да продънят с копита земята, и великолепни каляски. Всичко това надминаваше и най-разкошния оперен декор и преминаваше пред очите като бърз фойерверк.

Но зрителите не знаеха задкулиската страна на това представление, не знаеха как се измъчваше и потеше по същото време Селим паша. Неговата роля в тази демонстрация бе голяма и доста объркана. Преди всичко трябваше да внимава някой да не изпрати куршум или бомба по главите и персоните на преданите роби на Абдул Хамид II; после да осигури спокойното, без произшествия преминаване на цвета на обществото; после да убеди падишаха, който се страхуваше от поздравителната церемония като от чума, че всичко ще мине добре; и накрая да прочита ежеседмичните лъжи, скроявани от агентите, желаещи да оправдаят взетите на кредит пари, или пък от доносниците, които искаха да печелят пари, гъделичкайки подозрителността на един деспотичен владетел.

Селим паша въздъхваше свободно едва когато колата на падишаха влизаше през вратата на двореца. Обикновено след това биваше приет на аудиенция и винаги се връщаше в конака с натъпкана червена атлазена кесия в джоба. Същия ден вечерта Селим паша официално приемаше гости. Но никой от тях не можеше дори да предположи колко критичен е бил денят за пашата. Този петък, след като си отидоха гостите, той задържа имамина и заговори с него за образованието на Рабиа.

— Религиозното възпитание на внучката ти е достойно за възхищение — започна той.

— Наша милост е от ходжите, които специално подготвят хафъзи, паша ефенди...

— Аллах да те благослови, внучката ти е и умна, и надарена. Помислих си нещо. В конака идват много учители: по арабски, персийски, по френски, по музика и така нататък. Но никой не ги използва както трябва. Какво ще кажеш, ако Раbia ханъм се възползува от техните услуги?

Имамът потри ръце, изкашля се, но не отговори. Селим паша продължи:

— Ако дадеш съгласието си, освен вечерите при Сабиха ханъм детето трябва да идва в конака и следобед.

— Каквото беше по силите ми, аз го направих за образованието и възпитанието на детето. Не бих искал да се противопоставям на желанието на паша ефенди, но...

— Какво „но“?

— Момичето се моли пет пъти на ден. Нали знаете, днешните младежи са безбожници, та ако Раbia изчезне от погледа на майка си...

— И жителите на конака изпълняват молитвите си пет пъти на ден.

— Разбира се, разбира се, не искам да кажа това. Друг един въпрос... Аз не лишавам детето от нищо необходимо, обличам го, храня го. Нали знаете, връстниците виждат един от друг. Такива нововъведения като модата...

— Няма да сменяме облеклото на момичето я! — прекъсна го пашата малко сърдито.

— Искам да представя на вниманието на паша ефенди още един въпрос от жизнена важност за бедните като нас и напълно в неговите възможности. През рамазана детето ходи да чете в джамията, а през останалите дни я викат по мевлюти. Нейните доходи доста помагат за препитанието ни. Ако случайно...

— Ще кажа на икономката. Няма да имаш загуба от образованието на детето. — Пашата се изправи.

Имаминът беше доволен. Не само парите бяха причина за това. Покрай Раbia и той се ползуваше с вниманието на уважаваните хора. И въпреки възраженията на Емине дядото започна редовно да изпраща Раbia в конака. Новият начин на живот се стори на Раbia като освобождаване от робство. Вече не взимаше уроци от имама, не слушаше разни приказки за ада и особено пък неприятните разговори за баща си. Имамът бе предоставил детето на себе си и бе започнал да

се гордее с него. Наистина сутрин Рабиа пак си шеташе в къщи и бе принудена да слуша мърморенията на майка си. Но следобед излизаше и се връщаше едва преди лягане. Сега дядото се противопоставяше на строгостта на Емине.

— Момичето ни донесе благоденствие, не се заяждай, не притеснявай детето — сърдеше ѝ се той.

Първата седмица уроците на Рабиа не бяха сериозни, но самото посещение на конака — тя оставаше там половин ден — беше за нея един вид училище; научаваше нещо, на което нито един учител не би могъл да я научи — да се държи в общество, да се научи да живее. Да бъдеш при Сабиха ханъм значеше да се намираш при извора на живота. Имаше чувството, че успява да види и да пипне с ръка непрекъснато променящите се форми на живота.

Обикновено Рабиа съобщаваше заповедите на ханъмефенди до останалите жители на конака и затова познаваше отблизо всички в къщата. Симпатичното лице и приятелският поглед на детето много пъти смекчаваха строгите заповеди, а грубите, неприлични отговори Рабиа просто не съобщаваше на ханъмефенди. Тази мълчаливост и спокойствие бяха спечелили дори заядливата и агресивна преди това Дюрнев. Особено в дните, когато обявяваха наградените, ханъм я изпращаше по няколко пъти в стаята на пашата, за да пита за какви заслуги бил награден еди-кой си бей и еди-кой си паша. Рабиа го заварваше да дялка чесалки, облечен в прословутата си дамаска хърка, с бялата шапка на главата, весел и спокоен като всички хора с чиста съвест. Той тананикаше старинни песни с дълбокия си, сякаш идващ от някоя дупка глас, изведнъж млъкваше и се шегуваше с детето. Изглеждаше много странен, докато разказваше за задкулиската страна на наградите. Носът му просто се удължаваше и ставаше подигравателен, върхът му се извиваше като орлов клюн, а той самият скрито се подсмиваше. Докато го слушаше, Рабиа се объркваше. Всяка награда означаваше някакъв край, някакво смъкване.

— Кажи на учителя си по музика да те научи да пееш песента „Ей, зевки зерин“! — каза ѝ един ден пашата, намигайки ѝ с едното си око.

— Аз още не съм започнала упражненията, паша ефенди. Какво значи „зевки зерин“?

— Златно удоволствие.

— Не е ли същата, която изпълнява Канария?

— Ах ти, немирнице такава!

Защо, въпросът ѝ се стори странен на пашата? Смехът му секна, той стана сериозен:

— Другата седмица ще сложат Канария в златна клетка. Никога вече няма да може да пее тази песен в нашия конак.

— Наистина ли?

В думите на пашата тя усети някаква тревога за момичето, което обичаше много и с което винаги се хранеше заедно.

— Защо се насълзиха очите ти? Няма нищо лошо, ще отиде в двореца, ще стане дворцова дама. Златната клетка не е толкова страшно нещо, дъще...

В съзнанието на Раbia дворецът се превърна в златна клетка; място, където руси красавици, облегли глави на златната решетка, пееха в един глас песента „Ей, зевки зерин!“.

На следващия ден Сабиха ханъм пак я изпрати при Селим паша и тя за пръв път видя Канария в неговата стая. Пашата седеше на стол с висока облегалка, лицето му бе смутено, погледът — зареян. Канария седеше на един миндер на пода, свиреше на уд и пееше с тъжен глас една песен, която Раbia никога не можа да забрави.

„Сърце, на кого да се оплача от теб...“

„Сърце“ се точеше като дълга нишка в устата на момичето, а струните на уда повтаряха тъжната мелодия заедно с белите пръсти на изпълнителката. Селим паша се смути, като видя Раbia:

— Искане ли нещо ханъмефенди?

Тя започна да обяснява, но той имаше вид на човек, който нищо не разбира.

— Кажете на ханъмефенди, че аз лично ще ѝ обясня работата тази вечер...

Раbia тръгна да си излиза, но двамата едновременно я извикаха. Канария ѝ посочи едно местенце до себе си. Младата черкезка бе навела глава, измъчвана от някаква тайна болка, гласът ѝ секна, по бузите ѝ се стичаха едри сълзи. Въпреки това тя успя поне с устните си да се усмихне.

— Другата седмица няма да можем да се храним една срещу друга, Раbia, но щом се настаня в двореца, непременно ще те поканя — говореше Канария.

След малко Рабиа стана и когато излизаше, пашата я изпрати до коридора:

— Не казвай на ханъм, че Канария е плакала. По-добре е въобще да не казваш, че си я виждала при мен — каза тихо той.

Три дни след тази история Рабиа прекара една безумно весела и блестяща вечер в конака. Всички полилеи бяха запалени, всички бяха облекли дълги копринени рокли, в коридорите не можеше да се мине от шумоленето на коприната. Сабиха ханъм даваше вечеря на височайшата особа, бъдещата ханъм на Канария. След банкета щеше да вземе представения ѝ жив подарък — Канария, и да я отведе в двореца. В салона зад една завеса свиреше оркестър от сазове и всички очакваха танца на Канария.

За височайшата особа бе направен специален подиум, а върху него бяха сложили едно позлатено кресло. Самата тя, с корона на главата и огърлица с един-единствен брилянт, седеше съвсем сама в креслото. Срещу нея на кушетките, отрупани с накити и скъпоценни камъни, с огромните си ветрила се бяха наредили, малко нервни и малко официални, жените на министрите. Възрастните калфи седяха под подиума, младите надничаха през вратите или обикаляха коридорите с неестествени походки. Дългите им шлейфове бяха метнати на лявата ръка, а на главата на всяка имаше хотоз^[1], сякаш всеки момент може да падне. Почти всички говореха не толкова турски, колкото някакъв подобен на птичи говор трудноразбираем черкезки език. Едната вежда на всички бе малко вдигната и те до една приличаха на кукли, изработени от един и същи майстор.

Сазът засвири и Канария влетя в стаята. Беше облечена в шалвари с цвят на роза, тясно елече от лилаво кадифе и чехли с цвета на шалварите ѝ. Шалварите и елечето бяха бродирани със златни и сребърни пулчета. Дългите широки ръкави се развяваха като криле, а разпуснатите на гърба златни коси под светлината на полилея приличаха на копринен шал. Тя зачатка с малките жълти звънчета в ръцете си, после подскочи, завъртя се; музиката прозвуча като вятър, а нейните бедра, ръце и шия трепнаха сякаш бяха тръстика; наведе се и се изправи. Сред цялото това движение тялото ѝ запазваше едно странно непокорство.

Танците, музиката, приказките — накрая всичко свърши и гостите от двореца си отидоха. Най-отпред вървеше господарката, а

най-отзад — Канария. Върху разноцветните фереджета бяха метнати бели яшмаци, а изпод яшмаците гледаха изписани сини, зелени, кестеняви очи... Техният блясък се стори на Рабиа по-различен от другите, сякаш самите те бяха по-различни от човешките същества. Сините очи на Канария й изпратиха прощалния си поздрав.

Всички слязоха в преддверието да изпращат гостите. От пролуката на вратата се виждаше външната врата на градината. Рабиа видя как евнуси в черни сетрета и нагиздени коняри в униформа отваряха вратите на колите. Черните карети погълнаха гостите от двореца. Рабиа за последен път, зърна женската компания.

— Как ти се стори танцът на Канария? — запита Сабиха ханъм.

— Много хубав! — блеснаха очите на детето.

— От къде на къде? — смръщи вежди Сабиха ханъм. — От къде на къде? Въртя се глупаво като паун, наляво и надясно. Да можеше да видиш танца на циганката Пенбе!...

[1] Дамски накит за глава. — Б.р. ↑

VIII

Уроците по музика при Вехби деде Рабаи започна много по-късно, отколкото уроците по арабски и персийски.

— Целуни ръка на учителя си! Това е новата ви ученичка, ефендим — каза Шюкрие ханъм и си отиде.

Рабаи застана неподвижна сред стаята. Бузите ѝ пламнаха, опитваше се да отгатне къде са ръцете му, но не смееше да направи крачка. Как да открие ръцете на стареца, та да ги целуне? Във всеки случай те се намираха някъде под пелерината му с цвят на камилска козина, достигаща чак до петите му. Защо и той като другите възрастни не протягаше сам ръката си? Рабаи бавно вдигна поглед към новия си учител. Високият старец бе приведен малко напред под пелерината, главата му с конусовидната мевлевийска шапка бе наведена наляво и целият той имаше вид на човек, очакващ нещо.

Когато най-после погледът на детето срещна погледа на стареца, изпод пелерината се показаха две слаби ръце, скръстиха се на гърдите и той поздравя Рабаи с поклон по мевлевийски, сякаш тя бе възрастен човек. Рабаи гледаше с любопитство, като нещо неவிждано досега, изящната му външност, особения израз на лицето му. Очите на Вехби деде бяха тъмни и се вираха наоколо с някакво детско доверие, лицето му бе триъгълно, имаше широко чело и остра брадичка. Носът бе тънък и правилен, устните — малко иронични, кестенявата, с червен оттенък брадичка бе редичка, на бузите почти липсваше и едва надолу се съгъстваше.

Старецът посочи един миндер на земята:

— Седни, дъще.

После се наведе, сложи ръцете ѝ на скута и разтвори пръстите им. Това движение отпусна вдървеното от напрежение тяло на Рабаи, тя се поуспокои, страхът ѝ изчезна. Вехби деде метна пелерината си до момичето, дръпна друг миндер и седна срещу него. Вълнените му шалвари бяха изтъркани, ръкавите на минтана^[1] — кърпиени, мъхът на елечето му бе изпадал. Но въпреки тази външна бедност в облеклото му имаше нещо особено. Урокът им започна още същата минута.

— Дюм, тек тек, дюм тек... — повтаряше той и хванал ръцете на детето, едновременно удряше с тях по коленете му. Когато то свикна с този най-прост ритъм, той взе своя ней^[2] от кушетката и подхвана една много лесна мелодия. Така премина първият урок на Рабиа.

С всеки изминат ден тя свикваше и усвояваше същността на тази толкова различна от четенето на корана музика. След като научи да тактува на коляното си най-различни ритми, учителят ѝ даде теф. Много ѝ харесваше хармонията между звуците на звънчетата и звуците, които създаваха пръстите ѝ, галейки и почуквайки обтегнатата кожа.

Когато Емине научи, че дъщеря ѝ свири на теф, тя се нахвърли върху баща си:

— Да видим какви още дивотии ще научи момичето в тоя конак. Заради парите си съгласен да направиш от внучката си и циганска чалгаджийка.

— Кой те учи да свириш на теф, Рабиа?

— Вехби деде.

Имаминът въздъхна и погледна строго дъщеря си:

— Защо си пяхаш носа там, където не ти е работата? Вехби ефенди е цял светец. Един мевлеви не свири на теф, за да изпитва земни удоволствия. — И се впусна с дълги и широки обяснения.

Защитата на дядо ѝ осигури на Рабиа пълна свобода в уроците по музика. След тефа тя се научи да свири на уд, канун и почти на всички сазове а ла турка и с музикалността си и бързината на усвояването спечели възхищението на учителя си. След известно време премина към струнните инструменти; дори и да не свиреше толкова майсторски като учителя си, тя си имаше някакъв собствен, вълнуващ начин на изпълнение. Сега, вместо да чете коран, повечето от вечерите в стаята на Сабиха ханъм Рабиа изпълняваше песни. Идваше в стаята на старата жена капнала от умора, облягаше се на възглавницата, протягаше крака, взимаше тефа и сладкият ѝ глас преминаваше от една песен на друга. Обикновено идваше и Селим паша, нареждаше да му донесат наргилето, слушаше я и постепенно лицето му се проясняваше; суровият му израз изчезваше, погледът му ставаше замечтан и той се усмихваше на себе си.

От всички жители на конака Хилми следеше с най-голям интерес уроците на Рабиа при Вехби деде. От време на време изпадаше в ярост

при мисълта, че този хубав глас става жертва на разни глупави мелодии. Но когато момичето пееше, без да иска, и той се довличаше в стаята на майка си и се опитваше да си представи какъв неповторим би станал същият глас в ръцете на майстор като учителя по модерна музика Перегрини.

Перегрини идваше всеки четвъртък вечерта — тогава Селим паша се връщаше много късно от работа, — събираха се в стаята на Хилми, говореха и слушаха концерти. Едва осем месеца след първите уроци на Раба при стареца Хилми реши да я покаже на Перегрини; взе съгласието на майка си и един четвъртък вечерта Шюкрие ханъм заведе Раба в стаята на Хилми.

Момичето изкачваше стълбите без всякакво желание, малко се страхуваше от Перегрини. С дълбоко внимание бе изслушала спора между Селим паша и сина му във връзка с школовката на собствения ѝ глас и никак не искаше да напуска любимия си Вехби дедо заради Перегрини. Влезе в стаята на пръсти.

Около пианото се бяха събрали четирима души. На стола седеше Хилми, до него се бе изправил висок, мургав млад човек с остри черти на лицето, от другата му страна стоеше по-млад рус мъж с твърде обикновено лице, а един грамаден мъж зад гърба на Хилми бе облегал ръце на раменете му. Всички те седяха около пианото, но говореха за някакви съвсем други неща. Особено мургавият мъж — инженерът Шевки бей — размахваше ръце и непрекъснато повтаряше имената на Мазини и Намък Кемал.

Пръв Перегрини с чувствителния си слух усети стъпките на детето, заглушавани от мекия килим, и изведнъж се обърна. Беше доста дребничък. Сухото му лице бе набраздено с бръчки като паяжина, очите му бяха хлътнали, веждите дебели, брадичката остра, а черната му вратовръзка, с привычната за хората на изкуството немарливост, заемаше половината от гърдите му. Може би беше на трийсет, а може би имаше и четирийсет години.

— Това сигурно е нашата малка певица — каза той и протегна ръката си на Раба.

Детето беше свикнало да целува всяка протегната ръка или пък бе подведено от идеалния турски на Перегрини и го помисли за мюсюлманин, а още по-вероятно просто не знаеше, че съществува

такъв обичай като ръкуването и ето защо целуна ръката на музиканта и я допря до челото си.

Тримата младежи прикриха уста и се изкикотиха, но Перегрини изглеждаше доволен. Той веднага бе направил мислено сравнение между Раба и богатите, модерни момичета, на които предаваше уроци. Всички те сякаш бяха копирани с индиго от европейските деца. Със своите три стегнати кестеняви плитки, открито лице и емении това момиченце бе истинско местно творение на Истанбул, създадено от вековната му култура и цивилизация. Очите с цвета на мед, осеяни със зелени точки, бяха строги и сериозни, малко големичката уста с розови устни изразяваше спокойствие и сила. Учителят по пиано присви очи и внезапно появилата се усмивка направи бръчките му още по-дълбоки. Неволно и Раба се усмихна. Останалите спореха коя песен да изпее. Хилми подхвана с един пръст на пианото песента „На кого да се оплача от теб, сърце“.

— Нека изпее тази, много хубаво я изпълнява — рече той.

Маестрото кимна с глава:

— Мадмоазел е хафъз и чете по джамиите, нали? Нека почете от книгата си със своя собствен маниер.

Младежите намериха оригинална идеята на маестрото й веднага се заеха да направят мизансцена. Русият Галип, син на члена на Държавния съвет Осман бей, намери и донесе една подставка за коран. Шевки запали свещи от двете й страни. Хилми измъкна от стаята на жена си дълга, бяла дантелена кърпа за глава и я метна на главата на Раба. Като видя всичко това, Перегрини също се поддаде на атмосферата и намали фитила на лампата върху пианото. Сред потъналата в сянка стая и изгубилите своите очертания вещи тясното, бяло лице на Раба приличаше на икона. Маестрото потри ръце: „Ето такава е била Беатриче, когато Данте я видял за пръв път!“ Тримата младежи се бяха втренчили в Перегрини, за да не изпуснат да уловят впечатлението, което ще му направи гласът на момичето, а самият Перегрини не отделяше очи от малката хафъз.

Почти цяла дълга минута тялото на Раба седя неподвижно, като замръзнало. После в нея сякаш се вля невидим еликсир, който я оживи; отначало се залюля лекичко главата, после тялото и накрая цялата тя се залюшка плавно на две страни. От устните й се лееше странна, бавна, хармонична мелодия от полу и четвърт тонове. Постепенно гласът се

усилваше, пулсираше като пулса на трескав човек и накрая, при „садакалляхюлязим“, утихна и изведнъж прекъсна.

Сега малката хафъз отново замръзна, стоеше безжизнена, сякаш силата, която я караше да пее, бе изтекла заедно с мелодията и тя бе останала съвсем немощна.

Въздействието на всичко това върху Перегрини учуди останалите трима, за които тази гледка бе твърде обикновена. Считаха го философ и като всеки философ — безбожник; във всеки случай безбожието му според тях бе толкова силно, колкото фанатизмът на един софта. А той, навел глава, със смирено лице, в този момент приличаше по-скоро на монах, който се моли за опрощение на греховете си. Когато вдигна глава, в израза му нямаше и помен от предишната забързаност и припряност.

— Можеш ли да ми предадеш значението на онова, което прочете? — запита той развълнувано.

Рабаи сви рамене. Още не беше толкова напреднала с арабския, та да може да разбира корана, Хилми отново изчезна и донесе от библиотеката на баща си един коментар на корана с пожълтели страници. Започна да чете на турски прочетените от Рабаи стихове, а Перегрини, извадил тефтерчето си от джоба, ги записваше:

— „Когато господ каза на ангелите, че ще изпрати на земята Адам, който ще я завладее, те казаха: «Докато ние сме заети да те хвалим и възхваляваме твоята святост, ти искаш да изпратиш там един, който ще пролива кръв, ще всее смут и раздори...»“

Перегрини сложи тефтерчето си в джоба:

— Ето тази логика на ангелите ме накара да се откажа и от бога, и от монашеството, и от манастира.

Хилми и приятелите му замълчаха. За пръв път го виждаха такъв, в някаква нова светлина. Уважаваха го не толкова заради философските му и исторически познания и компетентността му в областта на източните науки, колкото за това, че внимателно следи идейните течения на Запад. Но най-много го обичаха поради неговото безбожие, за това, че бе зарязал религията и църквата си. Те считаха, че в Турция виновни за всичко са привържениците на религията, те спират всякакво преустройство и напредък. Смятаха се за освободени от религиозното бреме. Бяха повярвали, че между тях и бившия монах Перегрини съществува идейно приятелство и единство на възгледите.

Ето защо вълнението, което изпита маестрото от изпълнението на Раба, ги пообърка.

— Не бихте ли искали да школувате този глас, шер метр? — запита Хилми.

Погледът на Раба пламна от негодувание, но сърдечността в гласа на Перегрини я успокои.

— Не, кесаревото — кесарю, което принадлежи на аллаха, трябва да му се даде. Аз съм от бандата на дявола. Детето принадлежи на аллаха, нека остане там, където си е.

След седмица, пак в четвъртък вечерта, по нареждане на Сабиха ханъм Раба отиде в стаята на Хилми. Перегрини и Вехби деде разговаряха; както винаги старецът бе кротък и спокоен, а пианистът развълнуван и разгорещен. Перегрини говореше за дявола, за чийто привърженик се бе обявил преди една седмица. Дяволът и аллахът — това бяха неща, за които Раба ежедневно слушаше в своята среда още от петгодишна възраст. Въпреки това седна и заслуша.

— Не друг, а дяволът е предизвикал човека да опита плодовете от дървото на науката — говореше Перегрини. — Ако не беше той, човекът щеше да си остане същество, което яде, пие и обикаля ей така, на двата си крака. Любопитството е ключ към всички знания, първият притежател на този ключ е дяволът и именно той пръв ни го е дал.

Пианистът размахваше ръце, извисяваше глас, погледът му опипваше лицето на стареца като залутан слънчев лъч. А Вехби деде го слушаше със спокойствието, дори може би със снизходителността на зрял човек, който наблюдава разгорещено дете.

Пегрегрини продължи:

— Признай поне смелостта на дявола, деде ефенди. Той е първият герой на мисълта. И пак дяволът пръв се разбунтува срещу гнева на твореца, без да се страхува да бъде изхвърлен от рая, да се лиши от неговите удоволствия. Той е учителят на всички бунтовници, като започнеш от Прометей, откраднал огъня и го дал на хората, и стигнеш до философите, великите революционери, та дори и до такъв обикновен човек като мен, отказал се от собствената си религия. Слушай какво хубаво нещо съм композирал за дявола...

Вдигна ръце и преди да докосне клавишите, промълви: „В чест на оня, който предпочете свободата на мисълта пред честта да бъде знаменит ангел в рая“, след това пръстите му заиграха като луди по клавишите на пианото.

На Рабиа се стори, че в тази мелодия се бяха развивали и развилнели всички дяволи и зли духове на вселената, опиянени от свободата си.

Русият Галип плесна с ръце:

— Маестро, какво ще кажеш, ако научим народа да се моли на дявола, за да го свикнем да мисли?

Шевки измърмори нещо. Той винаги засичаше Галип.

— Да не вземеш да подражаваш на маестро и да говориш на нашите хора за дявола! Ще те помислят за участник в ортаоюну.

— Мон шер, ти пък, каквото и да кажа, не го одобряваш и се подиграваш. Да попитаме Вехби деде. Той не прилича на останалите ходжи и хаджии. Какво ще кажеш, деде ефенди? Струва ли си да използваме дявола в името на прогреса?

Деде се засмя сърдечно:

— Според мен във вселената не съществуват сили като дявол и аллах. Всичко, всички са доказателство за една-единствена истина, единствена сила. От атомите до най-огромните слънца, от човека до най-дребните насекоми — всичко е създадено от една съзидателна сила. Тя е и добро, и лошо, и хубаво, и грозно, и аллах, и дявол. Измислени имена. Зад тях се крие силата, която е създала и непрекъснато създава сама себе си. Тя е бог, който продължава да твори, за да отразява сенките си върху платното, наречено вселена. Казва се аллах, бог, творец, все едно. Той има една-единствена тайна, в която се проявява най-блестящо и вечно — любовта!

Деде изрече всичко това, сякаш четеше месневи, и след това изпълни един стих в стила аджем аширан:

— „Ашк бес, баки хевес!“^[3]

Перегрини продължаваше да вика с предишното вълнение:

— Ами омразата, отвращението, борбите, дивацината! Не трябва ли да ги приемаме като творения на някакъв бог на злото?

— Не... Всичко е сянка на все същата светлина, всички са различни багри на все един и същ свет художник...

— В такъв случай ти, даде, не вярваш в отделен, единствен дух...

— Капката, която се връща към извора си, светлинният лъч, който се връща към слънцето, нима всичко това е отделно нещо? — сви рамене деде. — Аз просто повярвах, че съм частица от едно велико единство, включващо в себе си всички нас. Оттам нататък никой не може да проникне от другата страна на завесата.

— Е, добре, ами тогава?

— Тогава толкова ни стига, оттам нататък... Цялото ни съществуване, нещата, земята, та дори и слънчевата система, всичко е сянка, преходна игра на сенките!

Погледът на Перегрини се смекчи, сключените вежди на Шевки се смръщиха още повече и Вехби деде издекламира на турски, сякаш четеше някакъв персийски стих:

— Бъди постоянен посетител на механите, пий, подпалвай михраби, изгори Кябето, но ти, човече, недей да обиждаш никога мен, себеподобния си! — Накрая Вехби деде се обърна към бившия монах и с тих глас довърши мисълта си: — И аз много исках да науча защо и за какво е създаден светът и съществуването, сеньор. Но никога не успях да го видя в един-единствен облик. Това велико представление не спира нито за миг, непрекъснато се променя, променя... Ела, дъще Рабаи. Всеки трябва да върши онова, което е длъжен. Ела да изпълним песента си, преди да тръгнем.

Рабаи взе теф, а старецът — ней. Изпълнила една песен на Галип деде — най-великия деде, заменил световната суета и ненаситност срещу една хърка и торбичка:

*Пак мойта лодка се разби,
протече, килна се встрани...*

Запя Рабаи, а последните стихове, които с няколко думи обобщаваха цялата философия на стареца, изпя със затрогваща тъга:

*Един не иска чест и слава,
а друг към слава се стреми.*

— Чие е това дете-чудо? — запита Перегрини, когато Рабия и старецът излязоха от стаята.

— На един скитник, изпълняваш женски роли в ортаюну — каза Хилми. — Няма друг артист в тази страна, който така умело, така реалистично да окарикатурява жените ни.

— Умрял ли е?

— Не, но детето не познава баща си. Бащата беше на заточение, когато то се роди. Почти никой вече не помни този шут, освен майка ми.

— Защо го заточиха, беше ли свързан с политиката?

— Ами, такива неща не са за неговия ум. Стана жертва на фанатизма и консерватизма. Сметнаха, че изпълненията му критикуват нашите обществени традиции. Накрая извърши и една непредпазливост, една ужасна непредпазливост и както винаги лично моят баща го заточи в Галиполи.

Този път горчивината в гласа на Хилми при споменаването на баща му бе по-голяма от обикновено. Помълча малко и продължи:

— Детето, живее при дядо си, махленски имамин, който се моли пет пъти на ден, непрекъснато кълне бившия си зет и не знае да говори за нищо друго освен за дявола, пъкълъ и караконджулите. Само да не поискаш да видиш и него, маестро! Той е религиозен фанатик, съвсем различен от Вехби дедѐ. Не само теб, но и нас нарича неверници и дори да го поканим, няма да дойде.

— Във всеки случай, Хилми бей, покани Вехби дедѐ и другата седмица, много симпатичен човек. Мелодията, която изпълни, е най-хубавата от всички източни мелодии, които съм слушал досега.

— Опасен признак — измърмори Шевки.

— Защо, Шевки бей?

— Според мен имамът е по-малко опасен от Вехби дедѐ за страната ни. Приспиващата, успокояваща отрова във философията на дервиша е много по-опасна от приказките на имама за ада и рая. Имамът просто повтаря породените от суеверията празни приказки, а дервишът унищожава разликата между доброто и злото. Той издига някакъв господ-художник, използващ доброто и злото като багри в своята палитра. И какъв е логическият извод от всичко това, знаете ли? Такова едно схващане прави хората безразлични, снизходителни към

насилието и насилниците. Например нашият кървав султан върши всичко по волята на аллаха, така ли? Ами ако народът повярва в това? Тогава колко хора ще ни последват, ако решим да свалим този деспотичен режим? Според мен преди всичко трябва да вдигнем, текетата от нашата страна...

— Говориш, като бъдещ основоположник на държавата, Шевки бей. Деде няма никаква връзка с държавата. Негова сфера е човешкият дух. Духът, който притежава собствени загадки, изпитва глад, жажда, любопитство! Ако единственото предназначение на хората бе да бъдат частици от една държава, светът би заприличал на някакъв мравуняк или пчелен кошер. Деде няма никаква връзка с бъдещия режим на Турция, който вие защитавате.

Тази вечер за пръв път Перегрини видя младите си приятели по-различни от преди и много по-сериозни. Досега той ги възприемаше като богатски синчета, които от нямане какво да правят си приказват за революция, до известна степен бяха книжни, а донякъде и сноби. Тази вечер особено категоричността във възгледите на Шевки го разколеба. Дали пък именно чрез тези приказливи, малко смешни младежи нямаше да се проявят някакви скрити исторически сили и дали Турция не се намираше в навечерието на някакво обновяване? Хилми бе един безпомощен Хамлет с доста объркани и нереални понятия за света. Такъв Хамлет, че хиляди духове не можеха да го раздвижат, да го накарат да направи и най-малкото усилие в името на каквото и да било идеал. Но колко различен от него изглеждаше Шевки.

— За новото може би трябва да разпалени рушители — мърмореше пианистът под носа си. — Преди да се построи ново здание, трябва да се разчистят развалините. Но ако в едно общество липсваха личности като Вехби деде, какво би станало тогава?

— Защо пък хората трябва да бъдат именно като Вехби деде, маестро?

— В този свят на насилие и страдания човешкият дух понякога има нужда от свобода, красота и утеха. А това могат да дарят само тайнствените сили...

— В една добре конструирана държавна машина нито една личност не би се нуждаела от утешения. Безпомощните, нещастни фантазори и особено враждебните духове се раждат от вредните философии на духовниците, като Вехби деде. В изградената от нас

държава няма да има нито насилие, нито страдания. Ще смазваме главата на всяко зло, способно да наруши равновесието и благоденствието на държавата ни.

Галип скочи на крака:

— И Абдулхамид мисли по същия начин, моя шер — рече той.

Вехби деде и Раба излязоха заедно от конака. Вперили поглед в леко полюшкващия се пред тях фенер на Шевки ага, те вървяха до ъгъла, при който се разделяха. И двамата мълчаха, и двамата вкусваха сладостта на преливащата от красота и спокойствие лятна нощ. Когато се разделяха, деде посочи на детето небето:

— Тази вечер аллах е запалил всичките си кандила...

Старецът си тръгна, но Раба остана още известно време с вдигната към звездите глава. Душата ѝ бе изпълнена с вълнението на ония, които очакват големи и щастливи събития. Коя звездна лятна нощ в Истанбул не е изпълвала човешкото сърце с предчувствия за някакви значителни събития? На кой самотник не са посочвали пътя с приятелските си намигвания разпръснатите, прилепнали към тъмносиния небесен купол безбройни светлини на аллаха?

Лилавата акация над чешмата на ъгъла на уличката Синекли бакал бе скрила под сенките си чудесен сладък аромат, в коритото под чешмата падаха водни капки и техният звук сякаш правеше тишината още по-дълбока. Оттам можеха веднага да свият по улицата на имама. Но и Шевкет ага, и детето предпочетоха да прекосят Синекли бакал от единия до другия край. Някъде в далечината се чуваше лай на кучета, но улицата бе съвсем заспала. Изведнъж, точно по средата на улицата, Шевкет ага спря.

— Защо ли свети този прозорец?

Раба вдигна глава. Сърцето ѝ се разтупка. Светещият прозорец се, намираше точно над бакалския дюкян, който години наред беше затворен. Прозорецът на баща ѝ! Сграбчи ръката на Шевкет ага:

— Кой ли е вътре?

— Може би са влезли крадци...

— Хайде да отидем да видим...

— Не може.

Тревогата на детето трогна стареца. Вече петнадесет години той служеше на пашата и знаеше наизуст всички тайни на Синекли бакал. Някъде наблизо чува тоягата на пазача да съобщава часа, и двамата

нададоха ухо, почакаха. Като удряше по калдъръма, пазачът Рамазан ага приближи:

— Мерхаба, Шевкет ага...

— Мерхаба, Рамазан ага. Видя ли светлината в тоя прозорец?

— Не е ли къщата на Тефик? Има седмица, откакто се е върнал.

Май че ще отвори дюкяна за рамазана.

Пазачът си отиде. Но детето не отделяше поглед от прозореца. Сърцето му още малко щеше да изхвъркне и то притискаше ръце към гърдите си да го задържи.

— Хайде вече да си ходим, Раба ханъм.

Шевкет ага просто насила я хвана за ръката и я помъкна след себе си:

— Сигурно ханъмефенди е помолила пашата да го върне...

Раба не го чу. Тя мислеше за утре, когато щеше да види баща си. Изведнъж всичко се бе изменило и светът бе станал по-хубав и от най-хубавите ѝ сънища. Пред вратата всеки път я очакваше жълтото им куче; то помириса полата ѝ и я погали с мекия си нос по коленете. Раба го прегърна и прошепна с пресипнал глас:

— Сарман, Сарман, баща ми Тефик се върна!

Въжето на вратата се дръпна отвътре, тя се отвори и Раба се шмугна двора. Там почака малко до лампата. Молеше се майка ѝ да е задрямала горе.

[1] Къса дреха с права яка и ръкави (перс.). — Б.р. ↑

[2] Вид флейта (перс.). — Б.р. ↑

[3] Любовта е временна, желанието — вечно. — Б.р. ↑

IX

Рано сутринта Раbia, размахвайки напред-назад кошницата за зеленчуци, сви по Синекли бакал. На един дъх стигна до средата на улицата и застана пред дюкяна. Фирмата „Истанбулска бакалия“ бе подновена, на вратата стоеше някакъв човек и разглеждаше фирмата. Беше доста странно същество. Приличаше на дете, но видът му не бе детински. Носеше розово джубе, огромна чалма... Като чу стъпки зад себе си, изведнъж се обърна и Раbia едва не се сблъска с едно джудже на средна възраст. От сбръчканото му лице я гледаха две тъжни очи, характерни за всички истински комици.

— Тефик, пристигна клиент... — извика джуджето. Висрк мъж наведе глава, за да мине през ниската врата, и застана пред неочаквания, симпатичен малък клиент. Зелените точки на златистите очи горяха, а нежното лице под бялото покривало бе почервенияло от необяснимо за Тефик възмущение.

Раbia веднага изпита близост към този човек. Беше втренчила поглед в топлите му кестеняви очи и се смееше заедно с усмихващата се под дългите кестеняви мустаци уста.

— Дюкянът още не е съвсем готов, но няма значение. Заповядайте, мъничка ханъм. Да направим сефтето... Дано имате лека ръка... Дано повлечете крак!

Раbia вдигна пълната кошница:

— За днес покупките са свършени...

— Гледай ти, гледай ти, утре ще купите пак от нас.

— Всеки ден, всеки ден...

Странното възмущение в гласа на детето малко пообърка Тефик. Напрягна се, на кого приличаше това момиче? На Емине. Вярно е, че очите му не са мънички и устните не са стиснати, но тясното лице и гладката кожа бяха нейни. Дъщеря му сигурно е на същите години. Все още чуваше думите, на пазача Рамазан ага: „Дъщеря ти много порасна, Тефик, стана хафъз.“

— Как се казва баща ти, моето момиче?

— Къз Тефик.

След това станаха много неща. Джуджето плачеше, облегнато на вратата. Всичко у Тефик бе преляло като реката Дунав, въртеше се около дъщеря си като пумпал, грабваше я на ръце и я разнасяше из стаята, от време на време я оставяше, гледаше я в лицето и после отново я грабваше, плачеше и се смееше.

Когато се поуспокои, сложи Рабия и джуджето на един сандък, седна между тях, прегърна ги и започна поред да ги целува. В този щастлив миг най-добре се владееше пак Рабия. Тефик беше същинско дете, джуджето беше нещастно недъгаво същество, и двамата бяха самотници, жадни за обич и топлина. Рабия изведнъж стана тяхна настойница.

Тефик веднага взе да разказва за пълните с мъка и носталгия дни в изгнание. Разказът му беше объркан, несвързан, но толкова жив, та на Рабия се стори, че всички тия дълги години е била заедно с баща си. През първите години на изгнанието баща ѝ развличал хората по пазарищата, за да не умре от глад, а понякога обикалял гладен и лишен дори от покрив, под който да скрие главата си. Тефик видя, че веселите очи на детето се просълзиха и премина към друга част от приключенията си.

— Но когато окръжен управител на Галиполи стана Зати бей, всички заточеници си отдъхнаха. Веднага постъпих на работа при него, намерих и подслон, и дрехи и топла храна. Но всичко печелех с почтен труд. Аз вършех всичко в къщата му.

— Какъв добър човек, аллах да го поживи, но не се ли страхуваше от падишаха?

— Не знам, дъще. Другите заточеници казваха, че уж го правел нарочно. Така падишахът го смятал за привърженик на младотурците и му давал пост. Уж преди това бил много високопоставен чиновник, а постът в Галиполи бил един вид заточение за него. Уж, уж, уж... Нали разбираш, зад цялата работа се крие нещо...

Тефик дори намигна с око, за да обясни по-добре тия объркани неща, но Рабия пак не разбра нищо. Само кимаше с глава, да не би разговорът да прекъсне.

— През деня вадох вода от кладенеца, водех децата на училище, после ги довеждах, дори чистех и зеленчука. Но свечереше ли се, тръгвах по градините, до сутринта смях и веселие...

— И после?

Тефик замълча, как можеше да разкаже на дъщеря си за твърде свободните, непристойни забавления през тези вечери?

— Имаше една симпатична циганка, ама дявол и половина — промърмори той на себе си.

— Циганка, значи, лоша жена — отсече Рабиа с глас, напомнящ сухия глас на Емине.

— Не говори така, Рабиа — намръщи се Тефик. — Тя беше единственият човек там, който носеше човешко сърце. Ако не беше тя, какво би станало с мене? Една мечка, на която са окачили халка, за да развлича бейовете, нищо повече. Само тя ме смяташе за човек.

— Ех, щом е така, значи, не е лоша. А ти кога се върна, Тефик?

Откакто се помнеше, всички наричаха баща ѝ Тефик и затова ѝ се струваше съвсем естествено и тя да го нарича по име. Но така сладко го произнасяше, че всеки, път баща ѝ я сграбчваше и целуваше по косите:

— Как те пуснаха да се върнеш в Истанбул?

— Не чу ли, че Зати бей стана министър на вътрешните работи?

— Да, да...

— Той ме доведе и ми даде малко пари.

— Какво правеше досега?

— Търсих работа. Нашата трупа се разпаднала. Много от приятелите станали актьори. Ха, ха, ха... Що за игра? Учат думите си от разни книги. Никак не мога да го проумея. Щом играчът не измисли в момента онова, което трябва да каже, той няма да играе, а все едно че ще чете корана.

Тефик се ядосваше на приятелите си и особено на това, че играят в дъсчените бараки на театъра разни преводни пиеси. Никак не можеше да допусне, че неговият народ ще се интересува от живота в непознати страни и чужди нему съдби. Във всеки случай много се радваше, че бе открил Ракъм, най-стария си приятел и известното джудже на ортаюну. Вече до края на живота си нямаше да се разделят. Той взе джуджето на скута си и отново го представи:

— Ето го твоя чичо Педя човек...

На Рабиа се стори, че очите на Ракъм молят за прошка, задето е толкова грозен, крив и недъгав, и просят поне малко любов към себе си. Колко приличаха те на жълтите очи на Сарман. Тя обви с ръце врата на джуджето и го целуна по двете бузи. Но то веднага обърна

всичко на шега. Бършеше целунатите места и игриво се смееше. Когато всичко бе изприказвано, Раbia скочи и започна да оглежда дюкяна. Тя пъхаше носа си във всеки чувал и кутия.

— Сега вече ще отворим дюкяна. Може да скътаме някой и друг лев и заедно с чичо Ракъм да си направим трупa за ортаюну. През тоя рамазан ще разиграваме Карагъоз. Човек ако мъничко не се позабавлява, езикът му ръждясва.

Раbia го слушаше, сякаш щеше да живее заедно с тях, и даваше съвети как да се подредят рафтовете. Ако Ракъм не бе съборил кошницата ѝ и лукът не бе се затъркалял по земята, тя въобще нямаше да се събуди от този сладък сън. Ами сега! Вече наближаваше обед. Дори когато се връщаше навреме, Емине пак се сърдеше, а какво ли щеше да каже днес? Грабна кошницата и изскочи от дюкяна. Тичаше с извърната назад глава и викаше:

— След обед може да дойда пак...

Тефик бе застанал на вратата и махаше с ръка. Дълго след като Раbia зави зад ъгъла, той продължаваше да ѝ маха.

След обед тя дойде и започна чистенето. С втъкнати на пояса поли, стъпила с единия крак върху четката за дъски, пазейки равновесие с протегнатa ръка, а другата подпряла на кръста, тя започна да търка пода на стаята над дюкяна. Ракъм пък бос, с една пробита, ръждясала кофа в ръка, носеше вода от кладенеца в градината, сипваше я на посоченото от момичето място и непрекъснато сновеше между къщата и градината. Тефик беше зает с изработването на фигурите за Карагъоз, но от време на време и той се провикваше за нещо от дюкяна. И тримата бяха щастливи като деца. На душата на Раbia беше леко, въпреки че се преборваше със смет, прах, нечистотии, трупани години наред. За пръв път през живота ѝ заобикалящата я стена на забраната се бе срутила до основи. Сякаш някаква ръка бе отвързала веригите на душата ѝ и бе казала: „Смей се, играй, радвай се и живеи колкото си искаш!“

Когато се върна в къщи по обед, Емине много се кара на Раbia. След срещата с баща си, който се стори толкова мил и безкрайно добър, нейната майка изведнъж ѝ се видя отблъскваща и я изпълни с ненавист. Какво ли не опита Емине, за да разбере причината за закъснението на момичето, как ли не подпитва, но Раbia ѝ отвърна с упорито мълчание. Ако не беше се намесил имамът, Емине сигурно

щеше да я набие. Но упоритостта на дъщерята предизвика Емине, тя заяви, че всички лоши черти в характера на Рабиа били наследени от баща ѝ, и така започна да хули и Тефик. За пръв път в погледа на Рабиа се четеше бунт.

— И аз, и баща ми сме лоши... Какво ще направиш! Остави ме да отида при татко! — извика тя.

— При баща ти ли? Нека посмее кракът му да стъпи отново в Истанбул, ще легна под колата на падишаха, ще изтрия праговете на министрите и ще им обясня що за птица е той. Да не се казвам Емине, ако не го изпратят отново някъде на края на света!

Рабиа се стресна и стисна устни. Тя реши да отиде право в конака, за да не разбере майка ѝ, че Тефик се е върнал. И все пак не издържа, върна се от вратата на конака и дойде в дюкяна. И сега, докато търкаше с настървение дъските, мислеше, че е невъзможно Емине да не узнае за връщането на баща ѝ. Тогава? Спомни си за Сабиха ханъм като единствено средство за спасение от опасността. На нея щеше да разкаже и да се надява. Още същата вечер ще ѝ каже. Кой можеше да забележи следобедното ѝ отсъствие, ще отиде за вечеря и след това в стаята на Сабиха ханъм ще изплаче душата си.

Вечерта Сабиха ханъм имаше гости и Рабиа не можеше нищо да ѝ разкаже. Следващата вечер не се реши. Емине излизаше много рядко на улицата, съседите им също ги посещаваха рядко и затова майка ѝ не знаеше за връщането на Тефик. В конака не бяха забелязали нейното отсъствие. Една седмица това продължи така.

През тази знаменита седмица Рабиа всеки следобед отиваше да чисти и да подрежда къщата над дюкяна. Тримата, баща ѝ, джуджето и тя, много се бяха привързали един към друг и се държаха така, сякаш години наред бяха живели заедно. От време на време мислеха какво ли ще стане, ако Емине дочуе за това, и настроението им се разваляше. Но Ракъм обясняваше на Рабиа, че тя има право на избор между майка си и баща си; тя се кълнеше, че ще предпочете баща си и той едва не хвърляше от радост.

Един ден, преди да се открие тайното приключение на Рабиа, тримата прекараха може би най-веселите си часове. Къщата беше готова, дюкянът измазан, почистен, стоките бяха подредени, рафтовете украсени, а от тавана висяха гирлянди от разноцветна хартия. И фигурите за Карагьоз бяха готови. Определиха точно къде в градината

ще бъде завесата, къде ще виси фенерът. Рамазанът се падаше през лятото. Вечер тъмносиният небесен купол щеше да свети с хилядите си кандила и да се смее на земните грешници, а в приятния хладен въздух на Истанбул щяха да се люлеят хилядите светещи надписи, увиснали между безбройните минарета на града.

— Ракъм, нямаме теф, за да вдигнем необходимата врява!

— Аз ще ви донеса от конака — намеси се моментално Рабаи. — Аз пея и си акомпанирам с теф. И знаеш ли колко хубаво умея да удрям по него!

Младият баща присви очи и се усмихна на самоувереността на дъщеря си, но веднага след това безнадеждно заклати глава:

— Ти си хафъз, Рабаи; как можеш да пееш такива шутовски песни? Къде си видяла хафъз да се провиква „Любимият за мен е развлечение“?

— Първо чуй как удрям тефа и после ще говорим. Аз съм ученичка на Вехби деде...

— Тъкмо това разваля работата я! Твоят стил не подхожда за улични деца и махленски карагьозчия...

Рабаи се усмихна и хлътна в кухнята. След минута се появи с металическата табличка за кафе, пръстите и сновяха по нея и удряха също като по теф. Баща ѝ грабна табличката от ръката на Рабаи и с пълен глас запя:

— „Казах ли ти да не любиш девет наведнъж“ — пееше и удряше табличката по най-шумния възможен начин. После захвърли табличката и отново се обърна към дъщеря си: — Я да ти купя една майmunка и ти да я разиграваш по улиците, а? Какво ще кажеш? При твоята дарба върху теб ще вали дъжд от грошове от прозорците, а пък ние няма да мислим поне за хляба.

Шегата на баща ѝ напомни дните, когато от прозореца гледаше такава една майmunка. Колко ѝ се искаше тогава да се присъедини към децата от улицата, носът ѝ бе станал съвсем плосък от притискане към стъклото и тя не отделяше очи от циганина, който разиграваше майmunката. Наведе се и взе табличката от земята. Изведнъж се превърна в циганка, разиграваща майmunка. Удряше табличката твърдо и отмерено, главата ѝ бе извърната настрана, гърдите — издадени, единият ѝ крак подритваше въображаемата майmunка, така Рабаи обикаляше из градината. Ракъм не издържа на гледката и току се

превърна в маймунка. Вървеше на четири крака, очите му се въртяха като пумпали, подвикваше като маймунка, улавяше подхвърляните въображаеми лешници, чупеше ги със зъби и хвърляше черупките в лицето на Тефик. Премяташе се презглава от единия до другия край на градината като най-пъргавата маймунка на циганката. Седмицата завърши с тази весела, игрива сценка.

Едва в четвъртък икономката научи от Вехби деде, че тази седмица Раба не бе посещавала уроците си. Всяка вечер я виждаше на вечеря, а след това в стаята на ханъмефенди. Такова трудолюбиво и послушно момиче не би могло да бяга от уроците си. В такъв случай сигурно Емине я задържаеше в къщи. Метна кърпата на главата си и се запъти към дома на имама. Беше привечер. Емине, която переше, и без това беше нащрек, когато Шюкрие ханъм почука на вратата. Мисълта ѝ бе заета с промяната, станала през последните дни с Раба. Тя отвори вратата с насапунисани ръце и се стъписа; без дори да поздрави, Шюкрие ханъм направо я запита защо не дава на Раба да ходи следобед на уроци.

— Раба не е ли в конака?

— Не, вече седмица, откакто следобедите не идва...

Очите на Емине се смалиха, превърнаха се в две остри, бодливи иглички, устните ѝ се свиха, превърнаха се в тънка черта и тя наговори на Шюкрие ханъм каквото ѝ дойде на ум.

Нещо я глождеше още от миналия петък, когато детето се върна късно от покупки. Кой знае какво я бе сполетяло. Тюююю... Язык! Взимаха уж да възпитават хорското честно, почтено, неопетнено момиче и после го пускаха да скита, така ли? И оная била ханъмефенди, така ли?

Шюкрие ханъм каза, че Раба е още почти дете и тогава Емине съвсем кипна. Гърдите ѝ са станали колкото ябълки, скоро ще ѝ дойдат и гости, коскоджамити момиче! Като започна от червилото, та свърши с лесбийството, какво ли не каза по адрес на Сабиха ханъм, която бе пунала по улиците единственото ѝ чедо. Нарече Шюкрие ханъм блюдолизка с рога. Ако имамът не беше се събудил от следобедния си сън и не бе изтичал да види каква е тая врява, двете жени като нищо щяха да се хванат за косите.

Шюкрие ханъм се върна в конака, без да разбере къде обикаля следобед Раба. Но щом влезе, в стаята на ханъмефенди настъпи

олелия. Рабиа беше там и най-сетне разказваше на Сабиха ханъм за връщането на баща си. Тъкмо тогава пристигна и Емине. Ако Сабиха ханъм не бе запазила хладнокръвие и твърдост, за едното чудо щеше да се случи нещастие.

Емине тъкмо беше отворила уста и бе преминала буквално в настъпление срещу Сабиха ханъм, когато чу, че Тефик се е върнал. Падна като подкосена. Още, щом се свести, се хвърли върху Рабиа, защото предпочиташе да я удуши, отколкото да даде единственото си дете на оня палячо. Докато целият конак се опитваше да умиротвори Емине, Сабиха ханъм изпрати да извикат имама. След дълъг спор с него решиха следното.

Шериатът даваше право на дете в тази възраст да отиде при майка си или при баща си. Вместо да стигат до съда, не беше ли по-добре Селим паша да отсъди и да разрешат въпроса с добро?

Имамът прие веднага. Той имаше пред вид, че Тефик бе покровителствуван от министъра на вътрешните работи Зати бей. Ето защо смяташе, че може да измъкне нещо от Селим паша, като използва политическото му съперничество със Зати бей и го накара да се смили над него. Този начин на действие се стори най-уместен на имама. Пък и това, че до разрешаването на въпроса ханъмефенди щеше да задържи Рабиа в конака, беше най-доброто в случая.

След петъчната церемония Селим паша има дълъг спор с жена си. После отиде в селямлъка^[1] и първо прие имамина. Този ден хаджи Илхами ефенди играеше ролята на просълзен, нещастен старец.

— Решението на нашия паша ще приема като закон на шериата — каза той. — Страхувам се, че детето ще поиска да отиде при баща си. Ако има нещо, за което да се безпокоя, то е, че след толкова мъки и труд от моя страна този тип ще заведе невинното момиче в къщата на такъв пияница и развратник като Зати бей.

Гъстите вежди на пашата се склочиха:

— Ще кажа на Тефик да не води Рабиа в дома на Зати бей. Ако я заведе, тя повече няма да стъпи в нашия дом.

Имамът потри ръце и понижи глас:

— Бих искал да добавя и това, че хората от квартала просто се чудят откъде Тефик е намерил пари, за да открие дюкяна. Всички говорят, че бил станал агент на Зати бей. Ех, естествено няма да следи такива нещастници като нас от Синекли бакал...

Пашата се засмя. Веднага бе схванал маневрата на имама.

— Остави политиката на по-големите, имам ефенди. Гледай собствените си работи...

Хаджи Илхами ефенди смяташе, че политиката му е много тънка, но повече не настоя. Истинските си намерения и желания той разкри с една отчайваща за пашата откровеност:

— Ако детето отиде при баща си, ще се лишим и от парите, спечелвани от хафъзлъка му. А ние похарчихме толкова пари и труд. Пък ако се лишим от доходите на детето, ще останем направо полугладни. Нали знаете, вече никой не се страхува от аллаха. За някакво си удостоверение всеки се пазари с мен, бедния имамин, като с някакъв търговец.

В този момент икономката въведе Рабиа, после и Тефик. Пашата се обърна към детето:

— Дъще, ето го баща ти, ето го и дядо ти. При кого искаш да живееш?

— При баща си, ефендим...

— Дядо ти е положил толкова грижи за теб, дълги години те е пазил и покровителствувал. При баща ти няма и никаква жена. Остани засега при дядо си, а когато искаш, ще ходиш да виждаш и баща си.

Рабиа сграбчи ръката на Тефик:

— Баща ми няма друг близък освен мен, ефендим!

— Имаш ли възможност да гледаш дъщеря си, Тефик?

— Отваряме дюкяна, паша ефенди — намеси се отново Рабиа. Всички ще пазаруват от нас, дори и вие, нали?

От очите на момичето капеха сълзи. Имамът губеше позиции. Преглътна:

— Хвърлил е око на парите, които детето припечелва, и затова я иска. Защо, поне веднъж досега не потърси и не попита за дъщеря си?

Тефик за пръв път се обади:

— Парите, които ще печели Рабиа, да се дават пак на имама, ефендим! Аз мога да издържам дъщеря си...

Това предложение се счете за приемливо. Пашата изпрати Рабиа в харема, изпроводи и имама, но Тефик задържа.

— Аз се заех с образованието на дъщеря ти, Тефик. Ще позволиш ли да продължи?

— Както кажете, паша.

— Щом е така, и аз имам едно условие. Няма да водиш дъщеря си в дома на Зати бей.

— Опазил ме бог...

Значи, поведението на Зати бей се струваше недостойно дори за такъв скитник като Тефик. Пашата се изкашля:

— Кажи ми истината, Тефик. Възложи ли ти някаква задача Зати бей?

— Каква задача, ефендим?

Учудването, което се изписа на лицето му, беше съвсем искрено.

[1] Мъжкото отделение в турска къща. — Б.р. ↑

Х

Животът на тримата в дюкяна приличаше на непрекъснат празник. Според тях тъмната, с разбит калдъръм и изпълнена с лоша миризма Синекли бакал беше център, душа на кипящ от веселие живот. Те си играеха с живота така, както котенцата играят с кълба от копринени конци и никак не допускаха, че един ден можеха да се оплетат здравата в копринените конци.

„Истанбулска бакалия“ отново бе станала най-посещаваното място в околността, клиентите сега бяха повече, отколкото дори по времето на Емине.

Председател на триото бе Рабиа, а Ракъм — мозъкът и уредникът. Една седмица преди рамазана в дюкяна се появи постоянна гостенка, която правеше веселието двойно по-голямо. Това бе върналата се от Галиполи циганка Пенбе. Тя се бе настанила в конака, уж за да развлича Сабиха ханъм, веднъж на ден се отбиваше в Синекли бакал, шегуваше се с жените на ъгъла и след като закачаше някое от децата, влизаше в дюкяна.

Ракъм бе отишъл за стока, а Рабиа — в конака. Беше събота след обед. Тефик бе сам в дюкяна. Висок старец — по всичко личеше, че е мевлеви — се наведе и влезе вътре.

— Този ли е дюкянът на Тефик ефенди, бащата на Рабиа?

— Да, аз съм Тефик.

— Аз съм учителят по музика на Рабиа. Искам да говоря с вас.

— Да не би да сте Вехби деде?

— Да — старецът се засмя. — Искях да кажа следното. По време на рамазана аз не преподавам. И в конака ходя рядко. Искам да направя изключение за Рабиа ханъм. Защото от трийсет години насам не съм срещал по-надарена ученичка. Ако е удобно, ще идвам всеки четвъртък вечер и ще ѝ преподавам тук, у вас.

Това значеше, че уроците на Рабиа се преместваха от конака в дома на Тефик, че деде щеше да преподава на Рабиа безплатно. Очите на Тефик се просълзиха от гордост.

— За нас това е голямо благоволение! Няма ли да си починете в градината и да изпиете едно кафе?

— Ще дойда друг път, не искам да преча на работата ви.

— Моля ви, в тези часове почти няма купувачи.

Тефик отвори задната врата на дюкяна, преведе Вехби деде през една чиста, прибрана кухня и излязоха в градината. Покани го да седне на рогозката под ореховото дърво, остави пред него кесията с тютюна и отиде да приготви кафето.

Градината бе единственото място, където Тефик работеше с любов и желание. Зад ореха растяха нагъсто смокини, бадеми, ябълкови дървета и дюли. Край оградата на градината имаше домати, лук, салати... Старецът извърна глава към къщата. Прозорецът над кухнята, обвит от зелените листа на лозата, пламтеше от залязващите лъчи на слънцето. Ясминът и богородичките, обвили чардака и кухненската врата; пръскаха замайващ аромат в предвечерния час. Наоколо не се чуваше нищо друго, освен гукането на гълъбите сред листата на акациите. Беше истинска Истанбулска градина. Старецът спокойно можеше да приеме, че се намира в собствената си градина.

Вехби деде бавно пиеше кафето си и едновременно изучаваше домакина на къщата. Намираще, че между тях има нещо много общо. Този разговорлив човек с детски очи бе едно от бездомните деца на аллаха. Деде ги беше виждал най-различни. Те бяха негови стари познати. Живееха своя пълен с приключения, бурен живот и обикновено оставяха и удоволствията, и нещастията пред прага на някое теке. Когато излизаше от дюкяна, Вехби деде гледаше на Тефик като на една бъдеща „душа“ от сектата.

След две седмици, по обед, когато Ракъм беше сам в дюкяна, дойде един непознат, много по-различен от Вехби деде. Джуджето не беше виждало в Синекли бакал такава личност и затова широко разтвори очи и го измери от глава до пети. Носеше черна пелерина, триъгълна огромна шапка, беше нисък и подвижен чужденец. Християните от околността на Синекли бакал не носеха шапки. Ракъм реши, че непознатият е някакъв клиент от Бейоглу, а може би и пътешественик.

— Какво обичате, сеньор?

Перегрини, който не знаеше какво е срам, доста се притесни, преди да влезе тук. Вярно е, че вече петнайсет години този бивш

монах, отхвърлен от католическия свят, прекарваше живота си сред мюсюлмани. Но неговите приятели турци или мохамедани живееха според модата и богато. За този човек, който влизаше редовно дори в двореца, домът на средния и беден мюсюлманин досега бе непревземаема крепост. Но дюкянът силно заинтересува новодошлия. Ръката, която бе подредила разноцветните стоки за рамазана, притежаваше вкус, роден от хилядолетната култура на този град. Докато очите му шареха и подскачаха ту към джуджето, ту към висящите от тавана кръгове гюляч, превързани с червени и зелени панделки, Ракъм отново го попита:

— Какво обичате, сеньор?

— Искam да купя ето от тези неща, едно с червена панделка, друго пък със зелена — посочи той с пръст гюлячите.

Целта на идването му изобщо не бе да купува нещо. Но покупката беше добър повод за приказки. Ракъм тъкмо увиваше покупката и изведнъж се намръщи. Между гюлячите и външността на човека, нямаше никаква връзка. Пък и между облеклото му и турския му език също нямаше връзка. Тогава? Да не би да беше някакъв агент? Казваха, че понякога обикаляли и преоблечени.

— Знаеш ли как да го опечеш? — запита Ракъм сърдито, без да крие недоверието си.

— Не. Нашият готвач е грък. Може би и той не знае. Но отдавна исках да купя от тези бели кръгове. Не можеш ли да ми обясниш как се приготвяват?

Перегрини извади от джоба си бележник. Започна да пише и едновременно говореше:

— Аз съм учителят по пиано на сина на Селим паша...

— Така ли?

Ракъм въздъхна.

— Вехби деде ми е приятел. Чух и Рабия ханъм в стаята на Хилми бей. Вече два четвъртъка не идват. Казаха, че бащата на Рабия ханъм се е върнал. Бил артист, и вие, приличате на артист, да не сте вие бащата?

— Аз не знам какво е артист, но не съм баща й. Аз съм й чичо.

Спря. Този човек с такава странна външност и толкова чист турски език му стана симпатичен. Добави с малко горчивина и ирония:

— От време на време ставам и маймунката на Раба. Момичето е цяло чудо. Вехби деде, който през време на рамазана не дава уроци, само заради нея идва тук всеки четвъртък.

Перегрини дръпна малкото столче и седна.

— Раба ханъм четяла корана по джамиите — Знаеш ли в кои джамии?

— Днес е в „Аясофия“, в съботни дни е във „Фатих“, в четвъртък ходи във „Валиде“, в останалите дни е в месчида на Синекли бакал. Печели пари с шепи, но всичките отиват в ръцете на имама. Пашата така нареди. Ние се занимаваме с бакалия, по време на рамазан ще разиграваме и Карагъоз. Слава богу, препитаваме се. — Ракъм спря за момент, после очите му светнаха. — Никъде по света не можеш да намериш такъв карагъозчия като Тефик! Сеньор, ако искаш да идваш вечерно време да го гледаш, аз ще те пусна безплатно.

— Ще дойда още утре вечер, приятелю.

Каза това и се загледа към улицата, прислушан в непрекъснатото бръмчене на черния рояк от мухи. Отсрещните къщи сякаш спяха под мрачните си стрехи. В този час всички постещи в махалата почиваха, затова по улицата нямаше жив човек.

Перегрини бе обзет от радостта на откривателя на непознати светове. Симпатичен, особен, човечен и сърдечен свят! За пръв път се докосна до него, когато чу гласа на Раба. В нейното изпълнение на Корана той за пръв път се докосна до този свят. Мигом всичко извън дюкяна и тази улица стана изкуствено и чуждо. На Перегрини се стори, че за жителите на тясната уличка материалните ценности нямат никаква стойност. За тях бяха важни, единствено духовните ценности и богатствата на сърцето.

В него се породило желание да види и чуе Раба сред историческия декор на „Аясофия“.

— Ще ме заведете ли другата седмица да чуя Раба ханъм в „Аясофия“? — попита той със странна усмивка, разливаща се по всички бръчки на лицето му.

Очите на Ракъм се плъзнаха към триъгълната шапка, според него тя бе най-сигурен белег на безбожието.

Нашите хора не са свикнали да се молят в присъствието на чужди посетители.

Перегрини проследи погледа на Ракъм, свали шапката си и я хвърли на земята.

— Ще отида без шапка. В къщи имам един фес. И повече няма да идвам с шапка в тази махала. Аз уважавам религиозните чувства. Едно време бях нещо като дервиш...

— Да не би на времето да си бил мюсюлманин, а после да си станал гяурин? Ненапразно говориш нашия език толкова добре...

Перегрини бе забравил, че Ракъм е примитивен, едва ли не панаирджийски играч. Съвсем естествено той подхвана философски разговор, който джуджето не можеше да разбере.

— Не, не съм мюсюлманин. Нали знаеш поповете, дето се затварят в манастири? Аз съм от тях. Но сега съм по-скоро мюсюлманин. Вече петнайсет години живее между вас. Език, религия, народност, всичко това не е нищо друго освен духовен климат на хората. Духовният климат на Запада ми се стори твърде студен, търся спокойствие и изцерение в източния климат...

Перегрини замълча. „Какви ги измисля човечецът“ — мислеше си Ракъм. Но когато отново заговори, той разтвори широко очи и го изслуша.

— Не принадлежа на нито една религия. Но ако трябва да избирам, непременно бих станал мюсюлманин. Личността, създадена от исляма, ми е по-близка. Минаха петнайсет години, откакто избягах от манастира и бях отлъчен от папата.

— Значи, избяга? Хей, да му се не види!

— Сега аз не вярвам в нищо. Но религията е като недъг, заразиш ли се от нея, носиш я цял живот със себе си. Обичам вярващите хора и умирам да разговарям за религия. Въртя, се все около разни църкви, джамии и места, където се извършват обреди. И ти ли си вярващ, приятелю?

— Слава на аллаха, мюсюлманин съм. Но никак не обичам да приказвам за религия. Църквите ми навяват страх, а в джамията нямам работа. Ходжата ме приспива с проповедите си. Много набожните хора ме плашат. През живота си не съм извършвал намаз. И бащата на Раба е същият.

— И през рамазана ли не се молиш?

— Не, само заради момичето се преструваме, че постим.

— И как се преструвате?

Ракъм се засмя. Изпитваше удоволствие да се изповядва пред този гяурин, манастирски беглец.

— През нощта заедно с нея ставаме да ядем сахур^[1], на другия ден, докато тя не отиде в джамията, не хапваме нищо. Ядене не ни трябва, ама няма ли го тоя пусти тютюн... Още щом излезе, и ние отваряме табакерите и задимяваме цигарите. В дюкяна все се намира и нещо за хапване. Вечер заедно с Рабиа отново разваляме поста, хапваме ифтар^[2]...

— Интересно, интересно...

— Понякога момичето се усъмнява. Постещите мъже у нас са все кисели, а ние винаги сме весели. Както и да е, но в навечерието на байрама заради Рабиа аз наистина ще постя.

— А защо не за опрощение на собствените си грехове? — запита Перегрини с глас, напомнящ монашеските му дни.

Джуджето се захили. Горчива, напрегната усмивка.

— Нима децата постят? Особено пък маймуните съвсем не постят. Аллах ме е създал да бъда нещо между маймуната и детето. От мен не се искат нито молитви, нито пости...

След това посещение всеки четвъртък вечер заедно с Вехби деде идваше и Перегрини. Естествено маестрото бе придружаван от Хилми и двамата му постоянни приятели. В бедната стаичка над дюкяна започнаха да се водят спорове, напомнящи движенията от осемнадесети век.

За да се разбере какво влияние бе оказал новият живот върху Рабиа, трябваше внимателно и много отблизо да се изучи лицето ѝ. Но това си заслужаваше труда. Защото старият и новият ѝ начин на живот личаха като два наслоени пласта по лицето ѝ. Изразът на онова дете, чиито желания бяха потискани толкова време, не бе изчезнал напълно. Тя председателствуваше триото, изпълняваше ролята на домакиня в къщата, това ѝ доставяше удоволствие и до голяма степен го възприемаше като игра, но все пак видът ѝ оставаше спокоен и сериозен.

Предишната Рабиа имаше две дълбоки бръчки около устата, дълбока бръчка между веждите, а на нежното ѝ лице бе изписано тъжно смирение. Още преди да изчезне всичко това, преди да се

промени напълно изразът ѝ, новият живот започна да оставя следите си върху предишния облик на Раба. Сега в угълчетата на очите ѝ се появиха бръчици от честия смях, в очите постоянно проблясваха искрици на щастие, и когато се смееше, носът ѝ леко се набръчкваше. Отдаваше ли се изцяло на волния живот, предишните черти почти изчезваха, застиналият поглед на очите и бръчките около устата и между веждите се изтриваха. Но достатъчно бе да си спомни нещо от преди и старият израз се връщаше отново. Сякаш веселата маска на новия ѝ живот бе спусната като прозрачно копринено пече над тъжния израз от миналото ѝ. Именно тази смесица от противоречия, отразени върху младото лице, създаваше загадъчност, правеше го тайнствено, особено и то очароваше хората около нея.

Първ Перегрини започна да изучава лицето на Раба и не пропускаше да отбележи всяка малка промяна в него. Човек можеше да наблюдава борбата на противоречивите влияния върху това лице със същата страст, с каквато испанците биха наблюдавали борбата с бикове. В характера на момичето имаше склонност към аскетизъм, към някакво духовно въздържание. То се съобразяваше бързо и взимаше окончателни решения. Тези неща бяха все резултат от първите години, от строгото възпитание и унаследените от Емине и имама черти. От майка си, която толкова ненавиждаше, тя беше наследила доста неща. Някъде дълбоко в сърцето ѝ имаше кътче, и то никак не прощаваше на ония, които са ѝ причинили мъка, беше злопамятна.

Слънчевата страна от характера на Раба, надареността ѝ идваше от Тефик. Повече от единадесет години, денем и нощем, ѝ бяха втълпявали, че над всичко съществуват две понятия — вяра и задгробен живот. Но тя щеше да се превърне в жена, привързана по-скоро към хората и живота, отколкото към идеите, жена, която може да обича до смърт, готова винаги да прояви съчувствие.

Пегрени изследваше тази жива загадка с любопитството на лабораторен изследовател. При случай разговаряше с Раба, задаваше ѝ въпроси, мъничките му очички се впираха в нейните, сякаш искаха да проникнат до мозъка ѝ. Но най-силно впечатление му правеше музикалността на момичето. Слухът му запазваше изцяло всеки звук, изключителният глас предаваше точно всеки тон и вкусът му можеше да задоволи който и да е голям маестро. Затова всяка своя нова

композиция Перегрини изпълняваше първо пред нея и съвсем сериозно искаше и изслушваше мнението на Рабия.

И Вехби дедѐ беше зает с Рабия. Но не показваше това като Перегрини. Той не се мъчеше да анализира момичето като него, приемаше склонностите на Рабия като вродени, естествени свойства на характера ѝ. Дедѐ знаеше от опит, че всеки човек е сплав от хиляди противоречия. Слава богу, че момичето имаше буйно, горещо сърце, но и здрави убеждения и склонност към аскетизъм, уравниоветяващи буйността и задържащи страстите ѝ. Вехби дедѐ бе започнал да я възприема като своя духовна рожба, бъдеща ученичка, която ще направи известни идеите и философията му сред народа. Затова, когато мислеше за Рабия, винаги си повтаряше: „Любовта и радостта не бива да угасват в сърцето ѝ, но склонността ѝ към въздържане и скромнен живот също трябва да се запазят“.

[1] Ядене в зори по време на рамазан (араб.). — Б.р. ↑

[2] Прекратяване на поста и вечеря по време на рамазана (араб.).
— Б.р. ↑

XI

Ракъм хващаше натясно момичето в кухнята и питаше:

— Кого обичаш най-много на тоя свят?

— Тефик.

— Защо?

Откъде да знае защо? Кой може да обясни причините за обичта, пуснала дълбоки корени в човешката същност? Тефик беше за детето първият оазис в живота, който то смяташе за суха пустиня; единственият човек, обединил в себе си несбъднатите й желання. В него бе намерила липсващата й майчина нежност, сърдечността на въображаемото приятелче, с което би искала да играе. Може би затова толкова старателно прислужваше на баща си, отгатваше желанията му; както на времето поливаше на имама преди молитва, така сега приготвяше подноса с ракия за Тефик и всеки ден в един и същи час му го носеше. Но сложеше ли това „забранено и грешно“ питие пред баща си, тя съвсем естествено тичаше, за да не закъснее за вечерния намаз.

— Рабаи, кого най-много обичаш след баща си?

— Вехби деде.

— Защо?

Откъде да знае? Ако знаеше, би казала, че той е една свята необходимост, че той разбира и прощава човешките слабости, но самият стои над тях и затова винаги придава сила и утеха на Рабаи.

— А след него кого обичаш?

Тук Рабаи се колебаеше и след това заявяваше:

— Сеньор Перегрини.

В гласа на чичо Ракъм вече се долавяше раздражение:

— Защо?

Рабаи и това не знаеше. Ако знаеше, би казала, че отношенията й с Перегрини приличат на игра на криеница, че я плашат и вълнуват.

— Поне колкото гяурина не ме ли обичаш?

Погледът на джуджето се изпълваше с отчаяние, като нещастно бито животно. Тогава тънките ръце на Рабаи обвиваха шията му.

— Теб обичам най-много от всички, мой малък чичо, моя маймунка! — възкликваше тя.

Един ден през последната седмица на рамазана между множеството, дошло да слуша молитвата ѝ, Раbia видя Перегрини. На главата си носеше малък фес. Беше в „Сюлеймание“. Нито Перегрини, нито Ракъм, който я гледаше с обожание, се задържаха в съзнанието ѝ. Като всеки творец тя бе опиянена от вълнението на заобикалящите я, предизвикано от нейното изкуство. Разноцветните стъкла на прозорците хвърляха отблясъци по кандилата под купола и в приказната светлина човешката маса, дишаща в този момент сякаш с един-единствен дъх, приличаше на някакъв сън. Но когато Раbia забеляза зад Перегрини Вехби дeдe, езикът ѝ се заплете и устните ѝ затрепериha.

Големият майстор на религиозната музика я обърка. За момент спря. С крайчеца на покривалото избърса потта от челото си и продължи. За пръв път Раbia схващаше смисъла на прочетените арабски стихове, изпълняваше ги с глас, който разбира и разказва.

— „Той създаде човека от кал като калта на грънчарите, и направи той небесата от бездимен огън... Боже на двата изтока... Аллах на двата запада... Корабите, извисени над моретата като планини, са негови... Всичко във вселената е преходно, но великото и благородно лице на моя бог е вечно!“

Гласът ѝ изграждаше странна мозайка от полутонове, придаваше някаква тайнствена прелест на стиховете; фактът, че именно днес Раbia четеше този пасаж, съставляващ основата на ислямското тайнство, изглеждаше на Вехби дeдe повече от случайност.

Пегрини и Вехби дeдe излязоха, преди да дочакат края, и известно време наблюдаваха гълъбите на двора. Пианистът беше развълнуван, но се опита да обърне всичко в шега:

— Това момиче създава музика, която може да обърка дори такива неверници като мен. Аллах ли се вселява в нея, дяволът ли, не знам. Какво изкуство, какво изкуство!

Вехби дeдe не се засмя. Заговори бавно, сякаш решаваше някакъв въпрос.

— Само тогава противоречията в духа ѝ намират хармония, в минутите на творчество детето се слива с вечността... — каза той.

Вечер Рабиа раздаваше в дюкяна билети на децата и на все по-увеличаващата се публика от възрастни от квартала, след това затваряше вратата и отиваше при баща си. Тя бе очарована от неговото умение да придава живот на разноцветните хартийки, от ловкостта на ръцете му, от майсторството на гласа му да се превръща ту в женски, ту в мъжки и детски, да имитира дори най-различни, жени, мъже и деца от различните обществени слоеве. Но най-много се учудваше на възхищението на зрителите от почти първобитната хармония в гласа на музикално неграмотния Тефик.

Рабиа удряше теф зад завесата и заедно с джуджето изпълняваше всякакви шумове, охканията, пъшканията и различните звуци, които трябваше да издават фигурите, отразени на завесата. На един от столовете пред завесата неизменно седеше Перегрини с възмалкия си фес, а отзад между децата, върху рогозката се виждаше дългата островърха шапка на Вехби деде. И двамата се тресяха от смях. Но звучният смях на Рабиа се извисяваше над всички гласове в градината.

Последната вечер Тефик раздаде безплатно на малките си зрители бонбони. Те пък от своя страна се събраха пред дюкяна, започнаха да бият барабанчетата си и се простиха с рамазана и Тефик, като запяха: „Пристигна и ето вече си отива“. Накрая, люлеейки фенерите си напред-назад и осветявайки разбития калдъръм и надвисналите стрехи, те се разотидоха.

— Всичко е в мига, мигът блести в сияние, а после идва вечният мрак — рече след тях Вехби деде. — „Пристигна и ето вече си отива“. Човешкият живот, животът на вселената е илюзия, която блясва и угасва. Една игра на сенки.

Гостите се качиха горе. Шевкет ага и циганката Пенбе донесоха поднос с плодове. Докато долу в кухнята се приготвяха закуските, горе цареше празнична атмосфера. Някои пушеха, други все още се смееха, а Тефик бършеше потта от челото си с огромна кърпа.

— Перегрини, приятелю, докато Тефик вдъхваше живот на късовете хартия, успя ли да разбереш до каква степен мисълта владее материята? Изчезне ли мисълта, и човекът става като хартията

безжизнен и безсмислен обади се Вехби деде: — Тази вечер си спомних думите на Исус: „Господ не принадлежи на мъртвите, а на живите.“

За пръв път през живота си Перегрини не пожела да говори на философски теми. Мъчеше се да имитира гласа на Тефик, когато разиграваше духовете и феите си.

— Слушайте, момчета — казваше Галип, — какво ще кажете, ако осъвременим този хилядолетен Карагъоз? Например да разиграваме сянката на кървавия султан и съучастниците му... Да покажем престъпленията и безобразията му. Би ли предизвикало това революция в страната?

Очите на джуджето се ококориха:

— Галип бей, не се заяждай с падишаха, че иначе всички ни живи ще одерат, ще напълнят кожата ни със слама и ще ни изсушат!

Тефик се почеса по брадичката:

— Напразно се тревожиш, Ракъм. В днешно време човек не само големците, ами и собствената си жена да имитира, пак ще го изселят. Аз искам да живея и да умра в Истанбул...

Прегракналият му от викане глас едва се чуваше. Спомни си затвора и преживените мъки и очите му се напълниха със сълзи. През пролуката на откrehнатата врата видя Рабиа с пълна чиния в ръка:

— За такъв неук и самотен човек като мен е нужно благоволението на големците, за всичко трябва да прекланяме глава пред тях...

Но в едно скрито ъгълче на мозъка му непреодолимата фантазия на твореца вече работеше и се мъчеше, да си представи как ще изглежда върху завесата някой от гуляите на Зати бей в Галиполи.

След два месеца в дюкяна дойде стопанинът на кафене „Кабасакал“. Кафенето му бе току-що боядисано и тапицирано цялото с червено кадифе. Би ли могъл Тефик да идва една вечер в седмицата като медах? В очите на дългогодишния играч блеснаха светкавици, преглътна. Стопанинът помисли, че веднага ще се съгласи. Но огънят в очите му веднага угасна и той заяви с решителен глас:

— Не, не мога...

След една седмица същият човек отново дойде. Предложи всеки петък вечерта да разиграва в кафенето Карагъоз. Този път пустата му съдба сякаш го бе хванала, за гушата.

— Добре — рече той.

XII

Когато Рабия отиде при баща си, цялата махала затаи дъх. Внимателно следяха какво отношение ще вземат по този въпрос Емине и имамът. Но всички, дори ония, които най-малко обичаха Хаджи Илхами ефенди и дъщеря му, бяха принудени да признаят, че се държаха достойно и каквито и да бяха чувствата им, не ги издаваха.

Имамът водеше политика на изчакване. Докато парите на Рабия минаваха в неговите ръце чрез икономката на пашата, той щеше да счита, че между него, Тефик и Рабия съществува примирие. Знаеше, че никакъв закон не би му дал доходите на внучката му. Той нямаше сметка да нарушава тази уговорка, направена със съгласието на пашата и двете договарящи страни. На Емине даде строго нареждане да не минава по улица Синекли бакал, да не разговаря с никого от съседите за Рабия и да не се държи неприлично с жената на Селим паша, ако случайно я срещне на улицата или някъде другаде.

Емине бе принудена да приеме условията и през първите месеци удовлетворяваше яростта си към Рабия, като я проклинаше пет пъти на ден, при всяка своя молитва.

Но с всеки изминат ден интересът и любопитството спрямо Рабия и средата и растеше и изгаряше душата ѝ. Все пак ненавистта ѝ към Рабия бе по-силна дори и от омразата, която изпитваше към Тефик. Ако дори несъзнателно бе очаквала един ден Тефик да се върне при нея, то сега тази надежда бе угаснала напълно.

Колкото и да мразеше Тефик, Емине го считаше за своя собственост и беше убедена, че в момента, в който му даде знак, той ще бъде в краката ѝ. Беше време, когато имаше пълно основание да мисли така. Но сега Емине беше сигурна, че Рабия бе завладяла баща си и никога няма да ѝ го отстъпи. Докато тя се измъчваше, благоденствието, щастието, бликащо от „Истанбулска бакалия“, сякаш слагаше пръст в откритата ѝ рана. Някакъв жалък и бездомен Тефик, някаква си окаяна и нещастна Рабия... Дори да не им прости, би могла да бъде безразлична към тях. Но тяхното щастие, станало пословично в махалата, разпалваше ненавистта и яростта на Емине. И това, че не

можеше с никого да разговаря по този въпрос, на никого не можеше да изплаче болката си, напълно отравяше живота ѝ.

Четири-пет месеца след като си отиде Рабиа, въпреки обещанието пред имама, Емине се опита да сподели нещичко със съседите. Но интересът на махалата към нейните външения отдавна вече бе угаснал. Съседките се прозяваха и обикновено намираха някаква причина да се махнат.

Дори имамът се бе отегчил от приказките за Рабиа и Тефик. Заговореше ли Емине за двамата, той се прибираше в стаята си. Дълго време след всеки намаз Емине вдигаше ръце пред някакъв въображаем бог, слязъл специално от небето да я изслуша, и на висок глас се оплакваше от неблагодарността, нахалството на Рабиа, от наглостта на Тефик и от собствената си онеправданост. Но имамът сложи край и на тази единствена нейна утеха:

— Ако караш все така, махалата ще подаде заявление да те приберат в лудницата, моли се на ум бе, жена.

Случи се, че тъкмо в една от вечерите ѝ на душевна криза на гости на Емине дойде едно от младите момичета на Синекли бакал. Впери поглед в нея и заговори:

— Лельо Емине, напоследък чичо Тефик и циганката Пенбе са станали нещо прекалено близки...

— С онази, надупчената от шарка, сипаничава грозотия ли? — запита на свой ред Емине, като разбъркваше огъня.

Младата жена изглежда изпитателно Емине. Дългите и горчиви години бяха изсушили лицето ѝ, беше побледняла, непрекъснато мигащите ѝ мънички очи с къси клепки бяха загубили блясъка си. Но най-страшното в това грозно и изнурено лице бе устата. Правите, стегнати устни бяха прилепнали една към друга и се бяха превърнали в права линия, пуста, подобна на затворена, но все още синя стара рана от нож. Младата съседка на Емине се учуди какво бе намерил на времето в това грозно лице красивият Тефик, та се бе влюбил в него, и каза многозначително:

— Странни са тези играчи, лельо. Човек не може да разбере кого могат да харесат. Никак няма да се учудя, ако тия дни се венчаят с онази сипаничава циганка.

Емине не каза нищо, разбърка мангала и се замисли. Въглените се превърнаха в пепел, а тя все още държеше машата. На следващата

сутрин излезе да пазарува, но краката ѝ я понесоха към Синекли бакал. Тя протегна глава, погледна вътре в дюкяна.

Тефик още не бе станал. Ракъм вареше кафе в кухнята. Рабиа бе изсипала дребните пари от добре познатата на Емине тенекиена кутия върху пейката и ги броеше.

— Какъв е тоя фасон, Рабиа ханъм?

Този глас накара Рабиа да побледнее, очите ѝ се извърнаха към нея, сякаш видяха някакъв смъртник.

— Какво гледаш като змия, май че не ме позна? Щом баща ти се ожени за Пенбе, пак ще дотичаш в къщата на майка си... Ама аз тогава ще ти дам да разбереш...

— Какво те интересува, ти ли ще се жениш за баща ми?

— Не ме карай да се смея. Дори когато виеше като куче пред вратата ми, пак не го погледнах.

— Не се страхувай, отсега нататък няма да те погледне дори с крайчеца на окото си.

— Ще видим, Рабиа ханъм...

Емине спусна покривалото на лицето си и изчезна така, както се бе и появила. По улицата се чува стъпки, страхуваше се да не би да я видят и да кажат на имама. Но когато завиваше като фурия край ъгъла на улицата, душата ѝ бе обзета от победна радост. Рабиа сигурно щеше да каже на Тефик, че е идвала. Старата слабост на Тефик към нея ще се пробуди и той отново ще вземе да обикаля около къщата ѝ... Емине отново щеше да му се присмее. Ех, какво сладостно отмъщение щеше да бъде това!

Емине се бе отдала на сладките си мечти, но не бе предвидила съобразителността на Ракъм, който бе дочул от кухнята разправията между майката и дъщерята. Той дотича веднага след нея и дълго говори с Рабиа. Познаваше по-добре от всеки друг слабостта на Тефик. Идването на Емине в дюкяна представляваше опасност. Тефик не биваше да узнае за него. И Рабиа не каза на баща си за странното посещение на майка ѝ.

Зимата отмина, настъпи пролет. Край къщата на Емине не обикаляше никой. Тя стана още по-опърничава, още по-раздражителна, а може би беше и болна. Започна често да се

задушава, хващаше се за сърцето, сякаш я пронизваха с нож. Сега лицето ѝ напълно бе заприличало на смъртник. Един ден двете ѝ стари съседки спряха имама на ъгъла. Казаха му, че не харесват цвета на Емине, че всичко може да се случи и ще бъде благодеяние пред очите на бога, ако я сдобрят с единствената ѝ рожба. Имамът измърмори някаква молитва, обърна им гръб и си отиде. Тогава жените издебнаха Тефик пред дюкяна му и казаха същото и на него. Тефик пребледня, устните му затрепериха, въпреки всички възражения на Раbia той я изпрати заедно с двете стари жени да целуне ръка на майка си.

Емине се бе свила в ъгъла с броеница в ръка, а сините ѝ устни повече от друг път приличаха на заздравяла рана.

Времето беше топло, но пред нея имаше мангал. Щом зърна Раbia, тя се вдигна от миндера като смъртник, излязъл от гроба. Синьо-червената рана-уста се отвори. Върху главата на Раbia се изсипаха хули, пред които обидите от миналите години бледнееха. Засрамена и унижена пред съседките Раbia не обърна внимание на това колко самотна и болна изглеждаше майка ѝ. Стопеното лице, хлътналите очи на майка и не събудиха у нея състрадание, а напротив, напомниха ѝ мъчителните детски години.

— Не ни иска! Не ти ли казах? — извика тя за пръв път гневно на баща си, който обикаляше нагоре-надолу из дюкяна и с нетърпение я очакваше, и избухна в неудържим плач.

Това беше последната среща на майката и дъщерята.

XIII

Градинарят на Селим паша минаваше шестдесетте. Но все още ходеше изправен, беше строен, краката му бяха запазили подвижността си; когато замерваше враните, беше по-пъргав и от малките момчета и стъпваше съвсем леко. По улиците крачеше с достойнството на велик везир, а в градината подскачаше като двадесетгодишен младеж. Кожата на лицето му бе обгоряла и сбръчкана, но огънят на сините очи още не бе угаснал, а зъбите в устата му блестяха с предишната си белота. Неговата бяла брада и мустаци бяха винаги грижливо подстригани, а малко късата горна устна и леко вдигнат нос придаваха на лицето му израз на сърдит булдог. Червеният пояс обхващаше целия му корем и стигаше до мишниците, а тялото под него напомняше тънък и як ремък.

С парите, които бе успял да скъта, този човек можеше да се смята почти богат. Вярно е, че все още ревниво пазеше и обичаше създадената от ръката му прекрасна градина, но изпитваше нужда да отгледа един заместник, на когото да може да я остави със спокойна душа. Собствените му деца бяха все момичета и затова се спря на племенника си Билял. И така Билял пристигна от село Манастир и стана най-младият прислужник в конака. Този петнадесетгодишен румелиец бе истинско копие на Байрам ага. Само краката бяха малко по-тънки, по-пъргави, обвитото от червения пояс тяло — по-младо и дългият син пискюл на червения фес падаше на рамото му някак по-контешки. Същите светлосини очи на чичото и неговите светли клепки, но само носът бе съвсем различен. Удължен, ноздрите разширени и извити, а устата — по-стегната и по-упорита. Поради това вместо свиреп булдог профилът му напомняше властен сокол. Толкова.

Понеже беше най-малкият в конака, прислугата започна да го използва като момче за всичко. Но той се разбунтува още първия ден. Беше горд и разпален. Избягваше ловко плесниците и ударите, а притиснеха ли го сериозно, успяваше да се покатери на някое дърво и от там продължаваше да се зъби: „Ще ви покажа аз на вас!“ Дори

възрастните започнаха да се стряскат от блясъка на сините очи зад русите клепки и да го оставят на мира.

Една сутрин помощник-готвачът го видя да обикаля пред кухнята, реши, че е недостойно за него да вади вода от кладенеца, когато хлапак като Билял си клати краката, и го погна с тавата за риба. Момчето хукна през лехите и неочаквано попадна сред розовите храсти. Озова се пред някакъв висок човек с дамска хърка и бяла нощна шапка. Селим паша бе излязъл след утринната молитва да подиша чист въздух и да се полюбува на рядко красивите си рози. Като видя падналия като топка в краката му Билял и помощник-готвача с тавата в ръка, той кипна:

— Какво има, какво е това?

Помощникът веднага започна да се оплаква от мързела и лентяйството на Билял.

— Този младеж пък откъде се взе?

— Племенникът на Байрам ага, помощник на градинаря...

— А ти кой си?

— Аз съм помощник на готвача. Готвачът поиска вода и аз казах на момчето да извади няколко кофи...

— Млъквай веднага! Щом искаш вода, сам ще си я извадиш!

Готвачът изчезна. Селим паша измери от глава до пети момчето, облегнато на градинската ограда. От яд Билял гризеше ноктите си. Селим паша хареса достойнството на русата глава и изрази на студените сини очи, на луничавото, розово лице.

— Искаш ли вместо градинар да станеш чиновник?

Как да не иска? „Сега ще им покажа аз на тях!“ — помисли си Билял.

— Кажи на чичо си, като свърши ваканцията, да ми напомни. Ще те запиша в Султание.

Този случай спаси Билял от досажданията на прислугата. Но свършеше ли работата му в градината, той започваше да се отегчава, и тръгваше да обикаля из улиците. Търсеше си приятел.

Първо започна да се върти около купчината деца на Синекли бакал. По-големите момчета веднага разбраха по погледа му желанието и възможността да бъде начело на всички, които го

заобикаляха, и затова не го приеха. Опитаха се да го пропъдят от улицата, като се подиграваха с облеклото и произношението му. Но от упоритост и гордост той започна да идва всеки ден, скърцаше със зъби, свиваше юмруци и ги заплашваше: „Ще ви покажа аз на вас!“. Не след дълго още щом Билял се покажеше от ъгъла и всички деца започваха да викат: „Идва нашият «Ще ви покажа аз на вас»...“.

По време на тия свои приключения Билял откри „Истанбулската бакалия“. Една сутрин той се опитваше да срича буквите на фирмата и погледът му спря върху стоката, разположена пред дюкяна. Купища грозде, дини с изумрудено зелени кори и с кървавочервена сърцевина, медено сладки пъпеша, сухи плодове... Поиска да си купи рожкови. Но изведнъж пред вратата се показва момиче с огромна „мухогонка“, с която пъдеше мухите от плодовете. Билял се стресна и се отдръпна. Момичето бе покрило главата си с тънка бяла батиста, но трите ѝ кестеняви плитки се мятаха полуоткрити на кръста.

Златните очи със зелени точици не удостоиха Билял с погледа си. В момента момичето продаваше моливи, хартия, дъвка и други работи на група момиченца, отиващи на училище.

По външния си вид не се отличавахе от ученичките, само краката ѝ бяха дълги, главата — високо вдигната и имаше по-самоуверен вид. Тя говореше и едновременно с това тънките ѝ ръце увиваха нещата с главозамайваща бързина, и от време на време леко повдигаше веждите си. Беше забелязала непознатия младеж. Децата си отидоха, а той продължаваше да стои като закован и я гледаше право в очите. Рабаи никак не хареса този провинциалист и грубо го запита:

— Слушай, как се казваш?

— Билял.

— Какво си ме зяпнал като невидял? Карай си колата...

Билял напусна улицата по-бавно и по-наперено от всеки друг път, размахвайки дългите си ръце.

Едва сега с горчивина разбра колко различен бе видът и приказките му от тези на местните истанбулци. Започна да изпитва ненавист към Истанбул, спомняше си за Манастир като за обетована земя, даде дума да покаже на този превзет град колко струва неговото село. И въпреки това продължи да обикаля всеки ден по улицата, която му достави толкова горчивини.

С момичето от бакалския дюкян се гледаха така, сякаш си бяха обявили безмълвна война. Не подозираха, че и двамата бяха свързани с конака.

Един ден привечер Рабиа отиде в градината да набере рози за Сабиха ханъм и сред розовите храсти срещна Билял.

— Какво търсиш тук?

Билял така се обърка, като видя Рабиа, че се убоде в един трън и докато се опитваше да изсмуче кръвта от пръста си, зададе същия въпрос:

— Ами ти какво търсиш тук?

— Къде е Байрам ага? Ханъмефенди иска рози...

Момичето от бакалския дюкян говореше така, сякаш принадлежеше към жителите на конака. Това накара Билял да се замисли. Да не би пък тази да е малката хафъз, за която прислугата говореше с такова възхищение!

Откъсна рози, подреди ги в букет. После откъсна една жълта роза и зачервен от смущение, без да смее да погледне момичето, му я протегна.

Първото желание на Рабиа бе да стъпче розата и да я захвърли право в лицето на Билял. Но толкова обичаше жълтите рози, че без да иска, я поднесе към носа си и я помириса.

— Ако минеш пак по нашата улица, отбий се в дюкяна. Аз пък ще ти дам бонбони — каза тя със смирен глас.

XIV

Тефик започна представленията си в кафене „Кабасакал“. Този път отразените на завесата сенки караха зрителите не само да се смеят, но и да се замислят.

Карагъоз си беше предишният, играта винаги започваше с молитва за дълголетие на падишаха и завършваше пак с молитва. Нямаше очевидна промяна и във външността на книжните фигури. Но някак същността им беше променена. Например Прахосника вече не бе традиционното глупаво конте. Неговите ласкатели вече не взимаха парите му и не го правеха за смях. Прахосника на Тефик бе ловък и хитър. Парите му никога не свършваха. Нямаше особена разлика между него и продажните, разпуснати висши чиновници на Абдулхамид. С нещо той дори напомняше предишния управител на Галиполи и днешен министър на вътрешните работи Зати бей. Книжната фигура, изпълняваща ролята на Албанеца, твърде много наподобяваше началника на дворцовата стража. Облеклото, стилът, начинът на изразяване бяха традиционни, а символите — нови. Но Тефик правеше това толкова майсторски, ситуацияте, в които попадаха героите, бяха толкова невероятни, че просто бе невъзможно някой да го обвини в нещо определено и в явно окарикатуряване на известни личности.

Героите, които принадлежаха към низшите слоеве, Тефик рисуваше съвсем открито и реалистично. Външно покорни и лицемерни, те се смееха и подиграваха зад гърба на големците. И това беше ярост, предизвикана по-скоро от завист, отколкото бунт, роден от чувството им за справедливост; самите те бяха хора от епохата на Абдулхамид, които действаха и говореха преди всичко в сферата на отрицанието. В ръцете на Тефик самият Карагъоз бе по-привлекателен и по-умен от всякога. И той беше лицемерен шегобиец както всички останали нещастници. Хилеше се, когато го биеха, но целият му вид и държане говореха, че като практичен, философски настроен човек от народа, намира това поведение за най-уместно и открива в него единствен изход за себе си.

По настояване на посетителите на кафенето, които все повече се увеличаваха, Тефик прие две вечери от седмицата да ги развлича като медах. Славата на разказите и героите му се носеше от уста на уста. Тефик отново бе станал най-търсеният при всички блестящи приеми и тържества. Няколкото литератори, които посещаваха кафенето, го посъветваха да превърне разказите си в малки пиески. Отказа. Държеше създадените от него характери всеки път да говорят различно и както му хрумваше на него.

Ако Тефик можеше да изрази онова, което чувствуваше, би казал, че изкуството не е в написаното, а в непрекъснатото изменящия се живот. И ако знаеше цената на това, което хората наричаха пари, би използвал случая да забогатее. Но парите просто изтичаха от ръцете му.

Вече нямаше никакво време да се занимава с дюкяна. Предостави го на Ракъм, а когато бе свободна — на Рабиа. Три вечери от седмицата бе зает в Кабасакал, на другия ден оставаше до обед в леглото, а следобедите си прекарваше в репетиране на разказите си. Рабиа и Ракъм се топлеха под лъчите на отново изгрялото слънце на славата му и се радваха на успехите на Тефик повече от него.

Рабиа растеше. Не само физически. Променяше се нейната същност, съзряваше духовната ѝ сила. Тя занимаваше Синекли бакал много повече от баща си. Беше много по-висока от връстниците си, ходеше с вдигната глава, гледаше хората смело, право в очите. Напускайки детската си възраст, тя предпочете облеклото на младите момичета от своя беден квартал. Облече, дълго широко черно йелдирме^[1], бяло батистено покривало, стигащо под кръста, и едно пече^[2], което винаги бе отметнато назад и никога не падаше върху лицето ѝ. Всъщност коя работничка, дребна продавачка и жена от еснафа закриваше лицето си?

Кожата на лицето ѝ бе станала бронзова от слънцето, предишните бръчки около нежната ѝ уста почти бяха изчезнали под влиянието на новия, преливащ от щастие живот. Рабиа се бе превърнала в младо момиче, което влизаше в сънищата на младежите от Синекли бакал. Когато минаваха край други момичета, станали на възраст за женитба, те им подмятаха закачки, сучеха мустак, та дори ги и поощипваха, ако се случеха на по-безлюдно място, но нито един не се осмеляваше да върши същото по отношение на Рабиа. Това, че бе

хафъз, ѝ придаваше някаква святост, а свободното ѝ държане и острият, готов всеки момент да отговори достойно, език караха и младите, и старите мъже еднакво да я уважават.

Стариците, които считаха за свой дълг да намерят мъж за всяко момиче от квартала, просто не можеха да измислят съпруг за нея. Мъжете смятаха, че тя трябва час по-скоро да се омъжи. Момичето просто вълнуваше цялата мъжка част на Синекли бакал. Но и мъжете не намираха помежду си нито един младеж, достоен да бъде неин съпруг.

През тези дни, когато махалата се занимаваше с Рабиа, командирът на доброволческата пожарна команда Сабит бейабей събра подчинените си в ъгъла на махленското кафене и обсъди въпроса за женитбата на Тефикиевата дъщеря. Според него Рабиа накърняваше достойнството и мъжествеността на хората от квартала.

— Ти си най-безстрашният от всички наши храбреци, абей — обади се шеговито младежът, който наскоро бе влязъл в пожарникарската команда. — Пък си и ерген... На теб най-подхожда да вразумиш това момиче. Кой друг смелчага може да ѝ смачка фасона?

Сабит бейабей плю на ръцете си, после ги разтърка:

— Утре ще се явя в дюкяна, останалото е лесно.

— И така, те постигнало щастието си — засмя се шегобиецът.

Сабит бейабей бе най-уважаваният между махленските командири на пожарникарите доброволци. Щом кулата на Беязът дадеше знак, командата на Синекли бакал навличаше червените фланелки, намъкваше цървулите си и хукваше с помпата на рамо подир черния жребец на Сабит бейабей. Крясъците на другите команди приличаха на котешко мяукане пред неговите гръмогласни викове. Техните бързи, пъргави крака пристигаха винаги първи на мястото на пожара.

Както всички полухулигански мъжки компании по света, и те понякога се държаха неприлично. Но пак, както навсякъде, си имаха някакви собствени критерии за чест и храброст. Майстори на викове като „Идва Вихрогоон, пазете се от Вихрогон“, те бяха строго подчинени, на установения в командата им ред. Веднъж в часовете на обедното затишие в Синекли бакал край ъгъла на улицата започнаха да обикалят няколко младежи. Сабит бейабей ги остави и се вмъкна в „Истанбулска бакалия“.

Рабиа беше сама. Тя дори не погледна към младежа, нагизден специално за случая. А той нарочно бе килнал феса, за да покаже по-добре белега от стара рана, останала от минали юнашки приключения. Копринената му кърпа бе метната на рамото много по-кокетно от друг път, устата сякаш бе готова да нададе вик като при пожар. Момъкът размахваше ръце и крачеше с най-самоуверената си походка.

Безразличието на Рабиа го раздразни. Вече бе стигнал средата на дюкяна. Изкашля се леко. Но момичето, вперило поглед в някакъв тефтер пред себе си, сякаш не го забелязваше. Извърна глава и през рамо запрати една плюнка на два метра зад гърба си избърса, с ръкав дългите си мустаци.

— Како Рабиа, изслушай ме, чуй...

— Нито съм сляпа, нито съм глуха, чувам те...

— Знаеш ли кой съм аз? Знаеш ли какво мога да извърша?

— Брей, какъв голям човек! Командир на пожарникари! И какви ги вършиш? Вчера идва сестра ти, счупил си ѝ ръката, ходи превързана. Какво друго можеш да вършиш освен това? Плашиш момичетата край чешмата, прегазваш малки кученца... Та какво още си можел да вършиш?

Зелените пламъци на златистите очи обгориха лицето на Сабит бейабей. Това ли беше момичето, което до вчера обикаляше из улицата, развявайки плитки? Как ще гледа момчетата от командата, ако се остави да бъде победен от него? Изкриви още малко уста и заяви с глас, който се мъчеше да изглежда страшен:

— Аз мога да сдъвча и да глътна човека като залък хляб, моето име е... — започна той. Но не можа да довърши, Рабиа изскочи иззад тезгяха и тръгна към него.

— Така ли? Ама аз не съм залък за твоята уста! Ах, ти, страшилище за малките паленца! Ти, страхлив уличнико! Виж, около мен няма никой, хайде да те видя какво ще ми направиш! Ето ти на — тфу, тфу, тфууу!

Сабит бейабей наистина се уплаши. Ако Рабиа продължи да вика, махалата ще помисли, че е издебнал нарочно момент да закача съвсем малките момиченца, а всъщност неговата истинска цел бе просто да се поперчи. Заеквайки, той се опита да успокои момичето:

— Како Рабиа, аз не съм дошъл да те закачам. Кълна се, че такова нещо и през ум не ми е минало! Само някой да посмее да го

направи, суров ще го изям! Честна дума! Господ да ме убие!

Той толкова искаше да я убеди в искреността си, така се стремеше да докаже смелостта си, че когато взе да се кълне и в пожарната си — „Нека Вихрогон, нека...“ Рабиа съвсем изгуби търпение. Докато търсеше нещо, за да го запрати по него, тя продължаваше да вика:

— Млъкни, куче, махай се оттук! Нямам нужда от твоята закрила! Толкова ли не мога да се справя с такива песове като теб!

Момичето бе побесняло. Този път бейабей счете, че отстъплението, и то незабавното отстъпление, е най-уместната и достойна за истинския смелчага постъпка. На един дъх се намери на ъгъла, „Хайде на другата улица“ — изкомандува на момчетата и ги помъкна чак до вратата на конака на Селим паша. Там спря и започна с най-важния си тон:

— В тази махала няма достоен да избърше праха от чехъла на кака Рабиа. Ще счупя кокалите и ще разплача майката на всеки, който я погледне накриво! — завърши той.

Всички младежи метнаха по една двуметрова плюнка зад гърба си, избърсах с ръкав мустаците си като своя абей и решиха всеки път, когато тичат към пожар, точно пред дюкяна да се провикват по веднъж в чест на Рабиа.

— Не, не, край дюкяна ще минаваме тихо, на пръсти. Разбрано ли е? — предупреди Сабит бейабей с тревога.

Разбраха. Когато минаваше по улица Синекли бакал, командата на Сабит бейабей вече не се оглеждаше наляво и надясно и вече не се блъскаше в никого.

Колкото повече изгряваше звездата на новия министър на вътрешните работи Зати бей, толкова повече съдбата изневеряваше на министъра на полицията Селим паша. Той продължаваше да служи предано на падишаха, продължаваше със същата ярост да смазва враговете му, но благосклонността на владетеля към него бе изчезнала и вече никой не мушваше в ръката му дебели, червени атлазени кесии. Разкошът в големия дом не можеше да се поддържа със заплата. Селим паша започна да продава останалите от деди ханове, бани и дюкяни и се опитваше да намали разходите на конака. Като министър на полицията за него все още бе много лесно да се снабди с пари от други източници, но и той си имаше собствена мярка за честност.

Благосклонната височайша особа, а падишахът за него означаваше държавата, можеше да възнагражда способния си слуга както намери за добре. Подкупът беше предателство, кражба от джоба на народа. Ония, които му предлагаха подкуп, се разкайваха за това до края на живота си.

През тези трудни за него дни пашата разбра, че и владетелите също като народите имат къса памет. Той все така служеше на падишаха като вярно овчарско куче, защото смяташе, че това е негов дълг, но беше много измъчен. И всяка вечер търсеше забрава, като отиваше в стаята на Сабиха ханъм и слушаше там клюките на Синекли бакал.

— Какво ще кажеш, ако вече напуснеш дюкяна, како Рабиа? — запита той една вечер, вдигнал малко иронично дебелиите си вежди.

— Не мога. Тефик няма никакво отношение към търговията, Рахъм купува и разнася стоката, кой ще наглежда дюкяна?

— Тефик печели достатъчно, за да издържа всички ви.

— Така е, но у него пари не се задържат. Пък и защо искате да се оттегля от дюкяна, паша ефенди?

Селим паша се усмихна под мустак. Какво да й каже? Как да й обясни, че е пораснала, станала е хубава и представлява опасност за момците от квартала? Вярно е, че на Рабиа и това можеше да се каже. Плътният ѝ глас, изправената ѝ глава говореха за уравновесеност и сила, достойни за зрял човек. Колко различна беше тя от жените, които пашата бе свикнал да вижда в конака. Те непрекъснато излагаха на показ и се мъчеха да извлекат полза от това, че са жени. Тя беше много мила и да се общува с нея, бе приятно. Ходеше без какъвто и да е грим, без разни червила и белила. Стегнато оплетените и плитки притежаваха своя особена прелест. Имаше тесен ханш като момче, раменете и гърдите ѝ бяха меко, непредизвикателно закръглени и всичко това ѝ придаваше привлекателността на див розов храст. Пашата разроши брадата си.

— В дюкяна идват най-различни хора — започна той колебливо. — Не е хубаво момиче на твоите години и с твоята външност да се занимава с бакалия... в този квартал...

— И майка ми е работила в дюкяна, когато е била съвсем млада, и леля Зарафет продава пълнени агнета в Аксарай...

— Тя е стара и е негърка.

— Жената, която продава броеници в двора на Беязът, е и по-млада, и по-бяла от мене.

— Аман, паша — намеси се Сабиха ханъм. — Бих искала да видя оня, с когото Раbia няма да може да излезе на глава.

Раbia със смях разказа приключението със Сабит бейабей преди два дни. Това се стори много забавно на ханъмефенди, но пашата отново смръщи вежди.

Религията и полът му го принуждаваха да закриля жените. Обиждаше го фактът, че едно малко момиче се нагърбваше с толкова отговорности.

— За теб трябва да се грижи един истински мъж. Докато не идеш под венчило, те са длъжни да те закрилят. Къде е баща ти, когато разни типове се мъкнат в дюкяна?

Помълча малко, усмихна се и продължи:

— Както и да е, отсега нататък командата на Сабит бейабей ще мирува в Синекли бакал. Но все пак вече наближава време и ти да се задомиш.

Раbia сбърчи носа си със смях:

— Да не смятате, че и аз не мисля по този въпрос? Само че кой ще вземе такова хилаво и недодялано момиче като мен?

— Нека Тефик се ожени и тогава, ще разбереш...

— Това няма да го бъде. Леля Пенбе може да си има нещо на ум, но аз открито ѝ казах, че ако закачи татко, с мен ще се разправа. Вече не смее да гледа влюбено Тефик.

— Аман, паша — прозя се Сабиха ханъм. — Ти пък всички искаш да ожениш. Кой ще ме забавлява вечер, ако Раbia се омъжи?

Този разговор накара Раbia сериозно да се замисли. Значи, наоколо забелязваха, че тя е пораснала. Все повече се увеличаваха случаите, които доказваха, че средата ѝ не остава безразлична към това.

Уроците по музика на Раbia се превърнаха в малки концерти и продължиха да се провеждат в стаята на Хилми. Те съвпадаха със свободния четвъртък на Тефик. Хилми и приятелите му изглеждаха привикнали с ориенталската музика, а преди да се разотидат, Перегрини им свиреше на пиано. Винаги, когато той свиреше, Раbia се

облягаше на пианото и така го слушаше. Пианистът беше толкова свикнал с това, че възприемаше нейната поза като част от стаята.

Тази вечер той пак я гледаше с немиждащи очи, но изведнъж забеляза, че главата, която преди четири години едва стигаше до горния край на пианото, сега сбърчеше много над него. Перегрини се развълнува, сякаш бе открил неочаквана истина, пръстите му замръзнаха!

Рабиа схвана промяната в погледа на пианиста и бузите ѝ добиха цвета на отлежало червено вино; дългите клепки се спуснаха върху блестящите ѝ очи. Тя разбра, че в същия миг Перегрини откри, колко е пораснала и се е превърнали в жена. Рабиа изпита срама, който бе изпитала Ева в рая в мига, в който Адам бе забелязал нейната голота. За пръв път от толкова години непринудената им и сърдечна дружба предизвика в техните сърца някакво особено вълнение.

Пегрени отпусна ръце на коленете си. В душата му се пробуди чувство, сякаш бе извършил грях, влизайки с мръсни крака в свещен храм. Потърси с поглед Вехби деде. Той стоеше изправен зад гърба му.

— Изведнъж открих, че нашата малка артистка е пораснала и малко се пообърках.

Оказа се, че всички го бяха забелязали и че това обстоятелство ги занимаваше.

— Просто не искам да мисля, че скоро каква Рабиа няма да може да се намира между нас — каза тъжно Хилми, като заекваше по-силно от всякога. — Какви жестоки обичаи имаме...

Джуджето Ракъм се бе хванало за полата на Рабиа:

— От мене поне няма да се крие, аз съм ѝ чичо!

Зад радостта и думите на Ракъм имаше нещо друго — той беше джудже. Това я натъжи и тя нежно го погали по рамото.

Тази вечер Рабиа разбра, че израстването ѝ създаваше нови трудности и в нейния живот предстояха нови промени. Щеше да ѝ бъде мъчно да се раздели от толкова обичаната среда. Но защо трябваше да се притеснява. В стаята на Сабиха ханъм тя пак щеше да се среща с Хилми, когото обичаше като брат. Не можеше да става и дума да се крие от Вехби деде. От него не се криеше нито една жена. А дали ще вижда Шевки и Галип, за нея беше все едно. Тогава?

— Бягане, криене, тия неща са за богатите — каза тя изведнъж високо и предизвикателно. — Аз съм бедна еснафка и в дюкяна, и в

джамията се срещам със стотици мъже. Защо трябва да се крия от приятелите на Хилми бей?

Тефик въздъхна дълбоко. Това, че дъщеря му щеше да започне да се крие от мъжете, налагаше той да вземе някакво решение. А за него нямаше нищо по-трудно от това да взема решения. В действителност нито веднъж досега не бе решавал каквото и да е по собствена воля. Нека момичето определи само кога да започне да се крие от мъжете.

Дълго след тази вечер мисълта на Рабиа бе твърде заета с Перегрини. През изтеклите години тя беше свикнала и много се бе привързала към него. Той е по-различен, някак по-твърд от другите. Грозното му лице можеше да се променя мълниеносно; черните му очи пронизваха човека и проникваха сякаш в най-съкровения мисли, набразденото му от бръчки лице можеше да изразява безкрайно спокойствие и най-горещо вълнение... Всичко това бе присъщо само на него. Но най-силно впечатление правеха на Рабиа ръцете му. Тя просто ги възприемаше като две същества със свой отделен, собствен живот. Две твърди, набръчкани ръце с къси и дебели пръсти. Те притежаваха някаква страхотна тайна, Рабиа се страхуваше от тях, а движенията им обикновено караха сърцето ѝ да забие силно. През дните, когато мисълта ѝ бе заета с подобни мисли, тя зададе на Сабиха ханъм един въпрос, който обърка възрастната жена.

Ханъмефенди, какво би станало, ако мюсюлманка се омъжи за християнин? — запита тя.

— Странен въпрос ми задаваш, дъще. Нищо няма да стане. Защото никой няма да ги венчае, тъй като шериата^[3] няма да позволи.

— Ами ако не се подчинят на шериата и се оженят?

— Тогава хората около тях ще ги подгонят с камъни...

— Да, но нали има мюсюлмани, които си взимат християнки за жени?

— Мъжете са друго. Не можа ли да го разбереш?

[1] Връхна женска дреха. — Б.р. ↑

[2] Було, воал, закриващ лицето. — Б.р. ↑

[3] Мюсюлманско религиозно право (араб.). — Б.р. ↑

XV

Гергьовден! Няма град в света, който в този ден да ехти от толкова весели гласове и улиците му да гъмжат от такава празнична навалица. Никъде по света на Гергьовден не се пекат толкова агнета и не се прави по-вкусна халва.

Тефик лениво се изтегна в кревата. Мислеше за циганката Пенбе, която подхвърляше мургавия си корем под звуците на дарбуките, зурните и дайретата сред навалицата от хора по зелените ливади на Кяътхане. Реши да обядва и после да се излежава в леглото докъм залез-слънце. По това време свирките на продавачите щяха да млъкнат и врявата на улицата да поутихне. Тогава щеше да стане, да опече агнето, да приготви пилаф за поканените на вечеря Вехби дедо и Перегрини.

Слънцето вече клонеше към залез, когато гостите пристигнаха. Рабаи бе запретила ръкави и помагаше на Тефик в кухнята. Гостите насядаха под лозницата в градината. Цветовете на окичените като булки бадемови и сливови дървета от време на време долитаха до кухнята, а през отворената врата се чуваха гласовете на Вехби дедо и Перегрини.

Тази вечер Рабаи за пръв път се чувствуваше чужда и самотна сред хората, с които толкова бе свикнала. Струваше ѝ се, че те вече завиват зад отсрещния ъгъл на улица, по която тя едва тръгва, струваха ѝ се минувачи, които след малко вече няма да може да вижда и чува. Тази вечер природата и младостта чукаха на вратата на нейното сърце. Едно листенце от бадемов цвят долетя от градината, и се залепи на бузата ѝ.

— Какво казваш, Перегрини? Нашата музика не е весела, така ли? От къде на къде? — питаше Вехби дедо.

След това Рабаи чу две ръце да тактуват и Вехби дедо запя песента „Ето го, лъхна пролетен зефир“.

— Каква е тази пролетна мелодия, приятелю? Прилича на погребален марш. Чуй сега една песен, която се пее по гондолите на Венеция...

Гласът на пианиста се извиси и запя весела, игрива мелодия. Само тя бе в състояние да накара Раба за момент да забрави самотата си. С поднос в ръка, тя тръгна да поднесе на гостите кафе. Тракането на нальмите ѝ по плочника накара Перегрини да млъкне. При появата на младото видение под сянката на лозницата Деде издекламира един стих от Васъф:

— „Ще си потърся петнайсетгодишно любовниче“.

„Петнайсетгодишно любовниче, петнайсетгодишно любовниче“... То е синеоко и с униформа от Галатасарай, с руси клепки и лунички... Чашките върху подписа се залюляха, размърдаха се.

— Раба, ще разлееш кафето — обади се Ракъм.

И Раба разля кафето. Перегрини коленичи и почна да бърше басмената ѝ рокля с червената си копринена кърпа, Ракъм грабна подноса и го понесе към Деде, който не бе мръднал от мястото си. И отново бузите на Раба добиха цвета на отлежало червено вино.

Тефик излезе от кухнята и един след друг запали закачените на чардака книжни фенери с цвят на портокал.

— Агнето е готово, господа...

Над главите им, в лилавосиньото небе, бе увиснала бяла, кръгла като тепсия луна, а под нея бяха насядали те и дъвчеха агнето и пилафа бавно със сериозност, като при обред.

Ракъм мляскаше така силно, че Раба едва издържа до края, стана преди всички и започна да пренася чиниите в кухнята. По едно време дойде и Ракъм, искаше да ѝ помогне в измиването на съдовете. Тя изведнъж си представи как в портокаловата светлина на фенерите той гризе агнешкото месо. Нима можеше да има място за уродливостта и грозотата в такава пролетна вечер, когато на небето висеше огромна като тепсия луна? Раба отначало се намръщи, после го смърри, а накрая му даде подноса с кафето и го изблъска в градината. Ракъм си тръгна като изпъдено куче, с отпуснати рамене, наведена глава и очи, пълни с тъга.

Тримата се бяха излегнали на рогозката и пушеха. Само Ракъм стърчеше между тях и от ноздрите му непрекъснато излизаше дим. Голямата му глава с огромна чалма от време на време се извърщаше към кухнята, а след това от устата и носа му излизаха още по-гъсти кълба дим. На Перегрини му се струваше, че тази вечер джуджето е

олицетворение на мировата скръб. Защо глезеното момиче трябваше да обижда бедния нещастник?

Отвъд градинската стена, по другите градини, пируваха други хора, някакъв мъж кашляше, плачеше дете, някаква жена хокаше мъжа си, задето бе закъснел. Въздухът миришеше на току-що поливана, прясно разкопана пръст. При залез всяка напоена градина мирише така, но пролет към тази миризма се прибавят и други аромати: на пържено със зехтин, на таратор с чесън, на ямин. От улицата долиташе далечен и глух шум. Тя имаше съвсем друг климат; човек живее и разсъждава съвсем различно на улицата и в градината.

Чуха се глухи удари. Някой чукаше на вратата. Раbia дръпна въжето и извика към дюкяна:

— Кой чука?

— Аз.

Втъкнала по една червена роза зад ушите си, с развято покривало, тананикайки някаква циганска песничка, циганката Пенбе се връщаше от гергьовския празник. Тя мина през кухнята, но не предложи помощта си на Раbia.

— Лельо Пенбе, в градината има гости.

Пенбе бързо влезе в градината, сякаш не чу думите ѝ, и отново се разнесоха смехове и весели песни.

На вратата отново се почука. Раbia пак дръпна въжето и се обади:

— Кой чука?

Никой не отговори. Тя отиде в дюкяна и през пролуката погледна навън. Улицата приличаше на трицветен акварел: тъмнолилаво небе, надничащо между стрехите, бяла луна и черни къщи. Пред вратата въртеше опашка жълто куче и протягаше муцуна към дюкяна.

— Ти ли почука на вратата, Сарман?

Дочу се кашляне, стеснително, нервно покашляне. Раbia се наведе и забеляза висока сянка, съвсем плътно прилепена до стената.

— Аз съм — обади се дрезгав, още не съвсем възмъжал глас.

— Ти ли? Ами откъде да знам кой си ти?

— Аз съм, Билял. Хилми бей изпраца поздрави и кани Тефик ефенди и гостите му в конака.

— Добре, ей сега ще съобщя. Значи... Ти си Билял, така ли?

— А ти Раbia ханъм ли си? Колко си пораснала!

Сянката търсеше очите на Раба. Момичето забеляза, че предишната му недодяланост и страхливост бе изчезнала. Излезе на прага.

— Я да видя, я да видя... Какви са тези красиви дрехи!

Мокрите и все още миришещи на сапун зачервени ръце на момичето преброиха златните нашивки на яката на Билял.

— Раба, с кого говориш? — дочу се гласът на Тефик отвътре.

Тя се върна в кухнята:

— Хилми бей кани всички ни в конака...

Но самата, тя нямаше да отиде. Болеше я глава, щеше да свърши работата и да си легне рано. Не настояха. Възрастните излязоха заедно с Пенбе. Пропастта между тях и нея, младата, се стори тази вечер на Раба непреодолимо дълбока и тъмна. Но след като привърши работата си, водена от странно чувство, тя отново отиде до вратата на дюкяна, отвори я и погледна към улицата. Високата сянка беше все още там, наведе се към момичето и потърси очите ѝ с жаден поглед.

— Какво търсиш тук, Билял?

— А ти какво правиш вътре съвсем самичка?

— Изчистих кухнята. Градината ухае. Времето е толкова приятно...

Това не беше пряка покана, но Билял влезе в дюкяна след момичето. Минаха бавно през него, през кухнята и седнаха един срещу друг на рогозката. Криеха очите си, но и на двамата им се искаше да говорят, макар че не намираха за какво. От време на време вдигаха глави и поглеждаха към луната, и двамата не искаха да издадат разтуптените си сърца. Раба видя как се издига и спуска тясното сетре на Билял, той изведнъж се изправи и отново тръгна бавно пред нея, прекоси дюкяна, кухнята. На вратата спряха. Раба преброи златните нашивки на ръкавите и на яката му, пръстите на ръката ѝ докоснаха неговата брадичка. Ръката ѝ беше студена, като лед и леко трепереше. Устните на Билял се докоснаха до пръстите ѝ и малко се задържаха.

— Другата седмица, когато се върнеш от училище, ще се видим в конака — каза Раба с пресипнал глас.

Когато остана сама, Раба угаси лампите и бавно се изкачи по стълбите. Извади шилтето си, за пръв път тя лягаше, без да извърши вечерния си намаз. Не ѝ се спеше, след малко можеше да стане и да го

извърши. Тя мислеше, загледана в тавана, когато две твърди, набръчкани ръце с къси пръсти я сграбчиха. Нещо топло изпълни устата ѝ. Рабиа сънуваше, но напрегнатото ѝ тяло се отпусна и тя се унесе в тежък сън без сънища.

XVI

— Рабиа, излезе ти късмета, пашата утре ще говори с Тефик — каза Сабиха ханъм една седмица по-късно.

— Бей ли е, паша ли е, не знам — имитираше Рабиа гласа на циганката Пенбе, когато тя гледаше на бобени зърна.

— Не се шегувам. Галип бей те иска за жена. Какви са тия физиономии, лудетино? Къде ще намериш по-добър от него? Баща му е богат, няма да имаш свекърва, няма да имаш зълви, ще бъдеш единствената жена в цялата къща.

— Аз не искам мъж — заяви Рабиа намръщена.

Вечерта Тефик забеляза сините кръгове около очите на дъщеря си и по време на вечерята в градината я запита:

— Болна ли си, Рабиа?

— Галип бей ме искал за жена, утре пашата ще говори с теб...

Този път се намръщи Тефик. Сълзите, които пареха очите му, бяха предизвикани от най-различни неща. Единствената му радост и топлина щеше да си отиде от неговия опустошен дом... Щеше да живее в огромен конак и да напусне бедняшката му среда... А отгоре на всичко беше принуден и да вземе някакво решение.

— Ти какво мислиш по този въпрос? — запита той, като с крайчеца на окото си изучаваше лицето на дъщеря си.

— Аз казах на ханъмефенди, че това не може да стане — отговори тя твърдо.

Лицето на Тефик светна. Гледай я ти, дяволицата! На тия години и колко бързо взима решения! Погледна Ракъм, който внимателно следеше и двамата с огромните си очи:

— Ти какво ще кажеш, чичо?

— Аз казвам, че Галип бей не е късмет, който може да бъде отхвърлен така отведнъж...

— Така, значи, чичо Ракъм, ти искаш аз да си отида от този дом?

— Не ставай дете, Рабиа! Ти си момиче без имот и без зестра. Нямах дори побит кол. Имаш си само един чичо джудже. Ако се омъжиш за Галип, ще ме вземеш за прислужник като зестра. Няма да

намериш мъж като Галип, когото да управляваш както си искаш. Друг може да не ме пусне и в къщата си.

— Гледай ти пустото му джудже! Все за себе си мисли...

Тефик тупна Ракъм по гърба. И тримата се чувствуваха щастливи, сякаш бяха прескочили някаква голяма опасност. Този случай внесе първата промяна в положението на Рабиа в конака. Когато Галип и Шевки бяха там, тя не се качваше в стаята на Хилми.

В петък Билял излезе да прекопава розите с училищната си униформа. Нали там бе станала първата му среща с Рабиа? Сигурно и тя щеше да дойде. Не можеше да свали и униформата си. Тънките пръсти на момичето бяха преброили златните нашивки на ръкавите и яката му и върховете им се бяха докоснали до неговите устни. Тъкмо когато отново, с цялата страст на седемнадесетте си години, изживяваше трепета на това докосване, се показва чичо му. Късата му устна се дръпна нагоре и той се засмя така, сякаш ръмжеше. Къде се е видяло да се прекопават рози с такъв гиздав жакет?

Момчето се съблече и запретна ръкави. Грабна мотиката пред очите на чичо си. Байрам ага си бе отишъл, но то още продължаваше да копае. Луничавото му лице над дългата и бяла шия се бе изчервило, от челото течеше пот, а от време на време очите му търсеха някого между розовите храсти.

— Ханъмефенди иска рози...

Гласът ѝ беше сериозен, но устните се смееха и на носа ѝ се появи онази симпатична бръчка. Откъснаха розите заедно и известно време пръстите им непрекъснато се срещаха. Този ден щастието им трая само толкова. Билял пак се измъчваше, но не можа да произнесе нито думичка. Рабиа не очакваше от него разговори. Той ѝ приличаше на мимолетен пролетен ден. Харесваше го заради бликащото му здраве, заради някак дивата му красота и малко поради това, че бе първият връстник, с когото тя общуваше. След като Рабиа си отиде, Билял изпадна в отчаянието на неудовлетворените. Чувството му към Рабиа не бе обикновено плътско, младежко влечение. Той съвсем не беше такъв недодялан глупак, какъвто го смяташе Рабиа. Дори да не умееше да анализира чувствата си, те бяха объркани и дълбоки. За него тя бе символ на този зрял, интересен град, от който той се

отвращаваше и за когото умираше. Всяка негова частица чувствуваше, че нейното държане, погледът ѝ, всичко бе наслоено и сътворено от вековете, създали града.

Тази година в новото училище Билял вкуси от новия живот и се докосна до тайната, наречена „жена“. Спортните му успехи му извоюваха ръководно място сред румелийците, та дори и сред българската ученическа група. При разходките си с по-големи от него ученици той се свърза с няколко гъркини и еврейки от продажните жени на Бейоглу. Дори ходи в дома на едната. Благодарение на тези връзки Билял си изработи съвсем определено мнение за жените. Според него съществуваха два вида жени: проститутки от Бейоглу и момичета от семейство. Първите се взимаха с пари, вторите — чрез венчаване. Рабиа, принадлежеше към вторите. И за това беше решил непременно да се ожени за нея. Един ден той щеше да я вземе за жена и да ѝ покаже какъв достоен за възхищение мъж беше той.

В петъчни дни, при срещите им в градината, Билял се мъчеше да обясни на момичето, че не е обикновен хлапак. В розовите храсти пееха славеи, пролетните цветя горяха като цветни пламъци в лъчите на слънцето, а той винаги се мъчеше да води сериозни разговори. Но да разговаряш сериозно, според него значеше да разказваш какви коне, каква каляска, дом и прислуга ще имаш в бъдеще. Сърцето на момъка работеше като динамо с хиляда конски сили, главата му приличаше на барутен погреб, готов всеки момент да избухне. Билял преливаше от чувството за собствената си сила, от желанието да владее. Нито за секунда не се съмняваше в изключителността на съдбата си. Само ако можеше да убедиш Рабиа в същото...

А чувството на Рабиа към Билял бе съвсем инстинктивно и непостоянно като на птичка, прелитаща от дърво на дърво.

И двамата бяха свикнали нейните тънки пръсти да галят яката на момъка, да докосват брадичката му и едва наболите над устните му златни косъмчета. Но това докосване, предизвикващо трепет у Билял, същевременно го караше и да се бунтува. Рабиа му се струваше малко лекомислена, вътрешно не одобряваше тази нейна постъпка и я намираше за недостойна за момиче от семейство и негова бъдеща жена. Той не можеше да предположи, че тази свобода и непосредственост се дължаха на невинността на Рабиа, на това, че не бе научила преждевременно опасностите, които криеше животът. Във

всеки случай стигнеха ли дотук, момъкът моментално започваше да ѝ говори за бъдещето си. За Раbia този разговор бе скучен. Тя бе израснала между зрели и умни хора, които вече си имаха определени професии. На нея ѝ се искаше да играе с Билял. Понякога, за да го прекъсне, се опитваше да говори за Вехби дeдe и Перегрини. Тогава лицето му добиваше ироничен израз:

— Защо трябва да говорим за разни свирачи? А що се отнася до Хилми бей и приятелите му, те са едни контета...

— За кого да говорим тогава? Единствено за теб, така ли?

— За Селим паша. Ето това е човек. Бие, когото си иска, изселва, когото си иска, може да разплаче майката на всекиго и никой нищо не може да му каже. Виж само какъв дом има и в какъв разкош живее! Аз ще стана като него. И жена ми ще има брилянти, коне и каляски, като неговата жена...

Раbia прекъсваше разговора, защото никак не харесваше нещата, които се приписваха на Селим паша.

— Селим паша съвсем не е такъв, какъвто си го представяш — човек, който разплаква майката на всекиго. Той е много възпитан и деликатен...

— Той изглежда такъв в харема. Единственият му недостатък е, че няма образование. Ако знаеше онова, което знам аз, да беше учил малко френски...

Тук Билял млъкваше. В бъдеще той винаги се виждаше в ролята на министър на полицията. Щеше да бие, да изселва, но всичко щеше да върши по един по-законен, по-съобразен с науката начин.

— Изглежда, искаш да приличаш на Сабит бейабей — казваше Раbia презрително.

Насилието и гнетът, колкото и да бяха съобразени със законите, колкото и да изглеждаха знак на сила и власт, за Раbia бяха един вид хулиганство. Според Раbia неговите бляскави мечти приличаха на мечти на пожарникарски командир и това дълбоко обиждаше Билял. Тогава той стисваше юмруци и скърцайки със зъби повтаряше:

— Един ден аз ще ти покажа на какво съм способен, Раbia!

Последният петък от лятната ваканция те пак разговаряха в градината. Зеленината вече бе поувехнала, листата пожълтели, славеите бяха млъкнали и започна да духа доста студен вятър.

Отчаян, че не бе успял да разкаже за големите неща, които преизпълваха душата му, и че може би никога нямаше да успее да го направи, Билял за пръв път прегърна момичето със силните си ръце така, сякаш нападаше някакъв враг, и за пръв и последен път я целуна по устните.

Топлината от устните и докосването на меките като коприна мустачки достигна чак до сърцето на Раба и го накара да примре от сладост. Зелените пламъчета в очите ѝ пламнаха ярко, тя бързо закрочи между голите клони на дърветата, като си шепнеше: „Защо това момче обича да говори като Бекир Безсолния от Карагьоз и иска да разплаче майките на целия свят...“

Честите срещи на двамата млади през лятната ваканция не убягнаха от погледа на прислугата. Вярно е, че те не се срещаха тайно, не търсеха затънтени места като влюбените. И все пак бяха достатъчен повод за някои клюки в селямлъка. Прислугата бе убедена в сериозността на малката хафъз. Според тях племенникът на градинаря тичаше подир момичето, защото то се ползуваше с благоволенieto на ханъмефенди и пашата и славата му се носеше навред. Ако момичето се съгласи, той щеше да бъде щастливец.

Подшушнаха тези неща и на Байрам ага. Помислиха, че старият градинар ще се заеме да измоли съгласието на пашата Раба да се омъжи за неговия племенник, но не стана така. Байрам ага кипна и стисна юмруци. За Билял ли беше дъщерята на някакъв си палячо, момиче, което се занимава с бакалия? Щеше да откъсне езика на всеки, който спомене за това! Главният градинар беше от Албания, а останалите прислужници бяха все от Анадола, хора търпеливи и обичащи спокойствието. Особено пък откакто бяха дошли в Истанбул, съвсем бяха омекнали. Никой вече не отвори дума по този въпрос.

Но Байрам ага все повече и повече се засягаше от приказките на прислугата. Той бе повярвал в блестящото бъдеще на Билял не помалко от него самия. Първата стъпка към това бъдеще бе, че пашата го бе харесал и пратил на училище. А нима едно време зетьовете на пашите и великите везири не бяха момчета, харесани и възпитани от някой паша? Може би пашата искаше да го ожени за дъщеря си или пък мислеше да го подготви като свой бъдещ заместник? Така де, Хилми бей беше някак хилав, не го биваше за нищо. А Билял е огън момче. Може би пашата беше говорил дори на падишаха за него! И

всички тези сладки илюзии щяха да бъдат сринати от някаква си Рабаи!

В онази сутрин Селим паша събираше охлювите, налепени по розите, хвърляше ги на земята, стъпваше върху тях и всеки път, когато ги смачкваше, се мръщеше. Изпитваше жал към животните, през живота си не бе заклал дори едно пиле. Убийствата, мъченията — ако те бяха извън неговата служба, извън служебните му задължения — го отвращаваха.

Байрам ага се изкашля, за да привлече вниманието му.

— Мерхаба, Байрам ага!

— Мерхаба, паша ефенди!

— Как вървят, работите? Като че искаш да ми кажеш нещо?

— Да, паша ефенди, един въпрос, засягащ честта...

Охлювът падна от ръката на пашата, той забрави да го стъпче, очите му бълваха огън. Спокойното до преди секунда лице така се изкриви от ярост, че който и да е, освен твърдия Байрам ага, би се обърнал и моментално би изчезнал.

— Какво искаш да кажеш, човече?

Градинарят разказа. Билял и Рабаи често се срещали в градината, прислугата ги видяла, и тази игра с огъня разтревожила Байрам ага...

Пашата въздъхна. Лицето му отново придоби извън служебната си кротост и смиреност.

— Слушай, Байрам ага, това не е чак толкова лошо. И двамата са си lika-прилика. Ханъмефенди може да купи на Рабаи една къща, аз пък ще настаня момчето на някоя длъжност, щом завърши училището...

Градинарят поклати глава. Според него Рабаи ханъм никак не беше lika-прилика на Билял. Много добро момиче, но най-хубаво е да се омъжи за някой бакалин, имамин или пък за музикант. Пашата отново се намръщи.

— Ами Билял какъв е?

Какъв ли? Градинарят каза и това. Билял беше момче, чиито способности бе забелязал сам пашата и пак той го бе пратил да се учи. Билял бе замесен от същото тесто, от което бяха и едновременно зетьове и везири на падишаха. Най-малкото може да стане зет на някой паша. Докато старият градинар се мъчеше да намери думи, за да обясни всички тия неща, без да го разсърди, гневът на пашата отново

утихна. Разбра, но не се ядоса. Селим паша беше демократ от старото турско общество. Според него благородството на човека се криеше в неговите способности. Само че никога досега не бе го занимавала мисълта за дъщеря му. Първо, беше по-голяма от Билял, а беше и доста невзрачна, некрасива. Би могъл да я вземе само някои беден младеж, който би искал да се възползува от общественото положение на пашата. Дъщеря му се стори неподходяща, за горещия, красив Билял. Още повече че може би неговата любимка Раbia обичаше момъка... Веждите отново се смръщиха:

— Ако Билял се е подиграл с Раbia ханъм, ще му счупя кокалите! Може би просто са разговаряли в градината и толкова, а прислугата да е преувеличила нещата. Раbia ханъм разговаря с всички. Но...

Байрам ага се разтревожи. Според него засега нямаше нищо нередно и от двете страни. Иначе, иначе... И Байрам ага си имаше някакво мерило за почтеност. И то удивително, румелийско мерило. Ако узнаеше с положителност, че се е случило нещо нередно, той сам, със собствените си ръце би разкъсал Билял, та и родната му майка не би го познала.

— Нека да помисля — каза пашата. Заряза и розите, и градинаря си и се прибра. До вечерта седя в стаята си, зает с една и съща мисъл.

Храбрата, умната, милата Раbia! Ако в сърцето ѝ има капчица чувство към Билял, пашата непременно ще ги ожени. Ако ли не, тогава вече може да помисли за момъка и като за собствен зет. Раbia първа има право на избор.

Вечерта отиде в стаята на жена си. Там бяха и Раbia, и циганката Пенбе. Момичето разказваше нещо, а Сабиха ханъм и Пенбе се смееха. Щом видя пашата, то дръпна миндера, на който той обичаше да сяда — до кушетката, донесе неговия кибрит и пепелника му.

Известно време пашата следеше с нежност и умиление живите движения, хубавите очи и кестенявите плитки, мятащи се на гърба на момичето.

— Раbia, забеляза ли колко хубаво стои училищната униформа на Билял?

— Да. Ако падишахът го види, ще му даде щерката си.

Гласът ѝ бе обиден, горчив, ироничен. Вечерта, когато идваше в конака, бе срещнала стария градинар. Байрам ага просто ѝ бе

препречил пътя и дълго бе говорил за Билял. И в този разговор тя откри много общи черти между чичото и племенника. Той ѝ разказа надълго и нашироко какъв голям човек щял да стане Билял. През дума повтаряше, че момчето щяло да стане зет на паша. Гласът на стареца звучеше заплашително, той сякаш искаше да каже: „Внимавай, това момче не е за теб.“ Рабиа свърза разговора с думите на Билял и стигна до заключение, което не бе в негова полза, но не беше и справедливо. Значи, затова момчето непрекъснато говореше за коне, каляски и слуги; имал е намерение да става зет на Селим паша.

Пашата забеляза сърдития израз на Рабиа и се засмя:

— Значи, момчето е толкова красиво, че може да стане и падишахски зет, така ли?

И Рабиа се засмя от все сърце. Грабна феса на Хилми, забравен върху миндера, и го сложи на главата си. Започна да повтаря думите на Билял, като имитираше неговото произношение и маниери. Започна с това, че ще покаже на цял свят кой е той и ще разплаче майките на всички и завърши с възхвала на Селим паша.

Сабиха ханъм примираше от смях, но пашата вече не се смееше. Знаеше, че новите младежи, кой знае защо, не го харесваха, та дори и неговият собствен сий. Значи, все пак в Галатасарай имаше един младеж, който взимаше пример от него.

— Ти не харесваш ли хората с положение и власт, Рабиа? Защо се подиграваш с момчето за това, че то има такива високи стремежи?

Рабиа сви рамене. Пенбе затананика някаква песничка.

— По-високо пей, Пенбе ханъм, изглежда, игрива песничка...

*Прозорецът се отвори, момко Билял,
пищовът гръмна,
кого ли застреля кървавият Билял?
Няма да бъда твоя, момко Билял,
няма да бъда твоя,
седем години да чакаш,
пак няма да склоня!*

— Отговаря ли на твоите чувства песента на Пенбе ханъм, Рабиа?

Рабиа погледна пашата и намигна с едно око:

— Съвсем точно, паша ефенди.

Тази песен обиколи конака като някаква епидемия, а Пенбе забавляваше Сабиха ханъм, като хвърляше гюбеци под нейната мелодия. Тефик я научи от Пенбе и започна да я изпълнява в Карагьоз. Децата от улица Синекли бакал започнаха да си я пеят по всяко време на денонощието.

Всичко това много дразнеше Билял. Стигаше му неговата собствена мъка. По неизвестни за него причини Рабиа вече не го поглеждаше. А и чичо му го дръпна настрана и му говори така, сякаш вече нещата бяха сигурни и той щеше да става зет на пашата. Накрая заяви, че ако го види да говори още веднъж с Рабиа, ще му счупи кокалите. Билял не изпитваше никакво влечение към възрастната грозна дъщеря на пашата. Все още си харесваше Рабиа. Въпреки че тя не му говореше и бягаше от него, в края на седмицата той продължаваше да обикаля по Синекли бакал като призрак. Няколко пъти дори се осмели да влезе в дюкяна, уж да купи нещо. Но Рабиа пак не го погледна.

— Чичо Ракъм, виж какво желае Билял ефенди — каза тя с официален тон и отиде в кухнята.

След този случай Билял се съгласи да стане зет на пашата, за да отмъсти на Рабиа.

Една лунна вечер за последен път отиде до вратата на дюкяна. Споменът за Гергьовден беше толкова мъчителен, че се облегна на вратата и поседя известно време така. Изведнъж от стаята над дюкяна се дочу плътният глас на Рабиа:

*Няма да бъда твоя, момко Билял,
няма да бъда твоя,
седем години да чакаш,
пак няма да склоня!*

XVII

Песента за Билял премина през Синекли бакал като епидемия от треска и след отминаването ѝ у Рабаи изчезна и споменът за него.

Тефик беше болен от коремен тиф. Лекарят на конака идваше всеки ден, даваше му много хинин и английска сол, а вечер го караха да се изпотява. Рабаи не се, отделяше от баща си и през този рамазан не отиде нито веднъж на молебен. Ето защо и имаминът не получи дори стотинка.

Както всичко, свързано с него, така и болестта на Тефик стана главно събитие в махалата. През последните години никой не бе умирал от някаква сериозна болест. Умираха деца от шарки, скарлатина и подобни епидемични болести и старци, изживели живота си. И ето сега младият, здрав, прав Тефик, единственият карагъозчия на Истанбул, единственият медах, се бе разболял, и то от такава прочута болест. Жените сочеха бакалския дюкян на непознатите с някаква особена гордост. Това събитие доказваше съседската солидарност на махалата и увеличаваше нейната слава.

Лекарят бе препоръчал спокойствие. Улицата веднага млъкна. Децата прибраха топките и пренесоха игрите си в другата махала. Всички поред готвеха по нещо и го носеха на Рабаи. Слава богу, никой не беше толкова беден, че да не може да стотви поне чорбичка и да остане извън голямата „драма“. Беше такава драма, че караше всички да играят ролята на състрадателни и добри и всеки изпълняваше ролята си твърде непосредствено и реалистично.

Рабаи бе роб на Тефик, а Ракъм на Рабаи. Циганката Пенбе идваше всеки ден да помага на Ракъм. Докато бършеше стълбите, тя слушаше високите бълнувания на Тефик. Все за Емине... Все за първите младежки години... На няколко пъти си спомни за нощите в градините на Галиполи, когато забавляваше Зати бей. Тогава Рабаи се почувствува с двайсет години постара.

Накрая кризата свърши и болестта мина, Тефик бе заприличал на скелет и дори когато започна да се съвзема, пак не искаше да изпуска Рабаи от очите си. Шюкрие ханъм идваше всеки ден с пълна кошница

с плодове и от името на господарката си се интересувахе от здравето му.

— Тази вечер непременно трябва да дойдеш, при Тефик ефенди можеш да оставиш Пенбе.

Раbia вареше кафе в кухнята, а жената бе седнала срещу нея на мъничкото столче.

— Какво има тази вечер, та непременно трябва да дойда?

— Две неща. Първо, кандил геджеси и, второ, къна геджеси^[1]. Михри ханъм и Билял бей се сгодяват. В четвъртък пък ще ги венчаят.

— Най-после градинарският чирак успя, да стане зет на паша.

— Защо говориш така, Раbia? Толкова се е разхубавило момчето, че... Михри ханъм си е все същата. Пригответихме стая за Билял бей в селямлъка. Снове нагоре-надолу, само да го видиш какъв е важен...

Шюкрие ханъм прекрасно знаеше историята около клюките за Раbia и Билял, но нямаше никакво намерение да я засяга с думите си. Тя беше бедно, трудово момиче като самата нея. За тях не трябваше да се избира подходящ момент и да се правят предисловия, за да им се съобщи неприятна вест. Говореше просто така, за да си поклюкарствува с Раbia. Раbia не вдигна поглед от мангала. По израза ѝ не можеше да се отгатне за какво мисли. Тя си представяше хлътналата брадичка, угасналия поглед, бледните стиснати устни на Михри. Особено устните ѝ... Билял щеше да ги целува така, както веднъж бе целувал нейните. Едно мимолетно докосване... Стана ѝ болно.

— Не мога да оставя баща си, Шюкрие ханъм, кажи на господарката, че ѝ целувам ръка и нека не ми се сърди...

Сложи в една чиния от плодовете в кошницата, с другата ръка пое чашката от Шюкрие ханъм и забързано тръгна нагоре.

Привечер Вехби деде и Перегрини дойдоха да навестят болния. Старецът се качи горе, пианистът седна на столчето, на което бе седяла Шюкрие ханъм и се опита да развлече момичето, което отново вареше кафе. То бе замислено, лицето му бе преbledняло.

— Да занеса ли горе и вашето кафе? — запита тя, когато кафето бе готово.

— Не, ще поседя още малко тук.

Раbia остави чашката пред него, взе подноса и занесе кафето на Вехби деде.

Перегрини галеше пъстрата котка, изтегната край мангала, когато дочу глъчка откъм дюкяна. Веднага след това в кухнята се втурна, объркан и разтревожен, Ракъм:

— Снощи е починала майката на Раба, сеньор, как да ѝ го съобщим?

— Аз ще ѝ кажа — той се усмихна някак странно, — все пак някога сме били попове, нали?

— Чичо Ракъм, Вехби деде иска наргиле. Остави отворена вратата към дюкяна и ела да му го донесеш. Ако дойдат клиенти, аз ще ги посрещна.

Тя пригответи наргилето и го подаде на Ракъм. Страните ѝ се бяха зачервили, очите и горяха. Перегрини реши, че се е случило нещо, което е променило настроението на момичето.

— Тефик е много весел. Шегува се с Вехби деде както по-рано. Вие кога ще се качите горе?

Перегрини не отговори. Просълзените му от състрадание очи погледнаха момичето право в очите. Може би имаше нещо повече от състрадание, може би това бе някакво друго чувство, за съществуването на което и сам той не подозираше. Каквото и да е, но момичето се засрами, сведе поглед и загледа отпуснатите върху коленете си ръце. Този странен поглед на Перегрини предизвика същата сладостна мъка, каквато бе предизвикал преди малко споменът за Билял. Какво означаваше това?

Пианистът стана от столчето си и сърцето на Раба се разтупка. Внезапен страх я накара да закрие лицето си с ръце.

Перегрини приближи до нея, две корави ръце се отпуснаха върху раменете ѝ, после свалиха ръцете от лицето ѝ.

— Майка ти е починала, моето момиче.

Раба не плака. Очите ѝ бяха сухи, но погледът ѝ изразяваше някаква неизмерима болка. Защо не плачеше? Защо не казваше нещо?

Той, възрастният мъж, едва сдържаше сълзите си. Защо, защо не смееше да погали това дете, израснало в ръцете му? Най-после Раба проговори:

— Дали и Тефик ще умре?

— Защо трябва да умира? Но за всеки случай не му съобщавай тази тъжна вест, докато не оздравее. Трудно ще ти бъде, но... Ако

искаш да ти олекне, можеш да говориш с мен, аз знам какво значи майка и аз имам майка някъде; там, където съм се родил...

— Вярно ли е това?

— А да не би старите музиканти да се раждат без майки?

— Та вие не сте стар!

Защо толкова се зарадва, когато разбра, че Рабиа не го счита за стар? Да не би да губи ума си?

— Никога ли не отивате да навестите майка си? — попита Рабиа с любопитство.

Сега пък тази опасна детска ръка разкъсваше покрива на отдавна погребаните спомени. Колко приятно би било да разкаже на Рабиа миналото си, за което не бе споменавал пред никого цели петнадесет години. Вечерта бе настъпила. Кухнята бе потънала в мрак, светеха само въглените в мангала, а до него лекичко мъркаше Пъструшка.

През пролуката на откритата врата се показва главата на Ракъм.

— Вехби деде ви вика — каза той.

[1] Тържество преди сватбата, на което се къносва булката. — Б.р. ↑

XVIII

Рабаи оправи леглото на Тефик, изми лицето и ръцете му и изглеждаше в добро настроение. Но все пак баща ѝ забеляза сините кръгове около очите ѝ:

— През този рамазан не ходи нито веднъж да четеш молитви. Какво ли прави имамът? Казват, че старецът здравата обеднял. Странно, но снощи сънувах Емине...

— Всяка нощ сънуваш по нещо, омръзнаха ми твоите сънища. — Тя погали разрошените коси на баща си. — Чичо Ракъм сега ще те подстриже и обръсне, заприличал си на плашило. А, не, не се позволяват никакви целувки, брадата ти ме боде!

— Емине искаше сякаш да ми каже нещо...

— Емине, Емине... Хайде стига вече приказки. Чичо, започвай да сапунисваш. Ако не стоиш мирно, ще вържа ръцете ти...

— Да не би да ревнуваш майка си, дъще? Аз пък напук все за нея ще говоря. На курбан байрам на всяка цена ще отидеш да ѝ целунеш ръка, разбра ли? — После замислено промърмори. — Какво ли искаше да ми каже? Никак не мога да си спомня...

— Аз ли ще държа съда със сапуна, чичо?

Тефик слушаше долитащата от улицата молитва:

— Погребват някого, Рабаи, погледни от прозореца дали е мъж или жена?

Лицето на Рабаи се долепи до стъклото и така си остана. Нима в този паянтов ковчег, под тези покривки лежеше жената, която години наред я бе тормозила и не бе я оставяла за минутка на спокойствие. Отгоре бе наметната с розов копринен креп, може би същия, който си бе връзвала, за да се хареса на Тефик. Имамът бе сложил най-голямата си чалма и бе облякъл най-широкия си черен халат. Самият той бе просто изсушен и смален до неузнаваемост. Следваха го още няколко подобни на него стари ходжи с чалми. Погребението не беше многолюдно. Няколко нещастни старци, които с прегракнали гласове четяха корана, носеха ковчега на раменете си.

Рабаи легна по очи, зариди с глас, като през сълзи нареждаше:

— Недей да умираш, Тефик, недей и ти да умираш, Тефик!

Болният се усмихна. Вълнението му бе преминало.

— Защо се изплаших толкова пък аз? Значи, погребват мъж. Не се тревожи, скъпа Рабиа, докато ти си жива, аз няма да умра.

След обедата той спа дълго. В кухнята Рабиа оправяше сметките, които толкова дълго време бе отлагала. Ракъм гледаше изнуреното ѝ, пребледняло лице и обикаляше объркано из дюкяна. Влезе някакъв непознат човек с висок, червен фес и очи на хиена. Момичето вдигна глава и го погледна. После, сякаш не бе го видяло, отново се наведе, напљунчи химическия молив и продължи да пише. Клиентът се нервира и ядосано се заглежда наоколо. Очите на Ракъм се разтвориха широко от уплаха, самият той остана като закован. Но бързо се окопити и се завъртя около новодошлия. Човекът имаше изпъкнали очи и гледаше въртящото се в краката му джудже, сякаш то беше някакъв червей.

— Този ли е дюкянът, на Тефик?

— Да, ефендим, да, ефендим...

Рабиа се раздразни от страхопочитанието, с което Ракъм се отнасяше към този надут тип с изпъкнали очи. Тя попита с най-сърдития си тон:

— Какво искаш?

Непознатият не благоволит да ѝ отговори, обърна се към джуджето и му заповяда:

— Кажи му да дойде!

— Ще отида да му съобща, бейим. Той спи...

— Гледай го ти синковеца! Бакалин ли е той, или бей, а?

— Беше болен, бейим. Ако искате, мога да ви заведа при него.

— Какво? Да му отида на крака, така ли?

Присви очи, наведе глава напред, приличаше на готов за нападение побеснял бик.

— Ти знаеш ли с кого говориш, бре? Аз идвам от името на Зати бей!

— Баща ми познава Зати бей.

— Така ли, уважаема ханъм? — посетителят засука мустак и изглежда момичето предизвикателно.

— Ах ти, куче недодялано! Къде се намираш, та се държиш така! Непознатият малко отстъпи и се обърна към джуджето:

— Тази ханъм наистина ли знае кой е Зати бей?

— Откъде да го знае, братко? Детето съвсем се обърка с болестта на баща си, не му забелязвай.

— Братко, а! Ах ти, къртицо такава! Хайде тръгвай пред мен!

Непознатият тръгна нагоре по стълбите, следван от Ракъм. Някакво предчувствие за нещастие витаеше във въздуха. Откъм вратата се дочу прегракнал глас:

— Како Рабия, сама ли си?

— А, ти ли си, Сабит бейабей?

Рабия се зарадва и дори се поуспокои.

— Искаш ли нещо?

— Оня тип със свинска муцуна питаше за вашия дюкян. Остави колата си на ъгъла. Рекох да намина, да не би да потрябвам. По улицата няма жива душа, всички се изпокриха като пилци. Проклетият фес на тая кучешка мутра сплаши всички до един.

— Знаеш ли кой е той, абей?

— Разбрах това по феса му. Какво иска?

Накрая и Рабия разбра всичко. Беше чувала, че тайните полицаи носели високи червени фесове. Но понеже в Синекли бакал нямаше такива, бе забравила това.

— Зати бей вика баща ми при себе си.

— Маmicата му... Като започна от верицата и целия му род...

— Не бива да се псува на вяра, абей — започна Рабия, но изведнъж закри с ръка устата си и направи знак. Откъм стълбите се дочу шум. Абей се облегна на тезгяха.

— Едно кило сапун, едно кило лук... — поръчваше той каквото му хрумне.

Тефик вървеше, като се олюляваше, между Ракъм и непознатия с изпъкналите очи:

— Довечера ще се върна, Рабия, не се безпокой, станала е някаква грешка — помъчи се да успокои той дъщеря си.

Агентът го дръпна за ръката и заедно с Ракъм излязоха на улицата.

Рабия и Сабит бейабей стояха до вратата, докато шумът от колелата на колата утихна. После подадоха глави и огледаха улицата. Наистина нямаше жива душа. Червеният фес беше преминал по

улицата като зъл дух и бе накарал бедните хорица да се изпокрят по домовете си.

XIX

Министърът на вътрешните работи прочете за десети път доноса пред себе си:

„Ваш покорен роб, имамина на Синекли бакал. Предан на бога и на държавата...“ Така започваше този класически донос. Министърът го анализира, подчерта с химически молив местата, които го интересуваха и на един чист лист си отбеляза някои неща.

Кои пунктове можеше да използва най-добре срещу съперника си, стария Селим паша? Пашата обиждаше народа и потискаше мюсюлманите. Пфу, това не интересуваха нито владетеля, нито пък Зати бей. Синът на пашата бил младотурчин, вечер се събирал с приятели и всички заедно подготвяли бунт и размирици. Ето един важен момент. Червеният молив веднага го подчерта. „Без страх от бога, без срам от пророка, скрити зад силата и положението, подарени им благосклонно от благородния ни и милостив владетел, този род хора подготвят бунт...“ Под тези думи легна двойна черта.

Зати бей доста се поразвлече с онази част от доноса, която бе посветена на конака на Селим паша. Жена му била лесбийка, врачка и за да се хареса мъжът ѝ на падишаха, тя му правела магии. Хайде и под тези редове по една черта. Светлейшата личност се интересува от подобни работи. Иначе защо ще събира около себе си разни подозрителни личности, за да му баят, да правят магии и муски. „Ами това какво е?“ Сега в доноса се говореше за някаква руса робиня на име Канария. Подарили я на двореца като танцьорка. Причината била чрез нея да се влияе отблизо на падишаха. Момичето притежава всички слабости на красивия пол, тоест клюкарство, хитрост и лукавство... Червеният молив остана вдигнат във въздуха. Това бе слабото място на Зати бей.

Колкото повече четеше обръкания донос, толкова повече Зати бей се убеждаваше, че Селим паша бе оставен на втори план, та дори едва ли не попаднал по погрешка в него. Главната цел на имамина, изглежда, бе да очерни Тефик. „Гореспоменатата неженена личност, която нарушава общественния морал и мърси свещената пръст на града

ни с присъствието си, откакто се е завърнал от изгнанието...“ — говореше за него имамина.

В действителност дори и да не бяха законни, причините, накарали имамина да изпрати донос срещу Тефик, бяха съвсем човешки. След като престана да получава пари от Рабиа, той много мизерува. Отгоре на всичко дойде болестта на Емине и нейната смърт сред цялата им немотия. До последния си дъх тя проклинаше мъжа си и така съвсем обърка и без това обърканата глава на баща си и раздуха омразата му към Тефик. И въпреки това, преди да опита последното средство, имамина се обърна към пашата и му описа положението си. Но през онези дни пашата бе зает със собствените си грижи.

— Да не смяташ до края на живота си да се препитаваши от гърба на някакво дете? Сам си бери грижата — сръза той грубо имамина и го махна от главата си. И едва тогава Хаджи Илхами ефенди включи и Селим паша в доноса за Тефик, на когото отдавна чакаше случай да си отмъсти. А тъкмо по това време се носеха и слухове, че звездата на Селим паша залязва и изгрява звездата на Зати бей. Кой знае, може би с такъв един донос можеше да спечели и доверието на Зати бей...

Зати бей отбеляза местата, отнасящи се до Селим паша и отново зачете редовете, засягащи Тефик. Той бил човек на Селим паша. Хилми и съучастниците му се събирали в стаята над дюкяна. Тези редове не заслужаваха внимание. Тефик бил медах в кафене „Кабасакал“ и разказвал някакъв съвсем нов вариант на разказа за Разточителя. Всички казвали, че този нов Разточител бил Зати бей. А в разказа „Развлечения в градините на Галиполи“ рисувал картини на такива гуляи и разпуснати увеселения, че...

Това никак не хареса на Зати бей. Реши на всяка цена да затрие Тефик. Но как? Беше готов да даде десет години от живота си, само и само да може да стане везир, който има власт да беси и коли когото си иска, както е било при старите султани. Но сега това беше невъзможно.

Изпи две кафета, изпуши десетина цигари. Поне може да го изсели, където си иска, нали така! Да, но във вилаетите има толкова много валии, които са хвърлили око на Вътрешното министерство... Ами ако Тефик попадне на някой от тях? Не, не... Най-добре е да сплаши Тефик и да му забрани да играе. Ако е възможно дори да го използва, за да може да следи по-отблизо конака на Селим паша и

сина му Хилми. Това бе много по-умно, тази тактика бе много по-подходяща за човек като Зати бей.

Тефик с мъка се довлече до третия етаж, като се държеше за перилата на стълбището. Коленете му трепереха, виеше му се свят, едва не припаднаше от страх. И въпреки това успя да забележи всичко до подробности в новата къща на Зати бей. Беше съвсем различна от полупразната къща с простички вещи в Галиполи. Навсякъде се виждаха високи огледала в позлатени рамки, фети и маси. Навсякъде бе препълнено с мебели, където трябва и където не трябва. Човекът сякаш бе пренесъл магазините на Бейоглу в дома си. А по стените цяла серия от затибейовци — с униформа, без униформа, с маслени бои и с молив... Типична новобогаташка къща от онова време, стремяща се към европейската мода. Къде можеше да се сравнява със строгата, с вкус подредена къща на Селим паша, в която царуваше простор и светлина! Дори „старата турска стая“ на Зати бей приличаше на кът от дюкяна на антикваря Хаим.

И прислугата беше като къщата и мебелите в нея. Една тълпа, която се щуреше съвсем безцелно. Току сновяха нагоре-надолу, ту пред Тефик, ту зад него. Едни спираха по стълбите и си приказваха, други се усмихваха безсмислено, а трети ни в клин, ни в ръкав се мъчеха да го почерпят, бяха нахални и глезени.

Както слухът на истинския музикант би се измъчил от фалшивите звуци на неопитен оркестър, така и здравият вкус на Тефик страдаше при вида на този фалш както в хората, така и в самата обстановка.

Бившият му господар Зати бей също бе променен. Предишният Зати бей имаше смачкана и мръсна яка, копчетата му рядко биваха закопчани, фесът му винаги бе килнат встрани, беше груб и непосредствен човек. Но така или иначе беше самобитна личност. Сега зад новата външност, зад новите дрехи и държане пак прозираше предишният Зати бей, но днешният вече не беше самостоятелна личност.

Сакото му бе закопчано догоре, обувките му лъснати, яката колосана, копчетата на ръкавите брилянтени... Новият Зати бей се стори на Тефик нескопосан като къщата и мебелите си, като артист, който не може да изпълнява ролята си.

Той посочи на Тефик място срещу себе си. Всячески се мъчеше да подчертае колко великодушно, колко благородно бе един голям човек, зает с държавни дела като него, да благоволи да разговаря с жалък тип като Тефик.

— Казват, че дюкянът ти работел добре. Подмазването на Селим паша сигурно също ти носи добри пари. Морукут е богат!

— Аз общувам повече със сина му, бейим.

— Дъщеря ти пък се писала подмазвачка пред ханъмефенди. Понякога, при нужда, хвърляла, и губеци. Двамата заедно печелите добри пари, нали?

Скулите на жълтото лице на Тефик отново се покриха с червени петна като при тиф. Преглътна, размърда ръцете си, отпуснати на коленете.

— Аз не взимам пари от тях, бейим.

— Защо?

— Те са положили много грижи за дъщеря ми, докато бях в изгнание. Грижили са се за възпитанието и образованието й.

— Да оставим сега въпроса за дъщеря ти. Ти бъди благодарен, че аз съм министър на вътрешните работи, иначе...

— Какво лошо съм извършил, бейим?

— Срещу теб е направен донос пред падишаха. Слава богу, че доносът е още в мен, не съм го дал... — Гласът му бе изпълнен със заплахата, той силно удари книгата върху масата: — Хилми бей и приятелите му се събирали в твоя дом и до късно през нощта говорели против падишаха и готвели размирици. Ние си имаме навсякъде очи и уши, ясно ли ти е?

— Всичко е лъжа, ефендим. Те не са такива хора. Пък и аз, още щом се върна, ще им кажа и те няма да идват повече у дома.

— Не, не бива да казваш! — Зати бей погледна Тефик многозначително. — Нека идват още по-често и да говорят. Ти също говори откровенно, разбери какво мислят и ела да ми съобщиш. Ще се възродиш бе, Тефик!

— Искате да стана агент, бейим, но аз не умея да върша такава работа.

— Гледай ти как си е вирнал носа нашият бивш палячо!

— Не говорете така, бейим. Аз, аз наистина не мога да върша такива работи.

Нали знаете, на някои хора им се повдига, когато им предлагат жаби, охлюви и свинско месо, дори като най-голям деликатес, дори в най-скъпите ресторанти и в златни чинии. Има хора, на които пък им се повдига, когато им предложат да станат доносници и агенти. Тефик беше от тях. Испита такова отвращение, което се усилваше от слабостта и болестта му, че изведнъж се разплака като дете.

— Добре, добре, да оставим този въпрос засега. Да се върнем към главното. Ти си разигравал Карагъоз и си бил медах, така ли?

Сълзите на Тефик пресъхнаха. Най-послед се случи онова, което очакваше и от което всъщност се страхуваше. Опита се да скрие объркаността си на виновен. „Откъде се захванах с тази работа, що ми трябваше да го имитирам! Мислех си, че всичко е скрито-покрито, ама агентите му проумели работата“ — казваше си той на ум, но очите му гледаха Зати бей празно и безсмислено, а устните му повтаряха:

— Ако заповядате, ще зарежа всичко, бейим!

— Ха, гледай да не зарежеш, че тогава да видиш! Спомни си колко скъпо струваше на Нефи ефенди подигравката му с големците!

— Не познавам Нефи ефенди, бейим.

— Разбира се, че не го познаваш. Малко е старичък. И той поиска да осмее един министър, удушиха го в двореца и хвърлиха трупа му в морето. Днес няма дори гроб като хората. Хем не беше никакъв си жалък медах като тебе, а голям поет. Както и да е, не се тревожи. В днешния век такива работи не могат да се случат. Само че знай, ако искам, мога да те изселя дори в ада. Имаш дете, жал ми е за теб. Както знаеш, ние сме хора със сърце...

Тефик гледаше ръцете си. Бе стиснал зъби и не продумваше. Зати бей се приближи и го тупна по рамото с непосредствеността на миналите дни.

— Тъкмо се сетих да те питам. Защо не доведе дъщеря си да целуне ръка на нашата ханъм, неблагодарнико?

Тефик отговори с прегракнал глас, без да вдига поглед от пода:

— Възпитанието й не е подходящо, за да се яви пред ханъмефенди, бейим.

— Ами нали беше възпитана в конака на Селим паша?

Дъщеря, дъщеря... Ах, ако можеше да накара този отвратителен човек да забрави, че има дъщеря! Тефик отново загледа Зати бей с погледа на съвсем наивен човек:

— Вярно е, бейим. Но все пак нашето момиче си остава внучка на махленски имамин. Той кихнал и тя паднала от носа му, толкова си приличат. Нали знаете, че е хафъз.

— Казаха ми, че пеела много хубаво.

Зати бей беше озадачен. Имаше ли в доноса нещо по този въпрос?

— Какво говорите, бейим. Пее само молитви. Ходи и по джамиите да чете коран. Ако имате мевлют...

Зати бей го прекъсна. Интересът му към Рабиа изчезна така внезапно, както се бе и появил.

— Ще кажа на моята ханъм. Такива неща страшно ме отегчават. Нали знаеш, че нямам никакво вземане-даване с религията.

Погледна часовника си и скочи:

— Аз отивам в двореца. Ще ти кажа още веднъж за твое добро. Отсега нататък не си никакъв карагъозчия и медах. Ако получа още някое оплакване, прави му сметката...

Тефик също се изправи. Целуна крайчеца на черното сетре и направи темане. Този път се отърва леко. Зати бей плесна с ръце и агентът с изпъкналите очи влезе.

— Ще заведеш Тефик ефенди у дома му с колата. Вземи тези пет лири и ги дай на дъщеря ти от мен. Детето може да се е изплашило. Хайде, остани си със здраве, Тефик. Ако имаш някаква нужда, ела при мен...

Когато излизаше от стаята с отпуснати рамене и ръце, самият той си бе повярвал, че е щедър и великодушен, човек.

XX

Лицето му приличаше на Христос в представите на художниците от четиринадесети век. Изглеждаше слязъл от небето, за да върши добрини и да проповядва братство между хората. Духът му живееше някъде в седемнадесети век. Самият той принадлежеше към двора на Абдул Хамид II. Беше втори шамбелан.

В двореца го познаваха като човек, който изпълнява задълженията си като часовник. Там той нямаше никакъв приятел, нито дори по-близък човек. В частния си живот също говореше малко и беше сдържан. А в султанската канцелария бе още по-сдържан и мълчалив. Но въпреки това хората около него прозираха същността му така, както прозира светлина иззад дебели завеси.

В къщи той се занимаваше с колекциониране на старинни кинжали, редки книги и старинни английски часовници. Освен това в градината на вилата си отглеждаше редки сортове рози, а понякога правеше и чесалки от сандалово дърво. Поради последните две слабости най-близък от всички в двореца му беше станал Селим паша.

Но всички тия неща бяха някак извън неговия живот. Някъде дълбоко в спокойствието на този дух, посветил свободното си време на постиженията на седемнадесети век, се криеше едно неясно и малко мистично кътче. И в това кътче живееше мечтата някой ден да може да напише подражание на Месневи от Мевляна^[1].

Ето защо беше много привързан към Вехби деде. Ето защо в един ъгъл на библиотеката си, в която всички книги бяха на френски език, пазеше богата колекция от произведенията на стари турски, персийски и арабски мислители. Но в тази най-богата библиотека в Истанбул нямаше нито една съвременна книга.

Обяснението, че такъв човек бе втори шамбелан и се ползуваше с благоволенieto и доверието на падишаха, не беше толкова трудно, колкото изглеждаше. За него общественото устройство бе вечно и абсолютно също както и законите на природата. Според шамбелана падишахът бе представител на обществения и политически ред. Падишахът беше възпитан човек. Не повишаваше тон, не се държеше

грубо с никого, дори и най-тъмните престъпления подготвяше в една приятна и благовъзпитана атмосфера. Вторият шамбелан, за когото липсата на възпитание беше най-непростим грях, се правеше, че не забелязва тази трагична, грозна черта в характера на господаря си. Интригите между претендентите за власт, техните грабежи, безобразията с покупко-продажбите на концесии, които довеждаха страната до просешка тояга, подкупите и пазарлъците, всичко това за него не беше нещо повече от бурите през различните годишни времена. Както запушваше уши с тънките си пръсти и спускаше завесите при гръмотевици, така бе изработил специални душевни завеси и пръсти и за моралните сътресения и нещастия около него.

Всъщност вторият шамбелан не бе пряко свързан с неприятните страни на двореца. Падишахът обичаше да беседва с изискани хора. Ето защо те често разговаряха и спореха и обикновено на него възлагаше награждаването с ордени, медали и обявяването на благодарности. Вторият шамбелан не бе длъжен да си дава сметка в замяна на какъв позор и безобразия се даваха те. Пък и той никога не бе искал да променя и да оправя света. Просто не вярваше в необходимостта от такова нещо. За него промяната означаваше безредие, анархия. Поради това положението на този човек, никога не изпитал страстта към славата, известността и величието бе по-стабилно от положението на когото и да било в изменчивия дворец. Единствено в присъствието на подобен, лишен от страсти човек падишахът се чувствуваше сигурен и защитен от атентати.

Днес трябваше да оповести нещо, което го разстройваше. Нямаше да изказва благодарност, а мъмрене, и то на симпатичния му Селим паша, и главно пред неприятния Зати бей. Стоеше до масата слаб, изпънат като струна и стегнат в тясното си сетре, очите, чийто цвят трудно можеше да се определи, гледаха някъде далеч, а тънките му пръсти си играеха с една острилка. Даваше си вид, че съвсем не чува какво говори отпуснатият в креслото човек, който жестикулираше и вдигаше врява като уличен продавач.

Селим паша влезе с намръщени вежди и отпуснати рамене. Поздрави студено човека в креслото. Шамбеланът му посочи място до масата и заговори без той самият да седне:

— На падишаха е доложено, че напоследък притокът на вестници и брошури, подтикващи към бунт и смутове, неимоверно се е

увеличил.

Селим паша хвърли многозначителен и ироничен поглед към Зати бей. Използувайки скрития в думите на шамбелана въпрос, той веднага отговори:

— Пристигат чрез чуждестранната поща. С чуждите учреждения се занимава нашият уважаван млад и отговарящ на съвременните изисквания министър на вътрешните работи. — Селим паша поглади брадичката си. — Възрастта и старите ми разбирания ме карат да се отнасям твърде сурово с враговете на падишаха, дори да са чужденци. Особено пък, когато се отнася за сигурността на светлейшата особа, не бих се поколебал да използвам пръчката и за дипломатите. А слабостта и уважението, което нашият брат храни към чужденците и особено към младотурците, е известна на всички.

— А какво бихте казали, ако един от младотурците, за които споменавате, е ваш син? Напоследък всички опасни брошури пристигат на името на младия бей.

— Моля за доказателства.

— За съжаление не мога да го сторя. Материалите, които пристигат на името на сина ви, минават през чуждестранната поща. Ние нямаме възможност да обискираме чужденците. Съществува една много горчива истина и препятствие, наречено капитулация.

Селим паша потърси погледа на втория шамбелан. Той отговори с възможно най-вежливия си тон:

— Падишахът не се съмнява във вашата преданост. Младият бей сигурно не е уведомен за пристигащите на негово име опасни материали. Според показанията на господин министъра това съобщение е получено от един чиновник чужденец от френската поща. По понятни съображения името му се пази в тайна. Вие разпитайте младия бей и разберете как стои въпросът.

— Моля за вашето извинение, бейефенди. Ако синът ми се е присъединил към враговете на светлейшата особа, той ще се опита да го скрие преди всичко от мен. Ако разбере, че съм узнал, той не само ще отрече, но сигурно ще предупреди и съучастниците си. Виновният не бива да знае, че го подозират. Това е общоприето правило при започването на едно следствие.

Селим паша млъкна. Предаността му към падишаха не се ръководеше само от материални интереси, както бе със Зати бей. За

него държавата бе едва ли не същество, към което той изпитваше, почти мистична преданост. Само че не бе способен да прави разлика между това същество и падишаха.

— Какъвто и да е оня, който върши предателство спрямо държавата, такава сопа ще му дръпна, че месото от петите му ще се разлети като раздрънкан памук. Не само моя син, ами и най-любимия принц, на светлейшата особа не бих се поколебал да изпратя пеш във Физан, стига да разбере, че е изменник!

Докато говореше, сякаш мълнии проблясваха в очите му. После се поуспокои и се обърна към шамбелана.

— Моля да предадете на падишаха следните мои думи. Смятам, че в случая господин министърът не е изпълнил дълга си. При първото възникнало съмнение той трябваше да проследи моя син и всички негови приятели. И евентуално, ако някой от тях бе влязъл във Френската поща, веднага след излизането му да бъде обискиран.

Зати бей скочи от мястото си, искаше да се защити, но вторият шамбелан бе вече тръгнал към изхода. Затвори вратата зад себе си и си отиде. Колко неприлични, колко невъзпитани бяха думите на Селим паша за боя по петите и раздрънкания памук. Ето за какво мислеше той, когато отиваше на аудиенция при падишаха. Шамбеланът се върна след двадесет минути. Изправен в средата на стаята, той оповести още един указ на падишаха:

— Негово височество изпраща и на двама ви царския си поздрав. Засега въпросът за внасянето на опасните документи ще бъде разследван от покорния им слуга Селим паша. Според тях на Зети бейефенди все още не му достига опит за разрешаването на такива деликатни въпроси. За съжаление между учениците, и особено между учениците от военните училища, съществуват опасни настроения. Вие, Ваше превъзходителство, обследвайте случая, вземете необходимите мерки и уведомете подробно падишаха за всичко. Смятам, че и двамата сте достатъчно заети и повече няма да ви задържам.

Тръгна към вратата, отвори я. Зати бей излезе пръв. В ръката на пашата отново бе мушната червена атлазена кесия, а вторият шамбелан се наведе към ухото му:

— Един малък знак на благоволение от страна на величайшата особа.

Това бе първата кесия, която опари пръстите на пашата. Стори му се, че държи в ръцете си горящ въглен и болката от изгарянето достига чак до сърцето му. Предаността му към държавата и падишаха го доведе до горчиви последици — да преследва собствения си син. И той прие създалото се положение. Но да получава и пари за това! Колко прав бе поетът, който бе казал: „Близостта на владетелите прилича на изгарящ огън“.

[1] Поема с римувани полустишия. Става дума за известното произведение на Джелиледин Руми „Месневи“ (араб.). — Б.р. ↑

XXI

„Съгласно нареждането на Негово височество да се изясни случаят с вноса на опасна литература, заподозряното лице и съучастниците му се намират под наблюдение. По повод донесението на Министъра на вътрешните работи собственият ми син и свързаните с него личности също се намират под наблюдение. Така, при излизане от Френската поща, документите и пакетът, носен от учителя по пиано Пелегрини, бяха задигнати от крадци. За да се придаде на случая характер на обикновена кражба, е задигнат и часовникът на споменатата личност. Въз основа на неговото оплакване, полицията е обещала да го намери и след известно време го е върнала на притежателя. Писмата са от някакъв френски музикант, а книгата в пакета е на италиански език. Стана ясно, че е написана от някой си Данте и описва ада. Прилагаме документа и книгата. Подчертаваме, че докато трае наблюдението, ще бъдат избягнати всякакви пререкания с чуждите представители и учреждения, ще се имат пред вид условията на капитулация и...“

Такъв бе първият рапорт на Селим паша. Вторият започваше така:

„Синът ми Хилми поиска разрешение да заведе съпругата си, страдаща от белодробно неразположение, на лечение в Бейрут. Такова разрешение му бе дадено. С него са изпратени двама цивилни чиновници; заповядано им е при евентуален опит за бягство веднага да го арестуват. Хората, с които ще бъде във връзка в Бейрут, ще бъдат проучени и кореспонденцията му ще бъде внимателно проверявана. Смятаме, че до десетина дни виновниците ще бъдат заловени...“

Беше толкова очевидно, че пашата отново е спечелил благоволенieto на падишаха, та дори и Сабиха ханъм го забеляза. Но въпреки това все още изглеждаше замислен, а особено към жена си имаше много странно отношение. Срещнеха ли се, извъръщаше глава, страхуваше се да я гледа в очите. Така продължи, докато получи първата шифрована телеграма от Бейрут. След това малко се поуспокои. Първите дни Хилми не се бе срещал с никого. Вярно бе, че

ако Хилми наистина се окажеше предател, пашата щеше да го накаже така, както би наказал всеки младотурчин, дори много по-строго. И все пак, ако момчето се окажеше невинно, бащата щеше да заколи курбан в джамията „Еюп Султан“.

С всеки изминат ден добрите новини се потвърждаваха, пашата постепенно се успокояваше. Тази вечер дори реши да възобнови един свой стар навик. Отиде в стаята на жена си да пие кафе и да изпуши наргилето си. Щеше да се пошегува с Раbia и да я накара да му изпее някоя песен.

Момичето още не бе дошло. Тъкмо ханъмефенди се канеше да изпрати да я извикат и тя дойде, но беше развълнувана.

— Чаках Тефик, ханъмефенди, все още го няма. Безпокоя се.

— Къде отиде?

— Също като децата. — Раbia се засмя. — Отиде при един стар приятел от Кадъкьой. Заедно са играли в ортаюну. Все за игри мисли.

— Какви игри?

— Цял ден рови в стария сандък на тавана, извади някакви женски дрехи и тръгна с тях, като се кълчеше наляво-надясно. Приятелят му бил младоженец, искал да накара жена му да го поревнува. След болестта обръсна и мустаците си, понеже били оредели. Ако го видите, и вие ще го помислите за жена...

— Кажи на баща си, че ако го хвана в женски дрехи, ще му метна хубав бой по петите — рече пашата.

— Няма да ви даде сърцето. На прощалния обед у Хилми бей му дали да пие нещо пенесто, много му харесало, все за него говори. След мъмренето на Зати бей с нож не можеха да му отворят устата...

На вратата се показва икономката:

— Заместникът Рана бей очаква пашата в селямлъка — съобщи тя.

Нещо се беше случило. Иначе Рана бей не би дошъл в конака в такъв късен час. Сигурно беше важно. Селим паша го прие в селямлъка в нощния си тоалет. Заместникът му имаше дълъг като клюн нос и дръпната навътре брадичка. Хлътналите му очички нямаха клепки и това придаваше на погледа му нещо змийско. Прието е да се смята, че толкова дръпната и мъничка брадичка говори за безволевост, но в случая съвсем не беше така. Напротив, Рана бей и по външен вид, и по характер приличаше на хищна птица.

— Добре дошъл, Рана бей — усмихнато поздрави пашата. — Да не би да искаш да ми съобщиш, че си арестувал някакъв мъж, преоблечен в женски дрехи, и затова да идваш в този час?

— Откъде узнахте това?

Пашата въздъхна. Хванали са Тефик в женски дрехи и полицията е решила, че това има някакъв таен смисъл. Пашата се развесели.

— Не е ли Къз Тефик?

— Същият, но вие откъде знаете?

— Има бакалски дюкян на малката уличка. Познавам го от дете. Изпълняваше женски роли в ортаюну. Слабостта му е да се облича като жена. Преди малко се шегувах с дъщеря му. Момичето израсна в ръцете ми, аз ѝ дадох образование... Бащата има и друга една слабост. Обича да имитира министъра на вътрешните работи.

Изглежда, втората слабост на Тефик допадна на пашата, та затова се засмя. Заместникът, му обаче не се засмя.

— Въпросът е много по-сериозен, паша. Хванахме го, когато излизаше от Френската поща, преоблечен като жена. Носеше огромен пакет с опасни документи...

Селим паша почувствува, че отмалява, сякаш някой го удари по стомаха. Надеждата, която пробудиха в него шифрованите телеграми от Бейрут, изведнъж угасна. Представи си как е станала цялата работа и мисълта му не бе далеч от истината. Хилми бе поканил този нещастник, почерпил го с онова „пенесто нещо“, което не можеше да бъде нищо друго освен шампанско, беше му казал каквото трябва и го бе убедил да изнесе опасните документи. Ах, жалко момче! Презрян страхливец, който се бе унижил да се крие зад гърба на един палячо! Селим паша никак не бе предполагал, че ще бъде нанесен такъв удар по честолюбието му. Хилми можеше да бъде предател, можеше да бъде изселен, дори екзекутиран. Всичко това можеше да съсипе бащиното му сърце. Но да узнае, че синът му е страхливец, подлец!... Нямаше на този свят друг баща, който да изпитва подобна мъка.

Рана бей не успя да забележи отражението, на тези мисли по лицето на пашата. Напротив, Селим паша отново се бе превърнал в решителния, корав министър на полицията, когото познаваше в служебно време.

— Седни, Рана бей. Разкажи всичко отначало.

— Както знаете, пред вратата на Френската поща бдят наши хора. Единият от тях е известният ви продавач на кестени. Там непрекъснато влизат и излизат наконтени дами. Но понеже заповядахте, ние не можехме да ги докоснем. Този път влязла една висока жена, облечена по стария обичай, с фередже. Нашият човек бил озадачен. Какво може да търси жена с такова облекло в чуждестранна поща? Помислили, че може да бъде бавачка на някоя малка ханъм и не и направили нищо. След като излязла, жената спряла пред продавача и си купила кестени. Направили му впечатление космите по ръцете на жената. После тя вдигнала полата си, за да извади пари, и се оказало, че носи мъжки обувки. Веднага я проследили. В една тиха уличка започнали уж да я закачат и дръпнали покривалото ѝ. Заедно с покривалото смъкнали и перуката. Днес привечер го докараха в полицията. Прегледах бегло документа, важен е...

— Има ли адрес?

— Изглежда, е унищожил адреса още в пощата. Не успяхме да го накараме да си признае. При това беше обработен от нашия Музафер Гьозпатлатан. Просто да се чудиш откъде такава твърдост у мъж, облечен в женски дрехи. С една дума, нямаме никакви резултати.

Пашата се изправи:

— Почакай няколко минути, докато се облека — каза той.

XXII

Всички лампи на полицията бяха запалени, всички чиновници имаха доволния и горд вид на ловци, хванали някакъв много рядък дивеч. Двама грамадни мъже докараха лова пред Селим паша.

Тефик бе в окаяно положение, но все още бе запазил остатъците от женските си одежди. Червило, белило — всичко се бе размазало по лицето му, а от очите му се спускаха надолу две успоредни улейчета — следи от сълзи. Около очите, по бузите и носа си имаше синини, а кестенявите му, обикновено с толкова мек и нежен блясък очи, бяха замръзнали, сякаш за пръв път бяха забравили да се усмихнат. Фереджето на гърба му висеше на парцали, целият бе изцапан с кал, а на места се виждаха и следи от кръв. Позна ли Селим паша, разбираше ли го? Не можеше да се установи.

По вида, по състоянието на Тефик, който не бе на себе си, Селим паша откри намесата на Гъозпатлатан. А самият той, сложил едната си ръка на рамото на Тефик, гледаше в очите на Селим паша с покорството и усърдието на ловджийско куче, очакващо заповедите на господаря си.

Този пълен човек, който разпитваше опасните политически престъпници, никак не изглеждаше страшен. По-скоро приличаше на бивш пехливанин, който след изоставянето на борбите е решил да се отдаде на ядене и пиене. Носеше висока, стегната закопчана яка, над която висяха бузите и двойната му брадичка, челото му бе месесто, типично за хора, които не разсъждават. Мъничките му очички имаха израз, който напомняше приятелския израз на слоновете. Стовареше ли тежките си лапи върху лицето на някого от обвиняемите, той можеше не само да оглушее, но дори и да ослепее. Тъкмо тези ръце бяха вече успели да погалят няколко пъти Тефик.

— Дайте му един стол и цигара...

Сложиха Тефик да седне, мушнаха в ръката му цигара. Заместникът Рана бей със собствената си ръка драсна клечката кибрит, но пръстите на Тефик не успяха да хванат цигарата и останаха

отпуснати върху коленете. Музафер беше готов да изпълнява служебния си дълг.

— Нарочно се преструва, нищо му няма!

— Отдръпнете се, оставете човека на мира — накара го да млъкне пашата. — Ще разпитваме аз и Рана бей.

Когато останаха сами, Селим паша се наведе и погледна отблизо лицето на Тефик. И тогава за пръв път паметта на пашата му изигра номер, и то при изпълнение на служебния му дълг. Лицето на Тефик му напомни жребчето, което яздеше в детството си и обичаше повече от майка си и баща си. Един ден животното си счупи крака, възпитателят му каза, че няма друг изход, освен да му теглят куршума. Сега Тефик го гледаше с очите на ранения жребец, който молеше за помощ. Съвсем неволно ръката на пашата погали рамото под опръсканото с кръв фередже.

— Кажи ми всичко. Кой те изпрати във Френската поща в тези дрехи? Дори да е собственият ми син, ще го накажа. Ние тук сме хората, които раздават справедливостта на падишаха...

Замръзналото до преди миг лице изведнъж се оживи. Може би разбра думите на пашата. Но някъде в дълбините на съзнанието му възкръсна една картина. Тефик държеше в ръката си някакво пенесто сладко питие, смееше се и говореше. Един приятелски братски глас шепнеше на ухото му:

— Не казвай на никого, че съм те изпратил в пощата, скъсай адреса още там и го хвърли...

Сега гласът повтаряше пак същото. Не думите, а самият глас караше Тефик отново да се вълнува. Този глас се обръщаше към съвестта, към човешината на Тефик, към братското му чувство; глас, който му доверяваше живота си! Тефик познаваше най-различни тефици. Такива, които пиеха на трапезата на знатните, забавляваха ги, разсмиваха ги... Но те бяха винаги палячовци, подритвани и понякога оплювани. Между тях и маймуните и мечките, разигравани по пазарищата с халки на носа и синджири на вратовете, нямаше особена разлика. Вечният артист на Изтока! А на онази маса Тефик бе човек, човек като всички! Затвори очи, размърда устни. Рана бей и пашата се надвесиха и се прислушаха в мърдащите устни.

— Не, честна дума, няма да кажа!

— Няма да кажа, няма да кажа, честна дума...

Пашата отново погали рамото му с тънките пръсти на ръката си, напомняща лапа на хищник.

— Кажи го на мен, Тефик. Ако пък оня, който те е изпратил в пощата, е синът ми, тогава съвсем няма защо да криеш. Хилми ли е, кажи? Давам ти честна дума, че няма да позволя да те бият повече! Ако признаеш, наказанието ти ще бъде много по-леко. Ще те изселя някъде наблизко и ще ти отпусна заплата. Ще изпратя и Рабиа при теб. Кажи, Хилми ли е?

При споменаването на Рабиа, раменете под ръцете му трепнаха. Пашата отново се наведе и погледна в лицето на Тефик. От очите към брадичката, се проточваха черни, бели и червени улейчета от сълзи, посинелите му устни мърдаха, но не издаваха никакъв звук.

— Рана бей, за днес стига. Кажи да измият лицето и ръцете му, да го облекат с нещо по-свастно. Музафер да не го разпитва повече без мое знание.

— Да поискаме ли дрехи от семейството му?

— Не, не, вземете отвън. Аз ще дам парите. Нека засега дъщеря му да не знае.

Изведоха Тефик от стаята. Селим паша веднага седна до масата и зачете документите, намерени в обвиняемия. Бяха турски, вестници и брошури, издавани в Швейцария и Париж. Те му се сториха някаква върховна глупост, бабини деветини. Но не вестниците и брошурите го накараха да се замисли. Имаше и едно писмо, написано на ръка до неизвестна личност. Уж бил подготвян бунт за свалянето на падишаха. Уж привържениците на този бунт били много. В писмото дори се споменаваха имената на доста известни личности. Може би това бе обикновена хитрост. Колко пъти бяха правени такива работи. И въпреки това пашата знаеше, че ще бъдат арестувани много повече хора от друг път. Гъзпатлатан щеше да има прекалено много работа. И може би между останалите щеше да се намира и Хилми.

Пашата остави документите настрана. Избра един молив от многото върху масата, внимателно провери върха му и написа рапорт до двореца.

— Изпратете го по някого от служителите, после ми донесете леген, ибрик и седжаде^[1]. След намаза ще се излегна ей на това канапе и ще подремна — каза той.

Развиделяваше се, Истанбул се пробуждаше. Пашата свърши намаза си, излегна се на канапето и задряма. Шумът от улицата се увеличаваше. Отдалеч се дочу гласът на латерна и пашата засънува. Байрам. Хилми е на шест години, облечен в униформа на паша. Панталоните му са малко дълги, а пагоните доста големички. На кръста си е препасал тенекиена сабя. Размахва ръце и обикаля като малко паунче. Млада жена пляска с отрупаните си с пръстени бели ръце. Светлокестенявите ѝ очи блестят от възторг.

Гласът на латерната се приближава. Момчето спира, ослушва се, после се мъчи да откъсне сабята от кръста си и да я захвърли. Крещи колкото му глас държи:

— Искам латерна, искам латерна!...

Селим паша се изпотява от притеснение. Защо не накарат да млъкне това глезено момче? Защо не може да зашлеви една-две плесници на това нахално момче?

Латерната спря. Слънцето грееше право върху главата на министъра на полицията. Той отвори очи, потта от челото се стичаше по бузите му. Изпитваше някаква необяснима мъка. Още неразсънен, Селим паша се обърна към момчето от съня:

— Този път ще си получиш заслуженото!

[1] Килимче за молитва ни един човек (араб.). — Б.р. ↑

XXIII

Цели четири дни Рабиа не знаеше нищо за баща си. Ракъм обиколи един по един всички стари приятели на Тефик в Кадъкьой. Идвал ли е при тях преди четири дни Тефик, облечен в женски дрехи? Всички клатеха глави отрицателно и поглеждаха джуджето с учудване. Ракъм разбра, че го помислиха за малко смахнат. Но най-тежко му бе да се връща вечер и пред вратата на дюкяна да среща две златисти очи, вперени с очакване в него. Всяка вечер с неговото завръщане угасваше и пламъкът на надеждата в тези очи.

Синекли бакал отново живееше с премеждието на Тефик. Отново изживяваше драматични събития. Всеки ден съседите се отбиваха в дюкяна и питаха какви са новините. Във всяка къща, на улицата и край чешмата се обсъждаше изчезването на Тефик. Махленските деца играеха на „задигането на чичо Тефик в планините“.

Ако Рабиа не бе толкова объркана, щеше да забележи странното поведение на Сабиха ханъм. Тази дружелюбна жена, която винаги се интересуваше от работите на Тефик, сега бе заела позата на безразличие. Момичето споделяше с нея мъката си и на колене ѝ се молеше да накара пашата да го издири, а тя вдигаше очи към тавана и не отговаряше. В продължение на четири дни Рабиа тичаше до стаята на пашата и я намираще здраво заключена.

Сабиха ханъм още на следващия ден научи за залавянето на Тефик и за бедата, сполетяла Рабиа. Пашата я предупреди да не ѝ съобщава и в това нямаше нещо кой знае колко особено. Но когато каза: „Да научим съучастниците му и тогава“, Сабиха ханъм се усъмни. При думата „съучастници“ пашата извърна поглед от жена си. Защо?

Сабиха ханъм разбра веднага. Този човек, който бе привързан към цял куп кухи понятия като „падишах, държава, служба“, се съмняваше в собствения си син. Ах, на какво бе способна Сабиха ханъм, ако не споделяше съмнението на мъжа си! Но сега изпитваше единствено страх. Само с каква страст по пет пъти на ден тя молеше аллаха Тефик да умре или езикът му да се схване, преди да издаде

съучастниците си! Ако Рабиа се научеше или се срещнеше с баща си, тя сигурно щеше да го убеди да признае. Рабиа не биваше да узнава нищо за баща си!

След четири дни тягостната атмосфера на конака обхвана и улицата, та дори и целия Истанбул. Започнаха масови арести. Тази вест се носеше от уста на уста; от ухо на ухо се предаваше, че Седим паша е най-зловещата и жестока личност в Истанбул. Така де, нима можеше благородният и справедлив падишах да бъде съгласен с такива неща? Само приближените му разпалваха неговата подозрителност и мнителност. Кой знае какви цели преследваха тези хора... Не се насищаха нито на чинове, ни то на награди, нито на пари! Дано гробът ги насити!

Сред тази атмосфера на страх Синекли бакал се бе спотаила като животно, усетило приближаването на буря. Понякога на ъгъла на улицата се събираха по няколко души, които шепнешком обсъждаха положението, а очите им непрекъснато дебнеха наоколо. Дочуеха ли нечий стъпки, всички млъкваха. Особено пък ако шумът бе от колата на Селим паша, жените край чешмата се прилепваха до стените и дебнешком се прибираха по домовете си.

След няколко дни всички освен Рабиа стигнаха до заключението, че Тефик е между арестуваните. Тогава Сабиха ханъм ѝ съобщи какво нещастие бе сполетяло баща ѝ.

— Пашата е уверен в неговата невинност. Той просто е подведен и не разбира какво е извършил. Не се притеснявай, Рабиа. Пашата ще направи всичко, което е по неговите сили. Не знам дали засега можеш да го видиш, но ти иди утре в полицията и занеси малко тютюн и долни дрехи.

На другия ден, рано сутринта, Рабиа застана пред вратата на полицията с малък вързоп в ръка. Зад нея, хванал здраво крайцеца на фереджето ѝ, стоеше Ракъм. В махленското кафене той бе научил с преувеличения всичко за мъченията на арестуваните, узна дори и за съществуването на Гъзпатлатан. На Рабиа не каза нищо. Сега коленете му се огъваха като гумени, брадичката му потреперваше, очите му бяха изцъклени, но въпреки това вървеше подир Рабиа, като едва влачеше чехлите си по разбития калдъръм.

В коридорите на полицията имаше много жени с вързопи в ръка, с изплашени очи и стиснати устни. Никой не прояви интерес към

стройното, високо като топола момиче с детско лице и нещастното джудже в краката му.

Прислугата сновеше из коридорите, разнасяше документи, кафе, влизаше по стайте, излизаше, но никой не ги попита за какво са дошли.

Приблѳжи се някакъв засмян, пълнен човек:

— Кого търсиш, сестро?

— Аллах да те поживи, братко. Искам да видя Къз Тефик.

Дебелият се почеса по главата, а мъничките му слонски очички съвсем се скриха в гънките на дебелиите бузи:

— Свижданията са забранени. Ако искаш, остави вързопата, аз ще го предам.

— Ама аз съм негова дъщеря.

— Ако нямаш писмена заповед от пашата, и дъщеря да си, и майка да си, пак няма да те пуснат при него.

— Ако паша ефенди е тук, той ще ми разреши.

Гласът, на момичето бе пълен с надежда. Дебелият пак се почеса по главата и отново присви очи:

— Чакай да отида при заместника му.

Той хлътна в стаята, пред която бяха спрели. След минута, която на Раба се стори цяла вечност, излезе, разтвори широко вратата, покани момичето, а на джуджето посочи място в ъгъла.

Претрупаният с работа Рана бей прие Раба само защото знаеше за връзките ѳ с конака. Но беше решил колкото може по-скоро да я махне от главата си.

— Днес не можеш да се видиш с баща си, дъще. Щом разрешат свижданията, аз веднага ще ти съобщя.

Тънката фигурка под широкото фередже сякаш се източил още повече, тясната брадичка се вдигна:

— Аз непременно ще го видя още днес.

— Не може. А, ето го и пашата. Кажи на него. Ако разреши, ще ти го покажа.

Раба не забеляза, че министърът на полицията Селим паша беше съвсем различен от она внимателен, дори състрадателен старец, когото срещаше в конака. Зелените точици на златистите ѳ очи пламнаха с надежда. Тя му разкри болката си с безкрайно доверие:

— Не искат да ме пуснат при баща ми, паша ефенди...

Клетото слабичко телце под черното фередже, хубавите очи, молещи за помощ и вперени с доверие и любов в него — всичко това не повлия на министъра на полицията, но все пак гърлото на Селим паша пресъхна. Той се изкашля:

— Днес не може, Рабиа. Остави вързоп и си иди. След няколко дни може... Не плачи, не плачи, ама недей да плачеш де!

Гласът на пашата никак не беше строг, но беше толкова решителен, че веднага угаси огъня в очите на момичето. Сълзите, рухнали от очите ѝ, пречеха да вижда наоколо. Краката ѝ изведнъж отмаяха, погледът ѝ се замъгли. Тя падна в нозете на пашата, без да може да си поеме дъх от хълцане, и тънките ѝ ръце обвиха коленете така, както удавник се хваща за спасителен пояс.

— Не мога да си отида, паша ефенди! Трябва поне да го зърна през пролуката на вратата. Да видя, че е жив, и толкова! Или вие, вие сте убили баща ми!

Горкият Селим паша, как да се измъкне от това смешно и трудно положение! През открехнатата врата зърна Ракъм. Направи му знак с ръка. Джуджето подскочи като гумена топка чак в средата на стаята, хвана момичето за раменете и го повлече, като нареждаше:

— Недей да ядосваш пашата, Рабиа, пак ще дойдем. Хайде, детето ми... — мъчеше се да отведе Рабиа.

Нещастен глас, който се мъчеше да успокои, едно нещастно дете, глас на разкривено джудже, но заедно с това и глас, идещ от огромно сърце... Рабиа никога не го забрави. Защото гърдите на високите мъже, които изпълваха онази голяма стая, ѝ се сториха съвсем празни. Сред тях Ракъм приличаше на къртица, но само в неговите гърди биеше истинско човешко сърце.

Рабиа се вдигна, хвана ръката на джуджето, изправи рамене и излезе от стаята. Пашата извика подир джуджето:

— Хайде да те видя, разчитам на теб! Надявам се, че няма да направите скандал на улицата!

В коридора не Ракъм, а Рабиа го повлече след себе си. Полицията ѝ се струваше като някакъв кошмарен сън и тя искаше час по-скоро да се отърве от този кошмар. Изглежда, бе забравила дори причината, която я доведе тук. Отвън някой извика след тях:

— Остави вързоп, сестро. Тефик откога се измъчва за тютюн, преди час му изсипах цялата си табакера.

Момичето се обърна светкавично и протегна вързоп. В това прокълнато място, където хората служеха единствено на насилието, само този пълен човек проявяваше някаква човещина. Златистите очи го погледнаха с благодарност:

— Ще се грижиш добре за баща ми, нали, братко?

Разбира се, че щеше да се грижи. Извън службата си, където по заповед на началниците си той трябваше да накара арестуваните да признаят престъпленията си, Музафер Гъзпатлатан беше дружелюбен и услужлив човек.

Рабиа не се огледа нито веднъж, докато не завиха зад ъгъла на полицията. Но щом стъпиха на другата улица, коленете ѝ се подкосиха, седна на мраморното стъпало на някаква къща и заплака с глас. Минувачите я помислиха за просякиня, която развежда със себе си джуджето. Някакъв човек дори ѝ протегна и пари.

След това чак до вкъщи те не спираха никъде. Рабиа не заплака повече. Сви се в едно ъгълче на миндера и мълча през цялото време. Само пъшкаше като животно, което не разбира причината за болката си, но не може и да я търпи.

XXIV

— Какво има, Билял? Да не би някой от нашите да е болен? Да не би мама да е болна?

Бяха на пристанището и докато Билял отваряше вратата на колата, Хилми с тревога изучаваше лицето му, мъчеше се да разбере нещо по безизразното му лице. Току-що бе пристигнал с парахода от Бейрут. Толкова се стресна от промяната в поведението на бъдещия си зет, че дори не попита кои са двамата цивилни чиновници зад гърба му.

— Всичко е наред, няма нищо, наистина няма нищо. Почакайте в колата, аз ще изпратя багажа по Шевкет ага и ще се върна.

Хилми гледаше замислено в гърба на коларя пред себе си, когато вратата на колата се отвори. Шевки скочи вътре, седна до него, хвана го под ръка и без да отделя очи от двамата, които стояха на десет крачки от тях, тихо и задъхано заразказва историята на Тефик. Започна без всякакви предисловия и без обширни обяснения. Говореше направо за писмото, което бе изплашило и Селим паша, и двореца.

— Гъзпатлатан Музафер, който е натоварен с разпита на Тефик, не знае още нищо за нас. Внимавай, затваряй си устата, гледай да не се издадеш...

Но преди Хилми да успее да отговори, Билял се върна и седна срещу тях. Никой не продума чак до Аксарай. Хилми не можеше да понесе неудобното положение, което се бе създало, и заговори сякаш на себе си: „Достойнство, достойнството...“, но ръката на Шевки с бързината на мълния, затвори устата му, а самият той процеди през зъби, сякаш се караше на Хилми:

— Когато става дума за високи цели, достойнството на отделната личност е само горделивост и нищо повече.

Тези думи, подеждуваха повече на Билял, отколкото на Хилми. Сините му очи се впиха в мургавото, фанатично лице на Шевки. Израснал в Македония, Билял бе свикнал да счита, че за победата на една кауза, всички средства са законни. А в Султаните преподаваха някакви странни неща под името Танзиматска литература. Сега истанбулецът Шевки, един от първите випускници на същото

училище, бе казал неща, каквито говореше и вуйчо му Байрам ага, само че ги изрази по-литературно. Устните на Билял се размърдаха, той повтори думите на Шевки и ги запомни.

Колата спря пред конака. Хилми не задържа приятеля си. Бързаше час по-скоро да види майка си и затова изкачваше по две стъпала наведнъж. Когато влезе при нея, забеляза, че и тя се държеше някак странно, като Шевки. Сабиха ханъм не попита пито за Дюрнев, нито как е минало пътуването. Очите и бяха разширени от страх, а гласът ѝ — пресипнал от вълнение. Тя не отделяше очи от вратата, сякаш ей сега някой щеше да дойде и да отведе Хилми.

— Научи ли каква беда сполетя Тефик? Господ да го поживи, момчето не издаде никого. Някой трябва да съобщи на останалите да внимават, да не се издадат! Дори, дори да се крият!

— Ти знаеш ли кои са те, мамо?

— Не, не, не искам и да зная! Ден и нощ се моля за тяхното спасение. И да ги издаде, Тефик, все едно, няма да избегне наказанието... Просто ще угаснат още много други огнища и ще бъдат разплакани още десетки жени...

Изведнъж гласът ѝ изхриптя, тя обви с ръце шията на Хилми, стискаше го, сякаш искаше да го удуши, и цялата се тресеше от ридания. Сълзите ѝ потекоха през яката в пазвата на Хилми. Тя се замоли така, сякаш той искаше веднага да залови и предаде въображаемите съучастници на Тефик, а тя искаше да му забрани да прави това:

— Недей, чедо, недей, пожали старата си майка!

Хилми свали ръцете ѝ от врата си, отдръпна се и погледна старата жена в лицето. Очите ѝ бяха подути от плач, а нещастното ѝ лице изведнъж се бе състарило най-малко с десет години. Червилото и белилото вече не можеха да го оправят. То приличаше на старо здание с олющена мазилка. Страданието и страхът във все още живите и млади светлокестеняви очи разкъсваха сърцето на Хилми. Не си спомняше някога да бе я обичал толкова дълбоко, както в този момент. Тя искаше от него да жертвува честта и достойнството си в името на своето лично спасение, а той имаше такава слабост към нея...

— Пашата ви очаква, Хилми бей!

Внезапното влизане на Шюкрие ханъм го накара да се съвземе. Трябваше да се измие и преоблече, а след това щеше да отиде при

баща си. Излезе от стаята на майка си уморен, отпаднал, като шептеше сам на себе си: „Какъв смисъл има да правим нещастни още толкова хора? И то заради една детинщина! Нима може да се свали режимът с някакви си книжа? Аз изпратих Тефик в пощата, но сега това признание не може да го спаси. Не е ли прав Шевки, когато казва, че смелостта в случая е празно високомерие?“ Мекият характер на Хилми, който изпадаше бързо под външни влияния, притежаваше още една черта, която и сам той не подозираше. А тя извисяваше своя строг глас: „Сигурен ли си, че от съжаление към майка си или в името на някаква цел не искаш да се предадеш, или просто те е страх и толкова?“

Когато се качи в стаята си, мислите в главата му се гонеха като загубили мярка и самообладание обезумели хора. Изми лицето си, преоблече се, седна и се опита да се успокои. В момента повече от всякога в сърцето му се надигаше бунт против насието, тиранията и всичко, което причинява мъки на този свят. Те бяха противни, отвратителни дори да се използват като средство за смъкване на тиранията. Светът му се стори някаква отвратителна арена за борба. И падишахът, и онези, които се бореха против него, всички, всички бяха замесени от едно и също тесто. Само отделната личност беше невинна, само отделната личност бе нещастна и понякога добра.

Как бе станало така, че Хилми повярва в Запада и в неговата човештина и справедливост? Кой знае сред каква жестокост и насилие е била извършена Френската революция, за която толкова бяха спорили в прохладните стаи сред приятния аромат на жасмините и с чаша студен шербет в ръка? Кой знае как бе объркала и тя живота на отделните личности!

Исправи се. Внимателно поправи вратовръзката си пред огледалото и тръгна към стаята на баща си. По пътя непрекъснато си повтаряше: „За личността има само едно-единствено спасение — да възприема света като Вехби деде като преходен божествен сън...“

Селим паша се осведоми за здравето на снаха си, попита как е преминало пътуването, посочи му място и го накара да седне. Самият той не седна. Беше спокоен, вежлив, но и повече от всякога официален. След доста дълга пауза той също заговори за бедата, сполетяла Тефик. Във всеки случай предполагаемите съучастници на Тефик будеха у

него не съчувствие, а по-скоро гняв. До такава степен, че постепенно спокойствието му го напускаше.

— Ех, ако можех да заловя оня страхливец, който си позволява да се прикрива зад гърба на един палячо!

Хилми видя как тънките пръсти на пашата се свиха така, сякаш се впирах в гърлото на въображаемия престъпник.

— Ами ако съучастниците му са повече хора? — запита той с горчива усмивка.

— Нека всички негодници бъдат заловени и всички да получат заслуженото наказание!

— Защо да са негодници? Защо бунтът против насието на падишаха да е престъпление?

— Не разбрах...

— Ами например хората, които вие считате престъпници, могат да сметнат вас за престъпник...

— Какво, какво каза?

— За секунда да допуснем, че е така...

— Не мога да допусна. Дори за секунда не мога. На този свят има една-единствена правда и една-единствена кривда. Нещата, в които вярвам аз, са правилника техните — не. Разбра ли? Или и ти си от тези жалки същества, които се крият зад гърба на оня палячо?

— ...

— Отговори!

— Няма да отговоря. Вярвайте, в каквото си искате, правете, каквото е по силите ви. Разбрано ли е?

Хилми се противопоставя! Един твърд и категоричен мъж, който бе забравил дори да заеква!

— Ако вярвах, в каквото си искам, сега щеше да бъдеш при Тефик, Хилми бей. Но ти никога не би проявил твърдостта на оня тип, който се бе преоблякъл в женски дрехи. Ако бе претърпял неговите мъки! Ако бе изпитал върху себе си лапата на Музафер, щеше да издадеш и майка си, и баща си, на колене щеше да молиш за пощада! Ти, гнусно човече със заешко сърце!

Връзките между бащата и сина се скъсаха окончателно, приказките за уважение и възпитание се разсеяха като дим. И двамата се бяха превърнали във врагове, готови да се вкопчат един в друг и взаимно да се унищожат. Ръцете на стареца не мръднаха, защото

според него отсрещният не бе достоен дори за бой. Пестниците на младия бяха свити.

— Хилми, иди си в стаята, аз ще говоря с баща ти насаме.

И двамата не бяха забелязали Сабиха ханъм, която повече от две минути стоеше до вратата, облежната на бастуна си, и ги наблюдаваше. И двамата се стреснаха и поокопитиха. Нямаше и следа от безпомощния глас, с който само преди половин час Сабиха ханъм бе молила сина си.

Хилми все още бе готов да удуши баща си от отвращение и омраза. Но се покори на майка си, излезе и си отиде.

XXV

Пръв заговори по въпроса вторият шамбелан.

— Значи, Тефик все още не иска да каже кой го е изпратил в пощата? А може да е отишъл по собствено желание?

Селим паша поклати глава:

— Ако го познавахте, не бихте говорили така. Той е обикновен махленски бакалин и карагьозчия, който не разбира от нищо. Не, не, има други, които се крият зад гърба му...

— Зати бей казваше, че в представленията си иронизирал големците и правел намеци, които всявали смут сред обществото. Не сочи ли това, че той е доста хитър? Може би е просто, хитрец и анархист?

— Всяко порицание на някои наши лоши обичаи Зати бей е склонен да приеме като лична обида и е готов да изселва. Подигравките и намеците на Карагьоз съществуват от шестстотин години насам.

Известно време и двамата мълчаха, наблюдаваха дима от цигарите си, всеки мислеше за нещо свое. След това Селим паша отново заговори:

— Човекът има женско сърце. Мозъкът му не се различава от сърцето. Държава, родина, политика, падишах — тези понятия са твърде смътни за него. Сложих го срещу себе си и му говорих. Опитах се да му обясня, че не струва колкото и една мравка. Личността представлява житно зрънце, докато държавата и правителството са мелницата. Те могат да смелят всяко зрънце и да правят с него каквото си искат. Откакто взехме да се нагаждаме към Запада, да се мъчим да усвояваме неговите гнили идеи, започнахме да забравяме тази мъдрост. Да допуснем, че един ден младотурците вземат властта. Помнете ми думата, бейефенди, че и те като нас, а може би и повече от нас ще тъпчат отделната личност.

Пашата избърса потта си. След минута отново подхвана:

— Жените... Добре, че жените не се месят в държавните работи. Нито една от тях не би могла да разбере тази мъдрост. Но не защото са

по-малко умни, не! Колко жени е имало, които са управлявали цели държави, скрити зад гърба на някого! Но във всички, също както у нашия Тефик, има нещо, което ги кара да отстъпват пред чувствата си. Чувствата ги побеждават. Например ако Тефик беше прост палячо, той отдавна би признал. Ако пък беше истински мъж, нямаше да плаче като жена: нито едното, нито другото. Търпи ударите на Гъзпатлатан, плаче, припада и пак не издава човека, когото обича. И жените са същите. Вземете например моята жена. Представете си, че стане велик везир. Бъдете сигурен, че ще управлява много по-умело от който и да е мъж. Но срещнат ли се служебните ѝ интереси с майчинското чувство, тя ще бъде готова да разруши не само поверената ѝ държава, ами всички държави във вселената.

На устните на втория шамбелан се появи усмивка, напомняща тихата мъдра усмивка на Вехби дедо.

— Етика на любовта. Кой знае, може би в бъдеще човешките институти ще се ръководят преди всичко от нея... Дай боже да бъде така!

Замълча. Искаше да накара стареца да изплюе камъчето. За пръв път се обърна към него приятелски и съвсем непосредствено:

— Защо на всяка цена искаш да вярваш, че синът ти е престъпник, братко?

От притеснение и безсъние през последните дни слабото, с орлов профил лице на пашата бе просто позеленяло. Но при последните думи на шамбелана страните му се покриха с червени петна като при треска.

— Докато беше в Бейрут, и аз бях на път да повярвам в невинността му. Ах, ако можех отново да повярвам! Ако знаехте в какви кръвни врагове се превърнахме сега! Използвам всеки удобен случай, за да му разкажа за мъченията на Тефик по време на разпитите. Мисля си, че ако има капчица мъжко достойнство, ще си признае. Стисва зъби, намръщва се и вместо да признае, започва да ме оскърбява. Веднъж дори без малко щеше да вдигне и ръка срещу мене. Срещу мене! Срещу баща си! Домът ми се превърна в ад. Собствената ми съпруга, една болнава жена, вече не ме поглежда. Ще вземе да умре от мъка. Дъщерята на Тефик, която отгледах като собствено дете, вече не стъпва у дома. Какво съм направил аз? Превърнах се в страшилище за всички. Заслужава ли такова отношение един дългогодишен

служител, готов да жертвува и собствения си син заради уважението към религията и държавата?

Сви устни, замълча. Ако продължеше цялата му твърдост щеше да се стопи. Отново, надяна маската на предишния неустрашим, твърд министър на полицията. Стана, шамбеланът също се изправи.

— Селим паша, време е вече да съобщите на падишаха вашето мнение за арестуваните. Няма смисъл да продължавате да се мъчите и да чакате признанията на Тефик.

Селим паша подаде един плик.

— Моето изложение — каза той късо.

В сряда шамбеланът съобщи на Селим паша решението на падишаха относно арестуваните. Висши и низши чиновници, ученици, чийто брой този път бе най-голям, всички трябваше да бъдат изпратени на заточение. Половината изпращаха в Триполитания, а другата половина в Йемен. Вярно е, че по време на следствието не можа да се изясни дали лицата, чиито имена бяха споменати в писмото, наистина са готвили бунт. Но ако те не бъдат изгонени от Истанбул, падишахът нямаше да може да спи спокойно. Какво от това, че няколко, дори няколкостотин души щяха да бъдат принесени в жертва за спокойствието на височайшата особа — основният камък на държавата, единственият представител на религията и държавата. Така разсъждаваше Селим паша.

Тефик трябваше да бъде изселен в Дамаск. В града можеше да се движи свободно. Пашата бе доволен. Интересно бе да узнае по чие благоволение се правеше такова изключение за Тефик.

— Падишахът остана доволен от безпристрастието, с което се отнесохте към сина си. Той намери изход, от който и вашата съвест ще бъде спокойна, и неуместният интерес на Хилми бей към опасната литература ще бъде пресечен — каза вторият шамбелан.

„За какво е това въведение? Какво искат да направят с Хилми?“ — помисли пашата, но продължи да мълчи. Шамбеланът продължи:

— Падишахът благоволява да назначи Хилми бей за заместник-валия на Дамаск. Известно време ще трябва да живее там. В близко време, за да ви удовлетвори, падишахът ще прости грешката му, която приписва на младостта, и ще го назначи на друга някаква длъжност.

Съвестта на Селим паша наистина се поуспокои. Прегрешенията на останалите арестувани пък бяха съвсем неизвестни в сравнение с

Хилми. Въпреки това гърлото му пресъхна, ръцете му изстинаха. Шамбеланът продължаваше:

— Утре рано сутринта всички трябва да бъдат качени на параход. Ще им дадем парахода „Шевкети дерйа“. Моля да се погрижите за изпълнението на всичко това. В петък, когато негово величество отива на джамия, параходът трябва да бъде извън Босфора.

Селим паша все още мълчеше.

— Разбира се, вие ще искате да подготвите нещата, да съобщите на семействата. Никой няма да може да вземе семейството си със себе си. Могат само да се простят на пристанището преди тръгването на парахода. Негово величество заповядва да се погрижите всичко да бъде извършено без излишен шум, тихо и спокойно.

Пашата направи официален поклон.

— Заповедите на величайшата особа ще бъдат точно изпълнени — каза той и тръгна.

Днес гърбът му бе превит, но главата все още бе гордо вдигната. Шамбеланът го изпрати до вратата.

— Можете да представите за повишение чиновниците, които според вас заслужават. — Шамбеланът сложи ръката си на отпуснатото му рамо. В гласа и очите му отново се появи онази мекота, напомняща Вехби деде: — Не го взимай толкова присърце, паша. В този живот всички сме само преходни сенки и нищо друго.

„Нека дойде и сам обясни на Сабиха, че синът ѝ е сянка и нищо друго“ — мислеше Селим паша с горчиво присвити устни, докато излизаше от двореца.

Черните коне на колата му летяха надолу по извиващия се като змия бял пращен път на Йълдъз. Селим паша мислеше за жена си и особено за един неин детински навик. Всяка вечер тя пхваше бялата си ръка, зад яката на сина си, проверяваше дали е потен, настояваше да се преоблече и го караше на всяка цена да изпие чаша горещ липов чай.

Селим паша пристигна в полицията и веднага започна да действа. Преди всичко трябваше да подготви „Шевкети дерйа“ за пътуване. Вече отдавна корабът не излизаше от Златния рог, корпусът му бе целият облепен в миди. Капитана на кораба откриха в една от кръчмите на Галата, а екипажа събраха човек по човек от различните

кътчета на Касъмпаша. Когато всичко бе готово, пашата се върна в къщи.

Мислеше за Хилми, по-скоро за Сабиха ханъм, на която бе длъжен да съобщи, че синът и заминава на заточение в Дамаск. Първо повика в стаята си Хилми.

— Негово величество те назначава за заместник-валия на Дамаския вилает — каза му той.

— Нека великодушно ми простят. Не ламтя за валийско място, а нямам и никакви заслуги.

— Това се знае. Няма нужда от заслуги, пък и работа няма. Между тази и службата ти в Министерството на финансите няма почти никаква разлика. Просто трябва да посещаващ сградата на валийството.

— С други думи, заточение специално за синове на паши...

Колко горчивина и ирония се криеше в усмивката на Хилми!

— Бъди благодарен, че си син на паша. Останалите отиват в Йемен и Физан.

— Тефик къде отива?

— И той ще бъде в Дамаск.

Сякаш камък падна от гърдите на Хилми, олекна му. Там той щеше да се отплати на този нещастен човек, може би по-късно ще могат да вземат и Рабиа при себе си.

— Кога ще отпътуваме? — запита той едва ли не с нетърпение.

— Утре сутринта ще те изпратят на парахода с катер. Наредих тази вечер да почистят каюта за теб...

— С кой параход ще пътуваме?

— С „Шевкети дерйа“.

Хилми пребледня.

— На мен ми става лошо дори когато пътувам до Кадъкьой. Как ще прекося Бяло море с това продънено корито? Мама ще се разболе, ако научи, че ще излизам в открито море с такова счупено корито.

— Ние не можем да правим изключение от другите. И после, защо не харесваш „Шевкети дерйа“? Вече двацет години все той пренася войници и заточеници за Йемен.

Хилми не отговори. Готвеше се да излезе от стаята.

— Бих искал да те видя, преди да заминеш, Хилми.

— Какъв смисъл има, ефендим? Дадохте си нарежданията. Аз излизам, за да се простя с някой и друг приятел.

— От къщи ще излезеш само за парахода, преди това не можеш да излизах.

— Така ли? Добре. Тогава ще ме видите довечера в стаята на майка ми.

Откъде се взе такова достойнство в това заекващо невзрачно момче!

— Няма ли да е по-добре, ако заминеш, без да се обадиш на майка си, а пък аз после да ѝ обясня всичко?

— Не мога да замина без нейната благословия!

— В такъв случай ще имаш нужда от пари...

Пашата се обърна гърбом и иззе да рови в едно от чекмеджетата на инкрустираното със седеф писалище. Той не видя омразата и иронията в очите на сина си, не забеляза колко той се срамуваше от постъпката на баща си. Селим паша се мъчеше да утеши някак собственото си сърце. Искаше да целуне сина си по челото, да го посъветва, да се прости с него преди заминаване.

Пашата се обърна и протегна на Хилми една натъпкана, червена атлазена кесия. Хилми видя кесията, очите му се разтвориха широко и с треперещи ръце закри устата си, за да не изрече думите, които напиреха в него. Червената кесия! Тя бе възнаграждението на баща му за насилието, което упражняваше над цял един народ!

Секунда, а може би и повече, и двамата се гледаха като замръзнали. Очите на Хилми все още бяха широко разтворени, но когато заговори, гласът му бе спокоен, толкова спокоен, че Селим паша за пръв път не забеляза заекването му.

— Приберете кесията в джоба си. Аз вече не мога да приемам пари от вас. Баща, син, тази връзка днес вече е напълно скъсана.

Хилми се бе отрекъл от баща си с достойнството на самовластен господар, решително... И за първи път Селим паша изпита дълбоко уважение към сина си. С побеляло лице и разтреперани устни младият мъж обърна гръб и си тръгна. Полекичка затвори вратата, като че ли в стаята зад него оставяше мъртвец.

Старецът бе замрял по средата на стаята, червената кесия изгаряше ръцете му. Той бе сякаш учуден, че вместо ярост и възмущение оскърблението предизвика у него болка и горчивина. А

мисълта му бе заета със съвсем друго нещо. През есента Бяло море беше много бурно. Отиде и отвори прозореца. Нощта бе звездна и прохладна, небето лилаво, въздухът сладък, напоен с аромат на рози. Вятърът бе толкова слаб, че не можеше да изсуши дори една женска кърпичка.

XXVI

Мракът се разсея. Градът бе обвит в бисернобяла мъгла. Минаретата, кулите и всички очертания изглеждаха далечни и разлети като насън. Оловното лице на водите спеше. Истанбул сънуваше своя сребристо мъглив утринен сън.

Пристанището на Галата бе изпълнено с множество лодки, рибарски гемии, наоколо сновяха мъже, облечени в черно. Гребците нетърпеливо движеха греблата, а мъжете в черно се заслушваха в далечния шум на приближаващите коли.

След малко пристигна цяла редица от затворени коли. Спряха. Мъжете, облечени в черно, отвориха вратите им и отвътре излязоха жени с черни фереджета, с вързопи в ръцете, с деца и без деца, няколко старци и един мевлевийски дедо. Всички се струпаха накуп. Наскачаха в лодките, хванати за ръце, притиснати един до друг, сякаш от взаимната близост черпеха сила. Човешка маса, олицетворение на човешкото страдание.

Пристанището замря. Лодките плъзнаха по оловните води към закотвения пред Селимие „Шевкети дерйа“.

В центъра на тази флотилия, в най-голямата гемия, седеше Рабиа редом с една млада жена, която кърмеше детето си. Беше студено. Пелерината на Вехби дедо бе метната и върху двете. Рабиа слушаше как детето шумно гълта млякото под пелерината. Срещу нея седеше слаб старец с остра бяла брадичка и лице на татарин. Той отвори очи, сякаш събуден от някакъв кошмарен сън, и се развика:

— Внукът ми, изселват внука ми, неверници, продажни хора!

Детето под пелерината престана да суче и на свой ред запищя. В задната лодка някакво момченце виеше като малко вълче.

— Татко, татко, искам татко!...

Отново настъпи мълчание. Брадичката на стареца с татарското лице се движеше, хлътналите му устни мърдаха, гребците гребяха... безкрайно пътуване...

Най-после лодките една по една се приближиха до „Шевкети дерйа“. Мъжете с черните дрехи избутаха хората нагоре по

стълбичката на парахода. Момченцата се катереха като маймунки, а момиченцата с плач и подсмърчания едва стигнаха палубата. На горния край на стълбичката стоеше бос матрос със скъсани крачоли и фес без пискюл. Вече десет години служеше на „Шевкети дерйа“ и заедно с него пренасяше войници и заточеници за Йемен, Триполитания. Той изпсува — дълга, цветиста серия от отбрани псувни: по адрес на ония, които караха нещастниците, деца, жени и старци, да се довлекат на „Шевкети дерйа“ в такива ранни зори; по адрес на ония, които пръскаха по четирите краища на света бащите, братята и мъжете на тази черна траурна процесия; по адрес на ония, чиято служба бе да развалят семейства, да гасят огнища и да печелят пари от това!

Пороят от ругатни се върна към изминалите години, към дедите на насилниците, към дедите на техните деди и стигна чак до Адам. Оттам бурята от псувни повя към бъдещето. Преминаваше от едно потомство към друго и стигна чак до последния тиранин, който ще реши да измъчва хората.

Без съмнение тази верига от псувни се отнасяше до падишаха и големците около него. Но мъжете с черните дрехи бяха получили нареждане „да избягнат всякакви инциденти“. Престориха се, че не чуват.

На палубата настъпи невероятна врява и бъркотия. Рабиа, малко слисана, наблюдаваше срещата между младата жена, с която се запозна на гемията, и нейния мъж. Изглежда, беше някакъв млад беден чиновник. Слаб, лошо облечен мъж. Старецът с татарското лице, който събуди детето в гемията, отново развяваше бялата си брада във въздуха, ръцете му бяха вдигнати към небето и отново викаше така сякаш бълнуваше:

— Домовете им да опустеят!

Един млад студент медик дърпаше ръцете на стареца и крещеше в недочуващото му ухо:

— Дядо, за байрама сигурно ще ни помилват. Ако не на байрама, тогава за годишнината от възшествието на престола.

Матросът с цветистите псувни сега раздаваше на хората вода от една счупена стомна, галеше децата и се шегуваше с възрастните жени. Но къде ли се намираше Тефик сред цялата тази олелия?

Най-после погледът на Рабиа го откри. Той държеше в ръцете си детето на една пълна жена и се мъчеше да го забавлява, докато тя си пробиваше път към мъжа си. Видя Рабиа и се втурна към нея заедно с детето. Те се спуснаха с викове един към друг и се прегърнаха, като притиснаха детето помежду си. Жената изтича и го грабна.

Тефик беше брадясал, бузите му бяха хлътнали, имаше сини кръгове около очите. Не успяха да си кажат и две думи и гласът на капитана проехтя като тръба от капитанския мостик:

— Побързайте, след десет минути обратно в лодките!

Рабиа мушна в пазвата на баща си едно мъничко кръгло вързопче. Това беше последната едномесечна печалба от дюкяна. След това и тя се зае да настанява баща си до мъжа на пълната жена, точно в средата на палубата. До него нагласи кошниците, които Ракъм, целият потънал в пот, едва-едва довлече.

— Сложихме ти малко сирене, зехтин, студено варено месо, пълнени чушки... Щом пристигнеш в Дамаск, веднага пиши!

— Брей, да му се не види, в Дамаск ли отиваме?

Още никой не знаеше точно къде го изселват. Всеки си представяше класическите места за заточение Йемен и Физан.

Предишната вечер при Рабиа дойде Вехби деде, съобщи й, че Тефик заминава за Дамаск и цяла вечер я занимава с подготовката на заминаването. Накара я да му приготви бельо, храна. И още призори ги взе заедно с Ракъм, качи ги в колата и ги заведе на пристанището.

До парахода приближи катер. Гласът на капитана още веднъж прогърмя като тръба:

— Всички в лодките!

Мъжете в черно се качиха на палубата и отново заблъскаха, заритаха купчината жени, деца и старци. Кърмачето отново запищя, момченцето отново зави като вълче, старецът отново кълнеше, а момиченцата отново заподсмърчаха през плач. Човешката вълна на палубата се надигна, развълнува се и отново, ръка за ръка, рамо до рамо, всички се спуснаха в лодките и гемииите.

Мъжете на палубата се струпяха един върху друг като жива пирамида, размахваха разноцветни кърпи към отдалечаващите се лодки.

Водите се бяха пробудили. Под греблата, в подножието на лодките, се разнасяше бълбукане, шуртене. Морето и слънцето си

играеха, от едната страна се виждаха лилавите очертания на островите, а от другата — полумесецът на Истанбулското пристанище.

Лодките тръгнаха към Истанбул. Глас не се чуваше. Жените с черни фереджета, вдигнали ръце към небето, затворили очи, дълго мълвяха някакви молитви, после извърнаха глави по посока на „Шевкети дерйа“ и духнаха с уста.

— От катера, който пристигна в последния момент, слезе Хилми бей. Той пък защо дойде на парахода? — запита Ракъм Вехби деде.

— И той отива в Дамаск на заточение. Тъкмо Тефик няма да бъде сам.

— Аз пък ще стана прислужница на Дюрнев ханъм — рече Рабиа.

Вехби деде извърна поглед към морето. Сред бялата пяна и златистите отблясъци на слънцето премина стадо делфини. Те се гонеха, прескачаха и весело играеха в сините води.

— Тефик поиска да му донеса фигурите за Карагьоз. Да не би да е имал намерение да го разиграва на парахода? — каза Ракъм.

— И сенките скитат по света като човека, синко — отвърна замислено старецът.

ВТОРА ЧАСТ

I

— Като са я наобиколили едни старици, от сутрин до вечер не я оставят на мира. Уж щели да я успокояват, да не й дават да мисли за баща си. Къде тии! Като почнат да разправят от прохождането на Тефик, та стигат чак до деня на заминаването му. Едната свърши, другата започне. Ако можеш, изтърпи това мъчение... Раbia е заприличала на мъртвец.

Ракъм седеше на високото столче, което Тефик собственоръчно му направи, за да стига до тезгяха, и разказваше. Светлината, проникваща през вратата, осветяваше главата му. Сред мрака на дюкяна тя изглеждаше като нарочно увеличена от някой фотограф. Всичките му бръчки, дори и най-тънките бръчици в ъгълчетата на очите му личаха. Перегрини се загледа в живите искрици на очите върху това широко, страдалческо лице.

Последното изречение заседна в пресъхналото гърло на джуджето. Ръцете му опипаха джобовете и тезгяха. Пръстите му трепереха, блясъкът в очите му се увеличаваше. Перегрини извади табакерата си и я протегна.

— От два дни уж не пуша...

Грабна една цигара от табакерата, поднесе я с треперещи пръсти до устните си, запали я с поднесената от госта кибритена клечка, смукна два пъти и продължи:

— Отсега нататък ще живеем със сметка. Не можем да караме както досега. Няма кой освен нас да издържа Тефик в Дамаск...

— Раbia ханъм има ли парични затруднения?

— Дюкянът работи. Сигурно няма да има. Досега Тефик даваше на вересия, срамуваше се да иска пари от длъжниците си и това объркваше работите ни. Сега вече аз ще ръководя работата.

— Раbia ханъм ходи ли в дома на Селим паша?

— Не ходи. Не дава да се продума и лоша дума за тях. Вчера пашата беше изпратил икономката. Искане да й издействува месечна заплата. Нашето момиче не се съгласи.

Ракъм замълча. Някаква нова мисъл проясни набръчканото му лице:

— Сабит бейабей също идва. Винаги се отбива в дюкяна и предлага пари назаем. Човекът вади добри пари от склада за въглища. През лятото пък печели от търговия с дини. Добър съсед...

Дебелите вежди на Перегрини се смръщиха, но гласът му бе спокоен и малко ироничен:

— Сигурно е хвърлил око на Рабиа ханъм...

— Ха-ха-ха! Ей, че го каза! Той умира от страх пред Рабиа. Рабиа и да се съгласи, той няма да я иска от страх. Най-многого да хвърлил око на нашата леля Пенбе. Откакто Тефик замина, тя живее при нас. Така е по-добре. Хем помага в домакинството, хем пък прави компания на момичето. А и е забавна!

Гостът на Ракъм мислеше за нещо съвсем друго.

— Ако Рабиа ханъм се ожени за някой добър мъж...

— Тя отхвърли такъв мъж като Галип бей, богат, свестен човек... Други свестни кандидати напоследък не се и явяват. А и годинките станаха осемнайсет. Нея я занимава само едно — как да облекчи положението на Тефик в Дамаск.

Острият поглед на Перегрини претърси тъмните ъгълчета на дюкяна:

— Дюкянът може ли да изхрани всички ви?

— Може. Особено пък ако Рабиа поработи и навън, като нищо ще ни изхрани. Но напоследък нещо я боли гърлото. Вече два пъти я викат на мевлют, не може да отиде. Няма сили нито за молитви, нито за песни. Като че ли е глътнала езика си.

Продълговато нежно лице на момиченце в контурите на бялото покривало, сред белия пламък на две свещи. В златистите очи проблясват зелени искрици. Глас, който излита от розовите сочни устни някак тайнствено и трескаво. Сякаш пее с гласа на ангелите, упрекващи аллаха, задето е направил хората господари на земята... Пак същият глас, пак същият глас... От ден на ден, от година на година той се изменяше, ставаше все по-дълбок и придобиваше свое собствено звучене, красота, която разкъсваше човешкото сърце. Перегрини си спомни в коя година по какъв начин звучеше той. За него Рабиа бе може би само глас. Глас, с който природата от време на време даряваше хората, за да бъде животът им по-приятен и радостен. Как

можеше този глас да пресипне? Как можеше да пресъхне този водопад от звуци?

— Трябва веднага да се извика лекар и да се прегледа гърлото й!

Ракъм бе свикнал е тази разпаленост на Перегрини и вече не го слушаше. За него Рабаи бе нещо много по-различно от глас. Момичето бе единственото скъпо нещо, което го свързваше с живота. Обичаше го може би повече и от Тефик, така както кучето обича господаря си. За него Рабаи не беше глас, а съвсем жива реалност. Колко години бяха минали от деня, в който за пръв път тя дойде в дюкяна с кошница в ръка! Какъв изключителен ден бе той и колко такива изключителни дни изживяха! Ракъм си припомни редица събития, свързани с Рабаи, и стигна до оня трагичен ден, когато заедно с нея отидоха да видят Тефик в полицията. Как се тресеше от плач тя, докато Ракъм се мъчеше да я вдигне от краката на пашата! Пръстите му още усещаха нейното треперене. Нямаше никой на този свят, който да може да я обича повече от сърцето, скрито в това недъгаво тяло.

— Ах, да можеше поне да се разплаче! Сега сълзите се леят в душата й!

Ситните една до друга бръчици на лицето му се отпуснаха. Този път обаче не за смях. От раздалечените му, сякаш учудени, кръгли очи започнаха да капят сълзи. Плачеше без глас и без да мръдне.

Пегрени се натъжи. Искаше му се непременно да направи нещо, та да утеши и Рабаи, и Ракъм.

— Непременно ще кажа на Вехби деде. Нека идва по-често, Рабаи ханъм го слуша, той може да я успокои.

— Вехби деде ли? — Разплаканото лице на джуджето приличаше на смешна маска. — Той е свят човек, но присъствието му навява тъга, като че човек присъствува на молебен. Сега на Рабаи не й трябва такива сериозни неща. Момичето трябва да се утеши, да забрави, да се смее. — Погледът му потърси очите на Пегрени. — Ти не можеш ли да идваш понякога вечер? Рабаи винаги се развеселяваше, когато те видеше...

На Пегрени се стори, че пред него се отварят вратите на огромна крепост, пред която той отдавна стои. Ликуваше. Значи, той можеше да забавлява момичето по-добре от Вехби деде. Следващия път непременно щеше да донесе на Ракъм цяла кутия с готови цигари.

Досега не е имало случай, а в книгите не беше чел някое джудже да е произнасяло такива мъдри думи.

— Утре имам урок насам, може да намина.

Но на следващата вечер след урока той не се отби в Синекли бакал. След вечеря отиде на гости Вехби деде.

Къщата на Вехби деде бе дъсчена, сред голяма градина. Намираше се на малка уличка, улица Шахинаа, в околностите на Галатския мевлевийски дом. От двете страни на уличката се издигаха градинските стени на малки къщички. Калдъръмът беше разбит, но отгоре светеше луната. Затова Перегрини лесно намираше пътя и спокойно се отдаваше на собствените си мисли. В тях той се виждаше като възрастен приятел, готов да помогне на едно нещастно момиче; от друга страна пък му се струваше подозрително, че взимаше толкова присърце грижите, горести на едно осемнайсетгодишно момиче.

Вехби ефенди седеше с кръстосани крака пред един червен бакърен мангал, върху белия си козяк. Наблизо на мъничката дървена подставка лежеше разтворена любимата му „Месневи“ със зелени корици и пожълтели листа. Горяха две големи свещи. Но Вехби даде не четеше. Наметнал пелерината си и с цигара в уста, се беше загледал в огъня. Перегрини го намери отслабнал. Както винаги погледът му бе приятелски усмихнат. Посочи му място срещу себе си.

Известно време мълчаха. За шест години те бяха станали толкова близки, че невинаги, когато бяха заедно, се чувствуваха задължени да говорят. Перегрини наблюдаваше сянката на пелерината и конусовидната шапка на стареца върху стената. По едно време Деде погледна госта си, размърда устни, сякаш искаше да каже нещо, но не го каза. Беше доволен от посещението на Перегрини. Ще започне някой метафизичен спор, ще заангажира мисълта му и може би в спора той щеше да намери изход от задънената улица, в която бе попаднала тя. Защото от деня, в който изпрати Тефик, Вехби деде изживяваше криза. След петнайсетгодишен пост и молитви, след толкова напрегнати борби на мисълта той бе успял да си създаде собствена жизнена философия. И все пак от време на време изживяваше подобни кризи.

„Вселената представлява парад на сенки и видения, непрекъснато рисувани и изтривани от великия божествен художник, създавани всеки миг отново, заедно с неговото раждане.“ След като бе

повярвал в това, би трябвало спокойно да наблюдава негодите на живота. Но понякога тези сенки имаха такива действителни, безкрайни страдания! Такива истински трагедии изживяваше тази човешка тълпа! Картината на парахода наруши вътрешното му равновесие. Трябваше отново да се мисли, отново да се постига предишното спокойствие и вяра, която не задава въпроси.

Пианистът беше дошъл да говори за нещо много човешко и всекидневно.

— Вчера видях Ракъм — започна той и разказа всичко, което чу от джуджето за Раба, само че малко преувеличи нещата. Вперил очи в огъня на мангала, Перегрини очакваше отговора на стареца. Но старецът не каза нищо.

— Разказвам всичко това, защото, доколкото си спомням, хората, особено жените, когато са тъжни, имат нужда от духовници. Например майка ми... Тя не излизаше от тихите кътчета на църквите. И май че всяка седмица измисляше по някакъв грях.

Гласът му се опита да прозвучи иронично, но не успя. Споменът предизвика болка: безкрайна процесия от опечалени жени... В началото й крачеше майка му, а в края — Раба. Останалите бяха смътни, неясни. Само майка му и Раба бяха живи.

— Защо не отговаряш, приятелю? — Извика той нетърпеливо, едва ли не свадливо.

— Мислех. Ти си християнин и разсъждаваш като европейец. У нас не съществува никаква отделна класа на духовниците. Между бога и хората не са необходими посредници. Само по собствено желание човек може да се довери на бога и да намери спокойствие и утешение.

— Тази е теоретичната страна на въпроса. А да не би във вас духовниците да нямат влияние? Я погледни текетата. Според мен най-глупавата страна на религиите и особено на католицизма привлича хората най-силно. Например опрощаването на греховете. Сигурен съм, че ако съм извършил някакъв грях, нито свещеникът, нито папата могат да ми помогнат пред бога. Но аз изпитвам желание да споделя с някого онова, което ме безпокои. И то да го споделя с по-силен от мен. Например с теб. Може би затова, защото приличаш донякъде на нашия семеен духовник. Както и да е, но в този момент аз искам да ти кажа нещо...

Между раздалечените вежди на Вехби дедѐ се появи бръчка, устните му се присвиха. На Перегрини се стори, че старецът ще протегне ръка и ще затвори уста му, за да не му даде възможност да признае онова, което искаше да каже. Побърза да продължи, първо, защото изпитваше необходимост да сподели, и второ, защото му беше интересно да види впечатлението, което ще направят думите му на стареца.

— Например за странното чувство което изпитвам понякога към Рабиа ханъм. През ума ми минава смешната мисъл, че съм се влюбил. После пък ми се струва, че самата мисъл за това е вече извършен грях. Колко пъти съм искал да ти го кажа...

Замълча. Погледна стареца в лицето. Бръчката между веждите бе изчезнала, устните му бяха спокойно отпуснати. В погледа му имаше съвсем лека ирония.

— Не си прав ако мислиш, че вършиш грях. Любовта никога не може да бъде грях. Тялото ни е виновно. Знам, че искаш да ми кажеш някои неща. Да, и любовта може да има неестествени прояви. Но и тя отминава. Това чувство зависи от самите нас. Виж акробатите какво ли не умеят да правят с телата си! По същия начин, чрез въздържание, човек може да стане господар и на духа си. Бъди сигурен, че идва ден, когато човек бива възнаграден за това въздържание. Той гледа на миналия огън на сърцето си така, както би наблюдавал вулкан от снежния връх на някоя планина.

— Ти някога обичал ли си?

— Не бих бил човек, ако не бях обичал. Винаги обичам, и то много силно...

— Изгарящ от желание да притежаваш?

— Това е твърде примитивно. Никой не може да принадлежи на никого. Дори вещите не ни принадлежат. Изобщо всяко нещо, което обичаме, е наше. То е в нашето сърце. До такава степен сме негови господари, че армиите на целия свят не могат да го откъснат от сърцето ни.

„Как ли бих могъл да обясня всички перипетии на човешката страст на човек с подобно схващане?“ — помисли си Перегрини, но замълча.

— Ти трябва да се ожениш, Перегрини. Не всеки може да живее сам. Ти си от хората, създадени да живеят семеен живот.

— Не бих искал отсега нататък в живота ми да има жени.

— Защо?

В душата на Перегрини отново оживяха спомените и сенките от миналите години. Първо, жените, които опозна на шестнайсет години, изцяло отдаден на тяхната сила и на първия зов на природата. Те бяха младите прислужници на майка му. После следваха богатите, истерични жени, които запълваха безделието си с млади, подрастващи момчета. Всичко това беше в Мадрид, в дните, когато бе седнал на трапезата на живота с апетита на здрав селянин и се бе отдал до насита на удоволствията. На двадесет и четири години той с отвращение се отвърна от претрупаната трапеза на любовта и пола. Докато си спомняше изминалите дни, Перегрини не забелязваше с какво любопитство го наблюдаваха очите на Вехби деде. Усети само, че в смирения глас, с който зададе въпроса си, имаше някакъв личен интерес:

— Познаваме се от шест години. Не знам нито кой си, нито какъв си. Разбрах само, че не принадлежиш на класата, която е принудена да работи, за да живее.

— Много си досетлив. Значи, ти ме считаш за някакъв безработен, разглезен, разпуснат благородник...

— Белезите на класата ви навсякъде са еднакви. Харесате ли нещо, на всяка цена трябва да го имате независимо от неговата цена. И ако нещо ме учудва, то е, защо и за какво ти, с твоя темперамент, си се затворил в манастир?

Започна с ироничен тон. Но сериозният интерес на Деде стопи иронията и Перегрини заразказва миналото си с детска искреност и простота.

Беше син на испански гранд, роден и израснал в Мадрид. Не познаваше баща си. Майка му го бе отгледала.

— Казват, че хората имали две същности, аз имам три...

— Хората имат не две-три, а стотици същности, Перегрини.

— Аз знам само три. Първата е разумът ми. — Перегрини се тупна по главата. — Ето го къде е. Той никога не сяда заедно с мен на трапезата на живота. Но винаги се намира над мен, наблюдава ме, критикува ме. Той е, който ме влачеше по университетите, по библиотеките, около всякакви огнища на знания. Той се подиграваше с моите материални влечения, съмняваше се във всичко и в нищо не

вярваше. Казано с езика на духовенството, той е вечният дявол в душата ми. Втората е духът ми. Не знам в кое място на тялото ми се намира. Той не се прекланя пред студения деспотизъм на разума ми и е онази сила, която ме прави творец, кара ме да обичам музиката, красотата и да вярвам в нещо дори когато престанах да вярвам в бога. Третата е сърцето ми. — Перегрини се тупна по гърдите. — Много добре знам мястото му. То не признава нито разума, нито духа. Мярката на любовта няма никаква връзка нито с грозотата, нито с красотата. Мярката за добро и лошо няма никакво отношение към логиката и справедливостта. Безпричинно обича, безпричинно мрази, безпричинно прави добрини и върши лоши неща. Съвсем независима сила. То имаше един-единствен лекар — майка ми. — Перегрини погледна Вехби дедо и се усмихна. — Би трябвало да я познавате. Стройна, висока жена. Главата ѝ приличаше на старинна миниатюра. Всяко нейно движение бе неповторимо. Спомням си, че на главата си винаги носеше черно дантелено наметало. Непрекъснато ходеше по църкви и се молеше. Нейният свят бе църквата. За да я забравя, трябва да изтръгна сърцето си. Ако знаех, че това ще ми помогне, бих го сторил без минута колебание.

— Защо?

— Защото тя ме погуби с любовта и религията си. Тя не се прекланяше пред нищо извън религията и не разбираше онези, които се прекланяха. Ето например исках да замина за Милано, за да уча музика. След много възражения накрая се съгласи. И самата тя остави богатия ни дом в Мадрид и заедно с мен се настани в Милано. Там си създаде среда, много по-религиозна дори от Мадрид. Прие италианско поданство, понеже папата бил италианец. Ти никога не можеш да разбереш менталитета на една вярваща католичка, приятелю. Вашите жени са много по-уравновесени, много повече свързани с живота. Католическата църква обсеби, изтръгна всичко от майка ми. Блестящите ѝ черни очи, волевата брадичка, изящните ѝ черти, всичко в нея говореше за сила на характера. Но тя смяташе личността и волята за дяволски капан. Не умееше да цени обикновените неща. Положението, силата, славата и известността за нея бяха нищо. Уважението и силата, които тя желаше за единствения си син, бяха извън нормалния свят. От момента на раждането си аз живеях в мрежата на тази воля и любов. Може би още в деня, на раждането ми

тя беше решила да ме затвори в манастир. Но аз не бих казал, че напуснах света и отидох в манастир само под влияние на майка си. Бях сигурен, че на двайсет и четири години вече няма наслаждение, което да не съм вкусил. Искях да лиша тялото си от всичко, да водя аскетичен живот, да се посветя единствено на духа си. Ето затова затворих вратите към света и се оттеглих в манастир.

Дебелите му вежди пак се смръщиха. Перегрини отново изживяваше онези дни. Часове наред молитви на колене върху твърдите и студени камъни, звън на камбани, мирис на тамян, звуци на орган, дълбоки, силни, завладяващи. След това проповеди, безкраен пост, за да се сломи и най-слабото съпротивление на горещия му нрав.

— Значи, след господството на разума, след злоупотребата с тялото, разточителство на духа, така ли?

— Вярно. Но и духовното разточителство ми омръзна. Затворих вратата на манастира и върнах към живота. Ако майка ми беше обикновена жена, и аз бих се върнал към нормален живот. Би настъпила хармония, равновесие между трите противоположни сили на душата ми. Но не настъпи. Тя не ми прости. Сега пък тя е затворена в един манастир. Както и да е, ето вече петнайсет години аз съм в тази страна. Вярвай ми, за пръв път през живота си се чувствавам свободен. Нямам никакви задължения и никакви привързаности. Мисля както си искам, живея както намеря за добре. Сам изкарвам хляба си — работя. Станах съвсем друг човек. Приех друго име. Сега взех и местно поданство. Ако искам, ще живея чрез разума, ако искам чрез сърцето си или пък чрез духа си. Няма и сила, която да ме привърже към едно от тези неща. Да живее нашата нова свобода!

Гласът му изразяваше известна горчивина. Може би и новата му свобода не бе нищо друго освен нова ограда, която го отделяше от околната среда.

— Казваш, че дедите ти били испанци. А може би си от някое старо мюсюлманско семейство, покръстено след изгонването на мюсюлманите от Испания. Може би един ден ще се върнеш към същността си, ще станеш мюсюлманин!

— Може би си прав. Може би омразата ми към християнската църква е наследствена. Но отсега нататък нямам намерение да се подчиня на нито една религия...

Луната бе залязла, улиците бяха тъмни. Перегрини вървеше пипнешком край градинските огради. Изпитваше радостта на онези, които са политнали към пропаст, но внезапно са били спасени. Тази вечер той успя да разбере онова, което толкова време го измъчваше като кошмарен сън. Сърцето му бе готово да се отдаде на една съвсем нова жена. Както бе отдадено на майка му, а може би и по-силно. Майка му го бе затворила между тесните стени на манастира. А това мъничко момиче, това дете, което до вчера не можеше да достига горния край на пианото, искаше да го изпрати на заточение в Синекли бакал, да го откъсне от свободния живот, да го превърне в подчинен на хиляди условности дребен буржоа!

Пегрегрини се спъна, залитна, поиска да се хване за стената и одраска ръката си. Спомни си един друг ден, една друга улица. Тогава лежеше на земята и бе заслепен от златистосинята ивица светлина между стрехите. Беше летен ден. Стотици черни мухи се стрелкаха в тази светла ивица. Още чуваше тяхното бръмчене. Той тупна с ръка по гърдите си:

— Няма да вървя по твоя път, безсмислена, безхарактерна, сляпа сила! — каза си той.

II

Цели петнадесет дни Перегрини не се отбива в Синекли бакал. След това реши, че е негов приятелски дълг да ги навести или пък по този начин, искаше да намери извинение пред разума си. В ръцете си носеше три кутии. В едната бяха цигарите за Ракъм, а в другите две имаше бонбони за Раба и Пенбе. Защо беше толкова подчинен на силата, която се съмняваше във всичко? Защо да не посети дъщерята на един свой приятел, когато тя е в затруднение? Та той не е машина, и той е човек като другите.

Вратата на дюкяна беше открената. Отвори я. Вътре беше тъмно. В малкото коридорче към кухнята светеше. От кухнята се дочуваше гласът на Ракъм. Перегрини почука на вратата.

— Къде се губиш? Нали каза, че вечерно време ще ни навестяваш? Вече петнайсет дни никакъв те няма. Що за непостоянство!

Пенбе с цигара в ръка бе отворила кухненската врата. Ракъм остави цигарата си до мангала и скочи. В светлината на висящата от тавана петролна лампа Перегрини видя истинска семейна сцена. Медните съдове на рафта над огнището блестяха ослепително. Край мангала бяха наредени три сламени столчета. Двете бяха празни, защото Пенбе и Ракъм стояха прави. Раба бавно се изправи от столчето си. Беше облякла дълга хърка с надлъжни тегели, белият ѝ тюлбен, обгръщащ главата ѝ, бе завързан над брадичката. Той правеше лицето ѝ още по-слабо и удължено; под очите ѝ имаше лилавосини сенки, а светлината в тях сякаш бе угаснала. Във всеки случай не изглеждаше опечалена от това, че след заминаването на баща ѝ Перегрини не бе ги потърсил.

— Болна ли сте?

— Често ми се подуват сливиците...

Тя седна, сложи кутията с бонбоните на коленете си. Докато развързваше панделката, Пенбе вече бе налапала един фондан и мляскаше с уста. Раба погледна маймунката на капака на кутията и

единият край на устата ѝ се отпусна надолу в крива усмивка. Усмивка, в която златистите ѝ очи не взимаха никакво участие.

Ракъм донесе и за него едно сламено столче.

— Счуках маслини, стоплих ги, за да ги сложи на гърлото си. Преди да легне, ще ѝ сваря липов чай, ще я накарам да се изпоти... — разказваше Пенбе.

Перегрини приближи столчето си до момичето:

— Струва ми се, че имате температура, Рабиа ханъм.

Тя не отговори. Безжизненото ѝ лице имаше израз на човек, който се ослушва и очаква нещо.

„Фюююу, фюу, фиюу“ — свиреше северният вятър, извиваше голите клони в градината, разбъркваше чакъла пред къщата и в интервала между неочакваните напори на вятъра нещо дращеше по вратата. Рабиа стана, отвори вратата и пусна котката да влезе. На Перегрини се стори, че мракът зад открехнатата врата прилича на страшна, черна вълна.

— Господ да помага на онези, които са в морето!

Сипаничавото лице на Пенбе бе тъжно, в мъничките ѝ черни очи имаше сълзи. Гледай я ти никаквицата! Защо трябваше да напомня на Рабиа, че Тефик пътува по море?

— Тефик отдавна е пристигнал в Бейрут...

Това каза джуджето. Рабиа отново седна на столчето си. Перегрини се залови да разказва за някакво свое старо пътешествие до Бейрут. Как бил пътувал по огледално море, после как стигнал от Бейрут и до Дамаск. Разказа за прекрасния Ливан със зелените хълмове, за въздуха, напоен с аромата на лимони и портокали, и как се бе къпал в топлото синьо море...

Рабиа едва чуто въздъхна. Полуусмивката ѝ още не бе изчезнала, но напрегнатият израз на лицето ѝ се променяше.

— Виждахте ли Вехби деде през тази седмица?

— Тази сутрин се отби. Каза, че най-много след два-три дни ще получим писмо от Тефик. Пристигал един негов близък дервиш и той сигурно щял да го донесе. Ако писмото е изпратено по човек и новините ще бъдат верни.

Рабиа трябваше да се отвлече от мисълта за Тефик.

— Ще продължите ли уроците си по музика?

— Аз и без това не бях редовна ученичка. Вехби дедѐ казва, че сега трябва да работя по-усилено. Предложи ми да преподавам уроци по музика. Счита, че вече не е много прилично да работя в дюкяна...

„Нали казваше, че момичето трябва да се остави на спокойствие — мислеше Перегрини. — Значи, и той замисля нещо, с което да отвлече вниманието му. Никак не е лошо, ще се срещне с нови хора...“ Но дрезгавият глух глас на Раbia му причини мъка. При всяка дума тя мръщеше лице, хващаше се за гърлото и преглъщаше.

— Няма ли да четете корана по време на рамазана?

— Ако гласът ми престане да излиза като от пукната зурна...

— След няколко дни ще ви мине.

„Ако гласът ѝ остане такъв, по-добре да умре...“ — помисли отново Перегрини. Но мисълта за смъртта на Раbia накара сърцето му да се свие от мъка. Едва задържа напиралците в очите му сълзи.

Такова приятелско чувство беше вече прекалено. Нали дойде, за да развлече поне малко момичето? А пък сега не можеше да намери за какво да говори. Гостуването му продължи доста дълго. Чувствуваше се някак вцепенен от хладния въздух в кухнята. Изпитваше спокойствието на хората, които дълго бяха търсили пътя и накрая го бяха намерили.

Колко добре би било да може да хване дългите пръсти, които галят котката, и така двамата тихичко да си седят. Никога досега, от детинството си, от времето, когато бе седял до скута на майка си, не бе изпитвал такова чувство на сигурност и покой. Вече не се самоанализираше. Сякаш атмосферата на кухнята и близостта на Раbia бяха примирили силите, който непрекъснато се бореха в душата му.

Най-после стана. Взе ръката на момичето, провери пулса. Погали я с истинско бащинско съчувствие. Бликащата от душата му нежност донякъде се предаде и на Раbia. Слабите бледни страни порозовяха, очите мъничко просветнаха.

— Раbia ханъм има температура. Веднага трябва да легне, а утре сутринта непременно извикайте лекар. Чухте ли, Пенбе ханъм?

Пенбе се изплези зад гърба на пианиста:

— Луд гяурин! Кой вика лекар за някакво си гърло.

— Къде всички да бяха като този гяурин! — сопна се Ракъм. — Дано се обърне в правата вяра. Добър гяурин!

— Дай боже!

В гласа на Рабиа сякаш отново се появи предишната топлина, която вече цял месец не бяха долавяли.

III

Животът на Рабия бе съвсем различен от предишния. Дните си приличаха един на друг. Тя седеше горе, в стаята над дюкяна, и посвещаваше часовете си на музиката. Гърлото ѝ се излекува. Пенбе готвеше в кухнята и слушаше песните ѝ. Те бяха все весели, живи. Циганката поклащаше глава. Ах, младост! Нямаше и два месеца, откакто бе заминал Тефик и ето, Рабия вече пееше весели песни!

А Рабия бе решила да крачи по новия си път с предишната упоритост и успех. Вехби ефенди идваше два пъти в седмицата. Беше решил при първа възможност да ѝ отстъпи неколцина от учениците си. Перегрини пък я препоръчваше като учителка по турска музика в семействата, в които преподаваше и самият той. Тази новина Рабия научи от Вехби деде. Защото след онази вечер Перегрини не бе идвал нито веднъж. Накъдето задуха вятърът, натам и той. Така мислеше Рабия за него. Един ден можеше да бъде най-добрият приятел на човека, а на следващия да бъде съвсем чужд...

Тези дни Вехби деде ѝ съобщи, че тя ще може да прочете цял мевлют, от край до край. Това я развълнува. Досега бе чела само молитви. Новината възбуждаше гордостта ѝ. Толкова млада и вече четец на цели мевлюти! Но в нея говореше повече впечатлителността на твореца. Досега успехите и известността си тя бе спечелила с четенето на молитви. Винаги на арабски. Винаги с полу и четвърт тонове, винаги бавна, задълбочена музика. Мевлютът е на турски. Сега Рабия всяка сутрин разтваряше розовите корици на книгата, слагаше я върху малкия си чин и започваше да чете. Особено внимание обръщаше на страниците, посветени на рождението. Тя нямаше да го изпълнява като останалите четци на мевлюти — по предварително заучен начин, тъжно. Нейният глас ще гърми от радост, победоносно, ще чете така, както никой не бе успявал да го направи. В утринните часове тя напругаше цялото си същество, за да създаде нова мелодия за думите на мевлюта. Опитваше се да си спомни и мелодиите, който изпълняваш на времето Перегрини.

Следобедите Рабиа бе заета с определяне на първите, най-прости встъпителни мелодии и песни, които щеше да даде на бъдещите си ученици. Вечерите пък прекарваше в оправяне на сметките на дюкяна, за да помогне с нещо и на Ракъм.

Вече никой не заговаряше за Тефик. Не беше го забравила. Тефик продължаваше да властвува в подсъзнанието ѝ, все още раната от неговото отсъствие не бе зараснала. Но тя ненапразно се бе доверявала на съдбата още от детинство. Ненапразно още в първите години от живота си бе научила какво е търпение и смиреност.

Пенбе спеше заедно с нея в стаята над кухнята. Тя изваждаше от стенния долап завивките, постилаше ги до Рабиа, запалваше кандилцето със зехтина върху подставката за свещи в ъгъла и си лягаше. Но не заспиваше, докато Рабиа не си легне. Наблюдаваше вечерния намаз на момичето и винаги се учудваше как, без да се замисля, всяка вечер, тя извършваше тази дълга, уморителна работа. Самата Пенбе през живота си не бе извършвала намаз. Не че не вярваше, а по-скоро я мързеше. Пък и за какво му бяха на аллах, който бе толкова велик и се намираше толкова високо, молитвите на някаква си бедна циганка! Нали за това са светците! Да бъдат посредници между хората и аллаха. Тя редовно палеше свещи по тюрбетата^[1], връзваше конци на прозорците им. Да извършваш намаз, да се молиш, значи да искаш нещо от аллаха. Именно на светците бе възложено да му съобщават желанията на живите. В замяна живите им колят курбани, осигуряват светлина в тъмните им тюрбета. Когато Пенбе имаше някакво желание, тя опитваше късмета си чрез врачките и магьосниците, при духовете и феите. Колко петли и захар от родилка, вързани в розови кърпи, им занесе тя. Според Пенбе духовете и феите имаха по-пряка връзка с живите, те се интересуваха всеки момент от всичко, намираха се във всяка къща. Тях човек можеше да подкупи много по-лесно. Защото, макар и да не се виждаха, те живееха, обикаляха. А пък светците никога не излизаха от тюрбетата си. Странно, но Пенбе изпитваше по-голямо уважение към феите и се стесняваше от тях. При всяка дума плюваше в пазвата си и казваше: „Дано да е на добро.“ Случваше се да обещае нещо на някой светец, а той да не изпълни желанието ѝ. Тогава тя не преставаше да мърмори. Последния път, когато ходи при „Тезверен деде“, тя много открито изрази мнението си по този въпрос:

— Името ти е „Тезверен“^[2], ама нищо не вършиш. Духовете и феите вършат много повече работа. Колко свещи ти обещах, за да ме вземе Тефик? А пък ти взе, че го изпрати и на заточение. Поне по-скоро върни човека. Ако те смущава това, че съм циганка, помисли поне за Рабиа. Тя е хафъз и се моли по пет пъти на ден...

Според Пенбе Рабиа вървеше по съвсем друг път. Тя не ходеше нито по тюрбета, нито по гледачки. Сама отправяше молбите си. Ето сега отново постилаше седжадето си. Пенбе следеше всяко движение на Рабиа по тънката дълга сянка върху стената. Ето, намазът започна. Дългата черна сянка се наведе, коленичи, допря земята с глава, отново се изправи. Безкрайна игра на черна сянка върху бяла мазилка. Най-после започна молитвата. Рабиа коленичи и отпусна отворените си длани върху коленете. Изрязаният ѝ като с нож профил изразяваше такава всеотдайност и молба. „Ето, изпълних дълга си, и ти изпълни желанието ми!“ Дланите продължаваха да бъдат разтворени, сякаш за да грабнат милостта, която ще падне от небето.

Пенбе бе свикнала да отгатва желанията на момичето по тънката сянка. Понякога тя имаше неясен и уморен израз. Намазът свършваше, ръцете се отпускаха върху коленете, лицето се усмихваше като някакво видение. Рабиа произнасяше „амин“ така, сякаш нещо се откъсваше от сърцето ѝ. Пенбе участвуваше в произнасянето на амина и веднага бързаше да я заговори.

Рабиа никога не отговаряше на Пенбе веднага след намаза. Или мълчеше, или мърмореше нещо и дълго се прозяваше. А и темата, на която заговаряше циганката, беше винаги една и съща — конакът и Сабиха ханъм.

— Откакто Хилми бей отиде на заточение, пашата и ханъмефенди не разговарят.

— Има ли някой в Синекли бакал, който да не знае това?

— Оня ден се сдобриха. Ханъмефенди започна да се готви за сватба.

— Толкова бързо!

— Крушката си има опашка, Рабиа. Робините се въртят около Билял като пеперуди. Че освен него в къщата не остана никой, който може да се нарече мъж. Припадъци, свестявания... Момчето е като картина. Той е триста пъти по-подходящ за бей, отколкото намусеният Хилми бей.

— Парвеню! Как се чувствава Михри ханъм?

Тази вечер Раbia за пръв път отговори на Пенбе и се заинтересува от конака. Циганката използва това и с охота заразказва:

— Непрекъснато плаче. Колкото по-бързо стане сватбата, толкова по-добре. Нали знаеш, стара мома... Омъжи ли се Михри ханъм, оставаш само ти...

Мълчание.

— Раbia, заспа ли?

— Какво има пак, лельо Пенбе?

— Ще отидеш ли на сватбата?

— Нали ти казах, че повече няма да стъпя в конака?

— Ханъмефенди обеща курбан на Еюб султан ако ти дойдеш на сватбата.

— А на теб какво ти обеща, лельо? — Запита иронично Раbia.

— Чифт коралови обеци.

— Добре, добре, за бога, стига вече, хайде да спим.

Циганката се обърна на другата страна и веднага заспа. Раbia поседя известно време будна. Пенбе имаше право. Омъжи ли се дъщерята на Селим паша, Раbia щеше да бъде най-възрастното момиче в околността. През април ще навърши осемнайсет години. А в Синекли бакал нямаше момиче над петнайсет години, което да не е омъжено. Но за кого можеше да се омъжи Раbia? Единственият подходящ неженен мъж в квартала беше Сабит бейабей. Раbia се засмя в себе си. Наистина нямаше нито един мъж, за когото да може да се омъжи. Така си мислеше, но дълбоко в подсъзнанието ѝ съществуваше един образ и този образ винаги бе съществувал. Дребен мъж с лице, потънало в бръчки, с очи като въглен. И неговите ръце! Тя ги виждаше как летят по клавишите и изпълняват мелодии, разтърсващи човешката душа. Всички хора изпълняваха една-единствена мелодия. Дори и Вехби дедѐ. А онези ръце изпълняваха толкова много мелодии наведнѐж, така хармонично свързваха всичките в едно, че объркваша човека! Тя сякаш отново чу въпроса, който преди много години едно тринайсетгодишно момиче зададе на Сабиха ханъм: „Какво би станало, ако мюсюлманка се омъжи за християнин, ханъмефенди?“

Раbia ли беше онова момиче?

[1] Гробница на мохамедански светци (араб.). — Б.р. ↑

[2] Който изпълнява желания бързо. — Б.р. ↑

IV

Беше един от дните, в които южнякът завладява Истанбул. Свечеряваше се. Светлинната пътека над улицата бе добила люляков цвят. Светлината проникваше до най-затънтените кътчета на дюкяна и там се смесваше с мрака. В този час съществуваха само оранжевите силуети на предметите.

Той зави като фурия ъгъла на Синекли бакал и нахълта в „Истанбулска бакалия“. Последните клиенти правеха вечерните си покупки. Вътре имаше една стара жена и две момиченца.

Перегрини искаше сам да съобщи на Рабиа за доходната работа, която ѝ намери. Тя пак бе облечена в широкото си йелдирме, главата ѝ бе покрита с кърпа, движеше се нагоре-надолу и обслужваше клиентите! Перегрини чака, докато момичето си свърши работата. Когато и последният клиент излезе, той ѝ протегна ръка.

— Ръцете ми са мръсни — тя започна да бърше ръцете си.

Перегрини се усмихваше с всичките бръчки на лицето си. На Рабиа се хареса тази приятелска усмивка. Но и двамата не можеха да различават добре лицата си. Вечерната заря постепенно угасваше и изведнъж настъпи мрак.

— Пак ли се върнахте към бакалията? Къде са Ракъм и лелята?

— Няма ги. Имам да ви се карам. Що за непостоянство? Пак ни забравихте. Колко време вече не се вестявате?

Тя говореше и едновременно прибираше дюкяна. Знаеше мястото на всеки предмет. На Перегрини му се стори, че въпреки упреците момичето се радва на нещо. Той просто виждаше радостните искрици в очите ѝ. С Рабиа се бе случило нещо. Беше променена. И то не само в сравнение с последния път, когато я видя отчаяна. Беше различна дори и от предишната Рабиа, от миналите години. Перегрини бе свикнал да отбелязва вътрешната промяна в хората с тяхното жизнено темпо. Днешната Рабиа бе много подвижна. Дори в предишните времена тя бе по-бавна. Тогавашната той наричаше Анданте. Днес трябваше да я нарече Престо. По-рано се чувстваше

прекалено прибързан в сравнение с нея. А днес трябваше да увеличи темпото, за да се нагоди към нея.

Момичето подаде глава от вратата и огледа улицата.

— Чичо Ракъм отиде да донесе стока. Изглежда, че се е отбил на рибния пазар. Откакто замина Тефик не е слагал капка ракия в устата си. Дано не го донесат на ръце... Ах, този чичо Ракъм, ах!

Смехът ѝ беше също бърз, неуловим.

— Пие ли много Ракъм?

— Когато бяха с Тефик, пиеше. Но сега дори не пуши. Я дръжте да свалим кепенците, че да затворим дюкяна. Вече нищо не се вижда. Да отидем в кухнята и да изпием по едно кафе.

Какво караше Раbia да бъде толкова весела, жизнена? Беше ли допринесъл и той нещо за това?

В кухнята Раbia се качи на сламеното столче. Перегрини драсна клечка кибрит и така запалиха лампата. В жълтеникавата светлина те можеха да се виждат добре.

Раbia беше много отслабнала. Приличаше на сянка. При всяко нейно движение личеше колко е измършавяло тялото под старото, протрито йелдирме — лактите, коленете, всичко се бе изострило. Но мършавото, костеливо тяло притежаваше някакво свое, скрито очарование и прелест. Може би това чувство внушаваха огромните очи върху продълговатото младо лице с опъната кожа.

— Намерих за вас една доста добра работа, Раbia ханъм.

— Така ли?

Зелените точки в златистите очи пламнаха като запалени отвътре.

— Аз преподавам уроци на Нежат ефенди. Той иска да създаде в двореца си оркестър а ла турка от трима души. Самият той не обича турската музика, но жена му обича. Затова прие. Препоръчах вас. Дойдох, за да определим дните. Вехби деде пък е неин учител. Тази блестяща идея обаче ме осени преди него.

Въпреки бръчките и белите коси по слепоочията, Перегрини приличаше на малките момченца, които Раbia подръпваше от време на време за ухото. Момичето се разсмя с предишния си смях, който раждаше такива мили бръчици над носа ѝ. Плесна с ръце, но в следващата секунда погледът ѝ потъмня.

— Аз не обичам дворците. Дори самото им име ме плаши.

„Сигурно заради баща си не ги обича. Според нея те са виновни за неговото заточение“ — помисли Перегрини и добави:

— Ще отидете и ще се убедите, че няма нищо страшно!

— Тази седмица е много щастлива!

Сега Раbia мислеше за другото, много по-примамливо предложение.

— Хафъз Пейами ефенди, който всяка година четял мевлют в конака на втория шамбелан, починал. Вехби деде препоръчал мен. Ще чета първия си мевлют. Стана ми мъчно за нещастния човечец, но...

Перегрини вече не я слушаше. Вълнението му секна. Значи, веселото настроение на момичето не се дължеше на него. Защо си въобрази толкова много, когато идваше насам?

— Чудесно. Нежат ефенди и вторият шамбелан са съседи каза той с тих глас. — И двете вили се намират в квартал Бебек. Аз преподавам и на племенника му.

Раbia разсъждаваше на глас:

— Четвъртък вечерта ще чета мевлют. Нощта ще прекарам там. Петък сутринта мога да отида да се запозная с жената на Нежат ефенди.

Тя свали от рафта подноса за кафе. Главата ѝ бе извърната към госта, устните ѝ се усмихваха, но съвсем не така, както преди три седмици.

— Аз малко се страхувам от този мевлют. Досега бяхме майстори само в молитвите...

— Не се страхувайте. В този град няма друг човек с вашия глас и начин на изпълнение.

Оценката на пианиста бе съвсем искрена. Бледните страни на момичето поруменияха като макове, разцъфнали сред златистите житни класове.

— А знаете ли, че вие сте едно много хубаво момиче?

Гледай го ти дявола! Откъде в него такава дързост? Руменината по бузите на Раbia се превърна в тъмночервени петна, които заляха цялото ѝ лице. Почервения дори острата ѝ брадичка. Клепките ѝ се отпуснаха, но очите под тях блестяха. Тя никак не се засрами. Напротив, много се зарадва, че лицето ѝ може да буди възхищение. Перегрини не се стърпя. Наведе се и целуна пръстите, които му подаваха чашката с кафе. Стори му се, че младата ръка с дълги пръсти

трепна. Триста пъти съжали. Ами ако момичето го сметне за невъзпитан гамен! На всяка цена трябваше да заглади това впечатление!

— Напоследък вие много ми напомняте майка ми. Когато идвам у вас, имам чувството, че се връщам в собствения си дом...

Думите му бяха донякъде истина. Рабиа заговори за друго.

— Аз все още не съм ви казала най-хубавото през тази седмица. Вчера получих дълго писмо от Дамаск.

— Така ли? Прочетете го веднага!

— Изпратих го по леля Пенбе в конака. Има новини и от Хилми бей. Донесе го един приятел на Вехби дедѐ. Тефик живеел заедно с Хилми бей. Щял да наеме дюкян на пазара и там да разиграва Карагьоз. Всичко това изисква нови средства. Искан и един комплект кожени фигури, има нужда от пари за наем на дюкяна. Урокът в двореца дойде тъкмо навреме.

Сега очите на Рабиа го гледаха с благодарност, като добър възрастен приятел. Перегрини се изправи, от дюкяна се дочу гласът на Ракъм:

— Рабиа, къде си?

Тя също стана. Преди да успее да отговори и джуджето влезе с пълна торба в кухнята. Беше доволен. В жълтата светлина напомняше джуджетата от цирковете. Набръчканите му бузи бяха зачервени, кръглите му очи блестяха, чалмата му бе килната назад.

— О, тук сте, значи. Аз пък купих скумрия. Сам ще я изпържа. Хайде, останете да хапнем заедно...

Радваше се на срещата си с Перегрини. За него Перегрини бе човек, който винаги развеселяваше околните. Ето момичето бе в добро настроение, очите му светеха като звезди. Кой знае какви неща бе разказвал пак гяуринът!

Пегррини не остана. Ракъм се съблече, запретна ръкави. Нямахше защо да чакат Пенбе. Ханъмефенди сигурно щеше да я задържи. Циганката бе мушнала писмото в пазвата си и гордо се бе запътила към конака. Имаше надежда. Щом Рабиа изпрати писмото в конака, значи, беше малко поомекнала. Може би щеше да отиде на сватбата. Да живее петелът, които занесе на „Лохоса ходжа“. Работата не беше само в кораловите обеци, щеше да получи и червена тафтена

рокля. Напоследък Раbia вече не се мръщеше, щастието отново се усмихваше на притежателите на „Истанбулска бакалия“.

Ракъм опържи рибата, сложи трапезата и двамата вечеряха. Той непрекъснато бърбеше, но момичето много, много не го слушаше. Мислеше за нещо свое. Трапезата бе раздигната пак от Ракъм. Раbia не предложи да му помогне в измиването на съдовете. Седеше лениво на столчето си и наблюдаваше джуджето.

— Колко ли плащат на четците на мевлюти? — запита тя, когато пиеха кафето.

— Ако хафъзът е известен, може да вземе около пет лири.

— На мен няма да платят толкова, нали?

— Може да ти платят и повече. Кой има глас като твой?

— Вярно...

Каза го съвсем искрено. Нали и такъв известен майстор като Перегрини мислеше същото...

— Смятам, че за петстотин гроша може да се купи един кожен комплект за Карагъоз, нали?

— Разбира се.

— Аз се качвам горе, искам да прегледам още веднъж мевлюта...

Ракъм се закатери по стълбите, превит на две под тежестта на мангала; приличаше на маймунка, облечена в човешки дрехи. Запали лампата в стаята. Сложи чина близо до мангала, запали свещите върху чина и почака, докато Раbia покри глава с кърпата за намаз и седна.

— Да бях седнал и аз ей тук, да послушам — помоли се джуджето, докато тя прелистваше жълтите страници на мевлюта. — Звук няма да издам, няма да те безпокоя и да те обърквам.

— Ама аз не искам тютюнев дим, чичо!

— Добре, добре.

Покатери се пак като маймунка на дългия страничен миндер, покрит с бяла батиста, подви крак и седна върху червеното басмено шилте в ъгъла на миндера. Впери поглед в Раbia и зачака.

Както бе признал на времето и на Перегрини, религиозните церемонии го отегчаваха, дори плашеха. Мевлютът обаче правеше изключение. Този шедьовър на народния език, песента на рождението го опияняваше много повече, много по-силно от всякаква ракия. Той много лесно се отказа от цигарата си след вечеря, само и само да го чуе от устата на Раbia. И Ракъм като Перегрини бе убеден, че няма по-

свещена гледка от Раbia, наметната с бяло покривало и седнала между пламъка на две свещи. Нямаше човек по-чувствителен към красотата от Ракъм. Но и никой не умееше да скрива така добре вълнението и чувствителността си зад маската на шегата и иронията.

Раbia веднага забрави неговото присъствие. Тя бе заета с мисълта за новата мелодия и новия начин на изпълнение. Трябваше да звучи победно, радостно, въодушевено. Съществуваше ли във вселената по-голяма победа и радост от раждането? Частта, посветена на смъртта, щеше да прочете в традиционен стил тъжно, бавно, провлечено. С нея нямаше какво да се занимава.

Вперила очи в жълтите страници с персийски печат, около час тя шепнеше, подхващаше ту една мелодия, ту друга. Гласът ѝ сякаш чукаше от врата на врата и търсеше. Ракъм го оприличи на слепешка тояга, с която чукат по камъните, за да намерят пътя.

Едва когато Раbia реши, че е намерила онова, което ѝ трябва, спря. Изтри влажното си чело с крайчеца на покривалото.

— Защо ме гледаш толкова странно, чичо?

— Защото не съм виждал по-красиво лице от твоето, Раbia!

— И Перегрини ми каза същото...

— Я го гледай ти синковеца! Какво разбира той от красота? Техните жени приличат на върлини.

— Така ли?

Тя бе присвила подигравателно очи. Лудетина!

— Слушай ме, Раbia, ти непременно трябва да се омъжиш. Трябва да отгледаш деца, на които да оставиш лицето и гласа си.

— Така е, но има ли някой, който да ме иска? Ако не мъж, то поне деца бих искала да имам. И то как бих искала!

Гласът ѝ пресипна от вълнение. Думите, които Амине хатун^[1] произнасяше при родилните болки, не се отнасяха само до пророка. Поне така мислеше Раbia. Такава бе повелята на живота. Законът на майчинството. Това засягаше най-чувствителната струна на сърцето ѝ и я разтърсваше до дъно. Наведе се. Пробяга с очи първите редове и вдигна глава. Гласът ѝ се издигна, разнесе се победно, с копнеж и стенание, сякаш самата тя бе създала всяка дума. Ракъм почувствува как по гърба му полазват тръпки, сякаш бе докоснат от невидима сила. И все пак не пропусна да измърмори:

— Като че ли не знам какво говорят жените при раждане. Съвсем не говорят толкова радостно и весело. Когато раждаше жената на кърпача Фехми ефенди виковете и достигаха чак до чешмата...

Раbia не отговори. Затвори книгата. Кърпата падна върху раменете ѝ. Кестенявите ѝ като коприна коси бяха сресани на път. Напоследък бе започнала да прибира косите си. Две стегнати дебели плитки обгръщаха главата и като ореол. Сега вече знаеше как да предаде желаното чувство на радост, гордост и победа. Лицето и бе преbledняло, изопнато, устата ѝ бе пресъхнала, целият и огън бе събран в зеления блясък на очите.

*Ти, вечен подслон на бунтовен народ,
ти, утеха на безнадеждните.*

— Млъкни, Раbia, изгаряш душата ми!

От раздалечените му очи се търкаляха сълзи и той шумно бършеше ту носа, ту очите си с огромната си кърпа за енфие.

— Добре, добре, вече няма да чета. Да говорим за друго. Ама за какво?

— Да говорим за твоето омъжване и за твоите бъдещи деца. Защо не хареса Галип бей, Раbia?

— Остави го този скучен тип. Ако станех негова жена, щях да се разболея от прозевки.

— Всички съпрузи са такива.

— Ако съпрузите са като Перегрини, човек никога няма да скучае...

— Остави този гяурин...

Упрекна момичето, но личеше, че гневът му е изкуствен. Ако Раbia наистина изпитваше опасно влечение към Перегрини, никога не би говорила толкова естествено и открито. Дори да беше така, тази вечер Ракъм не би обърнал внимание, защото душата му преливаше от радост. Нямаше на света друг човек освен него, с когото момичето да можеше да се държи толкова непринудено. Той беше нейното доверено лице.

Пенбе се върна от конака и намери Раbia в леглото.

— Ханъмефенди те целува много, много пъти по очите. Да знаеш само как плака, когато чете писмото...

— А пашата чете ли го?

— Нямаше го. Билял беше там. Когато и да отида, Билял винаги кисне, при ханъмефенди. Много се имат. Сватбата ще стане през април. Започнали са подготовката. Ако продължаваш да не ходиш в конак, Билял ще заеме твоето място в сърцето на ханъмефенди. Това да го знаеш, Рабиа!

— Нека го заеме!

— Не ревнуваш ли?

— Ха, ха, не ме карай да се смея!

Но Рабиа наистина изпита ревност. Тази вечер жадната ѝ душа беше ненаситна. Приличаше на същество с хиляди ръце. Всяка ръка искаше да прегръща някого, да притежава всички влюбени на тоя свят. Такова бе настроението ѝ тази вечер.

[1] Майката на Мохамед. — Б.р. ↑

V

Вторият шамбелан живееше в една от вилите, съседни на Роберт колеж. Основната част на сградата бе останала още от дедите му; имаше двеста години, откакто бе построена. Въпреки многото пристройки и ремонти, все още бе запазила простотата и достойнството на местната архитектура и чувството за простор, което внушаваше. Зад вилата, чак до върха на полегатия хълм се простираше голяма гора от борове и чинари. В дъното на гората, между дърветата, се криеше малко, бяло водопадче.

Беше първият четвъртък на месец декември. Раbia пристигна във вилата рано сутринта. Тя ѝ напомни с нещо за конака на Селим паша. Вила с широки коридори, двойни стълбища, прекрасни прозорци, пълна със светлина и въздух. Мебелите бяха по-внушителни, по-изящни. Килимите и полилеите не бяха много, но като всичко тук всяко едно от тях представляваше произведение на изкуството.

В тази вила Раbia за пръв път видя открити огнища. В тях горяха купища дърва. Всички камини бяха от цветен мрамор. Посрещна я младичка робиня и ѝ посочи пътя. Когато наближиха гостната, отвътре се чува звуците на пиано. Свиреше някой, който владееше изключително добре този инструмент.

— Ариф бей свири — каза робинята. — Племенникът на бейефенди. Някоя от съседките не се крие от нашия малък бей. Може би и вие няма да обърнете внимание на това...

— Разбира се...

Раbia бе облякла новото си черно йелдирме, бялото покривало на главата ѝ стигаше до кръста. Както винаги дългото черно пече бе вдигнато и отметнато назад. Беше сложила и ръкавици. В Ръцете си стискаше малка чантичка. В този вид тя можеше спокойно да се яви навсякъде, където си иска. Младата робиня отвори вратата и тя спокойно влезе в салона.

Домакия в тази разкошна вила беше дойката на втория шамбелан Икбал ханъм. Вторият шамбелан Сатвет бей никога не бе се

женил. В огромната вила живееше заедно с дойката и племенника си Ариф бей, който бе сирак и когото бе отгледал и възпитал той.

Още с влизането на младата хафъз една дребна, суха старица облечена в зелена рокля, остави ръкоделието си, стана от креслото и тръгна към вратата. Това беше Икбал ханъм. Лицето ѝ бе цялото сбръчкано, а в устата си нямаше нито един зъб. Въпреки това старата жена притежаваше някакъв свой, особен чар. Направи темане до земята и черните ѝ очи смирено погледнаха Рабаи. Кой знае защо, уважението събуди у нея стар навик, останал от дните на робството. Скръсти ръце на гърди, като че бе застанала диван чапраз. Старата черкезка не знаеше смисъла на думата „религия“, не можеше да произнася правилно името на пророка, нямаше памет да запомни дори молитвата за намаза. Вече петдесет и пет години живееше в Истанбул и все още езикът ѝ не бе свикнал с турския, говореше развалено. И въпреки всичко беше религиозна до фанатизъм. Птичийт ѝ мозък представляваше истински хаос от пророци, ангели и хурии. След тях в живота си най-много уважаваше приятеля на сина си Вехби деде. Икбал ханъм просто го боготвореше. Рабаи предизвика у нея по-скоро смирение и учудване. На тези години хафъз и ще чете цял мевлют!

— Дъщеря на сестрата на моя син, ефем... — представи тя младата жена, която се надигна бавно от креслото до прозореца. За момент Рабаи се загледа в пенестите зелени води на бушуващия зад прозорците зимен Босфор. После изведнъж се окопити и направи официалния си поклон. Третият човек в салона беше племенникът на шамбелана и брат на Бехире ханъм — Ариф. Изглежда, Икбал ханъм го считаше за още твърде малък и не сметна за необходимо да го представи.

— Надявам се, че не сте измръзнали, ефем...

Лицето ѝ се набръчка още повече, тънките устни на малката тъмна като хралупа уста се свиха още повече, а очичките ѝ станаха съвсем мънички. Ариф донесе стол и настаниха Рабаи край пламъците на камината от жълт мрамор. В малкото басейнче в средата на салона, покрай струйката на кристалния водоскок, лениво плуваха червени рибки. „Какво търси този млад мъж в харема? Няма ли си друга работа?“ — мислеше си Рабаи, докато наблюдаваше усмихнато рибите. Ариф наистина нямаше друга работа, освен да свири на пиано. След Нежат ефенди той беше най-добрият турски пианист в Истанбул. Но

класата, към която принадлежеше, намираще, че е срамата да изкарва прехраната си с музика и го осъди на безделие. Вероятно защото бе и малко мързелив, прекарваше живота си при вуйчо си. От време на време изпитваше желание да върши нещо и веднага се записваше в Роберт колеж. След няколкомесечна трескава умствена дейност отново се връщаше към предишния си празен живот.

Ариф изучаваше Раба с много по-голямо любопитство, отколкото Икбал ханъм. И Перегрини, и Вехби деде бяха говорили много за нея. При думата хафъз той си представяше някакво неугледно, грозно момиче. Въртеше се около Раба и търсеше повод да я заговори. Сестра му разговаряше с момичето и за това не му оставяше нищо друго, освен, да седне на столчето пред пианото и да чака своя ред.

Бехире ханъм хареса Раба по съвсем други причини. Тя бе истинско творение на своето време. По нейно време момичетата от аристократични семейства се възпитаваха от гувернантки, но заедно с това изучаваха и родната си култура, родните класици. И тя като Ариф бе израснала в дома на Сатвет бей, от неговия дом се бе и омъжила. Живееше в Кандили. Мъжът ѝ бе завършил инженерство в Европа. Бе склонен да приеме едва ли не като религиозен закон всяка идея, дошла от Европа. Така например, той не сметна за нужно дъщерите му да учат турски и ги повери изцяло в ръцете на гувернантки — францужойки.

Момичетата бяха добри. Но и те като баща си вдигаха рамене пред всичко местно. Когато майка им запееше някоя турска песен, те запушваха уши и със смях излизаха от стаята. Живееха свободно и щастливо и въпреки това майка им не бе спокойна. И може би като реакция у нея се появи прекадена слабост към местните традиции и постижения. Все по-често започна да посещава вуйчо си и все по-дълго време прекарваше в дома му. Не пропускаше нито един мевлют, нито един концерт а ла турка, които се устройваха там. Раба чиито корени бяха пуснати в най-дълбокото минало на родната земя, неволно ѝ напомни за нейните малко превзети, донякъде смешни дъщери. Тя въздъхна:

— Миналата вечер Перегрини ни разказваше за вас и вашата изключителна музикалност.

— Много отдавна не съм слушала Перегрини. Не мога да свиря на модерни инструменти, но много обичам да слушам. Едно време в конака се мъчех да свиря с един пръст мелодиите на Перегрини...

Стана, отиде до пианото. Наведе се през рамото на Ариф и един пръст се опита да изсвири едно ноктюрно от Шопен.

— Я колко странно! Преди малко Ариф свиреше същото ноктюрно. В нашата къща се свирят само валсове и кабаретни песнички...

— Да не би да сте ученичка на Перегрини, ханъмефенди?

— В наше време беше модерно да бъдеш ученик на Перегрини. По едно време дори мислех, че съм се влюбила в човечеца. — Тя погледна към Икбал ханъм и намигна на Раба. — Но той ми каза направо, че нямам никаква музикална дарба и ме махна от главата си. Музикалността на цялото семейство е събрана в това момче.

Ариф започна да свири. Раба слушаше пиано за пръв път, откакто баща ѝ бе заточен. В нея оживяха една по една всички вечери, прекарани в стаята на Хилми. Перегрини не обичаше Шопен и не искаше да го изпълнява. За да ядоса Хилми, казваше, че е препалено сладък, но съвсем безсолен. Предпочиташе по страстните, величави произведения със смесена оркестрация. Защо ли трябваше пръстите на Ариф да събудят тези стари спомени?

Навън виеше вятър, вълните се удържаха в скалите, чуваше се как съскат и се разливат между тях. Звучите на ноктюрното се сливаха с ромона на водоскока и навяха тиха печал. Икбал ханъм на пръсти приближи до Раба.

— От сутрин до вечер все това дрънкане, фем... — шепнешком се оплака тя от Ариф.

— Заповядайте на масата — покани от вратата младата робиня.

Веднага след обема Икбал ханъм я отведе в стаята ѝ, трябваше да се приготви за вечерта. Опита се, колкото позволяваха езиковите ѝ възможности, да обясни на Раба какво значи да четете мевлют във вилата на Сатвет бей.

— В коридора ще ви чака момиче, фем... Може би ще искате вода за абдест...

Най-после Раба остана сама. Стаята ѝ беше на горния етаж и гледаше към морето. Домързя я да се съблече. Дръпна стол и седна до прозореца. Решетката бе вдигната. Пред погледа ѝ се откриваше целия

Босфор. Вятърът лудуваше по стрехите, чукаше по улуците. По небето летяха кълба черни облаци. Оловносините води бушуваха, а леките очертания на отсрещния бряг едва се забелязваха сред влажната сива мъгла. Зрението и слухът на Рабиа долавяха всичко това, но мисълта ѝ беше съвсем далеч.

Днес племенниците на Сатвет бей отново ѝ напомниха за онова, което тя считаше за опасно у Перегрини. Напоследък тя не слушаше музиката му, не участваше в музикалните му спорове и вероятно за това бе започнала да го възприема като стар приятел на средна възраст, с набръчкано лице. А племенниците на Сатвет бей ѝ напомниха за Перегрини — човека на изкуството, човека, който винаги безпокоеше душата ѝ. Звуковете, мелодиите, които Перегрини изпълняваше с такава страст и сила и до преди една година разтърсваха душата ѝ, сякаш вдигаха надгробните си камъни и отново оживяваха в душата ѝ. И то с такава сила, че Рабиа дори не чуваше бушуването на вятъра и водната стихия. „Защо не е мюсюлманин; тогава бихме могли да се оженим“ — мина ѝ през ума.

Изглежда, нямаше друг начин да се спаси от Перегрини, освен да се омъжи за него. А може би трябваше да мисли за Тефик. Тогава можеше да го забрави. Опита се да си представи живота на Тефик в Дамаск и малко се поуспокои. Стана, поиска вода, взе абдест, извърши намаз. След това отново седна на стола и тактувайки с ръка, повтори началните двустишия: една динамична, могъща ода на рождението, изпълнена с човешка радост и бодро настроение. Тя дори не си даде сметка какво огромно влияние ѝ бе оказал Перегрини.

VI

Икбал ханъм беше права. Да се чете мевлют за душите на умрелите деди на Сатвет бей, не беше обикновено събитие. Вратите, които съединяваха трите салона, бяха отворени и така се бе получило едно помещение по-голямо от джамийката на Синекли бакал. По постланите на земята миндери седяха не по-малко от триста жени, навели покрити с бели кърпи глави. Над тях висяха три огромни полилея.

За Рабиа бяха определили място в средния салон до прозореца. Бяха ѝ постлали миндер от дамаска, пред нея имаше подставка за книгата, и отстрани две свещи. Икбал ханъм ѝ проправяше път сред множеството, а главите с бели кърпи се навеждаха и се мъчеха да видят лицето ѝ. Рабиа бе облякла тънка вълнена рокля с кремав цвят на лилави лалета. От същия плат беше и тегелираната ѝ хърка. Никой не бе облечен като нея. Полите, блузите или пък роклите малко или много отговаряха на съвременната мода. Но никой не се интересуваше от дрехите ѝ. Мургавата ѝ нежна кожа сякаш бе прилепнала към главата и издърпваше очите ѝ към слепоочията. Зелените точици на златистите очи горяха; тя напрягаше цялата си воля, за да може да изолира мисълта си и да мисли за предстоящото изпълнение.

С първите тонове, излетели от устата ѝ, белите кърпи се развълнуваха като море от маргаритки. Дочуха се леки въздишки, после отделни хълцания, плачове в един глас... Рабиа не чуваше нищо, тя разказваше за вълненията на страдащата жена, за радостта на раждащата майка, разказваше с мелодията, която сама бе създала.

Тази вечер обществото с бели кърпи изпитваше по-скоро човешко, отколкото религиозно вълнение. Всички и всеки поотделно отново изживяваше родилната болка и тържеството на раждането на новия живот или пък предусещаше най-важния миг в бъдещия си живот. Частта, посветена на раждането, завърши.

Преди да започне втората — посветена на смъртта — в дъното на салона отдясно Рабиа забеляза една завеса. Изведнъж иззад се разнесоха молитви, изпълнявани от домашен мъжки хор. Тази музика

от мори изтощените ѝ нерви. Пееха в стила на Вехби деде. Без вълнение, но с някакво самовглъбяване. Според Рабиа така пееха само мъжете. Изкуството им не бе лично.

От розовата вода и алоето въздухът ставаше все тежък и по-тежък. От белите глави към светлината се издигаше лек дим. Между жените започнаха да се провират млади момичета с малки сребърни съдчета, навеждаха се и пръскаха ръцете им с розова вода. В дъното зад множеството бяха поставени три стола. Жените на столовете, изглежда, бяха твърде модерни, за да седнат на земята или пък... Коя беше жената, която седеше на средния стол? Рабиа я беше виждала някъде. Главата ѝ сякаш бе изсечена от мрамор, на челото ѝ падаха златни къдрици, едната вежда бе вдигната...

Рабиа започна елегията за смъртта. Гласът ѝ сякаш спусна сянката на смъртта върху присъстващите. Не пееше, а почти шепнеше традиционните полу и четвърт тонове, бавно, с извивки. Всички плачеха. Плачеха за пророка, който бе умрял преди повече от хиляда и триста години. А може би всеки плачеше за себе си. Плачеше, защото всеки един бе осъден да познае смъртта, да изчезне от този свят. Сега вълнението и сълзите им носеха в себе си не победа и радост, а страх. Страх, който ги караше да се задъхват. Две жени припаднаха и ги изнесоха навън. Присъстващите бяха обхванати от някаква истерия.

Рабиа бе изтощена до крайност. Тя се бе изчерпала напълно. Раздала бе на околните изкуството, духа си, всичко до капчица. Когато се изправи, коленете ѝ трепереха, погледът ѝ беше празен. Две жени я подхванаха от двете страни и я изведоха от салона. Тя не поглеждаше никого, нито жените, които я водеха, нито онези, които се бяха струпали по коридорите, за да я видят. Заведоха я в една малка стая. Едва там забеляза жените, които я придружаваха. Едната бе племенницата на Сатвет бей Бехире ханъм. А другата, другата...

— Канария ханъм, Канария ханъм!...

Тънките ѝ ръце обвиха шията на жената, а сухите ѝ устни целуваха мраморните ѝ страни.

— Ще ме задушиш, Рабиа!

Сестрата на Ариф лекичко се изкашля.

— Нима познавате съпругата на Нежат ефенди, хафъз ханъм?

Ненапразно преди малко тя се мъчеше да си спомни откъде познава седящата на стола жена. Значи, тази беше тайната на Перегрини. Канария я настани на един стол и сложи хладната си ръка на горещото ѝ чело.

— Ние сме стари приятелки. Едно време се хранехме на една и съща трапеза. Нали, Рабиа? Тогава ти още не беше толкова известна, още не можеше да сядаш на трапезата на господарите. И двете се хранехме заедно с икономката. Колко странно, че след толкова години се срещаме пак на една и съща трапеза.

В средата на стаята бе сложена кръгла маса, а върху нея бе поставен сребърен самовар. В малки чинийки бяха наредени най-различни вкусни лакомства.

— Сигурно си гладна — каза сестрата на Ариф и побутна към Рабиа чинията с хайвера.

Младолика жена с посивели коси влезе, без да почука. Говореше с анадолски акцент. Само тя не бе покрила главата си с кърпа и затова Рабиа реши, че е християнка. Във всеки случай беше близка и с жената на Нежат ефенди, и с Бехире ханъм.

— Благодаря ви, че ме доведохте тук, принцесо! — обърна се към Рабиа, грабна ръката ѝ и я стисна. — Напомнихте ми за нашите коледни вечери!

— Мисис Хопкинс, съпругата на професора по английски от Роберт колеж. Много добра наша приятелка, Рабиа...

Рабиа ядеше замислено. Колко странно, отново бе намерила Канария и отново седяха на една маса. Но колко различна беше новата Канария. Хората приличаха на разноцветните, преплетени конци на смесените бродерии. Тъкмо когато смяташ, че си изгубил нишката, следата и току-виж, че отново я откриваш. И отново се преплитат съдбите, и отново се раждат съвместните жизнени фигури. Кой знае, може би и Тефик някои ден изведнъж щеше да се появи пред нея. Ще я прегърне както едно време в дюкяна, ще я вземе на ръце и ще я разхожда нагоре-надолу.

— Никак не си се изменила, Рабиа. Но какво има, защо са насълзени очите ти?

— Нищо, просто много съм развълнувана от срещата ни. Вие сте се променили. Станали сте много красива!

Тя се усмихна така, сякаш красотата и беше в тежест, тежка верига:

— Черкезката е длъжна да бъде красива...

— Защо? — запита мисис Хопкинс.

— Защото те стават жени на падишаха — отвърна Бехире ханъм.

— А вие защо не сте станали жена на падишаха, принцесо? Защо той ви е дал на племенника си? — продължаваше мисис Хопкинс.

— Възрастните мъже се превземат трудно, всички те си имат стари връзки и отношения...

Раbia сякаш отново видя младата черкезка, седнала върху миндера с уд в ръка. Отново видя сълзите, стичащи се по страните ѝ, чу тихия и глас да пее: „На кого да се оплача от теб, сърце“. Едва след много години Раbia като че започваше да разбира мъката на онова момиче.

— Ханъмефенди беше робиня на една жена, която господарят ни много уважава. Може би затова е дал ханъмефенди на племенника си... — обади се Бехире ханъм.

— Нима властелините се съобразяват с такива неща? Какво ще кажете, принцесо? — запита малко иронично мисис Хопкинс.

В този момент Канария сякаш, бе забравила и Абдул Хамид, и двореца. Мислеше за нещо съвсем свое. Отговори без желание:

— Не знам какво е мислил господарят, но господарката ми е съвсем различна от другите. При първа възможност ще ви запозная. Ще я обикнете. С младите момичета в двореца тя се отнася като с дъщери, сама ги възпитава, следи за образованието им. Само благодарение на нея някой от членовете на двора имат свестни жени. Нещастната жена имаше само една собствена рожба, почина още съвсем малка.

— Как стана първата ви среща с Абдул Хамид, защо не ни разкажете? За нас е интересно...

— Ето как стана. Беше през първата седмица от влизането ми в двореца. Една сутрин моята господарка ми каза да заведа дъщерите ѝ в апартамента на негово величество. Изглежда, че момичето, което ги водеше всяка сутрин, бе болно. Децата на всяка цена трябваше да се представят пред негово величество. Той много обича децата...

„Каква странна слабост у един кървав властелин!“ — помисли си мисис Хопкинс. Канария продължаваше:

— Аз взех децата и ги заведох в апартамента. И днес още си спомням. Дълъг коридор без прозорци, едната врата води навън, а другата води към апартамента на падишаха. Полилеят в него свети денонощно. Иначе е тъмно като в дупка. Над вратата, която води към апартамента на падишаха, виси клетка с папагал.

Канария спря. Тя сякаш виждаше птицата. Какъв отвратителен глас имаше тя! Пъхваше глава под зеленото си крило и се правеше, че спи. Но първа усещаше стъпките на Абдул Хамид. Изведнъж се събуждаше отваряше малките си червени очички и когато господарят и минаваше през вратата, пляскаше с крила и извикваше три пъти: „Да живее падишахът!“

Когато разказваше това, Канария имитираше гласа на папагала и тревогата на малките момиченца с големи панделки.

— Падишахът ме видя и се намръщи. Изглежда, че се разтревожи. Много се нервира, когато вижда около себе си нови лица. Аз веднага му обясних, че съм човек на господарката. Той се промени.

— Грижете се добре за децата — каза той, поговори малко с папагала и си отиде.

Канария тихо въздъхна. Отново изживяваше онази злополучна сутрин. Никак не бе харесала Абдул Хамид. Големите му черни очи, боядисаната му брада, начервените му страни, за да изглежда повнушителен и особено дебелият му властен глас всяваха страх. Момичетата от двореца казваха, че заради красотата ѝ могат да я направят одалиска на падишаха. Тя едва не припадна от страх, да не би този страшен човек, макар и падишах, да я хареса. Колко пъти се бе проклела заради собствената си красота. И тогава, както и сега, тя въздъхна дълбоко, когато разбра, че Абдул Хамид не бе ѝ обърнал внимание.

— Изпийте този горещ чай, принцесо. Тъкмо ще си починете. Но няма да ви изпуснем така лесно. На всяка цена искаме да ни разкажете как Нежат ефенди се влюби във вас...

— При думата „дворец“ вие винаги си представяте любов, мисис Хопкинс. Нито Нежат ефенди се влюби в мен, нито пък красотата ми изигра някаква роля в нашата женитба. Дворецът е пълен с красиви момичета. И всички са малко или много истерични. Те просто не оставят на мира младите принцове. Особено пък Нежат ефенди, нещастният никак не може да понася жени и затова те просто го

преследваха. Обикаляха там, откъдето очакваха да мине, скриваха се зад вратите и се хвърляха върху му. Занимаваше ги една-единствена мисъл — как да постъпят, за да могат да легнат в леглото му. Дворецът лудееше по нашия ефенди и нещастното момче нямаше покой. Единствено аз не го закачих. И затова станах негова съпруга. Донякъде съм и негова пазачка. Все едно че съм армия, която го пази от злото, наречено „жена“. Ха-ха-ха! Момичетата мислят, че от ревност не им позволявам да се приближат до него, а всъщност...

Замълча и бодна с вилицата една маслина, сякаш бодваше главата на някое от нахалните момичета.

— Имам още едно-единствено желание. Ако го изпълните, вече няма да ви безпокоя, принцесо...

— Питайте, докато съм ви под ръка. Невинаги съм толкова любезна, мисис Хопкинс.

— Почти всички високопоставени жени са затворени, зад тях вървят агенти. А защо вие ходите съвсем свободно и се срещате с когото си искате?

Канария глътна втора маслина и намигна на Рабиа с едното си око:

— Какво ще кажеш, Рабиа, да кажа ли?

— Както искаш, скъпа...

— Защото нашият ефенди е син на баща си...

— Да не би да казвате гатанка, принцесо?

— Говоря ви истината. Бащата на моя мъж имаше съвсем детински характер и странни слабости. Не се месеше в дворцовите интриги, пък и не проумяваше твърде тия неща...

— Моля ви, разкажете за някоя негова слабост!

— Например една от неговите слабости беше морето и параходите. В градината на вилата му в Чамлъджа имаше един басейн. Около него бе накарал да направят малки пристанища — играчки. Синовете му обличаха моряшки униформи, самият той ставаше касиер и продаваше билети в едно от тия пристанища. Най-голямата му мечта беше да стане капитан на кораб. Горкият, умря с отворени очи. Казват, че веднъж изпълнявал ролята на капитан в кораба от Юскюдар за Истанбул. Не знам дали е истина.

„Формен дегенерат“ — мислеше си мисис Хопкинс. Може би и Канария мислеше така. Във всеки случай положи доста усилия, за да

докаже, че собственият ѝ съпруг не е глупак.

— Нежат ефенди няма толкова детински желания. Но и той като баща си не се меси в дворцовите интриги. Никак не е алчен и амбициозен. Единствената му слабост е музиката. — В гласа ѝ се долови горчивина: — Няма по-подходяща слабост, за да бъде човек спокоен в двореца. Особено обича немската музика. И падишахът я обича. Понеже Нежат е загубил рано и баща си, и майка си, моята господарка го обичаше като собствено дете. Непрекъснато свири на пиано пред падишаха, не говори много. Толкова е стеснителен, че се изчервява от един поглед и започва да заеква. Както виждате, никак не е опасен човек. Така например падишахът знае, че взема уроци по литература от нашия съсед, поета Кудрет бей, когото дворецът смята за опасен, и пак не казва нищо.

Канария поднесе чаша чай на мисис Хопкинс. Известно време всички пиха и мълчаха. След това Канария отново се обърна към Раbia:

— Кажи нещо и ти, скъпа. Какво правиш в останалото време, когато не четеш мевлюти?

— Продавам в „Истанбулска бакалия“ лук, чесън, сирене и подобни миризливи работи...

— Как се чувства нашата предишна ханъм?

Раbia сведе поглед, отговори тихо и малко прегракнало:

— Вече не ходя в конака. Откакто Селим паша изпрати баща ми на заточение, не съм виждала и ханъмефенди.

— Не постъпваш добре. Пашата те обичаше като собствено дете. Вярвай ми, че е добър човек. Просто си е вгълпил някакъв дълг и толкова. Не съществува нещо, което да не може да пожертвува пред дълга си.

Канария изведнъж доби уморен вид, сякаш самата тя бе имала работа с това чувство за дълг и бе победена от него. Погледна часовника на камината и скочи:

— Много е късно. Утре сутринта ще дойдеш, нали? Ще ти изпратя каляската си, за да не изкачваш хълма.

Целуна нежно Раbia по двете бузи и вече на излизане се обади:

— И мъжът ми те очаква с голям интерес...

VII

Бехире ханъм и Ариф още не бяха станали от сън. Рабия стана рано и слезе в салона, готова за излизане. Икбал ханъм хвърляше трохи червените рибки и им говореше с разваления си турски. Щом видя Рабия, веднага надяна сериозната си маска. Сбръчканите ѝ ръце се скръстиха на гърдите.

— Добро утро, фем.

До прозореца бе сложена закуска за двама души. Седнаха една срещу друга и изпиха кафето с мляко. Жената непрекъснато говореше за впечатлението от вчерашния мевлют на Рабия. Но на нея вчерашният ден се струваше твърде далечен. Усмиваше се и се правеше, че слуша, но вече бе при Канария и нейния дворец. Когато Икбал ханъм ѝ съобщи, че зад завесата са били Вехби деде и шамбеланът и са я изслушали от край до край, тя се превърна цялата в слух. Интересуваше я преди всичко мнението на Вехби деде. Снощи изпълнението ѝ беше доста различно от традиционното. И самата тя се учудваше на дързостта си. Щеше да се успокои едва когато чуе мнението на Вехби деде. Но Икбал ханъм не каза нищо такова. Всички били доволни, развълнувани, а Вехби деде не казал нищо. Между впрочем и той беше поканен на обед у Нежат ефенди. Следователно там можеше да научи мнението му.

На пристанището пристигна каляска, теглена от два коня. Спря пред вилата. Тъмночервените коне развяваха гриви и опашки, удряха с копита от нетърпение. Каляската беше изпратена от Канария за Рабия.

Икбал ханъм я изпрати до каляската и мушна в ръката ѝ един плик. Рабия го отвори в колата. В него имаше десет лири. Зарадва се не толкова на парите, колкото на онова, което те означаваха. Вярно е, че с тези пари можеше да се купи много нещо за Тефик. Но нали Ракъм ѝ каза, че най-високата такса за мевлют е пет лири? Изведнъж в нея се пробуди оная гордост, която бе изпитала в детството си, когато за пръв път се прослави като хафъз. Колко странен бе животът! Доста приличаше на сокаците на квартал Синекли бакал. Рабия се усмихна

при това сравнение. Завиваш единия ъгъл — тясна, тъмна уличка, излезеш иззад отсрещния ъгъл — просторна, широка улица.

Гората на Нежат ефенди бе съседна на гората на Сатвет бей. Но понеже вилата беше на върха на хълма, обградена от дървета, трябваше да се изкачват по дълъг стръмен и лъкатушен път. Конете се изпотиха, но стигнаха до върха на един дъх. Посрещнаха я двама прислужници. На вратата я предадоха на две жени. С черното си йелдирме, с бялата кърпа на глава и с двете наконтени жени отстрани Раbia изглеждаше твърде чужда на околната обстановка. Тя гледаше образа си в огледалата и ако не я беше срам, щеше да се изплезе на собственото си отражение.

Въведоха я в една стая, за да се съблече. Обясниха ѝ, че в двореца не е прието да се седи с кърпа на глава. Тя се опита да спомене нещо за ефенди, но жените се изсмяха. Откакто свят светува никой нямал обичай да се крие от владетелите и техните близки. Раbia предаде кърпата и йелдирмето си. Едно момиче донесе сребърно огледало. Нито косъмче от сресаната ѝ на път коса и плътно обгръщащите главата ѝ плитки не бе помръднало. Но високото момиче в огледалото, облечено във вълнена рокля и тегелирана хърка, ѝ се стори още по-странно от другото, облечено в черно йелдирме. Когато влезе при Канария, Раbia забрави и себе си, и външния си вид.

Отначало не можа да я възприеме сред нейния разкошен декор, но това не продължи дълго. Канария веднага доведе момичетата, на които Раbia щеше да дава уроци, и ѝ ги представи. Едното бе от Абисиния. Имаше много хубав глас и щеше да учи само пеене. Канария каза, че се казва Гюлбеяз^[1] и Раbia не можа да сдържи усмивката си. Другите две руси, дребни черкезки се казваха Невгидже и Махпейкер. Те щяха да се учат да свирят на уд и кеменче. Тези момичета щяха да съставят оркестъра а ла турка, който Раbia се нае да подготви в двореца на Канария. Щеше да идва всеки понеделник, да остава до сряда сутринта. През деня щеше да преподава уроци си, а вечерите да прекарва с Канария и нейния мъж.

— Хайде, вървете и започвайте. След урока доведете учителката си тук, при мен. Раbia, не се увличай много, ще имаме гости за обед.

Два часа Раbia усилено се занимава с ученичките си в една стая в задната част на вилата, точно над градината. Беше време за обед, когато се върна при Канария. Отидоха заедно в трапезарията.

— Ефенди и гостите му още не са дошли.

Те отидоха до стъклената врата на един балкон и оттам наблюдаваха отсрещните хълмове, бреговете и водите на Босфора. Зад тях се дочуха стъпки. Обърнаха се. Приближаваше Нежат ефенди, а от двете му страни вървяха Вехби деде и Перегрини.

— Господи, прости греха ми! — извика Рабиа. — Косите ми са съвсем открити! От Вехби деде не се крия, защото е дервиш. От принцовете никой не се криел, но другият! Отгоре на всичко е и неверник!

Изведнъж бе обзета от страх пред греха. Канария също бе с непокрита глава, но и това не можеше да я успокои. Добре, че в детството си бе възпитавана от такъв строг възпитател като имама и бе свикнала да се владее. Иначе веднага би изхвъркнала от стаята. Тя направи темане до земята пред Нежат ефенди и се опита да целуне ръката на Вехби деде. Както винаги той не подаде ръка, а отправи своя изящен мевлевийски поздрав. Перегрини ѝ подаде ръка и Рабиа се ръкува. Пръстите ѝ бяха ледени, погледът ѝ го избягваше.

Пегрегрини живееше вече петнадесет години в Истанбул и въпреки това не би могъл дори да се досети за страха на Рабиа пред мисълта за греха, който извършва. Той знаеше, че да седиш с непокрита глава пред чужд мъж, се счита за грях. Но с Рабиа се познаваха от толкова години. Вярно е, че настъпи момент и момичето започна да покрива главата си. Но колко пъти той бе виждал крайчеца на плитките ѝ изпод покривалото. Перегрини само отбеляза, че новата прическа ѝ стои много добре. „Също като златисти змии, омотани около, главата ти“ — искаше да ѝ каже той, но забеляза, че Рабиа се е отвърнала от него и гледа Нежат ефенди. Да, той наистина заслужаваше да бъде гледан, но според Перегрини в неговата красота имаше нещо неестествено за мъж. Само един дегенерат може да бъде толкова безупречно, идеално красив. „Ако бях жена, не бих допуснал до себе си такъв мъж“ — повтаряше си Перегрини.

Пегрегрини беше почти прав: Нежат ефенди бе един от ония странни, изключително красиви личности, които създаваха от време на време изтощените падишахски родове. Тънките му вежди бяха изписани като на момиче. Тъмносините очи с дълги, тъмни, извити клепки също напомняха очите на малко момиченце. Малката уста, извитите устни, малките руси мустачки — всичко беше прекалено

изящно. Носът му никак не приличаше на останалите членове от семейството — беше малък. Целият Нежат ефенди приличаше на някаква изписана картина. Рабиа бе седнала до него и той бе зает само с нея.

Красотата на Нежат ефенди, която изгаряше душите на жените с болно въображение и нерви, затворени между четирите стени на двореца, не направи никакво впечатление на Рабиа. Тя беше убедена, че нито жените, нито мъжете от падишахския двор приличаха на обикновените хора. И въпреки това ѝ беше симпатичен със своята прекалена стеснителност и огромните усилия, които полагаше, за да не заеква. А може би беше и трогната от прекаленото му внимание. Във всеки случай нито красотата, нито полът играеха някаква роля във взаимния им интерес и разговорите им. Никой не можеше да си представи какво огромно любопитство изпитваше този стеснителен младеж към хората извън двореца. Рабиа не принадлежеше дори и към ония, които понякога, макар и с някакво поръчение или поради общественото си положение, все пак имаха достъп до двореца. Това още повече привличаше Нежат ефенди към нея. Ако не се стесняваше, би погалил с ръка вълнената ѝ тегелирана хърка, толкова различно бе дори и облеклото ѝ от това на наконтените жени в двореца. „Внучка на махленски имамин, дъщеря на карагьозчия, а и тя самата живее в една от ония малки къщички, в които ние никога няма да имаме щастието да влезем“ — казваше си той и се обръщаше към Рабиа:

— Ханъм каза, че вашата улица се наричала Синекли бакал. Какво симпатично име! — ѝ после се засмиваше с онзи малко изкуствен смях на пресекулки, с който се смееха в дворците.

Перегрини седеше срещу тях. Нито веднъж, откакто бяха седнали да обядват, не бе успял да привлече вниманието на момичето. Беше толкова ядосан, че пренебрегна дори усилията на Вехби дедѐ да го въвлече в разговора с Канария. Странният смях на Нежат ефенди го изпълни със задоволство. Как така досега не бе обърнал внимание на този глупав смях. Но по всичко изглежда, Рабиа не го забелязваше.

— Ако знаехте колко мухи има в улицата ни през лятото, нито името, нито самата тя би ви се сторила толкова симпатична. Минавали ли сте някога по нашата улица, ефендим?

— Не. Но винаги съм изпитвал голям интерес и към къщите по тия затънтени улички, и към хората в тях.

— Не са кой знае колко интересни. Особено улицата е и мръсна, и шумна. Край чешмата винаги има по някой скандал, децата от сутрин до вечер се търкалят в калта...

— Изключително, изключително!

За него Рабиа беше пътешественичка, току-що върнала се от някаква съвсем непозната страна. Каквото и да кажеше тя, той се смееше със своя нервен и изкуствен смях. Тя дори малко се засегна. Какво толкова смешно имаше в Синекли бакал. Нагласил се във вилата си и като че слуша някакъв интересен роман, а му разказват за нещастниците, които от сутрин до вечер се трепят за парче сух хляб. Гледай го ти него! Бръчката между веждите ѝ отново взе да се очертава. Реши нарочно да преувеличава:

— Ако знаехте колко са бедни някои обитатели на нашата улица, не би ви се струвало толкова удивително, ефендим. Например кърпачът Фехми ефенди. Работи по дванайсет часа. Слага два чифта очила един върху друг. Понякога и нощем не излиза от дюкяна. Има четири дъщери и една жена. Всичките живеят в стая и половина. Не всеки ден могат да се нахранят както трябва. Има дни, в които ядат и сух хляб.

— Ах, горките, ах, нещастните!

Очите на ефенди се напълниха със сълзи. Самият той беше доволен от мъката си, която предизвика сълзите му. Всичко това бе твърде оригинално за него — да нямаш какво да ядеш освен сух хляб, да спиш с цялото си семейство в стая и половина. В двореца мъката и нещастията бяха все от един род: ревност, интриги, амбиция и любовни истории, от които вече му се повръщаше.

Рабиа смени темата. Започна да разказва за Сабит бейабей.

— Удивително, възхитително!

След малко и той се наведе към Рабиа и взе да разказва:

— Чичо ми Раиф ефенди умира за пожарникарите. Дори си направи една специална пожарна. От време на време той и синовете му се преобличат като пожарникари. Той става главен пожарникар, застава начело. Жените отвътре дават знак за пожар. Синовете му нарамват помпата и започват да тичат из градината на двореца.

Нежат ефенди отново се смееше. Но Рабиа не се засмя, дори се намръщи. Що за тъжен, нещастен живот! Бащата на Нежат ефенди играел на капитан, чичо му на пожарникар... Толкова унил ли бе

животът зад стените на двореца? Нима всички там си играят на истински живот?

— Как говори Сабит бейабей?

— Не бих могла да говоря като него във ваше присъствие, ефендим...

Ефенди не настоя. Раbia си спомни най-цветистата от ругатните на Сабит бейабей и стисна устни, за да не се засмее. Ефенди приближи още малко стола си към нея. Те изглеждаха едва ли не като деца, които си шепнат нещо тайно:

— В Чамлъджа, близо до нашата вила, имаше един бакалски магазин. Аз бях много малък. Когато минавахме с колата, чирачето със синя престилка изскачаше и се затичваше подир нас. Ако знаехте, как ми се искаше да поиграя с онова момче. Нощем го сънувам...

Едва сега момичето го възприе като човек, който също като нея е имал несбъднати желания и е бил лишен от много неща. Той сниши глас, личеше, че не иска никой да го чуе:

— Като дете никога не съм играл. Не ми даваха да играя. Около мен се въртяха само възрастни хора. От сутрин до вечер пълнеха главата ми с разни безполезни неща. Почти всички бяха по-скоро манекени, отколкото хора. Каква полза имам сега от всичко това?

— И аз като малка никак не съм играла — каза на ухото му Раbia. — И на мен не ми позволяваха да играя. Аз дори не умеех да се смея, преди баща ми да се върне от заточение...

— Ваше сиятелство, ще разрешите ли момичетата да приберат чиниите?

Яденето пред тях отдавна бе свършило. Момичетата, които стояха зад гърба им със сребърни сахани в ръка, не смееха да приберат чиниите, за да не обезпокоят господаря. Гласът на Канария му напомни, че гостите чакат. Нежат ефенди се засрами:

— Ра... ра, разбира се — заекна той.

„Колко още може да ни държи на масата тоя смахнат принц?“ — възмущаваше се вътрешно Перегрини.

— Снощи хубавият глас на Раbia накара две жени да припаднат — говореше Канария на Вехби деде. — Тя даде чудесно изпълнение, нали? Вие сигурно сте я слушали заедно със Сатвет бей?

Сърцето на Раbia се разтупка. Наведе се и загледа Вехби деде. Той се усмихна едва ли не иронично:

— Не беше лошо. Но беше твърде различно от традиционното изпълнение.

— В снощното ѝ изпълнение аз почувствувах силното влияние на нашия шер метр...

Канария погледна Перегрини. Той запляска с ръце:

— Браво, Раbia ханъм! Колко съжалявам, че не бях там да ви чуя!

— Не бихте могли и да бъдете, защото не сте мюсюлманин.

— Да, но и мисис Хопкинс не е мюсюлманка — намеси се Канария. — Все пак дойде и изслуша всичко докрай...

— Обаче тя е набожна. — Раbia се обърна към Перегрини: — А вие сте безбожник, нали? Ако отидете на мевлют, сигурно после ще се подигравате...

Вехби дeдe не очакваше такава нетактичност от страна на Раbia. Особено към Перегрини тя винаги се отнасяше с дълбоко уважение.

— Не си права — каза ѝ той почти сопнато. — Ти не си срещала човек, който да уважава вярата и традициите повече от Перегрини. Изглежда, си забравила как обикаляше от джамия на джамия, за да те слуша.

Раbia се изчерви, но не съжаляваше. Тя изпитваше непреодолимо желание да причини болка, да ядоса Перегрини.

А самият Перегрини, който би трябвало най-много да се обиди, изглеждаше почти доволен. След като в продължение на час се държа безразлично, в продължение на час се интересуваше изключително от Нежат ефенди, най-после Раbia му обърна внимание. Това го зарадва.

Обедът привърши, Нежат ефенди се обърна към жена си:

— В кои дни ще идва хафъз ханъм?

— От понеделник до сряда ще бъде у нас. Обикновено понеделник вечер идват и Вехби дeдe с мосю Перегрини. Вие закъснявате. Днес трябваше да свирите пред негово величество...

Мъжете се оттеглиха. Когато останаха сами, Канария сложи ръце на рамото на момичето и го погледна в очите с молба:

— Ще те помоля за нещо, Раbia...

— Готова съм да направя всичко.

— Непременно трябва да отидеш в конака. Заради мен. Забрави миналите работи. Ако пашата пита за мен, кажи, че не съм го

забравила и много съжалявам за историята с Хилми бей. Обещавах ли ми.

— Ще гледам да отида през седмицата...

Ядът на Рабиа към Селим паша бе отстъпил на втори план. Тя бе толкова заета със себе си, че много лесно можеше да му прости.

[1] Бяла роза. — Б.р. ↑

VIII

— Гледай ти! Гледай ти! — всички бръчки на Ракъм бяха разтегнати от усмивка, а раздалечените му очи още малко и щяха да изхвъркнат от орбитите си.

Рабиа описваше двореца на Нежат ефенди: млади момичета с шумящи копринени рокли се разхождаха по коридорите, накитите, втъкнати в русите им коси, застрашително висяха над едното им ухо; разказваше за абисинката Гюлбезд с кристалния глас и стройно тяло като на медна статуетка и още какво ли не! Ракъм слушаше описанието на двореца така захласнато, както Нежат ефенди слушаше разказа на Рабиа за Синекли бакал. За ефенди народът бе неоткрит свят, светът на истинския живот. За Ракъм дворецът бе само приказка, една чудесна приказка.

Бяха в стаята на Рабиа. Батистените пердета бяха спуснати, а тримата седяха около мангал. Рабиа бе седнала на земята със скръстени крака, по нощница, с разпуснати плитки и грееше ръцете си на огъня. Разказваше, като въртеше глава, наляво и надясно, сякаш разправяше приказка на някое дете. В нейния разказ имаше нещо наследено и от Тефик — полукомично, полуфилософско, с маниер на медах. Дворецът изглеждаше ту разкошен, ту смешен, а понякога толкова нещастен и безжизнен...

Навън задуха северният вятър. Напорите му ставаха все по-чести и по-продължителни. Ситни камъчетата удряха като градушка по вратата на кухнята. Пенбе пушеше цигарата си. Нея никак не я интересуваше приказката за двореца. Въодушевлението на Ракъм ѝ се струваше наивно. Тя изучаваше лицето на Рабиа. Страните ѝ бяха поруменели като макове, златните и зелени отблясъци в очите ѝ, сякаш отразяваха лъчите на слънцето. Цялата тази душевна треска известяваше за някаква опасност. В двореца се беше случило нещо. А тя, никаквицата, седнала да им разправя разни приказки от хиляда и една нощ, за да не я усетят.

Зад тия розови устни, рисуващи безспир и без умора картини, които караха Ракъм да примира от удивление, се криеше съвсем друга

Рабаи. Тази Рабаи се преборваше с един нисък дявол на средна възраст, с остра брадичка и набръчкано лице. Както на времето Хазрети Али се бе преборил с драконите и ги бе победил до един, така и Рабаи щеше да се бори с този единствен дявол в живота си.

Религията и традициите представляваха нейният боздуган и щит. Те бяха най-могъщите ѝ оръжия срещу дявола. Иначе ще се откаже от себе си. Как добре го беше наредила предишната вечер. Показа му, че е неверник. Нека нейният дявол знае, че помежду им има непреодолима пропаст. Пропастта на религията и традициите.

Перегрини обикаляше из стаята си като затворен в клетка тигър. Представяше си двореца, виждаше как Нежат ефенди лукаво се подсмивва и доближава стола си до момичето, навежда се и главите им едва не се допират. Шепне нещо на ухото ѝ. Зелените точки на златистите очи приличат на малки пламъчета. Те просто подпалват сърцето на Перегрини.

Неочаквано сърцето му се изпълни с нежност и съчувствие, така, както благодатният дъжд се излива върху напуканата от суша жадна земя. Обзе го смирение и покой. Не те ли е срам, Перегрини? Ако бе се оженил на времето, сега щеше да имаш дъщеря колкото Рабаи. Горкото дете! Не вършеше ли най-голямата несправедливост, като отнемаше правото на младостта у това момиче, прекарало детството и младостта си сред възрастни учители по музика, джуджета и стари паши.

— Нали ви казах, паша, Рабаи дойде днес. Утре ще изпратя Шюкрие ханъм да купи кораловите обеци и червената тафта на Пенбе.

Пашата не отговаряше. Мислеше. Рабаи е идвала през деня, значи, е издебнала времето, когато го няма в къщи. Момичето все още му се сърди. Толкова млада и такава неугасваща, дълбока вражда. Вратата се отвори и в стаята влезе Билял.

— Какво ново, сине?

— Добър ден, ефендим. Дойдох да проверя дали мама не желае нещо?

Беше ясно, че Билял постепенно заемаше мястото в сърцето на Сабиха ханъм, останало празно след заминаването на Хилми. Момъкът

целуна ръката ѝ, а старата жена го целуна по страните. Пъхна ръка зад яката и провери гърба му:

— Гърбът ти е влажен, Билял. Трябва веднага да се преоблечеш. Ще накарам преди лягане да ти сварят липов чай.

Това дребно събитие събуди у пашата един стар, горчив спомен. Спомен, който вече дълги години го измъчваше и не го оставяше в покой. Извърна глава. Опита се да отвлече вниманието на Сабиха ханъм:

— Защо не задържахте Раба за вечеря, ханъм?

— Предложих ѝ. В понеделник ходела да преподава у Нежат ефенди. Какво ще кажеш, паша, нашата Канария станала жена на принц!

— Защо да не стане? Беше много хубаво момиче.

— Да, да, но беше и много студена. Като мрамор. Безсолно, безвкусно младо момиче. Както и да е, все пак помни доброто, изпратила ни поздрави. Раба предложи да я поканим на сватбата на Билял. Защо се ядосваш, момко Билял?

Понеделник вечерта Нежат ефенди отново се опита сам да забавлява Раба. И на вечерята, и след това. Всички приемаха вниманието и приятелството му към Раба за напълно естествено. Само у Перегрини то предизвика истинска криза. Това не убягна от погледа Вехби деде. „За Перегрини ще бъде добре малко да попътешествува. Вече стигна дотам, че не може да се владее. Личи, че страда. Раба не бива да го почувствува. Не е необходимо отново да преживява бури“ — разсъждаваше той. Перегрини му се стори твърде неопитен, като дете. Защо и той не може да обича като Вехби даде? Странно бе, че човек на неговото равнище можеше да бъде толкова примитивен... Колко примитивно бе любовта да се възприема като притежаване на любимото същество! Нима влюбеният е робовладелец? В тоя живот имаше достатъчно богатства, красота и любов за всички, всеки имаше право на тях.

Канария и Вехби деде взеха столовете си и се присъединиха към Раба и Нежат ефенди. Седяха срещу камината. Направиха място и на Перегрини. Той бе застанал до прозореца, гърбом към тях, и гледаше навън. Ефенди се обърна специално към него:

— Не бихте ли дошли и вие при нас, шер метр?

— Простете ми, аз ще отида вътре да посвирия на пианото...

Излезе и отиде в страничната стая. Руменината по бузите на Рабиа се засили, но държането ѝ бе естествено. Гласът и погледът ѝ бяха сдържани, разговаряше с предишната естественост.

Перегрини не бе поискал да седне при тях. Бе предпочел пианото пред техния разговор. Нека. Какво я засягаше нея? Такива уважавани хора като Вехби деде, разни принцове и ханъми я гледаха право в очите. Кой друг на нейните години бе успял да завоюва подобно уважение? Къде другаде имаше подобно момиче? Да се роди в затънтена уличка като Синекли бакал и после да стане толкова известна?

В страничната стая ръцете на пианиста нападаха клавишите с настървението на щурмуващ боен отряд. Какъв шум, трясък! Не, никак не беше така. Всеки звук беше едно чудо, всяка мелодия — събитие. Приличаше на буря, на воя на преминаващ ураган, който връхлита върху водите на тесен пролив, разбърква ги и отминава.

Самочувствието на Рабиа отиде по дяволите. Загадъчната, величествена музика на маестрото ѝ отне вниманието на околните и го отвлече вътре, в страничната стая. Всички, заедно с тях и тя, бяха забравили себе си и слушаха Перегрини. Между бурята от звуци слухът на Рабиа долови един нежен, приятен мотив. Този човек умееше да събере всички дяволи и духове на земята, да ги пусне на свобода и да ги кара да ликуват. И сред всичко това съумяваше да вмъкне една мъничка мелодия, която напомняше песента на самотен славей сред тиха гора.

Пианото млъкна. Когато започна отново и четиримата се спогледаха. Перегрини свиреше с един пръст свързани, бавни, удължени полутонове. Една позната за всички мелодия, която слушаха почти всеки ден. Бесмилето, с което Рабиа започваше да чете корана. Винаги започваше с тази мелодия и след това продължаваше нататък. Рабиа не забеляза как тялото ѝ започна да се движи назад, после наляво и надясно и устните ѝ се размърдаха.

Перегрини се върна в салона и четиримата му зааплодираха.

— Въ-въ-възхитително! — започна да заеква Нежат ефенди от възлнение.

Канария сложи ръка на рамото на Рабиа:

— Рабиа, защо не изпееш началото на оня мевлют? Нито Нежат ефенди, нито Перегрини са те слушали...

Тя поклати глава и се засмя така, че носът ѝ отново се набръчка.

— Не, не! Тази вечер не мога да изпълнявам такива работи. Но ако ми донесете теф, мога да ви изпея друга някоя песен.

Нежат ефенди изтича сам и донесе сам един теф. Рабиа стана от стола и седна върху килима в средата на салона. Държеше тефа малко над главата си. Пръстите ѝ започнаха да чукат по опънатата кожа и да изтръгват дълбоки звуци, а звънчетата тихичко дрънчаха. След малко и тефът, и звънчетата, и гласът на момичето подхванаха песента „Емениите ми са бродирани“. Рабиа пееше малко в стила на Пенбе. Главата, тялото, ръцете ѝ — всичко у нея беше в такт с музиката и несъзнателно играеше. Очите ѝ излъчваха радост и веселие. Но там, където мелодията затихваше, гласът ѝ ставаше леко пресипнал и това особено разтърсваше душата. Най-послед в този кристален, молитвен глас се бе промъкнала и земна страст.

— „Алени емении, лилави емении, водете ме, емении, от градини на градини“ — пееше тя.

Перегрини скочи от стола. Извади от джоба си бяла кърпа, отиде и я заразмахва пред нея.

„Нещо става между тези двамата, дано аллах помогне и бъде добро“ — каза си Канария. Изрисуваната уста на Нежат ефенди се усмихваше: „Момичетата от Синекли бакал винаги пеят така“ — повтаряше той. А разумът на Пегрени се надсмиваше: „Къде отиваш? Не виждаш ли, че знамето, което развява, не е за примирие? Флагът на примирieto не може да бъде червен и лилав. Какво си заразвявал кърпа като махленски ерген?“ — „Боже, прости ми!“ — примираше на пода грешното сърце на Рабиа. Вехби дедe бе развълнуван: „Най-послед Ева срещна змията в райската градина...“ — шепнеше той.

Но безбройните ръце на сърцето на Рабиа се бяха разтворили, за да прегърнат един-единствен човек.

В следващия понеделник вечерта Пегрени не дойде в двореца. Рабиа не попита защо го няма. Въобразяваше си, че просто не благоволява да попита, но по-скоро не се осмели да го направи. Нежат ефенди започна сериозно да я отегчава. Кога щеше да престане да се смее със своя нервен изкуствен смях? Вечерта беше безкрайна,

минутите сякаш бяха спрели. Тя пак говореше и се смееше, но беше бледна, под очите си имаше сини кръгове. Погледът ѝ беше безжизнен. Няколко пъти затвори очи, сякаш светлината я заслепяваше.

— Главата ли те боли, Рабиа? — разтревожено попита Канария.

— Не, не. Тази седмица гласът ми се измори, боли ме гърлото. — Тя се хвана за гърлото.

Нежат ефенди се изправи:

— Тази вечер пък аз ще посвирия на пианото. Вие не говорете, починете си малко.

Канария и мъжът ѝ влязоха вътре. Вехби деде заговори, без да откъсва поглед от килима:

— Майката на Перегрини е починала. Оня ден получил телеграма. Замина да оправи работите си. Изглежда, че получава доста голямо наследство. Не знам дали ще приеме истинското си име. Мисля, че няма да може да се върне по-рано от един-два месеца.

Така Вехби деде съвсем несприетно ѝ съобщи причината за отсъствието на Перегрини.

— Може би никога няма да се върне...

Гласът ѝ беше горчив, очите ѝ се опитваха да проникнат в душата му и да прочетат мислите му. Но дервишът не отговори. Стана, отиде до прозореца. Канария се върна в салона и Вехби деде отиде при нея. През цялото време, докато Нежат ефенди свиреше, те тихо разговаряха помежду си.

Рабиа не мръдна от мястото си. Облегна глава на облегалката на креслото, затвори очи. В изпълнението на Нежат ефенди липсваха страстта и огънят на Перегрини. Всъщност може би неговото изпълнение беше по-истинско, музиката му — по-висша. Тя се обръщаше не към сърцето и чувствата, а към разума. Едно сладостно и постоянно умствено просветление, освобождаващо човешката същност от всички нейни окови и предразсъдъци. Рабиа смътно усещаше всички, тези неща.

— Досега не съм срещала човек, който да обича немската музика като Нежат ефенди — говореше Канария на Вехби деде. — Аз не разбирам нищо. Не знам дори Бах ли е това или Бетховен...

— Не знам. И аз не разбирам тази музика, която се обръща изключително към разума. А всъщност много обичам европейската музика. Особено когато я изпълнява Перегрини. Искате ли да ви

обясня как възприемам това, което свири ефенди. Като паметник на звука, създаден от някой гениален архитект. Само един математически гений може да създаде подобно произведение.

— Какво ще кажете, как ли изглежда този паметник отвътре.

Вехби ефенди помисли и когато отговаряше, той сякаш не разказваше за паметника на звука, а сравняваше жилищата на обикновените хора от Запада и Изтока.

— Вероятно вътре всичко е съобразено с логиката и разума. Всяка частица е изградена с определена цел. В него сигурно липсват нашите ъгълчета, кътчета. Кътчета, направени без всякаква цел. Но затова пък колко топли и уютни са те!

Канария тихичко се засмя.

— Отегчих ли ви? — Нежат ефенди се бе върнал в салона.

Раба му благодари от все сърце. Тя наистина имаше отпочинал вид и бе придобила предишното си спокойствие.

— Тъкмо обяснявах на ханъмефенди, че нищо не разбирам от немската музика, която вие изпълнявахте — каза Вехби деде.

— Ние не можем да разбираме добре сериозната музика.

Тази тема бе в компетенцията на Нежат ефенди и за това той говореше, без да заеква.

— Но не логичността, разумът ни отделя от западната музика. Защото тя не е само умствена. Истинската разлика е в темпото и хармонията.

— В западната музика няма мелодия...

— Така ви се струва — намеси се Канария. — Според мен най-голямото, а може би и единственото постижение на културата им е именно загадъчната хармония, която създават обединявайки в едно различните мелодии. Нашите непрекъснато повтарящи се самостоятелни мелодии навяват самота. Изпълнителят на източни песни ми се струва като човек, затворен в затвора на собствената си душа.

Когато се прибираше в стаята си, Нежат ефенди си спомни един стих от „Макбет“, който се отнасяше за живота въобще и който професор Хопкинс обичаше да повтаря:

Приказка, непрекъснато повтаряна от безумец...

IX

Колелото на съдбата се върти. Раздава щастие на хората, определя участието им. Но то не прилича на стария, скърцащ, дървен градински долап на Селим паша. Неговият ход не може да се спира и намалява по желание. Това колело е стоманено. Мощността му е стотици хиляди конски сили, не знае покой, не спира дори за миг, не подбира нищо, премахва всичко, което попада на пътя му, и отминава.

Раbia имаше чувството, че се намира в ръцете на подобна сляпа сила, между зъбите на страхотното колело на съдбата. Тя бе решила да повери сърцето на една мюсюлманка в ръцете на неверник. Но тъкмо сега пък неговата майка умряла и той бе изчезнал. И може би никога вече нямаше да се върне. Кой бе казал, че колелото на съдбата е сляпо, глухо и че въртенията му са съвсем случайни? Не, не! Във всичко се крие, някаква мъдрост. Според Раbia смъртта на майката на Перегрини бе едно знамение. Божествено знамение, което трябваше да я накара да се покае, да поиска опрощение на греха си и да изтръгне неверника от сърцето си. Набираше се пред божествения съд, който изпитваше силата, непоколебимостта на вярата ѝ.

Раbia бе от характерите, които са склонни да обяснят всяко събитие в живота си с присъствието на невидими, тайнствени сили. Тя не определяше нищо по външните белези. Светът, в който живееше, бе свързан само с духа. Всичко видимо и осезаемо на този свят бе сянка на истинския източник на живота, на истинския негов господар и този източник се намираше отвън. Това схващане бе изградено под влияние на ранните ѝ впечатления и възпитанието в детството. Дори вярата, първоначално формирала съзнанието ѝ, и нейните строги, безпощадни закони не се позоваваха на материята. Всемогъщият създател, който Раbia позна чрез тази вяра, бе отмъстителен, но все пак бог. Той ревнуваше хората от техните радости и обич. И когато Перегрини изчезна от нейния живот, това страхотно чувство започна да изплува от подсъзнанието ѝ с все по-голяма сила. Известно време тя живя под гнета на своите стари вярвания. След това се опита да премахне отровното им жило чрез внушенията на Вехби дедо. У него сухите

догми на дядо ѝ бяха придобили по-човечен характер, бяха по-омекотени. И така Рабиа обърна поглед към неговия бог, сърдечен и обичащ хората. Но както и да приемаше, както и да обясняваше голямото си увлечение, винаги стигаше до един и същ извод. За нея смъртта на майката на Перегрини бе знак, изпратен от небето. Творецът, който я обичаше, бе изпратил навреме тази смърт, за да я спаси от греха. Сега не ѝ оставаше нищо друго, освен да се покаява и да се отдаде на молитви.

В продължение на два дълги месеца Рабиа бе разкъсвана от душевна борба. Слава богу, че дните ѝ бяха запълнени. Имаше ученици почти във всеки квартал на Истанбул. Тичаше от единия край на града до другия, вечер се връщаше капнала с прегракнал глас, не можеше да говори от умора. Ракъм и Пенбе обясняваха мълчаливостта и лошото ѝ настроение с умората и я оставяха на мира.

Бръчката между веждите, която се появяваше само в минути на размисъл, сега стана постоянна. Погледът и бе замислен, но упорит, сякаш бе заета с решаването на някаква много трудна загадка. Пенбе и Ракъм настояха да изостави някои от уроците си. Тя само сви рамене и толкова.

Най-тежки за Рабиа бяха нощите. Започна да чете книги. На връщане от уроците се отбиваше в Беязът у някой букинист и се връщаше с купчина книги под мишница. Сега газеничето в стаята ѝ не угасваше по цели нощи. Пенбе мърмореше, но не можеше да вразуми упоритото момиче. Заспиваше и се пробуждаше и при всяко пробуждане Рабиа продължаваше да стои надвесена над страниците. Понякога осъмваше над книгите.

Сънят също не я отморяваше. Тя и без това си сънуваше по цели нощи, а сегашните ѝ сънища бяха непрекъснати кошмари. В тях противоречията, съставлящи нейната същност, сякаш изплуваха на повърхността и водеха непрекъсната борба. Най-страшните спомени и мисли, скрити дълбоко в подсъзнанието ѝ, излизаха наяве и над всички тях доминираше Емине. Споменът за нея плашеше Рабиа най-много. Тя се събуждаше с разтуптяно сърце. Какъв страшен сън! Рабиа сънуваше винаги устата ѝ и настръхваше. От единия край на лицето до другия две плътно стиснати, сини устни, подобни на току-що зараснала рана от нож. Понякога тази уста се разтваряше и това още повече плашеше Рабиа. Имамът също не отсъствуваше от сегашните ѝ

сънища. Той всякога седеше в нейната стая, на миндера в ъгъла. Седеше там с бялата си нощна шапчица и редеше с плътния си, мощен глас всичко, което знаеше за ада и отвъдния свят.

„А може би духът на Емине иска молитви — казваше си Рабиа на сутринта. — Чета разни заупокойни молитви за душите на другите умрели, а пък забравям майка си. Може би всичките ми мъки са заради нея, задето въстанах срещу майка си.“ Сега пък всяка вечер започна да чете заупокойната молитва, за да успокои душата, която я измъчваше в сънищата ѝ. Сядаше до ъгловия прозорец в стаята над дюкяна, там, откъдето бе видяла да носят ковчега на Емине, и започваше да се моли. Махалата не помнеше някога гласът ѝ да е звучал по-горестно. Всички минувачи, та дори и уличните продавачи, спираха под прозорците и слушаха.

Понякога, по-рядко, когато ѝ беше съвсем тежко, сънуваше и Вехби дедо. Състраданието в кестенявите му очи, макар и малко, но все пак я успокояваше. Той стоеше прав, загърнат в пелерината си, Рабиа се хвърляше в краката му и както в детството се мъчеше да открие къде са ръцете му, за да ги целуне.

„Кога ще се върне? Кажи му вече да се връща“ — тихичко го молеше тя. Но когато той наистина идваше да я види, Рабиа не смееше да пита каквото и да било за Перегрини. И двамата приличаха на хора, взаимно решили да не споменават името на някакъв мъртвец, за да го забравят по-лесно.

Измина месец, два, три. След пролетта настъпи лято, есен, зима. Вече се чувствуваше дъхът на новата пролет. Душата на Рабиа, бе обзета от странно спокойствие. Ако се бе опитала да се самоанализира, щеше да разбере, че спокойствието ѝ се дължи на безнадеждността. Тя съвсем не беше забравила Перегрини. В безкрайните часове на изминалите мъчителни нощи успя да разбере само едно. Истинският, естествен живот нямаше нищо общо със сухите религиозни догми и вярвания. Някога тя непременно щеше да завладее Перегрини, щеше да го направи мюсюлманин и се омъжи за него.

Неочаквано една сутрин през последните дни на март Перегрини се появи в Синекли бакал. Ракъм толкова се зарадва, че започна да подскача като дете из дюкяна. Откакто бе заминал, животът им бе станал много по-скучен. Слава богу, всички бяха живи и здрави. Но

Раба бе някак остаряла, бе станала намръщена и сърдита. Може би този веселяк щеше да върне малко от предишното им настроение.

Страните на Перегрини бяха хлътнали, косите на слепоочията още повече побелели. Очите му обаче си оставаха топли, изгарящи като въглен и може би техният израз го караше да изглежда подмладен. Перегрини не обърна внимание на Ракъм. Може би защото не му поднесе съболезнованията си?...

— Аллах да те дари с дълъг живот, не ми забелязвай. Забравих да ти изкажа съболезнованията си. Цяла година не се вясваш тъдява. Как си, какво правиш?

Пегрегрини изглеждаше зает със съвсем други мисли, отговори разсеяно:

— Жив да си, Ракъм. — Гласът му изведнъж стана стремителен. — Искам да говоря с Раба ханъм по един въпрос.

— Бива, защо не! Тя е горе, в стаята над кухнята. Лелята пере. Няма защо да я предупреждаваме. Качи се и почукай...

„Ре, сол, ла, сол, ре, сол, ла, сол...“ — наметната с шал, подвила крак под себе си, Раба записваше на нотния лист упражнение за един свой ученик. От време на време шалът се плъзваше надолу, тя се завиваше отново, наплюнчваше химическия молив и продължаваше: „Ре, сол, ла, сол, ре, сол, ла, сол... Ла, сол!“

— Влизай, ако ще влизаш, чичо. Откога пък тая мода да чукаш на вратата? Ре, сол, ла, сол, ре, сол, ла...

Раба скочи от мястото си. Щеше да му покаже на джуджето едно чукане, задето я отвлича от работата ѝ. Когато видя Перегрини пред себе си, тя се обърка, но навикът се оказа по-силен и въпреки всичко я накара да съобрази и да дръпне шала на главата си.

Пегрегрини не можа да сдържи смеха си:

— Та аз съм виждал косата ви и друг път, Раба ханъм!

— Виждал сте я, да, но само защото не е прието да се крием пред високопоставените личности...

— Да не споменаваме сега за него. Аз исках да говоря с вас по един много важен въпрос.

— Така ли? Заповядайте тук, до прозореца.

Тя посочи ъгъла на дългия, покрит с батистена покривка миндер и приседна на противоположния край. Перегрини бе много сериозен и развълнуван.

— Моите съболезнования, научих от Вехби деде...

Тя се опитваше да придаде на лицето и гласа си тъжен израз, подобаващ за случая, но не успя. Младата ѝ кръв бушуваше като дяволски поток. Знаеше, че в тези минути се определя бъдещият ѝ живот.

— Останах съвсем сам, Рабиа ханъм...

— Аллах да ви дари с търпение.

Каза го с достатъчно сериозен глас. Гледаше отпуснатите си върху коленете ръце, но златистите очи внимателно изпод вежди изучаваха Перегрини.

Пианистът дни наред бе повтарял онова, което бе решил след едногодишна душевна борба, и сега трябваше да го съобщи на момичето. А сега не можеше да си припомни дори думичка от пригответената реч.

— Разбрах, че не мога да живея без вас, искам да се ожения за вас!

Гледай го ти, дявола, решил да прави предложение за женитба!

Дългите копринени мигли изведнъж се вдигнаха; погледът ѝ бе пълен с искреност и смелост. Това го обърка.

— И на мен ми беше тежко без вас. Но как бихме могли да се оженим? — Рабиа поспря и почака Перегрини да каже нещо. — Вярата ни е различна.

— Можем да отидем някъде, където не обръщат внимание на такива неща. Останете си мюсюлманка. Аз пък не желая да вярвам в каквото и да било.

— Тогава бракът ни е невъзможен — отговори тя посърнала, но с решителен глас.

Рабиа бе извърнала глава към прозореца, лицето ѝ бе пребледняло, но говореше с категоричността на човек, обмислил нещата много добре и едва тогава взел решение. Думите на Перегрини възприе като последен удар на съдбата.

Рабиа имаше свой вътрешен свят, собствен духовен климат и беше невъзможно да бъде изтръгната от него. Дори и да стане мюсюлманин, Перегрини ще поиска да я отведе по други места, в друг живот. Изведнъж Синекли бакал ѝ се стори по-скъп дори от любовта, дори от вярата ѝ. Корените ѝ бяха пуснати в него. Ако я откъснеше, щеше да изсъхне като дърво без корени.

Перегрини очакваше подобен отговор и бе обмислил въпроса от всички страни. Нали тъкмо привързаността на Рабаи към всичко родно я правеше толкова привлекателна? Невъзможно бе да я посади на чужда земя и тя отново да напъпи и разцъфне. А самият Перегрини бе вечен скитник. Той трябваше да преодолее всички пречки и да я спечели. Щом бе решил да се жени за нея, трябваше да бъде готов на всичко. Не беше достатъчно да приеме вярата ѝ. Ще трябва да живее на нейната улица, в нейната къща и да възприеме нейния начин на живот. Едва след като прецени всичко това, Перегрини дойде в Синекли бакал. Рабаи не приличаше на нито една от предишните му любими. Към тях изпитваше по-скоро страст, влечение на мъжа към жена. Привързаността му към Рабаи бе толкова силна, колкото на времето бе и към родната му майка. Чувството ѝ за справедливост, устойчивите ѝ убеждения будеха у него уважение, стигащо до преклонение. Според него духовните ценности, на които държеше бедната среда на Рабаи, бяха сто пъти по-достойни, трайни и необходими, отколкото ценностите, пред които се прекланяше собствената му богата, културна, творческа среда. Рабаи и майка му бяха възпитани в различна вяра, в различна среда, с различна култура. И въпреки това Перегрини намираше нещо общо, някаква прилика между тях.

Рабаи не бе мръднала от мястото си. Гледаше право пред себе си. Бръчиците около очите и между веждите станаха по-дълбоки, лицето ѝ пребледня. Но изключителната ѝ воля се опитваше да скрие чувствата. Никога досега Перегрини не бе виждал това младо лице да страда толкова силно. Тя посрещаше удара с такова достойнство, с такава самоотверженост, че той не можа да се сдържи и от очите му потекоха сълзи:

— Рабаи, Рабаи, твоята вяра е и моя! Съгласен съм да живеем, където искаш, както искаш. Кажи приемаш ли ме?

— Да...

Изправи се. Целуна ръка на момичето и я сложи на главата си. Ще отиде при Вехби ефенди и ще разбере какво точно трябва да се извърши, за да стане мюсюлманин.

— Веднъж, на шега, Вехби ефенди ми каза, че може би дедите ми са били мюсюлмани и може би един ден ще се върна към същността си — тихо заговори Перегрини. — Не зная така ли е, но аз

се връщам при теб, в твоя дом, в родината ти като скитник в родния си край! Кога можем да се оженим? Кога можеш да ме приемеш в дома си... в дома ни?

— Колкото по-скоро, толкова по-добре...

Той тръгна към вратата и се върна:

— Веднъж съм роден от майка си, а сега чрез теб се раждам за съвсем нов живот и съвсем различен свят Рабиа. Какво е новото ми име?

— Осман.

Х

В целия Синекли бакал само на Ракъм бе позволено да не посещава петъчния намаз. Изглежда, неговата необикновеност, това, че бе джудже, го нареждаше сред специалните, привилегировани личности на квартала. Но в замяна на това той бе длъжен да се отплати с нещо. В петъчни дни кепенците на дюкяна обикновено биваха наполовина спуснати, за да не търгува. Едва след намаза отваряше дюкяна.

Обикновено в петъчни дни Ракъм имаше прекрасно настроение. Сядаше на един стол до вратата и оттам наблюдаваше улицата. Почти всички бяха навън. В петък махалата изглеждаш съвсем друга. Мъжете гледаха от прозорците и това донякъде намаляваше шума от детската врява. А може би просто майките им бяха решили този ден основно да изчистят ушите, носовете и ръцете им или пък самите те искаха поне днес да покротуват. Кое улично дете с чисти уши и нос не се чувства особено и не притихва? Ах, Синекли бакал — единственият свят на Ракъм! А „Истанбулска бакалия“ пък бе центърът на този свят.

— Чичо Ракъм, майка ми иска сапун.

— Ела след намаза.

— Ама днес майка ми пере бекярско пране. В останалите дни чисти мръсотията на богатите, какво да прави жената? За такива закъсали като нас няма петък, няма делник...

Ракъм изгледа мъничкия клиент с крайчеца на окото си. Беше Мухарем, сина на перачката Бошнак Айше. Най-големият палавник и нехранимайко на улицата. Понеже никой не беше виждал баща му, го наричаха копелето на Синекли бакал. Командата на Сабит бейабей можеше само да мечтае за такива цветисти псувни и ругатни като неговите. Ракъм се държеше с него строго, но не заради псувните му. Напротив, те дори му харесваха. Но винаги, когато минаваше по улицата, хлапето тръгваше подире му и започваше да се криви като маймунка.

— Лицето и ръцете ти са чисти. Изглежда, преди да дойдеш, си се отбил на чешмата. Да не би пък да си получил наследство от

изчезналия си баща, ха?

— Не ми говори за този пезевенк! Ех, да ми падне в ръцете! Готов съм да си излежа петнайсетте години. Хактфюю! Ако пък е пукнал, тогава в ковчега му!...

— Я си затваряй устата, момче! Къде се намираш?

— Не ми забелязвай, чичо Ракъм! Много ме е яд на оня тип, задето е оставил майка ми и е офейкал. Нека само да захвана някой занаят, да си отворя някое дюкянче...

— Че как ще го отвориш, я разкажи?

— Станах чирак при кърпача Фехми. От утре тръгвам. Засега няма да ми плаща, но нищо. Чичото остарява, очите му вече недовиждат. Аз нека да си изуча занаята, пък... „Ще взема дъщеря му, ще се настаня в дюкяна и ще си гледам кефа“ — мечтаеше си Мухарем. Отново се обърна към Ракъм:

— Ако на теб бях станал чирак, ти щеше да ми плащаш, нали, чичо?

— Аз нямам нужда от чирак. Особено пък от такъв нехранимайко като теб. — Ядът му към Мухарем се бе стопил. — Слушай, ако Фехми ефенди те пуска да почиваш на обед, идвай, ще разнасяш тук-там стока, ще ти давам и по някой и друг грош.

— Ако изпсувам още веднъж, нека кучетата в устата...

— Хайде, хайде, пак започна...

Ракъм стана, отиде до рафта със захарните петлета, качи се на стола. Понякога в петък раздаваше на някои дечица безплатно захарни петленца. Досега Мухарем не бе се ползвал от това благоволение.

— Червено ли да бъде или зелено? — обади се Ракъм от стола.

— Да си жив бе, чичо! Нека да е зелено!

— Раbia в къщи ли е?

Докато Ракъм смъкне от рафта захарното петле, Вехби дедо бе завил тъгла и сега стоеше пред дюкяна.

— Заповядайте. Раbia отиде отсреща до акушерката Зехра. Ей сега ще я повикам.

Вехби ефенди се наведе и влезе в дюкяна. Качи се в стаята на Раbia. Мухарем грабна петлето, започна да го ближе и изтича на отсрещната страна. Грабна със свободната си ръка дървеното чукче на вратата на Зехра ханъм и се развика колкото му глас държи:

— Хееей, како Раbia, како Раbia ма!

Сутрешното настроение на джуджето се поразвали.

Това посещение по никое време малко го поразтревожи. Да не би да се е случило нещо с Тефик? А снощи Рабаи беше толкова весела... За пръв път от месеци насам тя се задържа в кухнята, помогна на Ракъм да направят нови гирлянди от разноцветна хартия. Защото всеки месец гирляндите, украсяващи тавана на „Истанбулска бакалия“, се сменяха. И не само гирляндите, ами и техните форми.

Рабаи се показва на отсрещната врата. Момчето ѝ заразказва нещо надълго и нашироко. То беше радостно, сякаш бе получило назначение в министерството на финансите.

— Вехби деде бил дошъл, вярно ли е, чичо?

Тя се наведе и потърси лицето на джуджето.

— Как изглежда? Разтревожен ли е?

— Откъде да знам, човекът прилича на затворена кутия... — Той погали полата на момичето: — Няма за какво да се тревожиш, скимнало му е и е дошъл. Може би ти е намерил нов ученик...

Ракъм отново седна на стола си, но интересът му към улицата изчезна. Мислеше за Тефик. Дали пък да не се качи и да подслуша на вратата? Гледай сега как му върви! Идваше Сабит бейабей...

— Добре дошъл, ефендим.

— Добре заварил, Рабаи.

Вехби деде бе седнал до прозореца и гледаше към градината. Когато Рабаи влезе, той извърна глава към нея. Беше бледна, но очите ѝ си оставаха все същите спокойни, приятелски.

— Вече е април, а времето продължава да е студено. Все още не мога без огън и толкова. И днес пак запалих мангала. Улучила съм...

Тя се въртеше из стаята, без да знае какво да прави, и накрая клекна до мангала. Забраденото ѝ с кърпа лице бе поруменяло от утринния хлад, изглеждаше съвсем смалено, а за сметка на това очите ѝ бяха станали още по-големи. Но Рабаи нито веднъж не вдигна очи от огъня и не погледна Вехби деде в лицето. Само тънките пръсти, играещи с машата, издаваха вълнението ѝ.

Защо мълчи Вехби деде? Минутите ѝ се сториха дълги като години. „Каквото и да каже, пак ще се омъжи за Осман“ — мина ѝ през ума. Но тя знаеше, че ако се омъжи без съгласието на Вехби деде,

щастieto ѝ няма да бъде пълно, в душата ѝ ще остане някаква утайка. С цялото си същество чувствуваше колко ѝ е необходима неговата безвъзмездна подкрепа и съчувствие. Ако Вехби деде си отидеше от нейния свят, животът ѝ би заприличал на лодка, осъдена да скита по моретата, без някога да види пристанище и без да знае кога ще бъде връхлетяна от буря.

— Снощи при мен идва Перегрини. Искан да се ожени за теб. Преди това е бил тук и взел съгласието ти.

Той прекъсваше изреченията си по средата и изчакваше. Може би искаше Рабия първа да му съобщи новината. Дали не беше обиден, че се съгласи, без да се посъветва с него? Рабия погледна Вехби деде. В погледа и имаше безмълвна молба за прошка. Вехби деде се усмихна съчувствено.

— Сигурна ли си, че увлечението ти не е временно, Рабия?

Тя поклати глава. Усмивката ѝ изразяваше тъга и ирония:

— Още от дете мисля за този неверник и винаги съм искала да се омъжа за него. Ако не ме вземе, до края на живота си няма да се омъжа.

По-добре да не я иска. По-добре Рабия никога да не се омъжва. По-добре да не вкусва удоволствията, които поробват и омърсяват духа. Но кой смъртен бе проумял тайните на великия творец! Кой човешки ум е могъл да отговори на въпроса защо всевишният художник е използвал толкова противоположни багри, когато е рисувал образа на загадката, наречена човек? Едно мюсюлманско момиче, родено в затънтена уличка, а отгоре на всичко и хафъз... Един бивш монах, благородник... Защо се свързват те? Какъв ще бъде резултатът, що за нов човек ще бъде създаден? Но сега нямаше време за такива дълбоки философски размисли. Вехби деде бе обещал на Тефик да се грижи за Рабия като баща.

Полекичка, с тих глас, той се опита да ѝ обясни, че с Перегрини те не бяха един за друг. Помежду им имаше разлика както в общественото положение, така и във вярата; бяха възпитаници на съвсем различни култури. Можеха отново да се пробудят старите спомени. Много е възможно миналото на пианиста да се превърне един ден в пропаст между двамата.

— Вие принадлежите на съвсем различни светове, дете мое. Днес Синекли бакал му се струва много привлекателен, но някога

може да му се стори ад. Животът тук може да му омръзне много-много по-рано, отколкото самия той очаква. Разбрах, че ти държиш да живеете тук и си поставила това като предварително условие. Да бяхте се пренесли поне в друга къща, в някой друг квартал, където той няма да чувства толкова осезателно липсата на предишното. Ти сигурно знаеш от какво семейство произхожда и какво... какво богатство притежава той. В евангелието има една мисъл: „Камилата може да мине през иглено ухо, но богатите...“

Раbia слушаше с израз на безкрайно търпение. Едната ѝ устна отново бе отпусната в полуусмивка.

— Не ме интересуват неговите пари! Не ме засягат нито неговото благородство, нито — богатството му. Който ме иска, ще живее с мен и както мен. — Раbia посочи челото си: — Каквото е писано тук, това ще стане. Всичко друго е вятър.

— Дай боже да са написани само хубави работи! Дай боже да си щастлива!

Настъпи мълчание, но то не се стори дълго на Раbia. Тя разбра, че Вехби дeдe не е обиден, отдъхна си и отново се размечта.

— Докато го няма баща ти, аз трябва да се грижа за теб, Раbia. До деня на венчавката не бива да се виждате. Какво да се прави, такъв е обичаят. Формалностите около приемането на мюсюлманството няма да траят дълго. Доколкото разбрах, Перегрини вече го няма, има Осман. Колко време ти трябва, за да се приготиш, Раbia?

— Какво толкова има да се готвя? За седмица-две всичко може да се приключи.

Тя пресметна на пръсти. Искаше да се омъжи на Гергьовден.

— Тази вечер ще пиша на баща ти. И ти седни и му напиши едно подробно писмо. Наскоро един от нашите дервиши ще отива в Дамаск. Ще изпратим писмата по него.

Щом Вехби дeдe излезе от стаята, Раbia смъкна йелдирмето и кърпата си, захвърли ги и изтича към вратата:

— Чичо, чичо...

— Какво има, Раbia?

— Ох, как ме изплаши! Кога успя да се изкачиш по стълбите? Ела да ти съобщя нещо...

Тя грабна Ракъм и го дръпна в стаята.

— Какво има да ми казваш?

— Ще се омъжвам.

— Тю, безсрамница! За кого се омъжваш?

— За Осман!

— Сигурно някой от бейовете на Нежат ефенди. Откакто започна да преподаваш в двореца му, цялата се измени. Ах ти, лудетино!

— Той не е никакъв бей.

Раба обикаляше нагоре-надолу из стаята. По едно време спря и добави полушеговито, полудоверително:

— За да ме вземе, приема мюсюлманската вяра.

— Ха, да не е нашият малък гяурин? За него няма нищо по-лесно от приемането на нова вяра. И без това е избягал от манастир.

— Ах ти, злобно джудженце! Вече никога няма да те нарека чичо...

— Наричай ме, Раба, винаги ме наричай чичо. Много се радвам. Пошегувах се. Между нас казано, ти вече поостаря. Надхвърли дваисет и първата си година. Цяла стара мома!

Помисли малко и продължи колебливо, но съвсем сериозно:

— Не се сърди, но помислих, че можеш да се омъжиш за Вехби ефенди и малко се поуплаших. С него не се чувствавам като с другия. Никак не мога да свикна и да се отпусна пред него.

— Ах ти, невъзпитан чичо! Ако река да се женя за всеки, когото обичам, тогава щях да се венчая и с тебе.

Хвана Ракъм за раменете, наведе се и звучно го целуна по сбръчканите бузи. Джуджето уж се опитваше да се отскубне, бършеше страните си с кърпа и нареждаше:

— Оня нещастник не подозира какво го очаква. Ако знаеше, отдавна да е събрал партакешите си и да е офейкал оттук! Ако беше прието, ти наистина щеше да се омъжиш за всички ни и щеше да качиш на носовете на всички ни по една халка. Не момиче, а омагьосан кладенец. Тежко му и горко на оня, който се подхлъзне и падне в него. Никой с нищо вече не може го измъкне от там.

Ракъм бърбеше, а очите му гледаха Раба с такава безпределна любов... И въпреки това плюеше в пазвата си и продължаваше да нарежда: „Господ да ни спаси! И на врага си не пожелавам да попада в твоите ръце!“

— Браво, чичо, нареждаш ги като по книга!

Изведнъж от бистрите, щастливи очи на Рабиа потекоха сълзи. Тя се разхълца. Започна да бърше очите и носа си, като се мъчеше и да говори:

— Ах, ако беше Тефик, ах, скъпият ми баща!

Ракъм ѝ подаде огромната си червена карирана кърпа:

— Не е време за хленчене. Вземи и избърши носа си. Ти не мисли за Тефик. В деня на сватбата той по-добре от нас ще се повесели в Дамаск.

XI

Без да става от леглото, Сабиха ханъм разказа на пашата как Перегрини станал мюсюлманин и как щял да се жени за Рабиа. Вярно, че самата Рабиа още не бе дошла да го съобщи, но беше изпратила Пенбе.

Беше вечер. Лампите бяха запалени, пашата се върна много уморен и без да се качва в стаята си, отиде направо при жена си.

— Момичето заслужава човек да смени вярата си заради него. Аллах да ги дари с щастие. — После добави с любопитство: — Ти не се ли досещаше за чувствата ѝ към Перегрини?

— Сега си спомних. Беше съвсем малка. Има най-малко осем години оттогава. Веднъж ме попита какво би станало, ако мюсюлманка се омъжи за християнин. Изглежда, оттогава си е мислела за него. Ама да ти кажа, хареса ми. Науми ли си нещо, непременно го прави. Щом разбра, че иначе не може, накара го да смени вярата си и пак го взе.

— Много интересно. Не хареса такъв левент като Билял, а взе, че се влюби в този възрастен тип, който прилича на мишка. Човек не може да ги тия жени и толкова.

В същия момент на вратата се показаха Билял и Рабиа. Те се бяха срещнали в коридора. Спряха, поговориха малко. Срещаха се за пръв път след онова детско приключение. Билял се поизчерви, но Рабиа се държеше съвсем естествено, дори беше по-любезна от преди. Днес душата ѝ бе преизпълнена с благосклонност към целия свят; и дявола да бе срещнала, пак щеше да се държи вежливо. Защото само преди два дни Вехби дедо бе идвал при нея и животът ѝ неочаквано бе взел съвсем нов, щастлив обрат.

Селим паша също я виждаше за пръв път след оная печална история в полицията. Рабиа с нищо не показва, че си я спомня. Враждата на момичето се бе стопила. То приближи и целуна ръката му така, сякаш едва вчера се бяха разделили.

— Честито, Рабиа. Чух, че ще доведеш нов съсед в Синекли бакал. Аллах да ви помага!

Докато се шегуваше, той присви очи както в предишните дни. Веждите отново настръхнаха. Един от дните, в които Селим паша бе много мил и симпатичен.

„Кой може да повярва, че това е същият безсърдечен, жесток министър на полицията, който ни изхвърли като кучета? Изглежда, когато влиза в канцеларията си, закачва сърцето си на вратата, а тръгне ли да излиза, го взема и си го слага в гърдите“ — помисли си Раbia.

Сабиха ханъм разказваше на Билял за женитбата на Раbia и Перегрини, който станал мюсюлманин. Раbia нададе уху.

— Може би сватбата на Раbia ще стане преди вашата, Билял...

Билял смръщи вежди, ноздрите му трепнаха. Стисна зъби, за да премълчи. Мускулите на челюстите му заиграха. Личеше, че се сдържа да не каже нещо. И въпреки това не успя и попита пренебрежително:

— А, она човечец ли?

— Какво значи „она човечец“, Билял бей? Не ти ли харесва?

Те бяха застанали един срещу друг и се гледаха гневно. Селим паша ги оприличи на млади петли, готови да се хвърлят в бой, и още преди боя бе разбрал на чия страна ще бъде победата.

Билял бе засегнат по-скоро от равнодушието, отколкото от омъжването на Раbia. Изглежда, всичко, отнасящо се до миналото, бе изтрито от паметта на момичето. Всъщност и Билял мислеше, че е забравил Раbia. Но щом я зърна, сърцето му отново заби, страните му отново поруменяха. А тя дори не забеляза колко се беше изменил той напоследък. Колко беше пораснал, колко фино се обличаше, колко различен бе от предишния нескопосан провинциалист. Тя не забеляза абсолютно нищо.

Сините му с руси клепки и нейните златисти очи на зелени точици се срещнаха като два противоположни електрически полюса. Погледът на Билял отстъпи от бойното поле. Нямаха равностойно оръжие. Раbia не изпитваше нищо към него. Билял бе преминал през нейния живот и толкова.

Само преди десет минути, когато я срещна в коридора, облечена в най-обикновени дрехи, той се учуди, че бе могъл да се влюби и че още мечтаеше за нея понякога. Но сега сърцето му биеше по-силно и от преди, толкова силно, че това едва не се забелязваше през дрехите му.

— Извинявайте, Рабиа ханъм. Не исках да кажа нищо лошо. Поздравявам ви и ви желая щастие. — Обърна се към Сабиха ханъм. — Ще позволите ли да ви напусна, мамо. Вие сигурно искате да си поговорите.

— Няма нужда да ни оставяте сами, Билял бей. Ние нямаме нищо тайно. Донесох на ханъмефенди едно писмо от баща ми, което получих днес. Щом го прочете, веднага си тръгвам.

Билял дръпна една поставка до миндера, взе сребърния свещник от бюфета, запали го и го сложи пред Рабиа. Искаше да покаже, че домът на пашата е и негов дом, искаше Рабиа да разбере това и да му завиди. Искаше да ѝ покаже, че някогашният чирак днес бе уважаван човек в семейството на пашата. Рабиа трябваше да разбере колко е възпитан, самостоятелен, колко внимателно може да се отнася към жените.

Докато тя вадеше от пазвата си листовете на писмото, Билял стоеше прав зад стила ѝ. Той съзерцаваше влажната батистена кърпа, залепнала за нежната ѝ шия. Искаше му се лекичко да докосне кестенявите плитки, обвили като змии главата на момичето. А племенникът на Байрам ага, предишният Билял, изпитваше желание да ги раздърпа, да ги разроши и да стиска тънката топла шия, да я стиска до задушаване. Билял бе доволен, че веднага след сватбата щяха да го назначат чиновник някъде в провинцията и щеше да бъде далеч от опасността на Синекли бакал. Иначе...

Рабиа пробяга с очи писмото, за да може да подбере местата, които трябваше да прочете на Сабиха ханъм. Отдели няколко листа, сложи ги на стола и зачете останалите.

Тефик разказваше доста подробно за живота на Хилми бей в Дамаск. Много се е изменил. Ако го видеха, нямаше да могат да го познаят. Живее в едно отдалечено кътче на Дамаск, в къща с голяма градина, много скромно и пестеливо. Хилми сам отглежда необходимите за домакинството му зеленчуци. Дюрнев, предишната глезена, модерна млада дама, сега сама готви и пере.

Хилми е като по-възрастен брат, като баща на заселниците в Дамаск. Всеки, който изпада в затруднение, тича при него, а той, за да им помогне, понякога дава и последните си пари. Няма и помен от предишния елегантен, фин Хилми бей, пуснал е брада, ходи облечен в минтан.

Кой знае защо, но думата „минтан“ подействува най-силно на всички. „Глупак“ — помисли си Билял. Да разполагаш с коне, коли, положение и богатство, да го зарежеш и да отидеш в Дамаск да отглеждаш чесън и лук. Сабиха ханъм се задъха. Погледът на Селим паша се замъгли. Ръката му легна върху рамото на жена му и се опита да я успокои.

Раbia събра листовете, но преди да успее да ги мушне в пазвата си, Сабиха ханъм се замоли:

— Почети още малко, скъпа Раbia, как е Тефик?

Очите на старата жена гледаха листовете, сякаш те бяха частица от Хилми. Раbia отново зачете.

Тефик продължаваше да разиграва Карагъоз, както и преди в Истанбул. Беше известен по пазарищата на Дамаск. С арабския не беше много добре, но криво-ляво можеше да се справи. Най-голямата му страст бе да имитира животни и да ги кара да говорят като хората. Всъщност най-блестящият му номер в Истанбул бе свързан с уличните кучета. А в Дамаск изпълняваше един номер, наречен „Поклонението на камилите в Мека“. И най-изисканите жители на Дамаск, идваха в кафенето му, за да водят този номер.

„Домът на Хилми бей е и мой дом. Вечер помагам на Дюрнев ханъм в домакинската работа и имам чувството, че се намирам в Синекли бакал. Когато мога помагам и на Хилми бей в градината. В градината откъм реката, имаме чардак. По залез-слънце се разполагаме под него сред зеленината и се любуваме на реката. От време на време си пийваме по някоя и друга чашка. Тогава ми става много мъчно за вас и Синекли бакал. Искан ми се поне да ви зърна. Не искам да разстройвам Хилми бей, иначе като нищо бих запял с гърло «Вечерта отново ни завари по чужди краища».

Истанбулските приятели също не ме забравят, някои от тях са в ужасно положение. Няма да кажа какво да сложат в устата си. Дрема по джамийските дворове и по пейките на кафенетата и възлясват. Много от тях не знаят от колко години са изселени, а някои не знаят и защо са изселени. От време на време ги събирам и ги водя в шкембеджийницата.“

Раbia изведнъж прекъсна четенето, събра и ги пъхна в пазвата си. Сабиха ханъм тихичко плачеше. Очите на Раbia бяха сухи, лицето изопнато, но видът и гласът ѝ бяха спокойни и сдържани. Твърдостта и

достойнството ѝ събудиха уважение и у Селим паша, и у Билял. Тя се усмихна и стана. Без някои да забележи, изучаваше лицето на пашата. Скулите на стареца бяха поруменели, но само толкова.

Докато Раbia четеше писмото, той пресмяташе колко души бе изселил по четирите краища на империята през двадесетте години служба на падишаха. С хиляди бяха изпращани на заточение, и то много по-далеч от Дамаск, в горещи пустини, без дръвце и тревичка. Нито веднъж досега не помисли, че и те бяха хора със свои живот и съдба. Той бе натоварен да върти колелото на държавната мелница. Каквото и да бе вършил, смяташе го за служебен дълг. Съвестта му беше чиста. Заболя го сърцето за Хилми, за Тефик... „През август се навършват тридесет години от царуването негово величество. Ако има някаква амнистия по случай годишнината, непременно ще имам предвид изселниците в Дамаск“ — реши той в себе си и изпрати Раbia до стълбите.

— На годишнината от възшествието на престола непременно ще върна баща ти, Раbia. Исках това да стане преди сватбата ти, но... Кога е сватбата?

— Към края на април. Аллах да ви поживи, паша ефенди...

Навела глава, тя заслиза по стълбите. Пашата не се върна при жена си; бавно, облягайки се на перилата, се изкачи горе и се прибра в стаята си.

Женитбата на Раbia стана главна тема на разговорите в Синекли бакал. Обсъждаха я край чешмата, в кафенето, по къщите. Тази вест събуди завист в душите на момчетата на Сабит бейабей. Брей, да му се не види! Те минаваха край нея с наведени глави като край гробница, а пък тая млада, немирна хафъз бе решила да се омъжва за някакъв си сбръчкан, възрастен тип.

Сабит бейабей усети, че в командата му съществуват настроения против Осман и веднага взе решение. Събра всички. Запрати една двуметрова плюнка зад гърба си с вид на човек, който не се шегува и няма да търпи никакви възражения. Бавно избърса дългите мустаци с кадифения си ръкав и присвил очи, изгледа младите нехранимайковци.

— Отсега нататък всеки един от нас ще нарича мъжа на такава Раbia чичо Осман, разбрано ли е?

Разбрано. Това бе заповед. Заповед, която бе способна да защити Осман от нападката на махленските здравеняци по-добре от всеки

официален закон. Съпругът на така Рабия, който и да бе той, бе защитен от всякакви словесни и физически атаки в Синекли бакал.

След разрешаването на този въпрос младежите обсъдиха въпроса за сватбения подарък. Решиха да направят малък модел на своята пожарна и да ѝ го подарят. Маркучът щеше да бъде позлатен, а корпусът — боядисан с червена боя. Отгоре със златни букви щяха да напишат девиза на командата: „Пазете се от Вихрогон!“

Подготовката за сватбата ръководеше Канария. Тя обаче знаеше много добре колко властна и мнителна бе предишната ѝ господарка Сабиха ханъм. За всичко се съветваше с нея, а колата ѝ по няколко пъти в седмицата спираше пред конака на Селим паша. Появяването на бившата робиня на ханъмефенди в конака вече като съпруга на Нежат ефенди естествено развълнува всички. Тя се държеше много мило и непосредствено с предишните си приятели. Само двама души не се присъединяваха към навалицата, която посрещаше Канария. Единият бе Билял, временно затворен в селямлъка и вторият — Селим паша. Ако беше в къщи той седеше затворен в стаята си. Канария обясни на Сабиха ханъм, че Нежат ефенди не е фанатик, че тя не се крие от гостите му и затова нямаше смисъл Селим паша да затваря в стаята си. Но въпреки това той не склони и само чрез жена си ѝ поднасяше своята почит и уважение.

В къщи у Рабия мажеха, боядисаха таваните и вратите. Имайки пред вид условията, в които бе свикнал да живее Осман, Канария предложи горните две стаи да обзаведат по европейски. Сабиха ханъм не бе на същото мнение. Съвсем естествено Рабия бе съгласна с нея. След дълги спорове приеха средно решение, удовлетворяващо и двете страни. Стаята над кухнята пак щеше да си остане спалня и всекидневна на Рабия. Там щяха да настанят и пианото на Осман. Човекът свири по всяко време. Ако го сложат в стаята към улицата ще безпокои цялата махала. Там ще сложат и едно удобно кресло за Осман. Но дългият миндер също ще си остане на мястото. Добре, че стаята беше голяма. Щяха да сложат и един креват за двама души. Осман не може да спи на земята. Отначало Рабия кипна:

— Ааа, вижте, това вече не мога да приема! Все едно че ще лежа върху минаре. Ще ми се завие свят, няма да мога да спя...

Двете жени се съюзиха и я укротиха. Човечецът се отказва от четиридесетгодишни навици заради нея и от вярата си се отказва! Що за егоизъм! Накрая Раbia се съгласи. Но светът да се събори, тя пак нямаше да склони да окачат картини в стаята, в която извършваше намаз. Канария я разбра. Осман имаше няколко любими картини. Щяха да ги окачат в стаята към улицата. Тя щеше да има малко по-европейски вид. Раbia прие и това, само от време на време разтваряше широко очи и се молеше:

— Много ви моля, недейте да се увличате толкова, та да ме направите за смях пред хората!...

В коридора до стълбището щяха да преградят нова стая за Ракъм. Неговата мъничка стая към градината щеше да заеме Пенбе.

Трапезария... За трапезария ще служи пак предишната кухня. Какво не ѝ харесват? Широка, просторна. Подът беше застлан с червени тухли, огнището изглеждаше толкова кокетно. Само в средата ще сложат маса и ще я покрият с мушама. Трябваше да се набавят вилици, ножове, чинии. Ако искат, Пенбе и Ракъм могат да си ядат с ръце. Раbia и без това пред хората си служи с вилица и нож. Нека и в къщи да се храни така. И трите жени единодушно решиха, че софрата и саханите трябва да бъдат махнати. Последното разногласие бе предизвикано от булчинската рокля на Раbia. Канария бе привърженица на съвременното облекло. Според нея роклята трябваше да бъде бяла, да има воал и лимонови и портокалови цветчета. Аман, аллах да ги опази! Сабиха ханъм никак не бе съгласна. Роклята трябваше да бъде от лилаво кадифе с бродирани върху нея сребърни макови цветчета. Венец, було, сребърни нишки — всичко трябваше да си бъде както му е редът. По начало булчинската рокля щеше да бъде от нея, кой можеше да ѝ се меси? Нека неверникът види какво се казва булка! Уважиха желанието на Сабиха ханъм. Пък и Раbia нямаше защо да се меси в тази работа. Каквото и да казват, но една бъдеща младоженка трябва да бъде по-скромна и свенлива. Щом се опитахме да каже нещо, другите веднага я прекъсваха: „Ти мълчи!“ Но Раbia все пак настоя да не се прави сватба. Как може, когато баща ѝ е на заточение? Само венчавка и нищо повече. Сватбената гощавка с пилаф и зерде^[1], толкова очаквана от жителите на Синекли бакал, щеше да стане в къщата на пашата.

През цялото време, докато се правеха тези приготовления, Рабиа продължи да дава уроци, сякаш нищо особено не бе се случило. Макар и не изцяло, но по-голямата част от разносните на къщата трябваше да поеме пак тя; щеше да издържа баща си в Дамаск, пак тя щеше да гледа Пенбе и Ракъм. Рабиа не се омъжваше за Осман заради богатството му. Само чрез работата можеше да запази достойнството и самостоятелността си. Но всички тези делови мисли я занимаваха само през деня. Нощите минаваха в безкрайни мечти и фантазии.

Докато траеха приготовленията, Осман обикаляше из стаята си, размишляваше и си говореше сам. Много му беше домъчняло за Рабиа, но беше обещал на Вехби ефенди да не се вестява в Синекли бакал до деня на венчавката. „Значи, отново се затварям в рамките на някаква религия? — питаше се той на висок глас. — И пак с помощта на жена. За пръв път обаче разумът, духът и сърцето ми са в съгласие, нито се измъчват взаимно, нито мен измъчват. Временно ли е това примирие? Така или иначе, аз обожавам Синекли бакал. Вярно е, че ще трябва да се нагодя към съвсем нова среда. Затова пък тя е толкова човешка и непосредствена. Всеки ден ще разговарям с жените, излезли да подишат въздух под лилавата акация. Всяка нощ ще спя в белоснежното легло на Рабиа. Сутрин ще се събуждаме един до друг. Рамо до рамо, ръка за ръка ще прекарваме дните си. Хубави дни... Хубави нощи... Може би ще ни се родят и деца. Нека поне едно от тях прилича на дядо си, да бъде забавен смешник. Ще го кръстим Тефик. Другото да прилича на мен. Не, не, да бъде талантливо като майка си. А може да стане някой махленски бакалин. Нека.

Ракъм ще го оставим в дюкяна. Ах, милият Ракъм! Той придава особен вкус на живота ни. Понякога ще имаме чувството, че се намираме в цирк. Пенбе ще ни готви. Черна, люта, парлива като черен пипер! Жива, весела като цял панаир!“

[1] Вид ядене, приготвено от ориз, захар и шафран. — Б.р. ↑

XII

Биял се ожени на Гергьовден. Рабиа се събуди от далечните звуци на дарбуки и дайрета. Улиците отново ехтяха от викове, бяха пълни с продавачи на играчки, със звуците на техните свирки. От кафенето на ъгъла се дочуваше мърморещият глас на зурната и тамтамът на дюмбелека^[1]. В прохладния априлски ден животът пулсираше като сърцето на млад влюбен. Къде ли е Тефик сега? Къде останаха ония дни, когато заедно готвеха гергьовската гощавка, а от градината струеше в кухнята дъжд от розови и бели цветчета!

Сега Пенбе подхвърляше стария си гюбек само под чардака и току се обаждаше закачливо от градината: „Рабиа, бившият ти годеник се жени. Я стани да се облечеш, да се понагиздиш, момиче.“

Рабиа се омъжи в първия ден на месец май. В деня, в който жените от Синекли бакал пишеха манита^[2] на мънички листчета, слагаха ги в гърненца, пееха и се веселяха под дърветата.

Венчаха ги преди обед, в стаята над дюкяна. Вехби ефенди беше свидетел на Рабиа, а кърпачът Фехми ефенди — на Осман. Сабит бейабей също беше между свидетелите. Ракъм почерпи гостите с шербет.

Вечерта къщата на пашата бе претъпкана от хора. В харема Сабиха ханъм даде вечеря на жените. В селямлъка също бе сложена трапеза. Бяха поканени всички мъже от Синекли бакал. Пашата седна между Осман и кърпача Фехми. Ракъм и Сабит бейабей седнаха срещу него. Вехби ефенди седеше отделно, той ръководеше вечерята. Изпълняваше ролята на баща на младоженката.

Селим паша беше в чудесно настроение, любезен, разговаряше с всички. Наричаше Осман „зетко“, разказваше най-различни анекдоти и истории, свързани със семейния живот, но всичко бе в границите на приличието, изискано. Ергените се кискаха, като прикриваха уста със салфетките си. Женените пък клатеха глава съжалително, сякаш много добре знаеха какво очаква и Осман. Към края на вечерята пашата се обърна към съседите от квартала и им пожела добър съвместен живот с

новото семейство. Думите му бяха посрещнати с одобрителни възклицания.

Вечерният намаз ръководеше Вехби дедѐ. Тази вечер той бе по-мистичен и лиричен от всякога. Подбираще специални молитви — най-подходящите за сватбата на един музикант, току-що станал мюсюлманин.

Прислужникът на пашата запали фенера си и жителите на Синекли бакал поведоха младоженеца към дома му. Командата на Сабит бейабей размаха фенерите си, някой и друг се прокашля, но никой не посмя да пуска солени шеги, както обикновено правеха. Задоволиха се само с шепнене на ухото. Множеството стоя пред къщата на Рабиа дотогава, докато Осман не влезе и не затвори вратата след себе си.

— Честито, честито! — чува се възгласи, изтрополяха стъпки, някой се прокашля и улицата потъна в сън.

Пенбе чакаше в дюкяна с лампа в ръка. Беше облечена в червената си тафтена рокля, с дългите коралови обеци и за пръв път главата ѝ не бе покрита. Отсега нататък Осман бе господарят на къщата. Тя го заведе до стаята на Рабиа. Отвори вратата, каза: „Мир и любов да цари“ и лекичко го побутна по гърба.

Младоженката чакаше, облежната на пианото. В роклята от лилаво кадифе, бродирана със сребърни макове, изглеждаше още по-висока. Зад булото и висящите от двете му страни сребърни нишки лицето ѝ не можеше да се различи. Дългата ѝ шия, която се подаваше от лилавата кадифена яка, приличаше на стъбло на лилия, поставена в антична ваза.

Осман остана като закован. Според него момичето приличаше на истинска Дева Мария от картините на някой средновековен художник. Очите му се насълзиха. Пенбе още веднъж го побутна по рамото и му посочи посланото на земята седжаде. Разбира се, разбира се! Един мъж, застанал на прага на такава голяма радост, би трябвало да благодари на творец!

Циганката затвори вратата и си отиде. Осман тръгна към жена си.

[1] Вид малък тъпан във форма на полугърне. — Б.р. ↑

[2] Вид турска народна песен. — Б.р. ↑

XIII

Дъждът бе проливен. Раbia изтича и затвори ъгловия прозорец, спусна пердетата. Осман се бе разположил в креслото до пианото, под светлината на розовия абажур, а на коляното му мъркаше шарената котка на Раbia. Тази вечер се задържаха малко повече в кухнята.

— Осман — осмели се да каже Ракъм, — поне веднъж в седмицата трябва да ходиш в тукашното кафене. Всеки ден отиваш в дома на пашата. Ако улицата те запише в списъка на богатите, знатните, не можеш се отърва от подигравките и закачките на командата на Сабит бейабей.

Пенбе се разсърди:

— Няма и две седмици, откакто е дошъл в тази къща. Какво толкова си се разбързал?

— Утре вечер ще отида, чичо Ракъм. Ти какво ще кажеш, Раbia?

Ракъм започна да мърмори:

— Жената не се меси в тия работи.

— Нима съм казала да не ходи в кафенето, чичо?

И все пак Раbia бе доволна, че Осман реши да отиде на следващата вечер. Сега седяха в стаята си. Осман отпуснато наблюдаваше как Раbia влезе в стенния шкаф, за да се съблече, и се засмя. Какво голямо дете беше тя. Ето, сега излезе от долапа, облечена в бялата си нощница. Застана пред огледалото и започна да вади фуркетите от косите си. Плитките паднаха на гърба ѝ. Накрая седна на килима, облегна се на дългия миндер и протегна крака. Както всяка вечер и сега на скута си държеше бродерия, а ръцете ѝ бяха неподвижно отпуснати. Всяка вечер сядаше все на едно и също място, с все същата везба. Но не шиеше. Чакаше нещо, за да започне. Чакаше Осман да седне на пианото и тихичко да засвири, да минава от една мелодия към друга.

Но тази вечер Осман предпочиташе да говори. Никога нямаше да се отърве от този навик, който бе неговата най-голяма слабост, едва ли не порок. Точно това търсеше той и в Синекли бакал. Вярно е, че на улицата разговаряше с много мъже и жени, в къщи Ракъм и Пенбе не

млъкваха, в конака Сабиха ханъм беше негов приятел. Всички те бяха дружелюбно настроени, непосредствени, със свой поглед върху живота. Всички бяха много приятни, мили. Но нито един от тях не можеше да води спор, да пофилософствува с Осман. Само Вехби дедѐ можеше да удовлетвори тази негова потребност. Той пък взе, че замина за Коня още през първата седмица след сватбата им и досега не беше се върнал.

Рабиа не обичаше да говори. Реши ли, говореше интересно, имаше остър ум, беше съобразителна, но изглежда, метафизичните, объркани спорове ѝ навяваха скука. По бръчките на челото ѝ личеше, че полага големи усилия да го разбере, когато той подхващаше подобен разговор.

Осман нервно люлееше чехъла на крака си, защото усещаше, че тази вечер бе невъзможно да въвлече Рабиа в подобен спор. Значи, единственият изход бе пак пианото. Рабиа седеше на земята, наострила малките си уши като млад жребец, чието време за ядене е дошло. Осман стана и седна на столчето пред пианото.

Обикновено сам композираше нещата, които изпълняваше по това време. Според Рабиа тия композиции бяха знаците по новия път, който мъжът ѝ бе поел в Синекли бакал. Източните мелодии, миньорните настроения в изпълнението му показваха до каква степен е възприел новия живот и новата среда. Тази вечер неговите фантазии не съдържаха нищо от новата му атмосфера. Една противоречива, объркана мелодия. Осман бе в плен на някакви чужди настроения. Може би, обзет от носталгия, беше далеч от Синекли бакал? Тя отново остави бродерията. Нещо в гърлото я задушаваше. Осман трябваше, непременно трябваше да свикне с духовния климат на Рабиа, да се привърже към Синекли бакал. Но как?

Осман свиреше своите непонятни мелодии, които така разтревожиха Рабиа, и мислено правеше равностметка на двуседмичния си брачен живот. Несъмнено това бе голямо събитие, но не такова, каквото очакваше. Дори Ракъм със своята циркаджийска външност, дори Пенбе с мургавото си лице и жизнерадост не внасяха в живота им някаква особена атмосфера. Един живот без събития — всичките им дни си приличаха. И въпреки това той продължаваше да бъде влюбен в Рабиа както и преди. Нямаше съмнение, че тя бе много привързана към него. Нито една жена не бе се отнасяла към него с нейното внимание и

грижа. Нейната грижливост му напомняше едва ли не грижите на собствената му дойка. Ако тя го обичаше, нейната любов бе плод преди всичко на състрадание. А той си бе представял източните жени съвсем различно. Рабиа приличаше по-скоро на севернячките. Притежаваше доста сдържан темперамент, бе творческа личност. Достатъчно бе да изсвири нещо наистина значително и гордото, свободолюбиво същество моментално се превръщаше в негов покорен роб. Да, но човек не може непрекъснато да създава и изпълнява все нови мелодии, за да развълнува собствената си съпруга! Щом Осман престане да свири и се опита да прояви малко по-бурно любовта си, устните на Рабиа веднага се свиваха в познатата му полуусмивка. Дали пък разликата в годините не я правеше толкова сдържана? Осман се обърна и потърси лицето на Рабиа. Тя продължаваше да седи на предишното си място. Лицето ѝ бе напрегнато, а бръчките между веждите и около устата бяха едва ли не груби.

Осман седна до жена си, облегна се на миндера и протегна крака до нейните. Момичето полекичка се примъкна до него и се наведе, за да може протегнатата му ръка по-добре да я прегърне. Дали това бе жест на покорност и снизхождение, или пък бе израз на удоволствие от близостта му, жест на истински влюбена жена?

— Тази вечер тук витае някакъв нов, чужд дух, Рабиа...

Пръстите на Осман се плъзнаха по бръчките на челото ѝ.

— Вярно е, Осман. Имах същото чувство, докато те слушах. Спомних си за Вехби дяде. Веднъж той ми каза, че миналото ти може да се превърне в пропаст между мен и теб.

Долната устна на Рабиа трепна като на дете, което се готви, да заплаче.

— Да запълним тази пропаст, Рабиа. Разкажи ми за детството си, скъпа. Разкажи за майка си, за дядо си. Особено за дядо си. Той ме интересува най-много. В петък ще отида в местната джамия, за да го видя...

— Ако го познаваше, нямаше да проявяваш такъв интерес. Той е страшен човек.

Тя неусетно се увлече и заразказва за миналите години. Стигна до момента, когато имаът хвърли куклата ѝ в огъня под казана за пране. За нея това бе едва ли не трагично събитие. Но тя изведнъж му придаде комичен оттенък. Показа как имаът бе чел молитви над

горящата кукла и бе превърнал това в религиозен обред. Осман се заливаше от смях.

— Хайде да си лягаме, Рабаи. Утре ще те заведа в „Бонмарше“. Ще ти купя най-красивата кукла.

Когато си легнаха, той тихичко пошушна на ухото ѝ:

— Един ден може би ще си имаш собствена, жива кукла. Ще си играете с нея заедно със стария ти мъж.

— Нея никой, никога не може да хвърли в огъня — прозвуча разстроеният глас на Рабаи.

— Браво, роклята, изглежда, е нова!

— Да, не виждаш ли, че е копринена. За пръв път от коприна... Уших я заради тебе, да я обличам, когато излизаме заедно. Може би ще се срамуваш от мен, ако излизам с вълненото си йелдирме...

Не, нямаше да се срамува. Каквото иска, това може да носи. Всяка дреха на Рабаи съдържаше някаква частица от нея самата.

Днес тя бе наметната с черно копринено покривало. В талията то се пристягаше с колан, стигаше чак до коленете. Моделът бе старовремски, но според нея самият факт, че макар и за един ден се отказа от йелдирмето, бе вече много. Печето ѝ пак бе отметнато назад. Лицето ѝ бе открито. Според Осман така нежното ѝ лице подчертано от черния плат, приличаше на лицето на калугерка. Направи му впечатление, че нито един мъж не я закачи, не ѝ подметна неприлични думи; ако честните ѝ, гледащи човека право в лицето очи бяха закрити от печето, тогава може би и нея щяха да закача. По едно време Осман искаше да се хванат за ръка и да вървят като ученици, избягали от училище, но не посмя. Жена му бе категорично против нарушаването на приличието по улицата. И въпреки това тя се чувствуваше пощастлива от Осман.

През моста на Галата минаха пеша. Истанбулското небе над главите им приличаше на синя византийска мозайка. По него не се виждаше нито едно облаче. Върху тях се сипеха златните лъчи на слънцето. От лявата им страна бе Златният рог. По гладката му повърхност се люшкаха платна и мачти. По зелените води на Босфора, отдалечно, плуваха параходи, гемии, лодки. По моста минаваше военен

духов оркестър. Хората бяха нагодили стъпката си и маршируваха след него.

Най-после през тунела преминаха в Бейоглу. Осман й показваше една след друга витрините на магазините. Умираще от желание да й купи брилянти, копринени платове. Но нямаше смелост. Изумрудените обеци, които й подари за сватбата, стояха заключени в чекмеджето на бюфета. Рабиа се оправда, като каза, че ушите й не били продупчени. Пенбе предложи да й ги продупчи. Тогава тя отговори: „Ако аллах искаше да носим обеци щеше да ни създаде с продупчени уши.“ Осман знаеше, че ако сега предложи на Рабиа да я заведе при някой голям шивач и да й поръча модерни дрехи, на нейните устни веднага ще се появи онази полуусмивка — усмивка на момиченце, на което само възпитанието не позволява да се възмути от глупостта и досадността на възрастните.

Главната улица, както всеки петък, бе пълна с елегантни жени и мъже. Почти всеки минувач ги приемаше за провинциалисти. Към тях се приближаваха две млади жени, които се люшкаха плавно наляво и надясно върху високите си токове. Полите им бяха тесни, покривалата на главите им бяха къси, а спуснатите им печета — съвсем прозрачни. И двете поздравиха Осман.

— Кои са тези жени, Осман?

— Едната е Хандан, дъщеря на Асъм бей и съпруга на Хюсню паша. Другата е негова племенница.

— Колко се стараят да приличат на европейки! Ракъм по-успешно имитира маймуните, отколкото тези жени — европейките...

— Да не би да им завиждаш, Рабиа?

— Кой? Аз ли? Ха-ха...

Личеше, че тя наистина не завижда. До такава степен смяташе, че стои по-високо от тях, че и на ум не й идваше да ги сравнява със себе си. Погледна жените с поглед, с какъвто златарят гледа фалшивите брилянти пробутвани за истински. В „Бонмарше“ Осман просто не можа да я откъсне от играчките. Имаше едно сиво магаренце със звънче, което при докосване клатеше глава. Рабиа се влюби в него. Продавачката го докосна по корема и то издаде звук, подобен на рев. Рабиа веднага го купи. „Ще го сложа пред огледалото“ — каза си тя. За Ракъм взе кафява маймунка с тъжни очи, а за леля Пенбе — едно от

кадифените мечета, които бяха докарани наскоро и бяха още новост за Истанбул.

Вечерта поканиха Ракъм и Пенбе в стаята си. И двамата бяха забравили, че Осман щеше да ходи в кафето. Ракъм грабна мечето на Пенбе, направи мечешка физиономия и стана едва ли не двойник на играчката. Раbia развърза колана си и го метна на врата на джуджето. Грабна дайретото от капака на пианото и започна да разиграва мечката като истинска циганка. Осман се смя до сълзи.

Осман започна да ходи всяка вечер в кварталното кафене. Раbia бе довольна. Това доказваше, че мъжът ѝ бе свикнал със Синекли бакал. А пък и Раbia си почиваше. Защото толкова любимите на Осман сериозни философски разговори много я изморяваха. Според нея тези разговори не бяха нищо друго освен губене на време. Той нямаше никаква мярка. Непрекъснато тичаше подир новите неща. Но веднъж попаднало у него, всяко ново нещо бързо му омръзваше. Колко верни бяха думите на Вехби деде! Осман тичаше само подир приятните за него неща. А Раbia се придържаше към нещата, с които бе свикнала, към средата и хората, които крачеха и се развиваха редом и заедно с нея. Вероятно всичко, превърнато в навик, той възприемаше като окови. Някой ден сигурно и Синекли бакал щеше да му омръзне, щеше да я остави и да изчезне. Ах, ако не бяха тези неприятни мисли, колко щастлива би се чувствувала Раbia в стаята си с ръкоделието в ръка. Откакто дойде Осман, тя изостави навика си да чете книги. Защо трябваше да го изостави? Взе от отсрещната стая историята на Джевдет паша, седна в креслото на Осман и чете, докато не ѝ се доспа.

— Раbia, спиш ли?

Тя скочи от топлото легло в полусънно състояние. Осман бе запалил лампата. Светлината и оживлението на мъжа ѝ изпариха до капка лошите ѝ мисли. Той беше пак предишния. Кой казва, че някой ден ще изчезне безследно? Осман бе нейният вечен другар в живота...

Успокоена, отново задряма. Сънена, като някакъв сомнамбул, тя се мъчеше да го съблече и да му облече нощницата.

— Защо трябва да ставаш от леглото, за да ме събличаш, дете? Толкова ли не мога да се съблека сам?

Раbia не отговори. Гласът му се чуваше някъде съвсем отдалече. Клепките бяха спуснати, очите полузатворени. Въпреки това пъргавите ѝ ръце внимателно сгънаха жилетката, ризата и ги сложиха върху

миндера. Тя настоя да събуе обувките му, да му обуе и чехлите. Нямахме смисъл да се съпротивлява. Той само измърмори нещо под носа си. Приятно беше да усеща докосванията на топлите дълги пръсти по тялото си. Ах, тези жени, които настояваха със собствените си ръце да се грижат за мъжете си! Нима и това не бе един вид господарство и закрила?

Осман седна на един стол и предостави краката си на Раба. Тя държеше обувките и от време на време облягаше глава на коляното му, задрямваше. Нейната кестенява глава издаваше мирис на одрински сапун, детелина и още дъха на младата ѝ, здрава кожа. Този аромат напомняше уханието на младите полски треви, на горските теменужки, скрити в храсталаците на девствените гори, и всички чисти, неподправени аромати на природата. Главата ѝ съвсем се отпусна на коляното му и през нощницата той усети стегнатите ѝ мънички гърди.

— Ти спиш...

— Ахъъ — обади се съненият ѝ глас.

Осман загаси лампата. Раба бе успяла вече да се покатери на леглото и да се мушне под завивката. Отдавна спеше. Ръцете на Осман прегърнаха едно топло, но спящо тяло. То се отпусна меко и беззащитно като котенце, но Раба отдавна бе напуснала това тяло и бе потънала в сънищата си.

Осман покри раменете на жена си и се отдръпна на другия край на леглото. Не можеше да заспи. Ослушваше се в лекото дишане на Раба.

Бракът и хармонията между души с различна възраст, с различен темперамент са възможни, но брак между две тела с голяма разлика в годините е абсолютно невъзможен. Така разсъждаваше Осман. Раба бе едва на двайсет и една години, а той отдавна бе надхвърлил четиридесетте. Душевно момичето бе много по-зряло от Осман, разсъждаваше много по-трезво. И душата, и умът ѝ му принадлежаха. Какво още би могъл да желае?

В петък кърпачът Фехми дойде да вземе Осман за намаза в джамията. Както винаги Ракъм не отиде. Фехми не знаеше, че Осман отива преди всичко от любопитство да види имама и затова бе доволен. Беше много благосклонен към новия си съсед, който вземаше участие

в обществения живот на Синекли бакал. Благосклонността на Фехми, един от уважаваните старейшини на квартала, бе много полезна за Осман. Този спокоен и тих човек прояви към него изключителна симпатия и внимание още при първото посещение на кафенето. Дали защото бе съпруг на Рабиа, или пък просто самият той като личност му харесваше? Всъщност нямаше смисъл толкова да се задълбочава.

Двамата закрачиха редом и кърпачът започна да го съветва да се пази от командата на Сабит бейабей, да не става много близък с тях. Няма съмнение, че всички са храбри здравеняци, весели момци. Но са малко прекалено буйни, понякога прехвърлят границите на приличието и възпитанието. Осман го слушаше и реши, че трябва много да внимава и да не проявява прекалена благосклонност нито към консервативната група на по-старите, ръководени от Фехми ефенди, нито към групата на по-разюзданата младеж, чийто представител бе Сабит бейабей. Но сърцето му бе на страната на младите. Те бяха толкова динамични! Всеки един от тях притежаваше енергия най-малкото колкото машина с двадесет конски сили.

Светлата ивица над улицата днес просто бълваше огън. Встрани, под стрехите, бе по-сенчесто и прохладно. По улицата не се мяркаше нито едно дете, на чешмата имаше само една закъсняла жена.

Най-после те завиха зад ъгъла и влязоха в двора на малката джамия. Няколко души се миеха край фонтанчето. Други бършеха с кърпи ръцете и краката си, смъкваха ръкавите на ризите си и с обувки в ръцете влизаха в джамията.

Осман тръгна към гробовете в единия край на двора. Една част от надгробните камъни с изтрити надписи лежаха на земята, други бяха изпочупени и почти всички бяха покрити със зелена плесен. „Мъртвците под тази пръст са истински. Изкъпали са ги, погребали са ги, сложили са по един камък или са посадили по един кипарис на гроба им и вече никой не си спомня за тях. Вярно е, че се четат много мевлюти и молитви за душите им, но те нямат никакво отношение към труповете, гниещи под земята — разсъждаваше Осман. — За обикновените хора умрелите тела са само безжизнена материя от пръст и камъни. Може би това е най-правилното отношение към умрелите.“

Но имаше и такива гробове, които се намесваха в живота и занимаваха твърде много живите. Това бяха гробовете на светците. Те играеха все още твърде голяма роля в живота на живите. И тук имаше

един много добре поддържан гроб. Зелената дъсчена ограда около него бе обвита с рози. Сред бръшляна, кипарисите и плесенясалите камъни те горяха като червени пламъци.

Ръждясалите пръчки на прозореца на гробницата бяха отрупани с парцалчета. Вътре се виждаха няколко женски лица. Може би те бяха донесли свещите, които щяха да осветяват тази вечер гроба на светеца. Сега бяха разтворили ръце и се молеха в замяна на тези подаръци светецът час по-скоро да изпълни желанията им.

— Хайде да влизаме — дръпна го за ръкава Фехми.

Пред оградата и двамата събуха обувките си и ги взеха в ръце. Вътре беше приятно прохладно. Под купола се виждаха редиците на насядалите с подвити колене мъже и босите им стъпала, Осман и Фехми минаха отпред.

Бяха точно зад михраба^[1]. В мрака едва забелязваха гърба на имама. Една неясна, неподвижна черна купчина, над нея огромна бяла чалма. От имама се виждаха само двете му щръкнали уши. Те бяха внимателно измъкнати изпод чалмата. Бяха толкова безжизнени, безцветни и прозрачни, че през тях можеше да се види отсрещната стена. Човек имаше чувството, че са по-скоро очи, залепени за гърба на стареца. С тях той слушаше множеството зад гърба си и чудно колко осведомен бе за всичко, което ставаше зад него. Известно време Осман се занимаваше най-много с ушите. След малко и той усети зад гърба си някакво безшумно, неуловимо, движение. Вероятно това чувство се създаваше от беззвучното мърдане на устните. Това безмълвно движение измъчи Осман. Напомни му навяващо страх, тайнствено шумолене на нощна гора.

Най-после всички седнаха и имамът бавно се заизкачва по стълбите към мимбера^[2]. Слънчевата светлина падна върху халата му и освети всички кръпки и изгъркани места по него. Но щом извърна лице към присъстващите, и цялата му нещастна, бедна външност сякаш изчезна. До такава степен внушаваше чувство на сила и страх. Дълбоко хлътналите очи върху изпитото му лице приличаха на кратери на вулкан, в които огнената лава все още не е изстинала. Бялата кръгла брадичка бе внимателно подстригана, мустаците бяха къси, а изразът на устата бе много по-суров и гневен, отколкото самият му глас. Осман имаше чувството, че още малко и тази уста ще започне да скърца със зъби, ще заръмжи. Но имамът нямаше зъби. И от беззъбата, хлътнала

черна кухня се посипаха като зрънца арабски думи в най-класическото им изпълнение.

Ето на, беше дошъл да види и видя дядото на Рабаи. Какво още искаше? Да види родната къща на Рабаи... И... И да помогне на този нещастен, самотен, беден старец... Стана му още по-мъчно, когато имамът заслиза по стълбите на мимбера. Толкова немощен, толкова безсилен изглеждаше, докато се облягаше на перилата. Личеше, че отношенията му с хората никак не бяха дружески. Бе издигнал стена от ярост и омраза между себе и хората и иззад нея предизвикваше целия свят. „Любовта и омразата се допълват както светлината и сянката — помисли Осман. — Двете крайни точки на часовниковото махало. Всичко останало е второстепенно. Само любовта и омразата са вечни.“

След малко проповедта свърши и започна намазът. Осман се молеше, но бе надал ухо към имама. Откъде тоя плътен, силен глас у това дребно, хилаво, изтощено телце? Осман не разбираше какво казва, на всяка дума на имама съдържаше частица от яростта и проклятието, което изпращаше върху всички. Дори към стиховете, обещаващи милосърдие и опрощение, той примесваше своята непомерна за мъничкото му тяло омраза и непрощаваща злоба към хората.

В къщи го чакаха за обед. Вратата на кухнята бе отворена, градината ухаеше. Рабаи се нахрани бързо, трябваше да отиде във Ваникьой, за да определи дни за нов урок. Обикновено в петъчни дни те винаги бяха заедно. Осман се почувствува обиден, че този път оставаше сам, но не каза нищо. Рабаи дори не го попита за впечатленията му от джамия. Изглежда, изобщо не искаше да разговаря. Ракъм отиде в дюкяна, а Пенбе — в къщата на пашата. Оставиха го сам със собствените му мисли.

[1] Специално място в предната част на джамия, определено за имама (араб.). — Б.р. ↑

[2] Амвон. — Б.р. ↑

XIV

Къщата бе малко навътре в двора. Затова задната ѝ част, която гледаше към Синекли бакал, бе по-издадена от останалите къщи на същия ред. Двата долни етажа се закриваха от високата ограда. Само по прозорците на третия етаж личеше, че вътре живеят хора.

Осман се поотдръпна назад и огледа най-горния стаж. Изпод решетката на един от прозорците се подаваше батистено перде, развявано от вятъра. Значи, имаше отворен прозорец. Може би именно там бе стаята на имама. Хвана чукчето на вратата и зачука. Никой не му отвори.

— Дръпни страничното въженце, чичо.

Обърна се. Мухарем го наблюдаваше, скрил ръце под кожената си престилка. Осман веднага дръпна въженцето. В двора иззвъня звънче и от прозореца с отворената решетка някой се обади. Беше гласът на имама:

— Кой е?

Отговори Мухарем:

— Имам ефенди, търсят ви за някакъв документ... — Той се обърна и намигна на Осман. — Работата непременно трябва да бъде свързана с мангизи, чичо, иначе не можеш да влезеш вътре.

И Двамата се послушаха. В двора се дочуха стъпки, Мухарем прошепна: „Кой е?“, като имитираше плътния, мелодичен глас на имама, и изчезна. Старецът откряна вратата и измърмори:

— Какво искаш?

— Не мога да говоря тук, имам ефенди...

— Влез тогава...

Влязоха в двора. Навсякъде имаше опънати телове за простиране. Бяха ръждясали. Личеше, че тук бе живяла жена, която обича да пере. Тук-таме по двора се виждаха глинени паници, пълни с вода. Около тях се въртяха няколко врабчета и един гълъб. На Осман се стори странна такава любов към птиците у един изпълнен с омраза към хората човек.

— Трябва да се събуеш.

Осман събу обувките си пред вратата на къщата, мина по един мраморен плочник, изкачиха стълбите в пълно мълчание. Имамът се държеше за перилата и дишаше тежко. С бяла шапчица на главата, с дамаскската си хърка той изглеждаше много по-грохнал и хилав. Въведе Осман в малка стаичка на третия етаж. Вътре нямаше нищо освен ъглов миндер, стар орехов долап и една ниска поставка за книги. Седнаха един срещу друг на миндера и се погледнаха. Имамът заговори с най-отблъскващия си тон, без всякакво предисловие:

— Какво искаш, какво те носи, казвай!

— Аз съм съпругът на Рабия, вашият зет Осман... — Всичко това му се стори много глупаво, изглеждаше смешен в собствените си очи.

— Нямам никакво отношение към жена на име Рабия.

— Искях да ви помогна колкото мога...

— Да ми помогнете ли?

Изпъкналата адамова ябълка на имама започна да се движи нагоре-надолу по слабичката му шия.

— Искаш да кажеш, да върнеш онова, което ми се полага. Най-после тя се разкая и сега иска да ми върне парите, така ли?

— Рабия дори не знае, че съм при вас. Аз сам ще дам онова, което ви се полага, дядо.

Старецът държеше да приеме парите не като помощ, а като върнат дълг. Нямаше смисъл да му досажда с думата „помощ“. Но любопитството бе най-голямата му слабост.

— Защо смятате, че спечелените от Рабия пари се полагат на вас? Извинете, но питам от чисто любопитство.

— Защо ли? Аз я направих хафъз. Похарчих пари, положих труд, изгубих време. Благодарение на мен тя печели пари. През годините, когато баща и не изпращаше дори петак, тя спеше в дома ми, аз я хранех, обличах. А когато остарях, ме остави гладен, гол и бос. Всеки грош, спечелен от четене на коран, е мой, разбра ли? Иначе в деня на страшния съд ще отговаря пред мен...

— Аз ще ви давам по петстотин гроша на месец. Все пак вие сте дядо на жена ми. Не бих искал да мизерувате...

— Връщаш ми онова, което ми дължите, разбра ли. Милостиня не приемам, нямам нужда от съжаление, да не би да си дошъл да ме изпиташ? Ако е така хайде карай си колата...

Имамът бе отворил вратата и направо пъдеше Осман. Но той дори не мръдна от мястото си. Извади портмонето от джоба си, взе пет жълтици и ги протегна.

Костеливите ръце на стареца с достойна за възхищение бързина и ловкост грабнаха жълтите лири. В угасналите му очи се появи някакъв тъмен блясък. Вече толкова години не бе виждал в ръцете си златна монета. За всеки пет гроша правеше дълги пазарлъци с хората, дошли за някакво удостоверение. Извади от пазвата си изтъркана плетена кесия. С треперещи пръсти сложи жълтиците в нея. Стегна с връвчицата отвора на кесията омота я хубавичко и я сложи обратно в пазвата си. Едва след това се обърна към Осман и попита с доста странно любопитство:

— Как печелиш толкова пари? Да не би да ги печелиш само като учиш божиите чада да свирят на ония дяволски инструменти?

— Да.

— Я гледай! Нямах ли някаква друга работа?

— Не. На времето и аз бях един вид имамин.

— Искаш да кажеш, че си бил поп, изчадие адово.

— Нека бъде по твоему, дядо.

Старикът бе доста оригинален, струваше си човек да го познава отблизо.

— За да се ожения за внучката ти, приех правата вяра. — Осман се усмихна. Хрумването му се стори смешно. — Може би в рая ще бъдем съседни, дядо...

Устните на стареца се свиха с безкрайно пренебрежение:

— Въобразяваш си. И ти, и Рабиа, и дори всички жители на Синекли бакал ще отидат в ада. Нито един от вас не разбира истинския смисъл на правата вяра.

На един дъх Илхами ефенди изрече съответния стих от корана: „Невярващите на тълпи ще бъдат изпратени в ада“. Осман не знаеше арабски и нищо не разбра. Обаче беше сигурен, че един спор със стареца за рая и ада би бил много интересен. За да го накара да говори Осман възрази:

— Мисля, че жителите на Синекли бакал имат страх от бога, дядо.

— Но страхът не можа да ги спаси от огъня! — Беззъбата уста на дядото хлътна още повече, той си представи как всички горят и се

засмя от удоволствие.

— Защо, уважаеми дядо?

— Защо ли? Защото сърцето на вярващия трябва да бъде изпълнено с разкаяние. А в тази махала не може да се мине от смехове, песни и звуци на саз. Онази сатана, твоята жена де, още от дете мислеше само за песни и музика. Дори когато учеше наизуст корана, очите ѝ се смееха. Нито един няма да се спаси от ада, нито един!...

Имамът разтвори ръце. Пред погледа на Осман възникнаха тълпи, цели армии от хора, които крачеха към ада. Раят бе пустинно място с един-единствен жител — имамът. Старецът изведнъж забрави и махалата, и Раbia и с интерес запита:

— Кой ще ми донася петте жълтици всеки месец?

— Пак аз ще ти ги донеса, уважаеми дядо.

Вече на улицата Осман се опита да представи годините, които Раbia бе прекарала с този страшен старик. Дали спокойният ѝ, слънчев характер не криеше нещо от мрачната, злопаметна същност на имама? Не можеше да бъде! Момичето бе дъщеря на Тефик. Осман изведнъж си спомни неговия приятен смях. Тя бе дъщеря на веселия, комичен Тефик. Това го поуспокои.

Беше юни градът бе обзет от гореща вълна. Улиците приличаха на баня. Влажната топлина проникваше и в костите на човека и го караше да се поти чак до върха на пръстите си. Хора, животни, всички живи същества търсеха сянка, хладинка, за да си поемат дъх. Кучетата лежаха прострени под стрехите. Езиците им бяха изплезени, коремите се вдигаха и спускаха като мехове.

Сега децата пренесоха игрите си под зелената сянка на кипарисите в малкото гробище, в двора на джамията. Светлата ивица между стрехите на Синекли бакал гъмжеше от мухи. Улицата миришеше. Така миришеше!

Осман се опита да убеди Раbia да наемат къща в Босфора и там да прекарат горещините. Тя не го удостои с отговор. Само поклати глава. Не може! Кой от Синекли бакал отива да прекара лятото другаде? Да не би да започнат да правят нововъведения, та да станат за смях на хората? Нима вечерно време не ставаше по-хладно? Ставаше. Градината наистина беше приятна. В петъчни дни пък ходеха в зеленчуковата градина на конака. Долапът се въртеше, течеше

кристална вода, Рабиа потапяше краката си във вадите, направени за напояване на зеленчуците.

Въпреки всичко Осман не можеше да си намери място. Беше му трудно да ходи на по-далечни разстояния, за да дава уроци. На моста взимаше кола, слизаше две крачки преди Синекли бакал и се прибираще пеша. Не смееше да се появява с кола. Общественото мнение в Синекли бакал не би позволило такова нещо. Всеки, който би изглеждал по-заможен от самите тях, не би могъл да проникне в тайнствената същност на квартала. Тук много от хората през живота си не бяха се качвали в кола. А за Осман бе мъчение да измине в това горещо време дори две улици. Ах, колко лошо миришеха улиците!

Рабиа ходеше само пеша. Обикновено се прибираще с побелели от праха мигли и с прилепнало от пот йелдирме. Влизаше в гусюлхането^[1], обливаше се със студена вода и излизаше чиста и отпочинала. Осман за пръв път усети неприятните страни на ролята, която бе приел да играе в Синекли бакал — ролята на беден човек. Но на Рабиа не каза нищо. Само започна често да се дразни и винаги бе готов да се кара. Защо неговата жена все още не можеше да се откаже от страстта си да преподава уроци? Да изпълнява мевлюти, молитви — това бе нейното изкуство. Но преподаването на уроци бе детска прищявка. Богатството на Осман стигаше за всички, дори и за Тефик.

Една вечер той се опита спокойно, разумно да разисква с нея всички тия въпроси. Обаче Рабиа стисна устни, погледът ѝ стана далечен, и чужд и въобще не му отговори. Когато не се разбираха по някой въпрос, тя винаги мълчеше упорито и това много дразнеше Осман. Той се изпусна и каза неща, които не би искал да казва, за пръв път гласът му достигна до кухнята. Но само неговият глас!

[1] Помещение за измиване във всеки мюсюлмански дом. — Б.р.

XV

На петнадесети юни, Вехби деде дойде в Синекли бакал. Току-що се бе върнал от Коня. Не беше виждал Рабиа от деня на сватбата ѝ. Момичето се зарадва много. Но радостта на Осман бе по-бурна, по-шумна. Той се хвърли на врата на Вехби ефенди и го целуна по двете бузи. Най-последно отново можеше да води своите философски разговори. Всички настояха Вехби деде да остане на вечеря и заедно да прекарат вечерта.

Пенбе измете градината, поля я по-грижливо от всеки друг път. Върху рогозката под ореха постла килим, над него метна няколко възглавници. Тя с нейния весел характер, усети по-добре от Рабиа слабостта на Осман към удобствата. Циганката бе убедена, че първа задача на човека бе да вкуси от всички удоволствия, които му се предлагат. Ракъм извади от долапа оранжевите фенери, Пенбе донесе стълба и заедно ги окачиха на чардака. Тази вечер нямаше луна. В тъмносиливото небе блещукаха само златистите светлини на звездите.

Рабиа изпържи патладжани, приготви гъст таратор с много чесън. Осман и Вехби деде до тъмно седяха горе и разговаряха до насита. Ракъм им свари кафето.

След вечеря всички отново се събраха под ореха. Вехби ефенди поиска наргиле, облегна се на дънера дървото и запуши с полузатворени очи. Но мозъкът му работеше трескаво, мъчеше се да проникне в кърчетата на семейния живот на Рабиа. По всичко личеше, че царуваше мир и разбирателство, по всички нейни думи можеше да се съди, че е доволна от живота си. В нея дори бе започнала да се заражда философията на омъжените жени на средна възраст, тяхната душевна вцепененост. Във всеки случай у Рабиа бе настъпило някакво успокоение. Предишната ѝ душевна напрегнатост бе изчезнала. Но за това пък бе станала безупречна домакиня. Тя удовлетворяваше и най-дребните желания на мъжа си. Всяка жена можеше да завиди на пригответената от нея вечеря.

Самочувствието на Осман като младоженец можеше да се разбере по-трудно. Горе в стаята той говори за миналите дни с по-

голям ентусиазъм от друг път. Но щом слязоха в кухнята, сред семейството си, той стана много по-мълчалив. Това бе ново за него. Сега се излетна върху килима, сложи ръце под главата си и се загледа в небето. Отвсякъде лъхаше горещина, не се долавяше никакъв, дори най-слаб ветреца.

Пръв заговори Осман:

— Най-последно успях да видя прочутия дядо на Раба.

Раба зарадва не без гордост:

— Осман започна да ходи в петъчни дни на джамия...

Той обаче продължи, сякаш не бе чул нищо:

— Истински имамин. Гласът му е по-силен от звука на тимпан.

Дори омразата, която се чувства в него, заслужава удивление.

Думата „омраза“ Осман произнесе някак победоносно.

— На теб ти харесват хората, които потискат и измъчват околните си — сряза го Раба.

— Така ли? — любопитството му се пробуди. — Във всеки случай в омразата на дядо ти има нещо величествено, гордо. Не съм виждал по-силно човешко чувство от неговата омраза, която не прощава греховете на никого; за нея всички са грешни, достойни за ада и тъкмо затова тя тържествува.

— Осман бей говори като по книга. Добре, добре, но ако ти беше негов внук и ученик, вероятно още като малък щеше да попаднеш в лудницата, Осман бей!

Безстрастният глас на Раба се оживи. Ракъм се разтревожи. Пенбе с цяло гърло запя „Когато отивах в Юскюдар, дъждът ме заваля“. Когато тя свърши, Ракъм се обади:

— За бога, да говорим за нещо по-приятно...

Но Осман не искаше да остави на мира Раба. Имаше чувството, че завесата в душата на жена му бе разклатена, искаше да я повдигне и да надникне вътре. Осман бе дете на Запада, на ония земи, където учените разтваряха телата на живите същества и се мъчеха да научат тайните на живота. Той бе роб на любопитство от по-висша степен. За да научи тайните на човешкия дух, той бе готов да разреже и надникне в живата човешка плът.

— Слушай, скъпа, представи, си, че дядо ти се разболее и е в предсмъртна агония. Нима няма да отидеш да целунеш ръка и да получиш неговата прошка?

Осман продължи да вкарва скалпела в душата на Рабаи.

— Неговата прошка няма никаква стойност. Нека умира, няма и да се вестя край него. Нека пръстта напълни зловещата му уста!

— Млъкни Рабаи! — Вехби ефенди бе разстроен от жестокостта ѝ. Но не можа да я накара да млъкне.

— Ако знаехте какво съм претърпяла! Не оставяше човек за минута да си почине. По цял ден дърдореше за смърт, за ад и за духове. Все още не мога да се освободя от страха, които ми е внушил. И може би до смъртта си няма да мога да се освободя.

Всрещ горещия, тежък въздух присъстващите почти физически усетиха треперенето ѝ. В оранжевата светлина нейното лице имаше напрегнатия, горчив израз на безкрайно измъчените хора.

Вехби дедо извади маркуча на наргилето от устата си и се изправи. Бе изслушал невъзмутимо пререканието между двамата съпрузи. Но Рабаи засягаше и него. Нейната ранена от глупостите и бълнуванията на дядо ѝ душа се бунтуваше. А Вехби дедо се смяташе за неин духовен водач.

— Изслушай ме, Рабаи. Не позволявай на страха да обзема нито душата, нито ума ти. Повярвай, че на този свят единствено страхът не е създаден от твореца. Повярвай, че той се предава от първите животни, първите люде поради тяхната безпомощност и безнадеждност. Страхът не е нищо друго освен митична измислица.

— Как ли изглежда това митично същество? — обади се Осман от мястото си.

Вехби дедо започна да обяснява с иронична усмивка, сякаш разказваше приказка на някое невъзпитано дете, но постепенно гласът му ставаше по-силен и кълтеше сред потъналата в тишина градина.

— Прилича на октопод с хиляди, хиляди пипала. Един октопод без очи, без уши, без форма, мокър и страшен! Пипалата му са обвити около сърцето на всеки човек. Ако отрежете едно, на негово място израстват десет. Духовници като дядото на Рабаи придават на този октопод форма на духове, самодиви, караконджули, за да плашат хората. Всеки жесток властелин използва в своя полза октопода с хилядите пипала. Убийците, с души на вампири привеждат в изпълнение кървавите си замисли все с помощта на октопода. Няма да има мир и свобода за човешката раса, докато не убие тази ненаситна ламя!

Осман подсвирна:

— Каква богата тема за един руски музикант!

Вехби деде млъкна. В тишината на градината пулсираше някакъв тайнствен живот. Вдигна очи към небето. Безмълвно се замоли:

— В твоята божествена страна няма страх, най-милосърден сред милосърдните! Дари ни със сила, нас, нещастните си чада, за да унищожим хилядите глави на грозния страх, който сами сме си измислили!

— Ако нямаше страх, щяха ли да стоят хората мирно? — обади се Пенбе. — Ето например аз, ако не се страхувах от ада, отдавна бих откраднала изумрудения пръстен на Сабиха ханъм и изумрудените обеци на Рабиа...

Ракъм я дръпна за полата. Този разговор здравата го бе отегчил.

— Ти си много интересна циганка, лельо, защо се месиш в неща, които не разбираш?

Обаче Вехби деде, снизходително и малко иронично, се опита да обясни и на Пенбе мисълта си:

— Пенбе ханъм, според теб, за да постига целта си, нашият бог има нужда от затвори, пожари, убийци, така ли? Той ще изпрати добро и щастие на земята, както намери за добре, по свои собствени пътища.

— Лельо, иди донеси лимонадите! — Ракъм избърса потта от челото с огромната си кърпа. — Изглежда, горещината ни кара да мислим за лами, змейове и ад. На толкова години станах, не помня такива горещини.

— Добре, че Ракъм ми напомни — обади се Вехби деде. — Преди да замина за Коня, дойката на Сатвет бей Икбал ханъм каза да ви съобщя, че ви предлага да прекарате лятото в бялата къщичка сред гората. Като казахте горещина, та си спомних. Вярно, това лято Синекли бакал е доста горещичък.

— И на мен ми предложи, но аз не се съгласих.

— Така ли? Нищо не си ми казала. — Гласът на Осман изразяваше огорчение, бе глас на човек, изчерпал и последното си търпение. — И аз се опитах да склоня Рабиа да отидем някъде през това лято. Все пак тя си е внучка на имамина, упорита е като него.

— Аз бих отишъл, Рабиа — каза Вехби деде. — Ще вземеш със себе си Пенбе ханъм, а Ракъм ще наглежда дюкяна и къщата.

— Хайде, скъпа Рабия, робиня ще ти стана! — примоли се Пенбе.

— Добре, добре — каза Рабия. Отстъпи пред общите увещания така, както се скланя глава пред съдбата. „Изглежда, вече съвсем не може да понася Синекли бакал — помисли си тя. — Ако продължавам да упорствувам, може би този път наистина ще ме остави и ще избяга. Изглежда, богатството и благородството също са някаква болест...“

XVI

Около една седмица в къщи се разискваше въпросът за бялата къща на хълма в Бебек. Веднъж решила, Рабиа не преставаше да мисли за къщичката сред зелената гора. Тя за първи път през живота си щеше да отива на почивка. През това време нямаше да дава уроци.

На двадесет и пети юни каретата на шамбелана, впрегната с черни коне, спря пред „Истанбулска бакалия“. Жени с бакърчета в ръце, по налъми и с дъвки в устата, боси, сополиви момченца — всички се струпаха около колата. Сабит бейабей се зае да разпръсква тълпата, а Пенбе кокетно поклащаше бедра и подреждаше разни вързопи. Най-после се появи и Рабиа.

— Аллах да ви помага, дете!

— Недей да се заседаваш много, како Рабиа!

— Стига сте вдигали врява бе! Не отива на хаджилък я!

Рабиа за пръв път се отделяше от Синекли бакал. Черните коне просто излетяха от улицата. Джуджето блисна подир тях канче студена вода.

Рабиа и Пенбе се чувствуваха като ученици, които са свършили учебната година. Мостът, Галата... И докато се усетят, пристигнаха в Бебек. Двама слуги с черни сака отвориха вратата към вилата на шамбелана. Черните коне като хала изкачиха стръмнината. На площадката пред къщата ги очакваше възрастна, черна робиня. Тя и Пенбе започнаха да пренасят вързопите, а Рабиа спря и се залюбува на околната гледка.

Беше по залез-слънце. Заливчето приличаше на плитко, лилаво басейнче. После сякаш някакъв магьосник издуха багрите, то потъмня, върху водите се спуснаха сенки и на небето се появиха мънички звездички.

Рабиа само въздъхна пред тази красота, обърна се и влезе вътре. В антрето гореше цветен фенер. Едната стая бе за Пенбе, а стаята с каменен под служеше за кухня. Към горния етаж водеха не повече от пет-шест стъпала. Във вестибюла бе сложена маса и по такъв начин бе превърнат в трапезария. Горе имаше две големи стаи, разположени

една срещу друга. Всичко бе остъклено, като истинска вила. Прозорците се редяха един до друг. Тази къщичка бе построена от дедите на шамбелана, които се занимаваха с четене, писане и музика. Имаше книги... Ооо, и то най-любимите книги на Рабиа! Все свързани с историята. Евлия Челеби, Наима... Имаше сазове, уд, теф, пиано...

Рабиа спря до отворения прозорец. Босфорската вечер се спускаше като черна копринена завеса над отсрещните брегове. Вечерната хладина галеше пламтящите ѝ страни. На хоризонта едва забележимите очертания на хълмове, дървета, води, всичко плуваше в сенки, които преливаха от светлосиво до най-тъмния, абаносово черен цвят. Осман ще бъде безкрайно удивен от тази красота. Но Рабиа бе обзета от някаква тъга. Стана ѝ мъчно за Синекли бакал — мъничката улица, която човек можеше да обхване само с един-единствен поглед. Тези мъгли, тези необятни, неуловими хоризонти и неясни очертания... Наоколо бе пусто, нямаше никого. А в Синекли бакал хората сега се връщаха от вечерния намаз, разговаряха помежду си, провикваха се продавачите на кисело мляко...

Рабиа имаше чувството, че бе направила някакъв нов завой в живота си. Тя никак не обичаше завоите. Завивайки, човек оставяше истинската си същност някъде отзад, превръщаше се в друг човек. Но и предишната му същност не го оставяше на мира. На всеки завой по една нова същност... Най-новата крачеше най-отпред, а най-старата — накрая... Цяла редица от същности, наредени една зад друга. И всички те заедно съставяха една-единствена Рабиа.

В мрака изсвири свирка. През тъмната бездна на залива, порейки меката коприна на водите, премина дълъг параход, целият облян в светлина, Осман сигурно бе в него. Рабиа тичешком слезе по стълбите. Спря на площадката пред къщата и зачака. Най-после по пясъка се дочуха стъпки.

— Ти ли си, Осман?

— Мен ли чакаш, Рабиа?

Сянката се приближи. Тънките ръце на момичето здраво я обвиха. Тази вечер Рабиа бе съвсем друга жена. Може би за пръв път тук Осман щеше да я притежава изцяло. Той се развълнува, сърцето му силно заби.

Тримата безмълвно вечеряха във вестибюла, всеки зает със собствените си мисли. След вечеря и тримата не мръднаха от местата

си, сякаш заслушани в тишината отвън. И изведнъж отнякъде долетя песента на Мюсе „Раздялата е малка смърт“. Изпълняваше я някакъв баритон. Рабиа се намръщи, като се мъчеше да си спомни нещо.

— Веднъж Хилми бей изпя тази песен за Сабиха ханъм. Бе по времето, когато щеше да води Дюрнев в Бейрут.

Тя не разбра смисъла на думите, но оная вечер и бе особено мъчно, че Хилми заеква. Осман изкриви устни:

— Аман от тая песен за раздялата!

— Не я ли обичаш?

— Безсмислена е. Раздяла, смърт, сълзлива песен за стари моми...

— Да, но всеки човек се чувства така, когато се разделя с любимия си, Осман!

Тя си спомни деня, в който се раздели с Тефик на „Шевкети дерйа“. Тогава душата ѝ бе обзета от подобна мека тъга. Може би мъката от раздялата има най-различни нюанси. Може би има и такива раздели, които изцяло изтръгват човешкото сърце. Тя стана.

— Хайде да отидем в градината.

Докато стигнат до площадката, и гласът спря. Отидоха зад къщата. Спряха под боровете. Ослушаха се наоколо. В мрака протяжно изстена нечий глас. Идваше от голямото каменно здание на върха на хълма. Всичките му прозорци бяха осветени.

— Какво е това, Осман?

— Орган. Свирят в Роберт колеж...

Рабиа за пръв път чуваше гласа на орган. И този глас я покърти до дъното на душата. При органа не се усещаше преминаването от една мелодия в друга, звуците бяха непрекъснати, сякаш преплетени. Спомни си своето изпълнение на корана.

— Ако имаме син, ще го дам в това училище.

— Опазил ни господ!

— Защо, Осман?

— Дръж сина си по-далеч от всичко, което не е свързано със Синекли бакал, Рабиа. На човек със смесена кръв му стигат и непрекъснатите собствени душевни противоречия!

— Не си ли чел нашата история, Осман? В жилите на всички ни тече толкова различна и смесена кръв, че... Но в никого от нас не съществуват такива душевни противоречия.

— Работата не е само в кръвта, скъпа. Съществуват и различия в културата, цивилизацията. Може би именно това разделя хората много повече, отколкото разликата в кръвта, и създава адски хаос в главите и душите на хората.

Осман млъкна. Рабиа го докосна по рамото погали го, сякаш искаше да успокои бурята в душата му.

— Аз искам в главата и душата на моя син да царува хармония и спокойствие. Искам да го запазя от влияния, които биха пробудили противоречия в душата му...

— Но този хаос в човека не е нещо лошо, Осман. Тогава човек никога няма да скучае...

Тя весело се засмя. Въображаемото дете ѝ се струваше истинско. Сутринта ги събудиха рибарите, които се връщаха от риболов през Босфора. Техните песни отекваха в отсрещните хълмове. Този ден те имаха чувството, че е празник. Непрекъснато минаваха мауни, пълни с хора, танцуващи под звуците на зурни и тъпани, отиваха в Гьоксу да се веселят. Животът бликаше от земята, пулсираше във въздуха и замайваше главите.

Вечерта излязоха пред къщата. Рабиа изнесе кресло за Осман, а за тях постла килим. Пенбе седеше подвила единия крак под себе си, а Рабиа се бе излегнала по гръб и наблюдаваше звездите.

Осман гледаше как падащите звезди валяха като златен дъжд върху водите и потъваха в залива.

Това се повтаряше всяка вечер. Понякога Рабиа се Осман и свиреше на уд. Започваше с дълги, привлечени интродукции, но винаги следваха весели, дори смешни песни. „Опашката на петела ми е откъсната“ — подхващаше тя и Пенбе запяваше след нея с малко дрезгавия си глас. Осман невинаги бе доволен от това странно равновесие на Рабиа, което смекчаваше неговия бурен темперамент. В най-разгорещените си мигове той имаше чувството, че в нея се е вселил зъл дух, които му се надсмива. „Тя се подиграва, но знам, че ме обича лудо — повтаряше си той за успокоение. — Жените, които ме обичаха някога, бяха по-горещи, по-страстни, но всичко у тях бе преходно. Любовта на Рабиа е постоянна, нейната вяроност и преданост — вечни.“

Сега сестрата на Ариф идваше често във вилата и не ги оставяше на спокойствие. В лунни вечери насила караха Рабиа да пее. Това лято

нейният глас бе най-харесваният в околностите на Босфора. Заливът на Бебек се изпълваше с лодки, дошли отвсякъде.

Веднъж Раbia изпя един газел, най-класическия, мистичен газел, изпълняван от Вехби дeдe. Беше написан от Фузули, бавен, дълбоко философски. Изпълни го по желание на шамбелана.

*Укорявани, с години пред града очакваме,
рат небесна сме и само божии знак очакваме*

— започна тя.

*Не ни блазнят като други земните желания,
ято феникси — да литнем към върха на Каф
очакваме.*

Тук тълпата от слушатели изпадна в екстаз.

*Пътници, отрекли се от всичко, страх и студ
търпим:
лудо влюбени, въртим се, своя ред очакваме.
Не мислете, че безсмислени са нашите стонове,
зов за път към крепостта на любовта очакваме.*

Последните й думи бяха съпроводени с възкличания, охкания, викове „Да си жива!“ Гласът на Раbia накара сбитата, облечена тълпа, излязла да се забавлява и да търси удоволствия, изведнъж да изпита тайнствената страст на ония, които цял живот тичат подир нещо, борят се и загиват, не открили великата тайна на живота.

Веднъж в седмицата вечеряха при Канария. Там Раbia отказваше да пее песни. В целия Босфор единствен Нежат ефенди се интересуваше повече от нея, отколкото от гласа й. Извеждаше я на балкона, обикаляха наоколо и разговаряха. Осман ги наблюдаваше от страни, но вече не изпитваше ревност. Раbia бе негова. Останалите

бяха чужди хора, дошли да се възхищават на някакъв шедьовър. През тия дни имаше и нещо друго, което го изпълваше с чувство на победа и радост. Освен него само Вехби дедѐ можеше да оказва влияние на Рабиа. Една вечер Вехби дедѐ я помоли да изпее песента за строшената лодка. Момичето сложи ръка на сърцето си, гласът ѝ изразяваше молба, но очите ѝ се смееха:

— Никак не съм настроена за такива песни. Да ви изпея ли песента „Човече нисичък, на нищо не ми приличаш“?

„Най-после Босфорът и аз накарахме Рабиа да разбере, че е сътворена от плът и кръв — си каза Осман. — Научихме я да забелязва топлото слънце и зелените дървета“ — радваше се той.

Но през ония дни Рабиа пренебрегваше не само Вехби дедѐ. Почти всички стари връзки сякаш бяха отслабнали. Беше позабравила дори и нещастното джудже, което всеки петък с последни сили изкатерваше хълма на Бебек.

Така минаха месец юли и първата седмица на август.

На втората седмица от август Рабиа поиска да се върне в Синекли бакал. Може би този месец бе друга повратна точка в живота ѝ. Нали Селим паша бе казал, че има вероятност Тефик да бъде амнистиран за годишнината от възкачването на престола?

— Добрата новина бързо се разчува, Рабиа. За пръв път вкусваме истинския живот, дете. Да бяхме останали поне до края на месеца...

— Добре, Осман.

Тя се съгласи, но вече нито умът, нито сърцето ѝ бяха изцяло негови. Тефик искаше да заеме там полагаемото му се място. Изглеждаше и малко отегчена от седенето без работа. Вече не слизаше във вилата. Седеше в бялата къщичка и по цял ден четеше разни „дивани“ и исторически книги. Щом останеше без занимание, нетърпението и притеснението ѝ нарастваха.

Една сутрин Осман насила я заведе на морския бряг. Седнаха на някаква скала пред гробищата на Румелихисар. Водите достигаха чак до краката им, вълните бавно и лениво се плискаха в крайбрежните камъни и отново се оттегляха. Морето още не бе се пробудило.

— Би трябвало да видиш тези вълни през март Рабиа. Връхлитат върху скалите като бесни и се разбиват в тях. Толкова са свирепи!

— Нито веднъж не съм те чула да се възхитиш от нещо спокойно, Осман...

— Спокойствие. Какво общо може да има то с морето? Помисли само колко милиона хора са загинали в него! Кой знае колко милиона бездомни духове без трупове скитат в момента по вълните!

Той искаше да каже нещо поетично и за това говореше всичко това. Но въображението на Раbia заработи.

— Откакто дойдохме тук, забравям да се моля за душите на умрелите поне в четвъртък и понеделник.

— Какво отношение можеш да имаш ти с умрелите, Раbia? Ти четеш за живите, ти...

— Отсега нататък всяка сутрин след намаза ще се моля за душите на загиналите в морето.

— Раbia не се увличай по тези отминали, отмрели неща...

Но тя вече не го слушаше. В паметта ѝ оживяха, всички минали неща, умрелите я упрекваха. Да обичаш околните, да мислиш за тях — това бе единствената истина, на която Деде съзнателно я бе учил, а Тефик съвсем несъзнателно ѝ бе внушил. Само това даваш спокойствие и даряваше удоволствие на човека. А ето че вече месец тя се занимаваше само със себе си и собственото си щастие. Тази сутрин това щастие и се стори малко безвкусно, малко досадно.

Раbia лекичко се заклати и с тъжен, задушевен глас запя молитвата, която започваше с „Животът на земята е игра“, сякаш искаше да каже на умрелите, че животът не е кой знае какво и така да ги успокои, да ги утеши.

Върнаха се в къщи с развалено настроение. Пред входа Осман дръпна жена си за ръката:

— Ела да отидем под боровете.

— Ти иди, излегни се под тях и си почини. Аз ще дойда след малко.

Боровите иглички бяха като килим под Осман, нагрети от слънцето, те топлеха гърба му. Дори под зелената сянка нямаше капчица хладинка. С приближаването обедните часове горещината ставаше все по-непоносима, Осман лежеше по гръб със затворени очи. Тъкмо задрямваше, когато чу звук от приближаваща се кола. „Сигурно отива в колежа“ — помисли си той и заспа.

Изглежда, бе спал доста дълго. Събуди се от чувството, че някой го наблюдава. Рабиа стоеше над главата му. Бе облякла черното си копринено фередже, в ръката си държеше чанта, бе облечена за официално посещение. В тези тъмни дрехи лицето ѝ изглеждаше напрегнато, устните ѝ бяха стиснати.

— Къде отиваш, Рабиа?

— Сабиха ханъм изпратила Шюкрие ханъм с колата, снощи имала сърдечна криза, искала да ме види.

— Измислила е повод, за да отидеш.

Тя клекна до Осман. Сабиха ханъм се разболяла, защото получила лоша вест. Хилми искал позволение от валията да прекара лятото в Ливан. Завел там и семейството си заедно с Тефик. Но оттам избягал в Европа. Тефик му осигурил билет за един френски параход, преоблякъл го в женски дрехи и го качил на парахода. Нещастната Сабиха ханъм едва не умряла от мъка. Била уверена, че на годишнината от възшествието на престола ще му дадат амнистия. Била, била...

— А баща ти успял ли е да избяга?

— Не.

Рабиа отново се усмихва с предишната си полуусмивка. Не само че не избягал, ами щели да го интернират в Таиф, понеже помогнал на Хилми да избяга. Усмивката стана горчива като отрова. Осман се изправи. Ръцете му поискаха да прегърнат купчината черен плат, под който бе скрита тя.

— Докога баща ти ще бъде наказван заради Хилми?

Момичето несъзнателно отблъсна ръцете от рамото си. Стана. Горчивите бръчки около устата изчезнаха.

— Тефик обича Хилми бей. Да обичаш, значи да си готов да бъдеш и наказван заради онова, което обичаш, Осман! Кой знае колко се радва, че е успял да му помогне да избяга... Ох, добре, че му е помогнал...

Беззаветността на Тефик ѝ харесваше, одобряваше я и се радваше за него. Въпреки това от очите ѝ закапаха горещи сълзи.

— И аз ще дойда. Не мога да те пусна сама, скъпа Рабиа...

— Не, не, аз ще пренощувам в Синекли бакал и утре рано ще се върна.

Тя замина. Осман бе изпълнен с гняв и тъга. Това събитие окончателно сложи край на броените щастливи дни в Бебек.

XVII

— Никога, никога вече няма да мога да видя детето си! Хилми, миличък Хилми...

Сабиха ханъм бе увиснала на шията на Раbia и се тресеше от плач. Раbia я гладеше по гърба, сякаш искаше да успокои малко дете.

— Защо да не можете да го видите? Годиците летят. Помислете и ще разберете. Тук нещастният Хилми бей се чувстваше като в затвор. Сега навсякъде, сутрин и вечер, се говори само за младотурците...

Тя се смееше. И старата жена се засмя през сълзи, после се излегна. Раbia избърса набръчканите ѝ бузи, зави я с одеялото, но жената отново се изправи. Гледаше я със свенливостта на виновно дете.

— Ти сигурно проклинаш Хилми, нали, Раbia?

— Честна дума, господ да ме убие, ако го проклинам! Вие не мислите сега за Тефик. Той като нищо ще превърне крепостта Таиф в площадка за разиграване на Карагъоз.

— Вярно, вярно...

— Сега гледайте да заспите. Трябва да слушате лекарите. Да ви дам ли лекарството?

— Ще поседиш ли до мен, докато спя?

— Ще поседя...

Сабиха ханъм задряма. Раbia седна на стол до главата ѝ. Нещастната жена цяла нощ се беше вайкала, бе изпаднала почти в истерия. Не стигаше тежкия удар от бягството на Хилми, ами сега изпитваше и угризения за нещастиято, сполетяло Тефик заради сина ѝ. Все заради Хилми страдаше бащата на нещастното момиче. Ами ако Раbia вече никога не стъпи в дома им! Ами ако ги прокълне! Пък и тя беше толкова свикнала с момичето, че вече нищо не можеше да ѝ го замени. Съчувствието и сърдечността, проявени от Раbia, повлияваха на старата жена по-успокоително и от най-добрите лекарства.

В стаята влезе на пръсти Шюкрие ханъм. Пашата искал да види Раbia. Тя ще остане при господарката.

Пашата беше в стаята си. Седеше замислен, с ръце на коленете и поглед, вперен в пода. Беше толкова неестествено в свободното си време да не се занимава с дърворезба, тананикайки разни старинни мелодии, че на Рабиа сърцето се сви. Тя никога не беше го виждала толкова отпаднал, отчаян и безнадежден. Да видиш Селим паша отпуснат и нещастен, бе толкова мъчително, колкото да станеш свидетел на падането на столетен, величествен чинар.

— Как е, ханъмефенди, Рабиа?

— Спи.

— Ох, слава богу! — Лицето му се проясни. — Синът ми отново опропасти Тефик. Ще можеш ли да ни простиш, дете? — запита той с неприсъщо за него смирение.

— Недейте да говорите така! Баща ми много обича Хилми бей. Сигурна съм, че той не е изгубил надежда. Какво да се прави? Така ни било писано...

Момичето прокара треперещата си ръка по челото, сякаш искаше да напира някакъв невидим надпис. Пашата видя този жест и се засмя.

— Седни, дъще.

Седнаха един срещу друг и всеки се вгледа в лицето на другия. Погледът на Селим паша бе странно променен. Светлокестенявите му очи бяха хлътнали, но не и угаснали. В тях се бе появила съвсем нова светлина. Властната им острота, смазващата гордост бяха изчезнали, а на тяхно място се бе появил нов израз на разбиране и примирение.

— За Хилми много не се безпокоя, Рабиа. Но всичко бих дал да мога да измъкна Тефик от Таиф. За съжаление фактът, че съм баща на Хилми, ми пречи да направя това. Отсега нататък нито мога да гледам падишаха в очите, нито мога да поискам нещо.

— Недейте да обвинявате Хилми бей...

— Не го обвинявам. Малко съм объркан. На времето вярвах в едно-единствено нещо: силата и държавния ред, представляващ силата. А сега ми се струва, че в хорската съдба се наместват хиляди други сили. И в най-безпощадния човек, който изглежда по-жалък и от мравка в ръцете на владетеля и държавата, винаги има някаква скрита, несломима, безсмъртна сила. — Той замълча и след малко продължи по-тихо. — Вече не съм така уверен в непоколебимостта на собствените си съждения. Правилни ли са нещата, в които вярвах и на които служих толкова години наред? Това трябва да се знае, Рабиа.

Сега повече от всякога трябва да се знае. Защото наближи денят, в които ще трябва да се отговаря пред падишаха на султаните...

При тези думи промяната в пашата се почувства още по-силно. Изглеждаше прескочил изведнъж хиляда години. Но те не бяха го съсипали, съзнанието му беше ясно. Разбиранията му бяха станали по-зрели, по-дълбоки, по-уравновесени. Зрялост, която можеше да споходи както седемдесетгодишните, така и двадесет и пет годишните. Раbia не можеше да схване всичко това, но все пак зад привидната отчаяност на стареца усети много по-голяма сила от предишната. Тя беше непонятна за нея. Приличаше на желязо, преминало през наковалнята и горнилото и приело съвсем нова форма. Вероятно опитът и преживяното бяха вложили в празните му гърди истинско човешко сърце. Раbia въздъхна.

— Каквото ни е писано от съдовата...

Тънките ѝ пръсти отново напипаха невидимия надпис върху младото чело. Днес пашата намираше странно утешение в повтарянето на тези думи.

— Аз подадох оставка, Раbia. Щом падишахът я приеме, веднага заминавам за Дамаск да доведе Дюрнев. А имам нужда и да остана малко сам, да премисля всичко. Искam да видя с очите си и да поговоря със заточениците, за които бе писал Тефик в писмото си. Но засега не съм казал нищо на Сабиха ханъм.

В стаята влезе момиче с поднос в ръка. Раbia стана и приближи една маса. Вечеряха седнали един срещу друг. Бяха тъжни, но ядоха с апетит. После заедно слязоха долу. На последното стъпала на стълбата пашата спря.

— Падишахът надхвърли шестдесетте. Тефик е едва на четиридесет години. Той има много по-голямо право върху бъдещето. Всеки момент нещата могат да се променят и ти отново да бъдеш с баща си, Раbia — каза той.

Сабиха ханъм се бе събудила. Беше седнала на кушетката и ядеше супата си. Изглеждаше отпочинала, а мисълта ѝ бе заета с това по какъв начин да уреди кореспонденция със сина си. Дали Осман нямаше някакъв познат, който да уреди това? Докато обсъждаха въпроса с Раbia, тя непрекъснато наблюдаваше с крайчеца на окото си пашата. Старецът заговори с предишния си ироничен глас:

— Аз вече не съм министър на полицията, можете да правите всичко, каквото си поискате.

— Какво искаш да кажеш, паша — смръщи вежди Сабиха ханъм.

— Подадох оставка.

— Направил си грешка. Каквото и да казват, човек не може да се отказва от държавата си, паша!

— Да, но аз вече не съм в състояние да бия и изселвам младотурци. Който не може да върши това, не може да се ползува с доверието на тази държава.

Сабиха ханъм се наведе, грабна ръката на мъжа си и я поднесе към устните си. Раbia стана.

— Отиваш ли си, Раbia?

— Не, тази нощ ще прекарам в Синекли бакал. Утре ще изпратя чичо Ракъм да доведе и другите.

Раbia и Ракъм седнаха един до друг в кухнята и изпиха кафето си.

— Ех, защо не отидох днес да доведе Осман! — съжаляваше Ракъм.

Раbia поклати глава. Тази нощ искаше да бъде сама и спокойно да се отдаде на мисли. Тревогата и разпалеността на Осман объркаха мисълта ѝ. Той искаше тя да се занимава само, само с него. Страните ѝ пламнаха. В нея се надигна бунт против това. Вярно бе, че дните, прекарани в околността на Босфора, щяха да си остават незабравими за нея. Но хората не можеха да прекарват времето си само в приятни забавления, с „иха, иху“ по цели дни. Особено пък Раbia. Мнозина се нуждаеха от нейната дружба, от нейната преданост. Ненапразно се бе родила в Синекли бакал. Сабиха ханъм, Селим паша, който бе на края на живота си, джуджето Ракъм с тъжните очи... Сърцето ѝ се свиваше само като си помислеше, че го бе забравила. Но над всички си оставаше Тефик.

Къде ли беше той със своите прекрасни, меки кестеняви очи, с дългите си мустаци и вечно засмяна уста? Стори ѝ се, че обикаля в кухнята. Без да иска повтори думите на Селим паша, които ѝ вдъхнаха макар и малко надежда:

„Тефик едва е навършил четиридесетте. Падишахът прехвърли шестдесетте. Всеки момент положението може да се промени. Разделените могат да се срещнат.“

— Не казвай това пред никого, Рабаи. Човек не може да има доверие дори на родния си баща. И стените имат уши. Толкова години си чакала, потърпи още малко... С търпение черничевите листа се превръщали в атлас.

— С търпение и черничевите листа се превръщали в атлас. Ах, чичо, веднъж да дойде денят, в който ще се срещнем с Тефик!

— Може би този ден е наближил, Рабаи. Рибата се вмирисва от главата. Човек вече не може да диша от вонята на ония, които са над нас. Сигурно ще настъпи денят на очишчението.

Те дълго седяха в кухнята, ту единият, ту другият току казваше по някоя стара поговорка и се мъчеше да насърчи отсрещния.

Осман очакваше Рабаи, а видя пред себе си Ракъм. Не можа да се сдържи и изруга почти като Сабит бейабей.

— Заради онази бабичка Рабаи жертвува нашето щастие!

— Докато Тефик се намира на заточение в Таиф, тя не би могла да изпита удоволствие от босфорските развлечения...

— Имаш право, Ракъм. Аз винаги мисля за себе си. Като животните... Дори кучетата на Синекли бакал са по-човечни от мен...

Ядът му мина. Душата му се изпълни с разкаяние. Започна да измисля най-различни начини, за да утеши и успокои жена си.

Пенбе приготви вързопите и всички заедно тръгнаха.

От моста се качиха на кола. Осман бе готов да прегръща вързопите, които станаха причина колата да спре точно пред входа на къщата. Какво щастие бе да се върнат в къщи, без да се спъват в разбития калдъръм, без да се нагълтат с прах.

— Осман бей! Хеей, чичо Осман бей!

Сабит бейабей забеляза колата още от ъгъла, размаха ръце и се развика. Осман скочи от колата:

— Кажи на Рабаи, че ще дойда след малко — каза той на Ракъм.

Заедно със Сабит бейабей седнаха под навеса на ъгъла и си поръчаха по едно кафе. Абей му се довери. Беше дошло време да избират старейшина в квартала. Командата му искаше да преметне кърпача Фехми и на негово място да избере Осман. Това малко събитие бе много важно за живота на махалата. Имаха деспотичен, жесток падишах. Но правото им да изберат един малък съвет от няколко души,

който нямаше и кой знае каква работа, ги караше да изпитвай гордостта на самоуправляващите се.

Осман се развълнува не по-малко от абей. Значи, лудите глави уважаваха неговите думи и съвети. Той ги убеди отново да изберат Фехми ефенди. В малката, бедна уличка Осман бе личност. Това му се стори много примамливо и човешко. Абей тупна с юмрук по разкривената масичка за кафе. Отново щяха да изберат Фехми. До дюкяна двамата вървяха заедно, рамо до рамо.

Ракъм беше вече вътре и дори бе започнал да продава. Рабиа го чакаше пред стълбището с чехлите му в ръце.

— Скъпи, събуй се, моля те, рано тази сутрин изтърках дъските.

Осман никак не бе свикнал да се събува пред стълбището. Обикновено се изкачваше с обувки чак до вратата на стаята си. Изключение правеше само в дните, когато стълбите се измиваха.

— Ще отида да се поразходя, докато стълбището изсъхне. Искам да се срещна с кърпача Фехми. Видях се с абей.

— Ще бъде по-добре, ако отидеш в дома на пашата. Горката Сабиха ханъм съвсем е грохнала. Искане непременно да те види.

— Можем да отидем заедно след вечеря. А ти не искаше ли да ме видиш?

Осман погали рамото на Рабиа, искаше да я погали и по страните, но тя доста грубо отблъсна ръката му. Бузите ѝ заприличаха на макове.

— Нали ти казах, че такива работи не се правят пред очите на другите!

Ето я отново като хафъз от Синекли бакал, момиче с ограничени разбирания. Там, в околностите на Босфора, се беше поочовечила малко. Вместо в дюкяна на Фехми Осман отиде в дома на имамина. Бяха минали три дни от срока за даване на обещаните пари. Отвори му забулена, възрастна жена и веднага го позна.

— Имам ефенди вече три дни лежи на легло. Много е болен. Добре, че дойдохте. Мислех, че сте още на Босфора. Донесох му малко чорба. Днес като че ли не бива да се оставя сам.

— Иди да свършиш работите си, ханъм. Докато се върнеш, няма да го оставям сам.

Той мушна в ръката на жената две меджидиета и се изкачи горе. Леглото на имама бе простряно в средата на стаята. Зад гърба му бяха

натрупани всички възглавници в къщата. Старецът лежеше така сякаш седеше. И въпреки това едва поемаше дъх. Беше облечен с хърка, препасана с пояс, а отгоре бе покрит с юрган. Очите гледаха трескаво, бузите бяха още по-хлътнали. Носът му приличаше на изкуствен, от ония, които си слагаха в театъра. Но при всяко вдишване той силно се разширяваше. Личеше, че му е много трудно да диша. Гърлото му издаваше странни, хъркащи звуци. Старецът бе много болен. И въпреки всичко в хлътналите му очи все още гореше неговата зла, непреклонна воля. На поставката до главата му лежах три ръкописни книги. Едната бе отворена. Това показваше, че имахт все още владееше разума си, колкото да може да чете.

В едно шише под, подставката Осман забеляза три пиявици и без да иска, се засмя. Стаята миришеше на смесена миризма от парфюм и лук. Дали го бе познал имахт? Сигурно. Той го запита, хъркайки сърдито:

— Какво искаш?

— Болен си, уважаеми дядо...

— Най-после дойде. Закъсня с три дни.

За да успокои стареца, Осман сложи жълтиците върху юргана, между мърдащите му пръсти. Те ги поеа и ги приближиха до очите. После извади кесията от пазвата си. Не пророни дума, докато не я прибра обратно и не се загърна плътно с хърката.

— Как може да се лежи толкова болен и сам? Да наема онази жена да поседи при теб, бива ли?

— За бога! Кой ще й плаща? Да не би да си й казал, че си донесъл парите?

— Не, не й казах.

— Никой не трябва да знае, че в кесията ми има злато. Ще ме заколят като овчица. Проклетници, крадци, развратници!...

Гърдите му се вдигаха и спускаха като калайджийски мех.

— Ще доведе лекар, уважаеми дядо. Не се тревожи, аз ще платя визитата.

— Какво, какво каза? Всички са неверници, във всички лекарства слагат вино. Господ да ми прости!

Гласът му секна. Гърдите и ноздрите се издуха. Пръстите му посегнаха към слепоочията.

— Някой като че ли ме удря с чук. Наложих си лук, не помогна. Довечера ще си сложа пиявици на гърба...

— Добре, добре, успокой се. Аз ще поседя.

Болният затвори очи, отпусна глава върху възглавниците. Дочу се шепот, подобен на свирка с уста:

— Дай на дявола малко трохи...

Бълнуваше ли? Не. В една чиния до леглото наистина имаше трохи от хляб. Осман дочу откъм прозореца някакво писукане. Извърна се. Изпод решетката се показва мъничко врабче. Извърнало глава встрани, гледаше към Осман. Той лекичко пристъпи и остави трохите върху рамката. Нямаше нужда от предпазливост. Врабчето скачаше ту върху прозореца, ту върху миндера; личеше, че бе свикнало и не се страхуваше от никого в стаята.

— Наближава денят на срещата ми с Емине — измърмори болният, сякаш бълнуваше.

— Не искаш ли да видиш Рабиа, дядо?

— Какво, какво каза?

Той отвори очи. Но, изглежда, не виждаше Осман, а изминалите дни. След малко задряма ѝ захърка.

Минутите се сториха безкрайни за Осман. Времето за обед мина, Рабиа сигурно щеше да се тревожи. Имамът бълнуваше за дните, когато бе учителствувал в махленското училище.

— Боят е даден от рая. Месото е мое, костите са твои...

Най-после бълнуването спря. Гърдите му издаваха звуци, подобни на хъркането на несмазана машина. Устата бе отворена като черна яма.

В двора се чу тракане на налъми. Осман слезе долу. Заръча на жената да му съобщи, ако положението на болния се влоши. Излезе. Погледна часовника си и без да се отбива в къщи, забърза към двореца, за да не закъснее за урока си.

Вечерта Рабиа изглеждаше много уморена. Той не посмя да ѝ каже за болестта на имама. Реши да ѝ каже, когато се приберат у дома. Върнаха се, но не знаеше как да започне. Опита се да заговори за Сабиха ханъм. Може би така щеше да бъде по-лесно...

— Моля те, Осман, утре ще говорим. Умирам за сън. Страх ме е да не заспя по време на намаза — каза Рабиа.

Осман се вмъкна в леглото и зачака тя да свърши молитвата си.

— Рабиа, дядо ти е много болен.

Тя сгъна седжадето, прозя се:

— Аллах да го дари със здраве.

— Няма да е лошо да идеш да го видиш.

— Ох, сега станах от молитва, не ме вкарвай в грях. Да не би да искаш да ме изпъди?

Рабиа си легна със спомена за последната среща с майка си. Осман пък реши да чака до другата сутрин.

— Какво има, чичо?

Още не беше се съмнало, когато Ракъм почука на вратата. Събуди Рабиа. Тя изтича боса до вратата.

— Аллах да те дари с дълъг живот, Рабиа...

— Бързо казвай, кой е умрял?

Сигурно, сигурно бяха убили Тефик! Рабиа бе притиснала ръце към гърдите, очите ѝ бяха изцъклени.

— Починал е дядо ти. Жената, която го е гледала, дойде да съобщи. Събуди Осман.

Рабиа изпита такава дълбока и искрена благодарност към имама, каквато никога не бе изпитвала. На нея едва ли не ѝ се стори, че Тефик е трябвало да умре, а вместо него е умрял имамът.

— Бог да прости всичките му грехове!

XVIII

Шамбеланът обяви, че оставката на Селим паша е приет, предаде няколкото любезни думи на падишаха за миналите заслуги на бившия министър на полицията и поздравя на височайшата особа. Селим паша направи обичайния си поклон.

— Падишахът опява не по-лошо от имамина на Синекли бакал, скъпи друже — каза той, когато седна.

Да, любезността на владетеля напомняше опяването на махленски имагин над главата на покойник, неговите молби към живите да си спомнят с добро за умрелия.

Селим паша и сам не можеше да повярва, че си позволи така лекомислено да говори за падишаха. Сякаш в него се бе скрил друг човек, който произнесе тези думи. Чувствуваше се толкова леко, като че ли от гърба му бе паднал огромен товар. „Товарът на държавата, неговата тежест“ — мислеше си той. И въпреки това колко наперен, гордо изправен крачеше преди. Това бе само един калъп, който оформяше вътрешния му и външен вид: калъпът на държавата. И какви ли не форми придаваше той на хората, такива, каквито не можеха да се поберат в обикновените човешки представи. Сега Селим паша се бе отървал и от него. Можеше изцяло да разполага със себе си. Съмненията, колебанията, дългите разсъждения, които го измъчваха от деня на изселването на Хилми, го бяха спасили от преклонението пред силата. Тогавашият нещастен Селим паша бе ограничен, глупав, роб на дълга. Сега душата му се опиваше от чувството за безгранична свобода. Силата, пред която се прекланяше министърът на полицията — държавата и падишахът, — беше само частица от силата, властваща над вселената. Сегашният Селим паша скланяше глава пред самата вселена.

Той се смееше, говореше, а шамбеланът го наблюдаваше внимателно, с интерес.

— Изглежда, напоследък доста дружите с Вехби деде, паша?

Да, в Турция, особено в дните, когато властваха султаните, само личности като Мевляна Джелиледин Руми можеха да счупят

душевните окови. Селим паша изтърси пепелта от цигарата си и отговори:

— Имам нужда от приятел, на когото да оставя дома и семейството си, когато замина за Дамаск. Може ли да се намери по-верен приятел от Вехби дедѐ? — Засмя се. — Тия дни сме с ликвидиране на миналото великолепиѐ и разкош. Затварям селямлъка. Мебелите му ще продам. Щом намеря подходящ наемател, ще го дам под наем. От прислугата ще оставя само Шевкет ага и един градинар. Зеленчуковата градина вече дадох под наем. Пари няма да искам, но ще трябва да осигуряват зеленчуци и плодове за семейството ми. Конете и двете карети вече продадохме.

Въздъхна. Конете си обичаше като родни деца.

— А какво ще стане с робините в конака?

— Всичките ги освободих. Всички имат скътани по някой и друг лев. Повечето имат образование, занимават се с музика. Още отсега ги търсят за гувернантки и учителки по музика. Сабиха ханъм ще задържи при себе си две възрастни освободени робини.

— Отсега нататък ще посрещате гости и ще прекарвате времето си в сладки приказки, паша...

Селим паша сви устни, очи му се смееха.

— Ние имаме достатъчно време и желание за това, но никой от предишните приятели не отваря вратата ни. Единствената карета, която от време на време влиза в двора на конака, принадлежи на съпругата на Нежат ефенди. Отсега нататък ще се опитам да дружа със съседите от Синекли бакал.

Синекли бакал! Кварталът на Рабиа... Шамбеланът си спомни кристалния глас, който преди един месец огласяше залива Бабек. Затананика под нос:

— „Не ни блазнят като други земните желания...“

Селим паша поклати глава.

— „Ято феникси — да литнем към върха на Кеф очакваме.“ Рабиа и мъжът ѝ също идват често. Те и Вехби дедѐ няма да оставят жена ми самичка.

— Защо вие ще довеждате снаха си? Не можете ли да изпратите Шевкет ага да я доведе?

— Мога разбира се, но искам малко да променя обстановката. — Селим паша се плесна с ръка по главата. — Доде време да се

поразмисля и ей тук да се направи основно почистване. Буницето в Касъмпаша е по-чисто от сметта, натрупана в главата ми.

Вечерта Селим паша излезе сам от къщи и тръгна към кафенето на Синекли бакал. Шевкет ага се разтревожи, грабна чадъра му и тръгна подир него. Селим паша се обърна и гласът му гръмна, както през миналите дни:

— Да не съм дете, та си тръгнал по петите ми бре, човече! — После добави полушеговито, полуприятелски: — Аз вече не съм министър, Шевкет. Човек съм.

Посетителите на кафенето не очакваха такава изненада. В първия миг те се смутиха, но пашата не обърна внимание на това. Щяха да свикнат. Изпи кафето си и нахълта в „Истанбулска бакалия“. Мина през дюкяна и кухнята, като че години наред само това бе вършил. Ракъм ококори очи от изненада и страх. Обаче Рабиа и Осман, които поливаха цветята в градината, намериха посещението му за съвсем естествено.

— Ракъм, донеси стол за пашата!

— Деца, защо не дойдете у дома да вечеряме заедно?

— По-добре вие останете да вечеряте заедно с нас в градината — отговори засмяно Осман, без да изпуска кофата от ръката си. Погледна към небето: — Времето е малко облачно. Ще вечеряме в кухнята. Какво ще кажете, паша ефенди?

Той отиде и седна върху рогозката под ореха:

— Това и чаках, Осман ефенди.

До деветнадесети август дните минаваха все по този начин. Селим паша щеше да замине на двадесет и втори август. Искаше да окаже последна почит на господаря си и в деня от годишнината на възкачването му на престола да се намира в Истанбул. Домът му пак щеше да бъде празнично украсен, но нямаше да има оркестър, бюфет, сюнет^[1], както биваше в миналите дни. В замяна на това той пресметна колко пари му е струвал празникът преди и подари същата сума на старейшинския съвет на Синекли бакал. С тези пари те щяха да купят дърва, въглища за бедните от квартала.

След обед, в деня на шествието, първият гост в конака беше Рабаи. Четири млади робини, по-правилно бивши робини, бяха клекнали около басейна, бършеха фенерите и слагаха свещи. Шевкет ага разтваряше пакетите със свещи и им ги подаваше. Чувахе се само шуртенето на фонтанчето и потракването на фенерите. Никой не говореше. Празничният шум още не бе започнал. Известно време Рабаи наблюдава момичетата. Шевкет ага работеше, но ушите му следяха всичко наоколо. Може би си представяше миналите дни, когато по настилната една след друга трополяха празничните карети. Момичетата въртяха очи наляво-надясно, заглеждаха се в беседките, после се навеждаха, сякаш бяха зърнали призрак. Може би си спомняха за оркестъра, бюфета и тълпата гости сред беседките.

Тишината нарасна. Тишина, в която господствуваха мечти и призраци. Рабаи усети безпокойство. Появи се силен южен вятър. Върховете на акациите се запревиваха. Разбушувалият се вятър помете пурпурните облаци по небето. То бе някак болезнено червено. Въздухът бе топъл като трескав дъх. Под стрехите се разнесе глух и постоянен стон.

Сабиha ханъм подаде глава от прозореца на някогашната стая на Хилми:

— Пашата е тук, Рабаи. Щом дойде Осман, ще го накараме да ни посвири на пиано. Какво да се прави, тази година нямаме нито саз, нито оркестър.

Гласът на старата жена бе весел. Дори в тягостната атмосфера на упадък тя намираще нещо да се посмее и повесели като децата.

— Аз ще се върна, ханъмефенди. Искam да пообиколя градината, докато дойде Осман.

Търсейки спокойствие, по-точно хлад, тя стигна чак до зеленчуковата градина. Там нямаше никого. Но и спокойствие нямаше. Защото нейната душа не бе спокойна. Не намери и прохлада. В градината бе още по-печално. Във въздуха се чувствуваше тежест, която притискаше гърдите. Високите стени, макар и малко, спираха вятъра, но тук стенанията на южняка звучаха по-страшно. Градината бе обхваната от треска и бълнуване. Топлината сякаш извираще от недрата ѝ, караше дори пръстта и дърветата да се потят. Рабаи избърса чело с крайчеца на покривалото си. Потърси с поглед градинския долап. Дървеното колело беше неподвижно като мъртвец, кофичките

бяха сухи. А каква прохлада пръскаше кристалната вода от тези кофи, когато долапът работеше!...

— Диийй!

Раbia извика на магарето, но то не ѝ обърна внимание. Ако от време на време не помръдваше с уши и опашка, за да разпъжда мухите, нямаше да се различава от магаренцето, което тя купи в „Бонмарше“.

Раbia гледаше калната, плесенясала вода във вадичките за напояване, когато изведнъж почувствува, че ѝ прилошава. Зави ѝ се свят. Но тази вечер не биваше да се разболява. Защо ѝ беше толкова тъжно? Какво се бе случило? Селим паша и жена му бяха весели и безгрижни като деца. Изглежда, тъгата на момичетата се бе предала и на нея. В техния поглед се долавяше страхът на хората, разбрали, че на този свят нищо не е вечно.

Такъв бе животът. И нейното щастие бе подчинено на закона на вечната промяна. Без да забележи, тя изпусна Тефик, може би утре-другиден и Осман щеше да изчезне. Кой знае какво ѝ готвеше бъдещето. Облегна се на едно дърво. Съвсем несъзнателно душата ѝ се молеше на съдбата да престане да ѝ отнема любимите същества.

Раbia напусна градината и малко се поокопоти. Нямаше за какво да бъде толкова отчаяна. Може би Тефик щеше да се върне много по-рано, отколкото го очакваха. А Осман бе изцяло зает с работите на Синекли бакал, бе станал истински жител на улицата. В живота имаше много повече щастие и утешение, отколкото хората очакваха. Ето например, колко грижа прояви Осман към имама, без тя да узнае; погрижи се за погребението му. Светът бе пълен с добри хора. Тя се затича по пътя, за да стигне час по-скоро в къщата, на един дъх се намери в стаята на Хилми.

Осман свиреше на пиано. Пашата и жена му седяха един до друг в креслата и го слушаха. Този ли беше човека, който на времето ругаеше европейската музика?

Раbia тъкмо престъпваше прага, когато Осман засвири марша на Абдулхамид. Старците скочиха на крака като тласнати от пружини. Сабиха ханъм се опря на бастуна си, вперила поглед в пода. Пашата вдигна глава високо, очите му гледаха някъде далеч. Вирнатата глава, изпъчените гърди, правите рамене напомняха за бившия министър на полицията. Вероятно си представяше минали паради, посещенията на

падишаха в джамията, фойерверк от цветове, движение и звуци! И всичко това бе подготвяно, организирано от силния и величествен министър на полицията. Брадичката на стареца леко трепна, главата му се вдигна още малко и той запя с плътния си глас последния стих от марша.

Слабите рамене на Сабиха ханъм се разтрепериха, по набръчканите ѝ бузи потекоха сълзи. Селим паша се сепна. Без да иска, се бе поддад на коварството на държавата и силата. Отново стана безгрижният, непринуден старец от последните дни.

— Защо плачеш? Ах, ти, лошо момиче. Това не е мевлют, а празник!

— Може би той е последният празник на падишаха — прошепна Рабиа.

— Да не говорим сега за такива неща, Рабиа. Свири, Осман ефенди. Утре това пиано отива на пазара. И онова, дето е в селямлъка, също. Стига ни и пианото в стаята на Дюрнев.

Как може да се продаде такова пиано. Как можеше да попадне в чужди ръце! Нали по него Осман забелязваше как Рабиа от година на година се източва като топола!

— Не го продавай на непознати, паша.

— Ами на кого да го продам?

— Аз имам толкова ученици, готови да купят такова пиано.

— По този въпрос говори с Шевкет. Кажи му утре да не го носи на пазара...

Рабиа и Осман отидоха да проверят пианото в селямлъка.

— Не закъснявайте, деца. Ще вечеряме рано — извика Сабиха ханъм след тях.

Селямлъкът бе почти празен. Така красотата му личеше повече. Прозорците без завеси отразяваха вечерния пурпур и зеленината на акациите. Приличаха на разноцветни прозорци на джамия, прецеждаха светлината през пъстроцветното си сито. Цареше тишина, сякаш всичко се бе стъписало при внезапното настъпване на вечерта. Върху клоните на акациите бе кацнал един-единствен славей и се заливаше от песни. На Рабиа се стори, че някой въздиша. Нямаше съмнение, че днес в селямлъка витаеше някаква сила. Тук Рабиа бе обяснила на

пашата, че иска да живее при баща си. Може би в този момент Тефик с меките си кестеняви очи присъствуваше... Може би в затвора на Таиф мислеше за своята Раbia и плачеше като жена. Тогава те слязоха по тези стълби, хванати за ръка. Как бе станало така, че той избледня в съзнанието ѝ? Тя преглътна, за да сдържи сълзите, напираси в очите ѝ. Една твърда, властна ръка стисна пръстите ѝ:

— Какво има, Раbia? Ръката ти трепери. Пребледняла си...

— Виж по-бързо пианото и да си вървим оттук. Не обичам празните стаи...

На Осман никак не му се искаше да бърза. Отвори вратата и Раbia се видя в отсрещното огледало. Живостта и разпалеността на Осман личаха дори в отражението му.

— Ще ти съобщя нещо много приятно — каза ѝ той, като дрънкаше с един пръст на пианото. — Имам един план.

— Добре, добре, казвай бързо.

Гласът на Раbia бе нетърпелив, твърд. Защо трябваше тук да обсъждат неговите безкрайни планове?

— Искам да купя пианото на Хилми бей.

— Добре, но къде ще го сложиш? В дюкяна ли?

— Има ли нещо повече от свободните места, скъпа Раbia? Реших да наема този селямлък. Така ще го подреда, че ще се удивиш! Не възразявай, мила, скъпа! Ще вземем и една от освободените робини на пашата. Да поживеем и ние малко по-удобно, да си поотдъхнем. Ще поживеем за себе си, като в Бебек...

Той сложи ръце на раменете ѝ, погледна я в очите. Тя отблъсна ръцете му. Обърна се гърбом и тръгна към прозореца.

— Не може, и дума да не става! — заяви Раbia с груб глас.

Осман се разстрои като невинно дете, изляло бой от майка си. А колко се радваше, когато идваха насам и искаше да сподели своя блестящ план с нея. Помисли, че очите и ще светнат от възторг. А тя взе, че го обиди. Какво толкова ужасно имаше в предложението му? Кога ще започне най-сетне да го разбира? Как е привързана към толкова много предразсъдъци! Прилича на източна мелодия, която непрекъснато, вечно се повтаря, но и непрекъснато се отдалечава. Един-единствен тон, едно-единствено желание. А Осман представляваше една от най-загадъчните, объркани симфонии на Запада. Хиляди желания, хиляди мечти!

Рабиа долепи лице до стъклото. Мислеше за предложението на Осман. Никога досега не беше ѝ се струвал толкова чужд. Селим паша имаше право. Да бъдеш европеец, значеше да бъдеш привързан към материалните неща. Нима не си даваше сметка какво неуважение би било да се наеме селямлъкът на пашата точно в този момент? А пък твърди, че в родната си страна принадлежал към аристократичен род.

Пашата сигурно няма да вземе наем от тях, ще се опита да им го даде безплатно. Второ, те ще изпаднат в положението на хора, които са мечтали за предишния разкош на пашата и ще изглеждат истински парвенюта. Тя сякаш чуваше клюките на жените от Синекли бакал: „Какво ѝ е на Рабиа? Омъжи се за мъж с пари и веднага стана любителка на конаци и робини. Да наеме поне и един евнух. За какво ѝ са робини? Здрава, права жена!“ Значи, Осман не харесва къщата над дюкяна. При тази мисъл тя изпита по-скоро гняв, отколкото съжаление. И отново, както в градината, почувствува, че ѝ прилошава. Таванът, подът, разноцветните прозорци, акациите на двора — всичко се въртеше пред очите ѝ.

— Какво толкова ти казах, че се ядоса, Рабиа.

В гласа на Осман се чувствуваше гняв и едва сдържано възмущение, а заедно с това и някакво пренебрежение. В момента за него тя беше внучка на имамин, родена в мръсна, затънтена уличка, дъщеря на бакал. Защо трябваше да прояви такава самопожертвувателност и да свърже живота си с това глезено махленско момиче? Значи, завинаги бяха осъдени да живеят в тясната като хралупа къща.

В очите на Рабиа се появи див блясък. Тя се обърна. Устните ѝ бяха стиснати също като на Емине, образуваха тънка рязка.

— Ти, скъпо пиленце, трябваше да се ожениш за момиче, свикнало да живее в конаци. Аз не мърдам никъде от дома си. Разбрано ли е?

— Разбрано, малка ханъм. Ако ти мислиш, че аз ламтя за конаци, грешиш. Този селямлък е голям колкото беше стаята за нашата прислуга.

Замълча. Как стана така, че и той започна да се хвали като някакъв махленски момък? Рабиа съвсем кипна. Повиши тон.

— Още по-добре! Защо си избягал тогава оттам? Ах ти, благороднико, прахосник на наследства! Сега пък ще ми се хвалиш с

европейските си дворци, така ли? Какво търсиш ти сред хора, които всичко придобиват с пот на челото си? Ти, ти трябва да изядеш четиридесет фурни хляб, за да станеш наш! Ти, натрапник и прахосник такъв!

Последните думи на Рабаи ужилиха Осман като отровно жило. Според нея разликата в културата, цивилизацията, народа, родината беше нищо, щом хората бяха от една вяра. Но разликата в общественото положение... Пред нея тя побесняваше.

— Господи, не ме отделяй от бедните! — замърмори тя.

За пръв път Осман изпита силна неприязън към Рабаи. Изведнъж почувствува отвращение и към нея и към Синекли бакал. Тя изглеждаше толкова горда, когато го нарече „благородник“ и „прахосник на наследства“. Като че ли беше достатъчно да имаш бакалски дюкян в Синекли бакал, за да презираш и обиждаш ония, които не принадлежат към собствената ти класа.

Щастливите дни, прекарани с Рабаи, изведнъж изчезнаха от съзнанието му. Сега Осман мислеше за теснотата, мръсотията, смешната гордост и собствената си обреченост в онова място, наречено Синекли бакал.

— Да вървим! — каза той с леден глас.

Те стигнаха до харема, крачейки един до друг, но без да се докоснат и без да се погледнат в очите. Едно от момичетата, които бършеха фенерите, тичешком влезе вътре.

— Трапезата е сложена при розите, чакат ви за вечеря — каза то, минавайки край тях.

Фенерите бяха запалени. Трапезата бе поставена сред любимите рози на пашата. Зелените розови храсти бяха облени от светлина.

Рабаи целуна ръка на седналия до пашата Вехби деде, а Осман го прегърна. Двамата избягваха погледите си и само по това можеше да се познае, че са скарани.

Пред Вехби деде Рабаи се държеше както винаги. Неговото присъствие успокояваше тревогата и вълненията на околните, внушаваше им спокойствие и равновесие. Тази вечер Рабаи го усети по-силно от всеки друг път.

— След вечеря момичетата искат да отидат заедно с Шевкет ага до Беязът. Ще им позволиш ли? — попита пашата жена си.

— Нека вървят.

— И аз искам, и аз — обади се Рабиа.

Вехби ефенди извади един плик от пазвата си.

— Рабиа, ти остани, има писмо от баща ти. След вечеря ще ти го прочета.

— Не лишавай Рабиа от разходката ѝ, прочети го веднага — обади се Осман иронично.

— Тефик не е ли в Таиф? — запита пашата.

— Може би. Но това е последното му писмо, преди да отпътува от Дамаск. Донесе го един дервиш — отговори Вехби деде.

— Деде ефенди, моля те, прочети го...

Всички освен Рабиа се превърнаха в слух. Тя трудно можеше да съсредоточи вниманието си само върху писмото на Тефик. Беше все още под впечатлението на скандала в селямлъка. С крайчеца на окото си забеляза студената иронична усмивка на Осман, усети пренебрежението в гласа му. Не човек, а цял дявол!

След първите редове гласът на Деде отново оказа своето успокояващо въздействие върху нея. Постепенно тя се заслуша в писмото на баща си. То бе донесено от човек и затова както винаги Тефик пишеше открито. „Най-послед горкият Хилми бей постигна желанието си“ — пишеше той и обясняваше как е станало бягството му от Бейрут. Първите дни било невъзможно да утеши Дюрнев. Пашата трябваше да изпрати човек да я вземе и отведе в Истанбул. Тефик не знаеше точно кой ден щяха да го местят в Таиф. Засега валията му разрешил да живее в къщата на Хилми, без да го изпуска от очите си. Нека Рабиа не се тревожи за мен, казваше той. Таиф, Дамаск, Халеп — всичко беше все едно. За него освен Истанбул целият свят бе еднакъв. Ако ще да е дворец, ако ще — затвор.

Осман погледна Рабиа. Тя бе вперила поглед в чинията си. Беше ли опечалена? Не личеше. Колко неуместен бе скандалът им тази вечер! Горката Рабиа! Нещастното дете! Тя можеше да му бъде дете!

След вечеря пристигнаха Пенбе и Ракъм. Те стояха прави сред групата, която щеше да ходи на разходка. Четирите момичета с покривала на главите, с йелдирмета, бяха готови за тръгване. Хюсние ханъм все се шегуваше. Пашата не се виждаше никъде. Изведнъж към небето излетяха ракети. Посипаха се разноцветни светлини, малки слънца, луни. Пъстрите светлини сякаш бликаха от земята. Хората се смееха, пляскаха с ръце, надаваха викове, обливани от червени,

оранжеви и лилави светлини. Рабиа също се намиралше сред групата. Тя беше поне с половин глава по-висока от останалите. Ракъм беше стиснал здраво ръката ѝ, като залепен за нея. С розовото си джубе, с огромната си чалма придаваше на групата вид на карагъзчийска трупа. Циганката щракаше с пръсти и хвърляше гюбеци. Хубавото, продълговато, нежно лице на Рабиа ставаше ту червено, ту лилаво, ту оранжево. Сега джуджето се превърна в маймунка. Цялата тази картина приличаше на сън, на цирк...

Сърцето на Осман заби силно. Ето така си представяше той живота в Синекли бакал, преди да се ожени за Рабиа. Каква дълбока пропаст се появи между тях тъкмо в момента, когато мечтата му се превръщаше в действителност. Кой знае, може би всичко бе някакъв сън. Осман ще се събуди и вече никога няма да намери Рабиа до себе си. Групата, приготвила се за разходка, изчезна. Ракетите намаляваха, само отдалеч се дочуваше бръмчащата като пчелен кошер тълпа.

— Ще отида да посвирия на пиано. Вашият оркестър тази вечер нещо отказва да свири...

Стана и със смях влезе в къщата.

Понякога, когато Осман се връщаше късно от кафенето, Пенбе седеше в дюкяна с лампа в ръка и го чакаше. Той много се сърдеше на това, мърмореше. Тази вечер в дюкяна нямаше никой, но лампата гореше. Изглежда, Пенбе и Ракъм бяха запалили лампата, преди да отидат в дома на пашата. Значи, все още не бяха се върнали.

В стаята също гореше лампа, чехлите бяха приготвени, нощницата метната върху кревата. Сигурно пак Пенбе ги бе приготвила предварително. Почувствува копнеж по тънките, пъргави пръсти на Рабиа, които шареха по раменете и тялото му. Дори, когато очите и се затваряха, главата ѝ клюмаше, нейните пръсти вършеха работата си бързо и сръчно. Дори когато главата ѝ падаше върху рамото му като увехнало върху стъблото си цвете, тези пръсти успяваха да развържат връзката му. Но защо толкова закъсняха? Улиците вече бяха безлюдни, потокът от хора бе намалял, само от време на време се чуваха нечий стъпки. Дали да си легне, или да чака?

Далечният вик на някакъв пияница увеличи тревогата му. Реши да отиде в стаята към улицата и да погледне през прозореца. В

момента, в който отвори вратата, изскърца и вратата на Пенбе.

— Рабиа е болна — каза циганката с пресипнал глас. — Прилоша ѝ, главата и се замая. Постлах ѝ в отсрещната стая. Заспа. Аз пък се изморих и не можах да те дочакам. Ще искаш ли нещо?

— Не, не искам.

Влезе в стаята си. Болестта ѝ беше просто претекст. Дори и да беше така, защо трябваше да отиде да спи в друга стая? Бързо изгаси лампата и се мушна в кревата. Но не може да заспи. Ослушваше се, чакаше Рабиа полекичка да отвори вратата и да влезе в стаята.

Ракъм и Пенбе веднага усетиха, обтегнатите отношения между съпрузите, но не се издадоха. На следващата вечер Рабиа се върна в стаята си, но продължаваше да си постила на земята. Осман също мълчеше упорито и намръщено. Пред хората те разговаряха, но останеха ли сами, млъкваха. Ето защо след ядене колкото се може по-дълго оставаха в кухнята.

„Сигурно е засегнала чувствителното му място, лудетината!“ — мислеше си Ракъм. Всъщност с дъщерята на Тефик се живееше трудно. Осман сега получаваше наказанието си, задето през първите месеци от брака я беше разглезил повече, отколкото трябва. Това бе съвсем сигурно. Но и неговото не беше хубаво — да ходи непрекъснато намръщен и студен.

Осман и Рабиа изпратиха пашата до парахода. Вечерта Осман се скара на котката. По това как се отнасяше към котката можеха да се разберат отношенията му с Рабиа. Досадното животно непрекъснато се мъчеше да скочи върху коленете му. Той го ритна. Страните на Рабиа пламнаха, но тя не каза нищо:

— Който не може да бие магарето, удря самара — каза Пенбе, загледана в тавана.

Ракъм също погледна към тавана:

— Който иска жена му да го слуша, още първата вечер разкъсва задните крака на котката.

— Говориш глупости, чичо...

Осман хвана котката за врата и я вдигна:

— Да я разкъсам ли сега, чичо Ракъм?

Пенбе се изкикоти с глас:

— Закъснял си с една година, чедо!

Рабаи прехапа устни. Съпрузите се спогледаха и се усмихнаха. Осман веднага скочи от мястото си:

— Отивам да свиря!

Циганката също скочи:

— Колко отдавна не си свирил на пиано. И аз ще дойда да послушам.

Ракъм я дръпна за полата:

— Недей, недей, не си отивай, душно мила! Захарчето на чичо Ракъм!

Рабаи бе грабнала котката и вече се надбягваше с Осман по стълбите.

— Рабаи, не е зле понякога хората, които се обичат, да се поскарват. Това разпръсва напрежението. Но намръщените лица ме довеждат до отчаяние, особено пък когато се измисля болест и се спи в друга стая.

— Но аз не излъгах. Честна дума, наистина ми се виеше свят и ми беше лошо. Имах нужда да бъда сама, наистина имах нужда. Как да ти обясня...

— Да извикаме лекар...

— Аллах, аллах, аз през живота си не съм преглеждана от лекар. Оня ден вятърът беше много лош, сух, горещ...

Осман се наведе към ухото на жена си:

— Да не би...

Страните на Рабаи поруменияха като рози:

— Не, не — отговори тя, но всъщност преди него бе започнала да се съмнява.

— Днес е хубав ден, свят ден, скъпа. Да те заведе ли на Бейоглу? Тази сутрин нямам никаква работа.

— Не мога. Да отидем да видим къщата на дядо ми. Осем години не съм стъпвала там. Другата седмица ще влезнат наематели.

— Чудесно!

Рабаи скочи от леглото, дръпна завивките на Осман:

— Хайде, ставай! Мързел такъв, по-мързелив и от Тефик!

След един час те вече завиваха ъгъла на Синекли бакал. Денят беше слънчев. На фона на синьото небе се открояваха червените керемидени покриви и белият купол на ъгъла. Рабиа, бе радостна от помирението с Осман, но изпитваше и любопитство пред предстоящото посещение на родния си дом.

Портата отключиха с ръждясалия от годините огромен стар ключ. Теловете за пране си стояха все така опънати в празния двор. Осман погледна сложените тук-таме глинени паници за вода на птичките и си спомни за последния ден на имама. Из двора все още подскачаха няколко врабчета и гълъби.

Рабиа въведе Осман първо в кухнята. Нямаше ги по рафтовете излъсканите като огледала медни съдове. Но дъската за кълцане на месо си беше на мястото. Рабиа познаваше всяка рязка и чертичка по нея. Тя обясни на Осман как Емине кълцаше месото. Във всяка нейна работа имаше толкова ярост, огън и забързаност. Тялото ѝ се изопваше, очите ѝ се въртяха наляво и надясно, докато удряше с брадвата, и непрекъснато мърмореше нещо. Това мърморене идваше сякаш някъде из дън земя и много плашеше Рабиа. Осман се засмя.

— Изглежда, темпото на тъща ми е било все фуриозо. Но внимавай, когато се караш, и ти си същата.

Рабиа вече не го слушаше. Грабна го за ръката и го поведе към кладенчето под свода на тъмното, оплетено в паяжини огнище.

— В това кладенче има самодиви.

Тя взе опряната до мраморното устие кофа и я спусна в кладенчето. Наведе се и се заслуша в шума, който тя издаде при допирането о дъното.

— Ако извадиш четиридесет кофи вода след полунощ, на четиридесетата ще излезе една самодива и ще ти даде съкровище.

— Аз ще използвам тези звуци в своята нова опера.

— Коя опера, Осман?

— Не ти ли казах? Сега пиша една музикална драма. Ще я нарека „Кладенчето на самодивите“.

— Ако ме сложиш и мен вътре, вече никога няма да те погледна, Осман!

— Не в драмата, а на европейска сцена бих искал да те видя, скъпа!

— Я ме остави на мира! И Европа, и сцените ѝ да вървят по дяволите!

Тръгнаха към първия етаж. Стъпалата скърцаха. През голите прозорци влизаше слънцето и огряваше всяко кътче на къщата. Осман си представяше Раба в дните, когато бе живяла тук, нейното ежедневие. Сякаш бяха на гости на детството ѝ.

В стаята, в която бе живяла с майка си, намериха една строшена детска люлка. Беше много стара и за това не бяха успели да я продадат при търга. Раба спря, погледа я. Не можеше да си представи как Емине я бе люляла и пяла приспивни песни. Пръстите ѝ несъзнателно се докоснаха до люлката и я залюляха.

— Нани, нани, нани, нааа...

Тя запя с нейните полу и четвърт тонове. При тази неподражаема, нежна приспивна песен творецът в Осман се развълнува и той свали феса си. А още неоформеният нов живот в утробата на Раба за пръв път бавно се раздвижи. Толкова полекичка, че едва-едва можеше да се почувствува. Сърцето на Раба замря. Тя разбра, че е бременна.

— Отсега нататък трябва да си спомняш само с добро за майка си, Раба — каза ѝ Осман на излизане от стаята.

— Отсега нататък ще бъде така.

— Къде я видя за последен път?

— В ковчега ѝ. Беше покрита с шал и бродиран креп. Носеха я старци с огромни чалми.

Коленете на Раба трепереха. Също като коленете на старците, които носеха на раменете си ковчега на Емине. Но сега тя не ги имитираше. Беше наистина. До третия етаж Осман я занесе почти на ръце.

Стаята на имама пък им навя друг спомен. Тук на малката подставка Раба бе учила наизуст корана. Вълнението ѝ от преди малко бе отминало, беше поуспокоена. Мисълта ѝ бе заета с имама. Смръщила вежди тя се опита да имитира баса на дядо си, повтаряше едни от най-любимите му стихове за ада.

Не, и това не бе шегата. Без да съзнава, тя отново бе влязла в един от старите калъпи, придали първоначалните форми на живота ѝ. Денем и нощем бе слушала този глас и страхотните описания на ада. Днес тя

знаеше значението на всяка дума от арабските стихове, които тогава не разбираше.

— „Денят, в който небесата ще се превърнат в разтопена мед... Планините ще заприличат на разчепкан памук... Огънят ще гори с буйни пламъци... и денят, в който ще изскочат от гробовете си...“

— Какво значат тези неща, които произнасяш с такъв гръмлив глас, мила?

— Мълчи! Денят на второто пришествие!

Сега тя обикаляше нагоре-надолу из стаята. С гласа на имама и неговите маниери обясняваше задгробния живот. Осман вече не я питаше за значението на арабските стихове. Той бе увлечен от ритъма на гласа ѝ. Вълнението, звуковете биеха като вечен пулс. Животът трябва да се изразява в такъв ритъм, такава отмереност. Един вечен пулс, биещ с безбройните си превъплъщения!

Раbia млъкна.

— И имамът, и Емине се превърнаха в пръст, сякаш никога не са живели! — каза тя тържествуващо и това малко пообърка Осман. Отдаде го до известна степен на нейното безсърдечие. А за нея съвсем не беше така. Тя имаше чувството, че изведнъж, се е спасила от страшните видения на имама и Емине, които смущаваха сънищата ѝ. Всеки човек представляваше отражение, сянка, паднала за миг върху лицето на земята и отминала. А тя, Раbia, живееше. Чувствуваше се като частица от безкрайния живот, протегната едва ли не към вечността. Времето непрекъснато менеше формите си, годините отминаваха като бурен поток, а във всяка нова форма имаше и частица от Раbia. В утробата ѝ се раздвижи още един нов живот. Той бе нейната следваща форма. От него щеше да се появи нова Раbia. Безкрайно много, свързани една с друга, протегнати към бъдещето Рабии. Ето такова чувство за вечност ѝ вдъхваше пулсиращият в утробата ѝ живот. И в тази вечност те бяха заедно с Осман. Ето го единствения, постоянен сън на нейния живот. Всичко останало бе преходно, мигновено въображение.

Осман отвори прозореца, малкото врабче под решетката влезе, премина от вътрешната страна. Единственото живо същество, което имамът бе обичал на този свят.

— Раbia, трябва да предупредим наемателите. Нека наглеждат тези малки приятелчета на дядо ти.

— Ние ще се грижим за тях, Осман.
— Как ще стане това, дете?
— Аз искам да се преместим в тази къща.
— Защо? Ти си привързана към другата. Аз също. Бъди сигурна,
че вече не искам да живея в голям дом.
— Така е, но аз искам да родя детето си в родната си къща.

[1] Обрязване у мохамеданите. — Б.р. ↑

XIX

Къщата на имама бе изцяло ремонтирана. Керемидите бяха сменени, стените измазани, вратите, прозорците и таваните пребоядисани. Сградата, от която жителите на Синекли бакал се страхуваха като от полицейски участък, изведнъж се превърна в една много приветлива къща. Вратата към двора бе отворена от сутрин до вечер, вътре сновяха дърводелци, строителни работници. Шумът от трионите и чуковете се носеше по цялата Синекли бакал. Такъв основен ремонт бе новост за квартала. Вярно, че всеки мъж поправяше покрива си веднъж в годината, всяка жена купуваше малко вар и измазваше поне кухнята си. Но от двадесет години насам къщите отвън си бяха все същите. Стрехите бяха изкривени, а покривите непременно протичаха още при първия сняг.

Поне един път на ден притежателите на „Истанбулска бакалия“ се отбиваха в къщата. Строежите и ремонтите доказват вярата на човека в собственото му бъдеще, въодушевяват го. Това въодушевление се бе предало дори и на махленските деца. Сега те по цял ден строяха къщи. Жените обикаляха около сградата с чували или кошници в ръце, събираха стари дъски, взимаха по мъничко вар в стари газени тенекии, за да варосат курника или кухнята си. Колкото повече напредваше ремонтът, толкова повече в къщата се чувствуваше младият и радостен дух на новите жители. Духът на имама, свързан със задгробния свят, с ада и мъката, постепенно изчезваше.

Кварталът намери за съвсем естествено преместването на Рабиа в къщата, останала от дедите ѝ. Нали в нея момичето за пръв път бе отворило очите си за света! А за ремонта те бяха благодарни на Осман. Колкото и горчиви и тъжни спомени да криеше в себе си, все пак тя бе единствената триетажна къща на Синекли бакал — нейният архитектурен паметник.

През тези дни любовта на квартала към Рабиа непрекъснато растеше. Рабиа беше бременна и живееше в малка затънтена уличка, където бременните жени се зачитаха едва ли не като светици. Тя щеше да създаде потомство. В това положение всяка жена бе творец и

притежаваше най-свещените права. А положението на Рабия бе малко по-особено. Тя беше внучка на имамин. Вярно е, че приживе те никак не го обичаха, страхуваха се от него. Но каквото и да казват, той бе човек, свързан с вярата, с раждането и смъртта. Най-странен за Осман обаче бе фактът, че всички говореха съвсем открито и естествено за бременността на жена му. Един ден Сабит бейабей застана сред кафенето и високо запита:

— Какво ще кажете, ако направим така Рабия имам на Синекли бакал?

— Не е прието жени да стават имами, но дай боже да роди момче, него ще направим имамин — отговориха му всички в един глас.

Оттогава уважението към Осман нарасна. Той щеше да стане баща на сина на Рабия, на бъдещия им имамин. Естествено уважаваха го и за друго. Единствен той се справяше с лудите глави на махалата, разрешаваше споровете и помиряваше враждуващите страни.

Семейният живот на Осман бе станал твърде шумен и неспокоен. Рабия се бе променила. Пенбе се отнасяше към нея така, сякаш тя бе божията майка. Веднъж Осман остана насаме с Ракъм, свали феса си, захвърли го и въздъхна:

— Ох, сега разбирам какво е патил Йосиф като съпруг на Мария.

— Бъди благодарен, че съм тук, Осман. Ако от време на време не дърпах юздите на глезената ти жена, щеше да разбереш що за напаст е да си мъж на бременна от нашия квартал.

И наистина напоследък влиянието на Ракъм над Рабия бе очевидно. Тя бе изгубила предишното си равновесие. Беше ту много весела, ту много гневна. Понякога се затваряше в стаята си и с часове не пускаше при себе си нито Осман, нито Пенбе. Донякъде бе права. Невинаги бременността бе приятно нещо. Също като котките искаше да скрие болестта си от околните. Ракъм можеше да влиза при нея по всяко време и да ѝ се кара както си иска. Една вечер той я погледна и тръсна глава.

— На бременните жени им става лошо. Ти знаеш ли какво значи това? — запита той Осман.

— Не.

— Според жените това значи, че сега им се е палнал случаят да превърнат мъжете си във впрегатен добитък, така че животът да им

омръзне. Да бяха само мъжете им, ами те са готови да измъчат целия свят...

Рабиа се засмя.

— Я разкажи на Осман какво те е сполетяло веднъж!

— Слушай синко. То беше по времето, когато бях най-известното джудже на ортаюну. Живеех в Кадъкьой. Един ден минавах по някаква улица. Иззад една решетка дочух глас: „Братко, можеш ли да се преметнеш веднъж презглава?“ „Сигурно е някоя жена, влюбена в моите изкусни преметания“, рекох си аз. Поисках да отмина. Гласът зад решетката се разгневи: „На жената ѝ се прииска да се преметнеш. Ти да не си решил да я накараш да пометне, бре!“ Всички минувачи се струпяха около мен. Разбрах, че няма отърваване. Запремятах се от единия до другия край на улицата. Жената иззад решетката се превиваше от смях и продължаваше да вика: „Още веднъж, още веднъж!“.

XX

Мисълта на Осман бе заета с уреждането на новия дом. И все пак успя да забележи промяната в състоянието на Рабия. Не само тялото, но и съзнанието ѝ бе болно.

Нощем съвсем не можеше да спи. С настъпването на вечерта я обземаше някакво безпокойство, място не можеше да си намери. Бременността оказва опасно влияние върху подсъзнанието на всяка жена. Но при Рабия всичко това бе засилено. Тя изгуби способността си да се съсредоточава, обзе я апатия. Чувствата и формите, съществували досега в подсъзнанието ѝ, се активизираха и се лутаха в главата ѝ безразборно, като мислите на луд. Страхуваше се да спи. По време на съня волята ѝ изгубваше власт над съзнанието и главата ѝ заприличваше на осветено морско дъно. Всички страшни видения бяха приведени в движение, пред тях бледнееха дори кошмарите.

През деня се чувствуваше по-добре. Настояваше да продължи уроците си и в дните, в които се чувствуваше по-добре, пак кръстосваше от единия край на града до другия. Вечер се връщаше капнала, нямаше сили да промълви и думичка. Заприлича на сянка, само кожа и кости. Клепките ѝ бяха подути, примигваше често като новородено дете.

Осман настояваше да доведе лекар, но Рабия правеше всичко възможно да отвлече вниманието му, веднага заговорваше за новия им дом.

Работниците привършиха работата си в къщата. Сега къртеха камъните в двора. Осман искаше да посади градина. Щом изсъхне боята на вратите, прозорците и таваните, щеше да се заеме с подреждането.

— Осман, да не я направиш прекадено модерна, че да ни се смее цялата махала!

— Защо си толкова фанатична, Рабия? Стане ли дума за модерно, изтръпваш!

Фанатизъм? Никак дори не бе фанатична. Просто тя имаше друг критерий за красотата. Според нея красотата бе простор, светлина,

широта, простота. Неговите представи бяха изградени от по-объркани, по-противоречиви елементи. В техните отношения се проявяваше вечното противоречие между Изтока и Запада. Досега те го чувстваха само при беседите върху музиката. Източната музикална култура бе изградена върху самостоятелната мелодия. Западната — върху симфоничната оркестрация.

Всичко това уморяваше до смърт и без друго замъгленото ѝ съзнание. Започна да се съгласява с всяко предложение на Осман. „Добре, добре“, казваше тя, без да отваря очите си.

— Скъпа, леля Пенбе вече няма да може да се справя и с готвенето, и с чистенето на седем стаи. Искам да наема предишната си готвачка Елени. Тъкмо ще ни помогне и при почистването на къщата...

— Добре, добре.

Една сутрин Раbia не можа да стане от леглото. Осман излезе от къщи и отиде при Канария. Сам той не смееше да доведе лекар, страхуваше се от жена си.

Канария го изслуша с усмивка и обеща още същия ден да дойде в Синекли бакал с двама лекари специалисти. Само че Осман трябваше да изчезне някъде. Канария щеше да присъствува на прегледа и затова Раbia нямаше да посмее да възрази.

Този ден очите на Раbia бяха по-подути, в ушите ѝ бучеше. Въпреки това успя да разбере кои бяха двамата лекари, доведени от Канария. Единият бе доктор Касъм, другият — доктор Салим. Двама известни лекари, проводници на немското влияние в турската медицина и донякъде на нейната строгост. Единият бе специалист по вътрешни болести, а другият — гинеколог.

Доктор Касъм беше без мустаци, а това не направи добро впечатление на Раbia. Той бе първият мъж без мустаци, когото тя виждаше през живота си. Държеше се изправено, сякаш бе глътнал бастун. Беше млад, а лицето му оплетено в паяжина от малки бръчици. Говореше отсечено, като пруски офицер, командуваш някой немски батальон. Непрекъснато жестикулираше с белите си, с маникюр ръце и по този начин сякаш допълваше мисълта си.

— Да се отпуснем, да не се движим, сега да поемем дъх, да не дишаме... — заповядваше той. Горката Раbia едва не припадна, когато доктор Касъм заяви, че ще преглежда както в Германия. Пациентката

трябваше да се съблече. Лицето ѝ почервения, а след това стана синьо-лилаво.

Вторият лекар не я изплаши толкова много. Имаше мек, приятелски поглед, беше с брада. Очите на Раба се впериха в него като в спасителен пояс. След прегледа и двамата излязоха от стаята. Канария ѝ помогна да се облече, оправи възглавниците и я сложи да легне. След това отиде в отсрещната стая.

— Мъжът ти е при лекарите...

Тя усети присъствието на Канария в стаята, но не отвори очи. Лицето ѝ имаше израз на сърдито, болно дете.

— Сигурно Осман е извикал оня голобрадия. Ама че безобразие!

— Шшшт, не те ли е срам? Защо измъчваш бедния човечец? От притеснение напоследък, гледам, съвсем е побелял.

— Добре де, аз ли съм първата бременна жена на този свят? Защо е тая олелия и тревога?

Канария се изкашля:

— Смятат, че имаш албумин в урината. Ще направят анализ. Трябва да пазиш много строга диета...

— И само това ли?

Изпод подутите клепки две златисти ивици светлина внимателно следяха лицето на Канария. Личеше, че тя е разтревожена. Извърна поглед към прозореца:

— Останалото не можах да чуя добре. Мъжът ти ще ти обясни по-подробно.

Канария я целуна горещо по двете бузи, сякаш искаше час по-скоро да се махне оттук. Прегърна я така, като че искаше да я запази от някаква опасност и си отиде. Само като притваряше вратата, тя се обърна и предупреди:

— Опичай си ума, слушай и прави, каквото ти казват лекарите!

Раба отново бе затворила очи. За какво говореха в отсрещната стая? Най-после вратата се отвори. Сега Осман разговаряше с лекарите в коридора. Но все на френски. Накрая влезе при нея. Той не можеше да се владее поне колкото Канария. Беше нетърпелив, ядосан. Веждите му бяха смръщени, малките му твърди ръце непрекъснато жестикулираха, сякаш искаха да обяснят нещо, заплашваха някого.

— Какво казаха лекарите, Осман?

Той повтори думите на Канария и се засмя, но в погледа му се четеше отчаяние.

— Сигурно са казали и още нещо...

Рабиа каза това и затвори очи. Страхуваше се от отговора му. Осман приседна на крайчеца на леглото и я прегърна също като Канария. Искаше да я предпази от нещо.

— Да, има и още. Изслушай ме добре, Рабиа. Казаха, че ще се наложи да направят операция, за да извадят детето живо.

Каква беше тази страшна дума?

— Какво значи това, Осман?

— Защо стискаш очите си, Рабиа? Приличаш на щраусите, които заравят главите си в пясъка, за да избягат от бурите в пустинята. Това значи, че... Значи, че нашето дете иска да се появи на бял свят през друга врата. Трябва да те оперират и да го вземат през корема. Всъщност сега...

— Ако го махна, няма да има нужда да ме режат. Опасна ли е операцията на корема?

Очите ѝ все още бяха затворени, гласът — спокоен, но нейното подутото лице и цялото ѝ нещастно същество изразяваха някакво страхотно изчакване.

Осман започна да я моли. Молеше я на колене. Има случаи, когато всичко минава успешно, но съществува и опасност. Колкото и малка да бе опасността, той не би искал да я излага на нея. Сърцето на Осман се разкъсваше. Сега разбра, че я обичаше хиляди пъти повече, отколкото предполагаше. Ако тя умре, за него светлината щеше да угасне завинаги. Заплака като жена. Говореше с красноречието и страстта на адвокат, който е готов да използва хиляди аргументи, за да спечели делото си. Искаше да спаси обречената си любов.

Но Рабиа не го слушаше. Беше забравила дори съществуването му. Испитваше страх, страх от смъртта. Толкова сладък бе животът! Дори сълзите, пълните с мъка сълзи, бяха сладки. А тя бе толкова млада, жива! Кръвта в жилите ѝ течеше като вечен поток, животът пулсираше във всяка частица на съществото ѝ.

Значи, за да живее, трябваше да убие новия живот в утробата си? А убие ли го, вече никога нямаше да има щастието да бъде майка. И тогава тя със собствената си ръка ще разруши единствения мост, който ще я отведе към бъдещето.

Рабиа почувствува в себе си бавно помръдване. Сякаш новият живот търсеше място да се спаси от смъртта, оня все още безформен и безимен живот. Пред затворените ѝ очи изплува витрина на аптека. Вътре имаше цял ред стъклени буркани. А в мътния, жълт спирт плуваха парчета месо с неоформени крака, ръце, нос, уста, с още неразтворени очи, които напразно се бяха опитали да се превърнат в хора. На етикетите, очертани с червени линии, пишеше: „Тримесечен зародиш“. Бурканите, ставаха все повече, Рабиа ги виждаше зад затворените си очи, спиртът в тях се превърна в басейн и в него плуваха безброй зародиши. Въпреки грозотата си те предизвикаха у нея вълна от съчувствие и състрадание.

— Не мога да убия детето си, преди да му е пораснала коса, преди да е отворило очите си, преди да е видяло белия свят! — процеди тя през зъби. — Няма да го махна! — Гласът ѝ стана див: — И, и... хиляда пъти да разпорят корема ми, пак няма да умра! Няма да умра!

Молбите, настояванията, заплахите, всичко щеше да бъде напразно. В думите, които едва излизаха от безсилната уста, имаше толкова решителност. Най-добре беше да я успокоят и утешат.

— Опазил те бог! Защо трябва да умираш? Всичко ще бъде наред и ти ще се освободиш здрава и читава!

Най-после Рабиа отвори очи. Блясъкът в тях накара Осман да трепне. Те приличаха на очите на тигрица, защитаваща малкото си от ръцете на ловци. И този блясък не изчезна от очите ѝ през целия ден.

Вечерта Осман сам я нахрани, остави празната чиния и каза:

— Искам да поизляза, Рабиа. Не се безпокой, ако закъснея.

— Добре, добре.

Гласът ѝ бе пресипнал, твърд. Къде беше оня сладък, мек глас, с който тя го изпращаше други вечери и му заръчваше да не закъснява? След като излезе, Рабиа веднага изпрати Пенбе в къщата на пашата.

— Разкажи подробно на ханъмефенди какво казаха лекарите, лельо!

Пенбе и без това умираше от желание да разкаже на някого изключителните събития от този ден. Така де. Да се разпори коремът и оттам да се извади дете — това беше просто невероятно и човек можеше да полудее от такава мисъл. Още при първите думи на Рабиа за конака тя излетя като стрела.

Рабиа с нетърпение чакаше момента, когато ще останат насаме с Ракъм. Във всички най-критични моменти от живота джуджето бе най-верният ѝ приятел. На неговото мъничко сърце тя можеше да разчита повече, отколкото на всяко друго.

— Угаси лампата. Запали свещ, светлината дразни очите ми, чичо.

Ракъм разбра, че тази заповед бе предисловие момичето да излее мъката си. Изпълни желанието ѝ, дръпна едно столче и седна до нея. Стаята бе полутъмна. Трябваше да се навежда, за да вижда лицето на болната. Ракъм се наведе.

Лицето ѝ бе пребледняло, бузите хлътнали. Но предишната воля и твърдост си оставаха. Ракъм се поуспокои. Човек, който ще умира, не може да има такъв жив израз. Осман преувеличаваше. Той изслуша докрай разсъжденията ѝ.

— Така ами, много жени са раждали по този начин. Ти не се тревожи — каза той, когато тя замълча.

— Ти знаеш ли някоя жена, която е оживяла след такава операция, чичо?

— Да. В ортаюну участвуваше едно момче на име Реджеб. И той бе излязъл на бял свят от друга врата. А майка му беше жива. Беше такава една едра.

Зелените точици в очите ѝ блеснаха. Ракъм просто се изплаши. Но не биваше да я оставя сама.

— Добре, Рабиа, но защо не даваш да се продума за помятане. Всяка жена е правила и прави това. Посъветвай се веднъж и с баба Зехра...

— Тя маха само незаконните деца.

— Съвсем не е така.

— Законни, незаконни... И копеле да е, пак няма да махна детето си! Разбра ли?

Тя кресна с цяло гърло в лицето на Ракъм.

— Разбира се, разбира се, мила!

Ракъм се сгуши. Жената не бе на себе си. Бе обхваната от някаква лудост. Тази лудост бе присъща на всички жени. Ракъм бе принуден да я приеме като най-примитивен, но и най-основен закон на живота. Инстинктът на майката, който бе господствувал и в най-дивите

племена, продължаваше и щеше да продължава да властвува и в най-цивилизованите общества!

— Чичо, защо не посъветваш малко Осман. Да не ми опява и да не настоява да убивам детето в собствената си утроба.

— Не се тревожи. Ще се опитам да му обясня колкото мога.

Болната въздъхна. За пръв път от сутринта насам се поотпусна, напрежението ѝ малко намаля.

— Да загася ли свещта, Рабия, и да те оставя да си подремнеш. Ще се освежиш.

— Не. Става ми лошо без светлина. Тъмнината ме плаши. Не мога да мигна, докато не се развидели. Седни, чичо, говори. И да заспя, пак не си отивай. Не ме оставяй сама, докато не се върне Осман.

Джуджето седна на пода. С треперещи ръце извади табакерата си. След малко Рабия го запита:

— Коя беше майка ти, чичо?

— Никога не съм я виждал, мила. Сигурно ѝ е било много тежко и обидно да роди такъв като мен и тя умряла при самото раждане.

— Говори, чичо. Разказвай, разкажи за детството си.

И Ракъм заразкава. Гласът му постепенно затихваше. Рабия виждаше в съзнанието си една по една сцените от неговото детство. Смешно, но и тъжно до болка, до сълзи.

Първо действие. Едно малко дете — джудже — играе с неколцина здрави, но груби, безчувствени момчета, негови братовчеди. Очите на джудженцето са тъжни като на маймунка. То е длъжно да разсмива хората около себе си, за да заслужи храната и дрехите си. Вечер братовчедите, с които спи в една стая, не го оставят на мира и не му дават да спи. Дърпат завивките, ритат, бият го, а виковете му посрещат със смях. Но най-много се смеят на тъничкия писък, който надава, когато го гъделичкат. Пищи като хванато в капан мишле.

Второ действие. Палавите охранени момчета са натиснали джуджето, едно е седнало върху него, друго запушва устата му, а останалите го гъделичкат под мишниците и по петите. Наоколо се разнасят писъци. Идва бащата на момчетата. Захвърля го в кухнята.

Трето действие. Джудженцето е на седем години, но изглежда като дете на две години. Байрам е. Има си червена хърка. Радва се, целува я, когато е само. Сега е бавачка на най-малката си братовчедка, момиченце на една година. С пъшкане и пуфтене го носи на ръце,

макар че е голямо колкото него. На момиченцето никнат зъбки. Червената празнична хърка е мокра от лиги, а то се опитва да ухапе джуджето по носа и брадичката. Нечисто, кресливо бебе!

Четвърто действие. Джуджето е на петнадесет години. Избягва от дома на чичо си. Куп объркани картини. Най-после джудже в ортаюну, приятел на Тефик, негов другар. Вече съществува сила, която да го защити, човешко сърце, което го обича.

Раbia се усмихна щастливо. Тефик на седемнадесет години и едно нещастно джудже, най-после намерило малко щастие и топлина.

В съзнанието на Раbia се спусна завеса. Тя заспа. Никога през живота си Ракъм не бе разказвал толкова хубаво и толкова реалистично. Загаси цигарата си. Ослуша се. Раbia дишаше равномерно. Личеше, че спи, без да сънува кошмари.

— Няма никаква причина за сериозна тревога.

Той разказваше, без да отделя очи от лицето на Вехби деде. С широкото си чело и тясна брадичка приличаше на Исус Христос. Дори не вдигна поглед от „Месневи“, което четеше в момента. Но колкото по-разпалено и преувеличено разказваше Осман, толкова по-спокоен, дори безразличен изглеждаше Деде. Задъха се и млъкна. Беше малко разочарован. Дойде от Синекли бакал чак в Джихангир не само за да сподели мъката си с Вехби деде. Имаше и друга цел. Искаше да използва влиянието на дервиша върху Раbia. Ако поиска, той може да я накара да го послуша. А старецът го изслуша, без мускулче да трепне на лицето му. Сега пък я оправдаваше. Щом момичето има необходимата воля и твърдост, щом момичето е готово да посрещне и смъртта, за да спаси детето си, значи, в цялата работа има нещо мъдро. Вехби деде пак развиваше своята философия, която сега особено раздразни Осман. Творецът на творците, всевишният ще създаде един нов дух. Раbia е само средство...

Осман прекъсна думите на стареца:

— Но аз не мога да позволя тя да се излага на такава опасност в името на каквото и да било!

— Вечната воля...

— Ако вечната воля убие Раbia, аз ще въстана и против нея. Тази вечер дойдох, като очаквах помощ от теб, приятелю. За Раbia всяка твоя дума е свещена. Ела, поговори, посъветвай я. Накарай я да разсъждава разумно. Тя мисли като съвсем първобитен човек...

Осман избърса потта от челото си. Вехби деде поклати глава.

— Не бива да се бъркаме на Рабиа по този въпрос. Аз не мога да се меся. Откъде да знам, може би в настойчивостта ѝ се крие някакво откровение!

— Досега ти беше главният съветник на момичето, дори и тогава, когато се женеше. Как можеш сега, когато става въпрос за живота ѝ, да останеш толкова безучастен?

В гласа на Осман се долавяше горчивина. Полагаше големи усилия, за да не издаде вътрешното си негодувание. Двамата бяха толкова стари приятели и въпреки това Осман ревнуваше влиянието на Вехби деде върху разума и духа на Рабиа. И без това самолюбието му бе накърнено, задето сам не бе успял и бе дошъл да моли него да я убеди. Тази отстъпка Осман направи заради здравето на жена си. Сега бе здравата ядосан на човека, за когото животът на Рабиа бе по-маловажен от собствената му объркана философия.

— Ти, приятелю, не си човек, а цяла философия на два крака. Според теб състраданието, обичта са все неща, подлежащи на метафизични проучвания. Що за жестока, дива философия! Аз пък помислих, че обичаш Рабиа.

Спокойният, приветлив израз на лицето на Вехби деде изчезна. Той разтвори очи от учудване и горчивина:

— Аз много, много обичам Рабиа — каза той и замълча. Гладкото му до преди момент чело се набръчка. Осман го остави на мира. Да, и хиляда години да живее на Изток, пак нямаше да разбере огромното значение, което тук отдаваха на духа. Що за патологична, преувеличена представа за нещата! Дали Изтокът някога щеше да се откаже от това прекомерно преклонение пред духа?

Вехби ефенди затвори страниците на „Месневи“.

— Утре не, но другиден, ще дойда и ще поговоря с Рабиа. Може би счита аборта за грях и затова не се съгласява. Причината е в ограниченото ѝ възпитание в детството. Забелязах, че е склонна почти всичко да счита за грях. Аз ще ѝ обясня, че щом лекарят е казал, тогава всичко е разрешено и не е грешно.

Осман бе принуден да се задоволи и с това. Но той прекрасно знаеше, че настойчивостта, упоритостта ѝ не бяха продиктувани от религиозни съображения.

Рабиа знаеше, че този ден ще дойде Вехби деде. Досещаше се дори и защо бе решил да дойде. Сутринта стана от леглото, облече се. Взе одеяло и седна в креслото на Осман. Както бе казал и Осман, старецът не я завари объркана, разтревожена, а, напротив, посъсредоточена от всякога и владееща себе си. Дори начинът ѝ на сресване подчертаваше острите ѝ черти и решителния израз на лицето. Очите ѝ блестяха с израза на онези, които твърдо вървят към целта си. Когато погледна Вехби деде, в тях за пръв път нямаше и следа от покорност и смиреност. Нейният поглед бе по-скоро предизвикателен. Това опечали стареца. Само преди два дни той бе казал, че тя е духовно самостоятелен човек и че не би могъл да окаже въздействие при решаване на житейските ѝ въпроси. Но днес в Рабиа имаше нещо повече от обикновената самостоятелност. Тя сякаш бе скъсала духовната си връзка с него. Бе поела съдбата в собствените си ръце. Горко на ония, които биха искали да ѝ се противопоставят! Още преди да заговори, знаеше, че думите му няма да убедят момичето. Но Вехби деде щеше да направи всичко, което зависеше от него, за да сдържи думата, дадена на Осман.

— „Ляюкеллифуллахю нефсен илля вюсаха...“^[1] — започна той.

След това ѝ обясни, че не само в мистичните вярвания, но и в шериата абортите са позволени. Докато говореше, зелените пламъци в очите изгаряха лицето му. Гласът ѝ беше нападателен:

— Вие, и вие ли ми предлагате същото? И твърдите, че не било грехота да се разкъса едно невинно същество с още непоникнала коса?

Вехби деде разбра, че бъдещото, му приятелство с жената ще зависи изключително от това дали той ще бъде на нейна страна. Всъщност нима не я оправдаваше? Нима би говорил по този начин, ако Осман не бе се нахвърлил върху му като полудял? Може би Рабиа отдавна бе прекъснала духовната си връзка с него? Може би тази удивителна връзка, установена още в деня, в който тя започна да взима уроци от него, бе само илюзия?

— Послушай съвестта си, Рабиа — каза Вехби деде едва ли не отчаяно. — Каквото каже тя, то е правилно. Детето, чиято майка ще станеш, ще дойде в добър час, Аллах да го поживи!

Желязната завеса, чиято хладина се почувствува и която едва не се бе спуснала между двамата, сега изведнъж изчезна. Душата на Рабиа бе открита пред Вехби деде. Той можеше да гледа в нея колкото

си иска. Очите, устремени в него, бяха две светлинни пътеки, които водеха дедe право в сърцето на момичето.

Той стана. Беше пребледнял:

— Грижи се за себе си, Рабиа! Здравето е нужно не само за тялото, но и за разума ти.

— Не се безпокойте.

[1] Начало на молитва, (араб). — Б.р. ↑

XXI

Състоянието на Рабиа бързо се подобри. Самите лекари бяха объркани. Спазваше диетата и съвсем точно изпълняваше всичките им наставления. Но и двамата чувствуваха, че това бързо подобряване не се дължеше само на лекарствата. Болната от Синекли бакал не приличаше на нито един от останалите болни, минали през ръцете им.

Доктор Салим бе заинтересован от случая най-вече защото Рабиа бе първата родилка, която той щеше да оперира. Колкото до доктор Касъм, най-модерният по това време терапевт на Истанбул, интересът му бе предизвикан от голямото различие между нея и останалите му пациентки. Доктор Касъм бе първият лекар в Истанбул, който прилагаше метода на въздействие върху съзнанието на болния. Новият метод на лекаря изцяло завладя безработните богаташи на Истанбул, особено тези от Нишанташи и жените. Психоанализата, модерна в Европа, а в Англия станала почти епидемия, все още не бе популярна в Турция. Цветът на чиновническото съсловие, тънещо в охолство, току-що започваше да живее поновому, намираще се в началото на обществените преустройства. Съвместният живот между мъже и жени бе все още нещо, сравнително ново, и се намираще на доста опасен етап. В семействата възникваха съвсем нови въпроси, избухваха кризи, неща, които преди не се разискваха и бяха тайна, сега излизаха наяве. Колко млади жени изведнъж бяха открили, че мъжете им не ги разбират и че училищният им другар или мъжът на съседката е истинският, най-подходящ спътник в живота. Жените, изпитваха голямо облекчение, когато споделяха мъките си от подобен и най-често от полов характер с този сериозен млад лекар.

Но Рабиа не изпитваше душевните мъки на останалите жени. Може би поради изкуството си, може би поради средата си още от малка бе свикнала да се среща с най-различни хора. Жените от нейното съсловие не можеха дори да допуснат, че за подобни неща може да се говори пред лекар. С изключение на болестите, изискващи операция, за всичко останало те се обръщаха към ходжата, баячките и гледачките. Колкото се отнася пък до споделянето на чувствата си, до

необходимостта да излеят душата си пред някого, дори и най-деликатните житейски въпроси те обсъждаха край чешмата, на улицата, в трамвая, и то със съвсем непознати за тях жени.

Раbia бе по-издигната от тях и се съгласи да предостави телесното си здраве изцяло в ръцете на лекарите. Но сама откри начин за съхраняване на душевното си здраве. Прост, примитивен, но разумен начин. Той бе до голяма степен свързан и със силата на волята. Тя избягваше всички разговори и неща, навяващи страх и тъга. Мислеше само за приятни работи, срещаше се само с весели хора. Разговорите за имама и Емине бяха абсолютно забранени. По такъв начин Раbia пречеше на страха, загnezден в подсъзнанието ѝ, да надига глава, да я кара да сънува кошмари и да се отдава на мъчителни мисли. Погледът ѝ търсеше само приятните за окото хора и предмети. Всъщност открай време нейната среда препоръчваше тъкмо това на бременните жени. Срещнеше ли някое хубаво дете, спираше и внимателно запомняше всичко у него — очите, веждите, носа, до най-малки подробности. Раbia си направи цяла колекция от снимки на красиви деца. Изрязваше ги от френските вестници на Осман, от капациите на разни кутии и всяка вечер, преди да заспи, преглеждаше тази колекция. Осман намираще, че тя прилича на художник, който се готви да рисува детски портрет и сега прави подготовка за портрета, изучава детската външност и характер.

Доктор Касъм идваше всяка седмица, седнаше, разговаряше. Но с него Раbia говореше само за здравето си и по медицински въпроси. Бе успяла вече да внуши и на себе си, и на околните, че оперативното раждане е нещо съвсем естествено. Най-странното бе, че близките ѝ вече не мислеха за опасността, на която се излага; този въпрос сега вълнуваше само жителите на Синекли бакал.

Раbia обеща на Осман и затова не участвува в последната подготовка на новия им дом. Но когато за пръв път стъпи в него, изпита огромно облекчение. Хубавата градина изцяло променяше вида на двора и фасадата на къщата. Под прозореца на Раbia имаше голям чардак. Ако отсреща имаше и орех, тя щеше да има чувството, че въобще не е сменяла дома си. Фонтанчето в средата на градината я накара да забрави ореха. Басейнът бе от мрамор, два лъва с подвити опашки седяха един срещу друг, а от устата им бликаше вода. Колко щеше да им се радва нейното дете!

Тя бе толкова доволна, че хареса дори готвачката на Осман, старата Елени, която я посрещна пред вратата. Мустаците на горната ѝ устна, дългите бели косми на брадавиците по брадичката ѝ не бяха много приятни за гледане. Но леля Пенбе ще ѝ направи гъст захарен сироп, тя ще се намаже, ще изскубе всички косми от лицето си и то ще светне. Нейната стая съвсем я зарадва. Имаше една-единствена разлика от преди. Вместо мангали навсякъде се виждаха бели порцеланови печки.

— Рабиа, ела да видиш моята работна стая на горния етаж...

— Коя стая си избра, Осман?

Беше си избрал стаята срещу някогашната стая на имама. Преди тя бе служила за килер на Емине. В паметта на Рабиа той бе запазен като някакво тъмно, задушно помещение, пълно до тавана с разни вехтории. Осман я бе подредил по свой вкус.

— Колко много книги имаш, Осман!

Но картините по стените я интересуваха много повече от книгите. В стаята се намираше и роялът, купен от пашата. Щом го зърна, веднага си спомни за скандала с Осман. Стана ѝ неудобно. Съзнаваше, че е била несправедлива и го е лишавала от съвсем естествените му желания. Бяха женени повече от година и половина. И през цялото това време Осман бе лишен от кътче, където да може да работи, да мисли и просто да си почине. В предишната къща над дюкяна Рабиа, Пенбе и дори Ракъм се чувствуваха у дома си. А горкият Осман бе като прибран по милост.

— Тук ще напиша „Кладенецът на самодивите“, Рабиа. От колко време го нося в главата си.

— Вече ще си отдъхнеш, ще работиш, колкото си искаш, ще те оставим на мира.

— Добре, че не се съгласи да наемем селямлъка. Чудесно място, но временно. Тук вече сме си у дома.

Рабиа изпита най-голямото удовлетворение, което може да изпита жена. Тя бе успяла да привърже към нещо един от най-големите скитници мъже.

— Сякаш правим един от сериозните завои в нашия живот, нали, Осман? — запита тя сериозно.

— Не, вече сме излезли на широк, радостен път. Пред нас вече няма завои.

— Кажи, ако сме живи и здрави. Не бива да предизвикваме съдбата.

Рабиа стоеше права, загледана към прозореца зад пианото. Той гледаше към Синекли бакал, точно към навеса от акации над чешмата. Да протегне ръка и ще пипне бялото минаре. Над улицата се спускаше вечерният мрак, чуваше се тракането на налъми, разнасяха се виковете на млекарите и вечерната молитва.

— Наближава време за вечеря. И тук ще спазваме стария ред, Рабиа.

Вечерта на масата цареше особена, официална атмосфера. Ракъм бе облякъл най-новото си джубе, а Пенбе беше сложила кораловите си обеци. След вечеря Рабиа грабна Ракъм за ръката и го разведе из цялата къща. Показваше му своите детски спомени. Елени миеше съдовете в кухнята и оттам чуваше високия ѝ смях и странните звуци, които издаваше джуджето.

— Христос ке Панаиа.

Когато виждаше джуджето и чуваше гласа му, тя винаги търсеше опора в Христос и Панаиа.

В новата къща времето течеше бързо и незабелязано. След затварянето на дюкяна Ракъм се прибираше в къщи и поливаше градината. Рабиа отиваше да навести Сабиха ханъм, привечер се връщаше. Отгоре, от стаята на Осман, долитаха звуците на пианото. Тя не се качваше при него. Оставаше в стаята си да шие. Изведнъж сред тишината се разнасяше нейният смях. „Момчето, което ще родя, ще се казва Реджеб, а Осман ще роди «Кладенецът на самодивите»“ — приказваше си тя, докато оглеждаше на светлината от прозореца мъничката батистена ризка.

По едно време я нападнаха гости. Тя бе прекратила уроците си. Приемаше гостите, които идваха да честитят новия ѝ дом, и разговаряше, разговаряше безкрай. Последна дойде да я посети Икбал ханъм. За старата дейка беше проблем да напусне вилата си. И никой освен Рабиа не би могъл да я накара да измине такова дълго разстояние. В ръката си носеше красив бял пакет, превързан със синя панделка. Тя не се довери на Пенбе и го помъкна сама по стълбите, сякаш носеше детенце в ръцете си. Въведоха я в стаята на Рабиа. Двете

жени се поздравиха, всяка една се осведоми за здравето на другата. След това Икбал ханъм развърза пакета.

— Това е по случай новия дом, ефем...

В пакета имаше детско бельо. Леки като перце платна, измъкнати от дъното на сандъците, всеки шев на пелените беше произведение на изкуството. Месеци наред старата жена се бе трудила над тях.

— Дай боже да бъде момче, фем. — Беззъбата ѝ уста отново хлътна, черните ѝ очи се усмихваха. — Моето беше момче... На три месеца... Петдесет години минаха оттогава, фем. Беше със сключени вежди.

Съсухрената ръка поглади набръчканото чело. Опита се да покаже как изглеждаха веждите на тримесечното бебе от преди петдесет години.

— Къде е сега синът ви?

Старата дойка се засмя с малко нервния и кръшен смях на черкезките. Това натъжи Рабиа. Жената обясни, че са минали петдесет години от времето, когато е оставила сина си на село и че може би това село вече не съществува. Рабиа съвсем се опечали.

Икбал ханъм принадлежеше към племе, преселено от Кавказ. Настанило се беше около Сабанджа. Самата Икбал ханъм бе дъщеря на един от робите на племенния вожд, а той можеше да продава не само робите си, но и техните деца. Мъжът на Икбал ханъм бил убит във войната с московците. По това време синът ѝ бил на три месеца. И ето тъкмо тогава икономът на бащата на Сатвет бей пристигнал в селото да търси дойка. Майката на Сатвет бей починала наскоро след раждането. Жената разказваше всичко това едва ли не с гордост. Как тя била най-силната, най-здрава млада жена в селото, как я продали, как пристигнала във вилата и станала дойка. Сега считаше за свой син не тримесечното момченце със сключени вежди, а шамбелана.

— Как се казваше истинският ви син?

— Токтамъш, фем.

Токтамъш, Токтамъш с черните сключени вежди, момченцето, споменът за което бе напълно заличен от съзнанието на майка му.

— Робството е отвратително нещо! Да откъснеш майката от собственото ѝ дете! Що за насилие!

Гласът на Рабиа трепереше от вълнение, но гласът на старата дойка остана спокоен. В него се долавяше само слабо възражение,

възражение срещу бунта на Рабиа, отричащ един стар обичай. А обичаите бяха закон, осветен от религията. Нещо повече — те бяха ръце на самата съдба.

— Черкезите продават момичетата си, фем.

До този момент Рабиа възприемаше робството като нещо обикновено. Сега то ѝ се стори чудовищно. Може би защото не бе виждала роби, към които се отнасят зле. Може би защото много робини имаха обществено положение, по-високо дори от свободните жени. Така или иначе, тя не считаше робството за нещо лошо. Рабиа дори не слушаше, когато в стаята на Хилми философствуваха против него. Сега Токтамъш с черните, събрани вежди я накара да се сблъска с грозната страна на тази действителност.

Изглежда, поведението на Рабиа, опечаленото ѝ лице накараха и Икбал ханъм да си спомни някои горчиви неща. Особено когато жената я запита: „Не плакахте ли, когато ви разделяха с детето?“ Да, беше плакала, беше скубала косите си. Боят дори се разтревожи, че мъката ще се отрази на млякото и дадената за нея цена ще спадне. Сам дойде в дома ѝ и се опита да я успокои. Когато стигна дотук, старата жена си спомни и друго. Колко горда се почувствува тя, когато боят с орловото лице и сребърен кинжал в пояса лично дойде при нея. И оттук нататък в разказа си тя нито веднъж не се върна към намръщения Токтамъш. Рабиа почака, докато старата дейка завърши разказа си. Когато стана да си върви, не се опита да я спре. Изпрати Икбал ханъм до пътната врата. Отвън конете на каретата ѝ развяваха гриви и тъпчеха нетърпеливо земята. Кочияшът отвори вратата, Икбал ханъм влезе в каретата и конете литнаха.

На връщане Рабиа изкачваше стъпалата едно по едно, като дете, което току-що прохожда. По едно време се облегна на перилата. Коленете ѝ трепереха, беше отмаляла, главата я болеше, сякаш я удряха с чук. Без съмнение разказът на Икбал ханъм я беше разстроил. И защо трябваше да слуша приказките на тази оглупяла старица.

Съдба, участ... Това бяха неща, които Рабиа искаше да погребее в себе си, да ги забрави. Сляпа, глуха, няма съдба — насилница, разделяща майките от тримесечните им синове с черни сключени вежди! Кой знае какво бъдеще готвеше тази съдба на детето в утробата ѝ!

Не биваше да мисли подобни неща, но това не зависеше от нея. Изглежда, мрачните мисли бяха породени не само от разказа на старицата. Тази седмица Раbia не бе вземала редовно лекарствата си. Освен това два пъти хапна и пържола. Пенбе твърдеше, че е заприличала на сянка и насила я накара да яде месо. А доктор Касъм ѝ обясни, че за нея месото е отрова.

Раbia седна на стълбите. Погледна ръцете си. Изглеждаха малко подути. Вероятно отново имаше албумин. Пресметна на ум — беше едва първи декември. Оставаха още около двадесет дни. Веднъж да стигне догоре. Пенбе сигурно щеше да дойде, за да ѝ даде своите билки. Луда циганка. Мисълта ѝ е заета само с духове и самодиви. Разговаря с тях като с хора. „Твоята самодива е гяурка, Раbia!“ — каза ѝ тя. Пенбе не се страхуваше да изрази открито мнението си и пред самата гяурска самодива. През тъмните нощи разтваряше прозореца на Раbia и сърдито се провикваше към въображаемото същество под него: „Ах ти, гяурко, невернице такава!“ Раbia се смееше, но не беше спокойна. Всичко може да се случи. Съществуват или не съществуват, не бива да ядосваш невидимите сили, за да не ги предизвикаш.

Тъкмо се готвеше да стане от стъпалото, на което бе седнала, Раbia дочу дълбоки звуци, подобни на стон. Това беше „Кладенецът на самодивите“. Каква странна мелодия — прекъсваше и отново се повтаряше. Тя облегна глава на перилата и се заслуша. Бе забравила и страха, и тежестта, която чувствуваше в гърдите си преди малко. Съществуваше Осман, който не вярваше, смееше се на всичко, което не може да види с очи и да пипне с ръка. Той беше горе и това я окуражи. „Сега се опитва да възпроизведе звука от падането на кофата на дъното“ — каза си тя, мислейки за неговата опера. Все пак и тя имаше някакъв дял в нейното създаване. Вечер Осман я караше да му пее стари песни, караше я да имитира звуците на вятъра и на най-различни други неща. „Сега пък какво иска да направи? Ах, да, тази е четиридесет и първата кофа, самодивата вече е излязла. В ръката си държи съкровището. Русото момиче до кладенеца е замръзнало от учудване.“ Не, не. Тук Осман не го прави добре. Самодивите от кладенците със съкровища не пеят толкова модерно, в такъв издържан стил.

Интересно, как ли изглеждаха самодивите? Пред очите на Раbia изникна образът на млад черкезки момък, с черни склучени вежди и

сребърен кинжал на пояса. А русото момиче, замръзнало до кладенеца, бе младата Икбал ханъм. Рабаи въздъхна. Тя развърза възела на трагедията, която я измъчваше. След петдесетгодишна раздяла въображението ѝ успя да събере наедно майката и сина и да я успокои. След това се зае да измисли мелодия за самодивата, донасяща съкровището. Всъщност не трябваше да бъде мелодия, а отделни звуци. Естествени звуци, необработени и неподправени от изкуството. Трябваше да бъдат сурови, груби. И тези два звука трябваше непрекъснато да се повтарят сред тайнствената буря на оркестъра. Да, да, най-после намери.

Задъхана, Рабаи стигна до стаята на Осман и блъсна вратата. Облякъл старото си черно кадифено сако, в бяла риза с разтворена яка и разрошени посивели коси, пианистът се разхождаше нагоре-надолу, от пианото до писалището и от писалището до пианото.

— Осман, намерих песента на самодивата със съкровището.

Той вдигна ръце към главата, сякаш се готвеше да скубе косите си.

— Пшшт! Иди си, излез! Объркваш мисълта ми. — Гласът му беше нетърпелив, рязък.

Рабаи не си отиде. Облегна се на вратата. Кристалният ѝ глас изпълни онези два тона. Единият бе много тих, другият много висок и след това един полутон, подобен на въздишка.

— Ето това е, Осман. Тези два тона трябва да се повтарят като удари на чук сред бурята на оркестъра.

Осман се заслуша. Повтори тоновете, отиде до пианото и ги изсвири. Изключително! Скочи, отиде до писалището и започна да записва на разхвърлените нотни листове. Рабаи седна на креслото зад пианото със спокойствието на човек, който е предал скъпоценна вещ на притежателя ѝ. Страхуваше се да диша, за да не го обърка. Най-после Осман дойде и седна срещу нея. Погледът, с който я гледаше, изразяваше нещо съвсем ново. Никога досега не беше усещал същността ѝ толкова дълбоко и толкова ясно. Рабаи не беше само любима и съпруга. Тя бе негов вечен другар, с когото възприемаха живота еднакво!

Рабаи мълчеше. Стаята тънеше в полумрак. Осман се наведе и потърси очите ѝ. Лицето ѝ бе потъмняло, напрегнато, неспокойно;

устните ѝ бяха стиснати, а златистите ѝ очи имаха израза на ранена тигрица, хваната в капан.

— Какво има? Да не си болна?

— Неее...

Тя избърса с ръка студената пот от челото си. Нямаше съмнение. Момичето страдаше.

— Но още не е настъпило времето, не можеш да имаш болки.

— Нека запазим спокойствие, да бъдем спокойни...

Раба имитираше доктор Касъм. Осман не можеше да разбере колко страшна бе болката, която я разкъсваше от време на време и пак затихваше. Зад шегата тя се мъчеше да скрие своя страх, страх от сянката на смъртта, с която щеше да се срещне след петнадесет дни.

XXII

Беше двадесети декември. На ъгъла на Синекли бакал Осман едва не се сблъска със Сабит бейабей.

— Домъчня ми за теб бе, Осман бей! Откакто се премести в новата къща, вече не се отбиваш към нас.

Осман се усмихна. Беше толкова увлечен по „Кладенецът на самодивите“, че беше забравил и съществуването на махленското кафене. А само това ли...

— Не ми забелязвай, абей. Тези дни не мога да оставям Раба самичка.

— Имаш право, имаш право. — Абей плю през рамо. — Ако ти потрябва лекар през нощта, ела под моя прозорец и ме извикай. Всичко ще зарежа и ще дойда.

— Жив да си, абей. Само едно нещо ме безпокои. Ако трябва да доведем лекар посред нощ, откъде ще намерим кола?

— Ти не се безпокой. Зад нашата къща има конюшня. Ще строша прозорците на собственика ѝ, но ще го събудя. За пет минути колата ще бъде готова. Ако не стигнат конете, ще впрегнем и нашата пожарникарска команда. Ти само дай заповед, Осман бей.

Осман го потупа по рамото.

— Конете ще стигнат, няма нужда да разваляме съня на командата. — Засмя се и вече на тръгване добави: — Тази вечер ще гледам да дойда в кафенето, домъчня ми за всички ви.

— Ще се отбия да те взема след вечеря, Осман бей.

По пътя за в къщи Осман трепереше от студ. По улицата нямаше никой. Времето беше студено, но тихо. Сивото, оловно небе бе слязло толкова ниско, че още малко и щеше да докосне покривите. Къде започва и къде свършва? То караше човека да настръхне.

По време на вечерята Раба се прозяваше, очите ѝ се затваряха. Напоследък клепачите ѝ отново се подуха, сякаш непрекъснато ѝ се спеше. От деня, в който се качи в стаята му, състоянието ѝ се влошаваше, с всеки изминат ден силите я напускаха и изглеждаше все по-подута. Албуминът ѝ се беше увеличил до такава степен, че

лекарите, изпаднаха в тревога. Доктор Касъм идваше през ден и всеки път предупреждаваше Осман за евентуалните лоши последствия.

— Рабиа, легни си рано, скъпа. Очите ти се затварят.

— Че кога са се отваряли? Всяка вечер дремя като кокошка. — Рабиа мъркаше като болно дете: — Страхувам се да заспивам рано. От една седмица насам, щом затворя очи, и започвам да сънувам кошмари.

— Какви кошмари, Рабиа? — попита с интерес Пенбе.

Според циганката всеки сън, особено сънят на бременните жени, винаги означаваше нещо и непременно се сбъдваше.

— Винаги сънувам някакъв грамаден човек с бяла чалма.

— Господ да ни опази!

Ракъм и Пенбе плюха в пазвите си, а готвачката, застанала до вратата, се прекръсти.

— Много прилича на дядо ми — и чалмата му, и веждите му, всичко. Стои изправен сред ослепителна червеникава светлина. Видях и адските мъчения, за които разказваше дядо ми. Не чувах, но чувствавах, че повтаря едно и също. — Рабиа се разхълца. Сложи ръце на корема си. — „Хвърлете детето на тази жена в огъня!“ — викаше той.

Елени отново започна да се кръсти и да повтаря: „Христос ке Панаиа.“ Ракъм се опитваше да я успокои:

— Не се тревожи, дъще, сигурно, преди да заспиш, си мислила за имама. Тези дни си заприличала на същинско дете. Оня ден ми разказваше как имамът хвърлил куклата ти в огъня. Същото е влязло и в съня ти.

— Вярно е, чичо.

Осман присви очи.

— Сигурно си разглеждала илюстрациите на Дантевия ад в стаята ми.

— Честна дума, не съм ги разглеждала! Нали знаеш, че въобще не гледам неприятни неща.

— Послушай ме, преди да заспиш, мисли за Вехби деде, той ти действа най-успокояващо. Не вярва в ада и мъченията.

— Вярно, как не съм се сетила досега за това!

Тези думи на Осман я поуспокоиха. Ако Вехби деде не бе заминал отново на пътешествие до Коня, още утре щеше да го извика при себе си. Ако го вижда по-често, няма да се поддаде на подобни

неприятни мисли. Напоследък тя се молеше повече от пет пъти на ден, главата ѝ не се откъсваше от седжадето. Всеки миг, всяка секунда се молеше да не умре, да роди благополучно.

Всички бяха млъкнали и тревожно се заслушваха в стъпките ѝ по коридора. Най-разтревожена бе Пенбе. Опулила очи, тя имаше твърде тайнствен вид. Понижи глас и зашепна:

— Май че са я нападнали нечистите... Дано да свърши с добро, тфу, тфу, тфу!

— Млъкни, зловеща черна вещице! — Ракъм се разгневи и изгледа Пенбе, готов да я удуши.

— Защо да мълча, да не би пък твоят акъл на джудже да ги проумява тия работи? Всяка бременна жена бива нападана от нечисти. Самодивата на Рабиа е гяурка. Сипах шербет по четирите ъгъла на градината, толкова петли занесох на баячките, всяка вечер я кадя, обаче нищо не помага пред неверницата. Ама и аз я наредих!

— Как я нареди, лельо Пенбе? — засмя се Осман.

— Как ли? Нали знаеш лекарството, което даде оня лекар с глава като бастун? Всичкото го излях върху главата ѝ.

— Че къде успя да видиш главата ѝ?

— Защо трябва да я виждам? И без да съм я виждала, знам — нощем кисне под прозореца на момичето. „Я аллах“ — казах аз и лиснах пет-шест лъжици горчиво лекарство. — Пенбе замълча и поклати глава. — По-добре да бяха се счупили ръцете ми! Ах, главо, негодна главо! — Тя се удряше по главата с черните си ръце, очите ѝ бяха пълни със сълзи на разкаяние. — Ако негодницата реши да удари момичето, няма спасение. Няма родилка, която да се е спасила!

Докато я слушаше, очите на Ракъм се разширяваха, той скочи от стола си, стиснал юмруци, и закрещя извън себе си от ярост:

— Ах ти, вероломна, коварна циганко! Нека момичето се освободи, един ден няма да те оставя да живееш. Ще те стисна за черната гуша и ще те удуша!

Осман хвана Ракъм, накара го да седне:

— Опомни се, чичо Ракъм, лекарството, което е изляла леля Пенбе, е бром, лекарство за нерви. То може да успокои нервите и на най-буйните самодиви.

Върху белите пердета на стаята заиграха светли петна. Някой минаваше през градината, като люлееше фенера си нагоре-надолу.

Залисани в разправията между Пенбе и Ракъм, те не бяха чули отварянето на вратата.

Осман стана.

— Лельо, дай ми палтото. Сигурно е абей, ще отида в кафенето с него.

На улицата върховете на пръстите го заболяха от студ. Закрачи един до друг с абей. В светлината на фенера оловното небе над главите им изглеждаше още по-ниско, още по-близо до земята, приличаше на дебела, тежка покривка с цвета на барут.

— Наближава снежна буря — каза абей.

Щом влязоха в кафенето, от всички ъгли се разнесоха викове:

— Добър вечер, добре дошъл, Осман бей!

Тази вечер кафенето беше препълнено, но лицата не можеха да се различат сред гъстия тютюнев дим. Прозорците се потяха като в баня. Тракането на кафените чашки и шуртенето на водата от самовара се смесваха с бълбукането на наргилетата. Чиракът измъкна ръцете си изпод червената, на бели райета престилка и без да погледне новодошлите, извика към огнището:

— Едно сладко, едно обикновено...

Острата миризма на кафе, примесена с тумбекия^[1] и тежка миризма на застояло, достигаше до самите дробове. Осман говореше малко. Не можеше да се освободи от мисълта за Раба, за нейния сън и потискащото време навън. Изведнъж задуха вятър — врати, прозорци, всичко затрепери.

— Снежна буря! — извикаха в кафенето.

Осман не го сдържаше на едно място. Стана. При буря Раба ставаше нервна. Вълнението и отчаянието му се предадоха и на останалите. Сега мисълта на всички бе заета с Раба. Срокът бе настъпил, тия дни трябваше да оперират горката жена. Осман бе изпратен с всеобщо мълчание, с всеобща обич и съчувствие. „Аллах да им помогне“ — прошепна всеки на ухото на съседа си. Навън Осман и абей свалиха фесовете си, за да не ги отнесе вятърът. Фенерът изведнъж угасна. Сабит бейабей хвана Осман за ръката и го поведе. Вятърът беше толкова силен, че Осман всеки миг очакваше върху главата му да се срути някой комин. В кухнята гореше лампа. Ракъм седеше край мангала и пушеше.

— Какво ново, чичо Ракъм?

— Всичко е наред. Горе е пълна тишина. Ако искаш, седни и ти да изпушиш една.

— Не, ще се кача, Раbia може да се събуди. Виж само какъв вятър задуха!

— Ако потрябва нещо, аз съм в кухнята. Бурята ме разсъни.

Всъщност през тази седмица Ракъм спа твърде малко. Живееше на горния етаж, в бившата стая на имама. Напоследък непрекъснато мислеше за дядото на Раbia. Той беше страшилището от детството ѝ. Тази вечер нейният сън и глупостите на циганката съвсем го разстроиха. Струваше му се, че ако се качи горе, имамът ще застане пред него с бялата си чалма. Реши да не заспива. Страхуваше се, че ако затвори очи, някой ще дойде и ще отвлече момичето. Сега Осман беше горе и това донякъде го успокои. Задряма с цигара в ръка. Присъни му се Раbia — такава, каквато беше в деня, когато за пръв път дойде в дюкяна. Дългите ѝ плитки се развяваха, в ръката си държеше кошница. Тефик беше луд от радост. Топлите му кестеняви очи бяха пълни със сълзи. „Не се страхувай, Тефик, докато аз съм жив, косъм няма да падне от главата на Раbia“ — мъчеше се да го успокои Ракъм.

Навън бурята вилнееше, керемидите по покрива тракаха, а в съня на Ракъм техният шум се превърна в бумтене на тъпани по време на рамазан. Ракъм чува виковете на махленските деца: „Дойде и си отива, дойде и си отива, дум, дум-да, дум-дум. Дум-дум-да, дум-дум!“

Кой е дошъл? Кой си отива? Раbia ли?

Сега вятърът разклащаше улуците на кухнята. Не, Раbia свири на теф. Върти се на едно място и от време на време подритва джуджето с червената си обувка. А сега джуджето е майmunка, чупи орехи, премята се и надава писъци. Все по-бързо и по-диво...

Осман седеше на един стол, загледан в лицето на Раbia. То едва се виждаше в мъждукащата светлинна на нощното кандило, но изразът му бе твърде странен. Тя непрекъснато се мяташе, подскачаше и стенеше насън.

Навън бушуваше някаква сляпа, луда, страшна сила, готова да изкърти всичко, каквото ѝ попадне. Къщата се тресеше. Осман хвърли дърва в печката, загледа се в огъня. Ще умре ли Раbia? С нейната смърт ще завърши и неговият живот в Синекли бакал. Може би тази

нощ изживяваше последните мигове от този живот. Година и половина те бяха заедно. Какво ли не им се случи! Почти всички негови спомени бяха щастливи. Сякаш не бе изживял нито един горчив миг. Толкова хубави бяха дните, прекарани с Рабиа, а тази нощ може би щеше да настъпи краят им. Тя непрекъснато стенеше. Осман запали лампата и реши да я събуди. Отиде до кревата, но изведнъж се дръпна ужасен. Никога нямаше да забрави страха и страданието, изписани върху нейното лице. Тя се бе свила като нещастно животно, което се сгушва, за да избегне смъртоносния удар. Лицето ѝ бе сгърчено, подуто и посиняло. Очите ѝ бяха отворени. Едното бе присвито, съвсем безжизнено, а другото гледаше встрани и блестеше като малко цветно стъкло.

— Рабиа, Рабиа, Рабиа!

Осман я раздруса, но тя не усети, не се събуди. Заедно с болките бе настъпил и спазъмът, от които се страхуваше лекарят. Осман изтича долу. Хвана Ракъм за раменете и започна да го друса. Джуджето тъкмо играеше с дъщерята на Тефик, но щастливият му сън изведнъж бе прекъснат.

Сега всички лампи в къщата светнаха, настъпи тревога. Осман разтриваше китките на жена си с одеколон и се вслушваше в шума отвън. Чакаше кола. А времето бе сякаш спряло и бурята бушуваше.

Рабиа почувствува сладка топлина, обгръщаща я от всички страни, и постепенно започна да идва на себе си. Намираше се в някаква баня. Възрастна жена държеше главата ѝ — сестрата, която доведе доктор Салим. Някъде пропя петел. Завесите започнаха да посветляват. В стаята все още гореше лампа, влизаха и излизаха хора. Някой шепнеше: „Всичко е готово.“ Подготвиха отсрещната стая за операция. Сега, сега...

Рабиа усети, че я извеждат от банята. Една-единствена болка прорязва тялото ѝ като мълния. Отново се сви като таралеж. Някаква игла прободе ръката ѝ, усети сладникава миризма и след това всичко изчезна...

Червените керемиди бяха побелели, снегът валеше на парцали и те се лепяха по стъклата като пеперудки. Печката в стаята на Осман весело бумтеше. Лекарите закусваха. Осман ги наблюдаваше, седнал в креслото си.

— Синът ви ще стане музикант, шер метр, майка му непрекъснато пия под хлороформа. Музикална операция! Ха-ха-ха!

Говореше доктор Салим, но Осман преживя всеки миг от тази музикална операция. Стоеше отвън, до вратата, и всичко чуваше. Какви странни звуци издаде тя, някои може би имаха общо с музиката: части от мевлут, свързани с раждането, отделни молитви...

— Сигурни ли сте, че ще живее?

— Лекарите, не обичат да повтарят — отговори сухият глас на доктор Касъм.

— Не го слушайте — засмя се доктор Салим. — Той няма деца и семейство. Да, ще живее!

— Считайте, че сте поканени предварително за деня, в който Рабиа ще стане от леглото. Двамата с нея ще ви изнесем концерт. Рабиа ще ви изпълни песента за съкровището от „Кладенецът на самодивите“.

— Каква е пък тази песен? Да не би да са звуците, подобни на кладенчов скрипец, които издаваше от време на време.

— Да. Снощи ги изпълняваше заедно с оркестъра на бурята.

[1] Специален тютюн за наргиле. — Б.р. ↑

XXIII

Революцията на младотурците бе извършена през месец юли 1908 година. Тя повя като сляпа, гневна буря. Срина основите на вековни институти, събаряше потисниците, както се събарят дървета. Преобърна наопаки целия обществен и политически живот. Настъпи такъв смут, че никой не знаеше какво точно става наоколо.

И тъкмо тогава започнаха да пристигат един след, друг параходи, претъпкани със заточениците на стария режим. В един от тях се намираще и Тефик. Излегнат на палубата, той блажено се изтягаше срещу слънцето. След един час трябваше да бъдат на пристанището. Единствен той между всички бе зает само с мисълта за семейството си. Останалите бяха опиянени от внезапно повелия над главите им вятър на славата. Бяха изгонени от Истанбул с бой и ритници, като изменници на падишаха. Сега всеки от тях бе станал герой. Дори ония, които бяха пострадали не по политически причини, а само заради лични престъпления, грабеж и шантаж, днес се топлеха под лъчите на слънцето на славата и почитта.

Когато минаваха край Чанаккале, на един хитрец му хрумна блестяща идея. Идея, от която можеха да се спечелят пари. Обсъди въпроса с другите и на бърза ръка основа Дружество на политическите изгнаници. За такова дружество не бяха необходими нито платформа, нито политическа база. При едни избори хората нямаше да се сетят да ги питат какво мислят и в какво вярват, а направо щяха да гласуват за тях. Единственото, което все пак трябваше да правят, бе да се качат върху някой сандък или стол и да разкажат малко по-преувеличено, малко по-красноречиво какво са претеглили в дните на заточение. След това депутатското място щеше да бъде тяхно, техни бяха и високите заплати, техни бяха привилегиите!...

Тефик ги слушаше, излегнат на слънцето. Никой не му предложи да стане член на Дружеството на политическите изгнаници. Палячо! Какъв депутат можеше да бъде някакъв си палячо!

Най-после бяха влезли в пристанището. Истанбул разтвори обятия и радостно прегърна героите си. Тефик зърна Истанбул и

заплака като дете. Не помнеше как слезе от парахода, заплува сред море от хора.

Сред навалищата успя да зърне лицето на Сабит бейабей. Зад него се бяха струпали всички познати лица на Синекли бакал. Целият квартал бе дошъл да посрещне своя герой. Разблъсквайки тълпата, той се приближаваше към тях. Абей даде заповед. Синекли бакал заръкопляска, всеки крещеше с цяло гърло: „Да живее Тефик! Да живееее!“.

Тефик толкова се изплаши от всичко това, че търсеше място да се скрие. Младежите на Синекли бакал хванаха някакъв пълен човек и го вдигнаха на раменете си. Единият му крак стъпи на нечие рамо, другият — на второ, в ръката си развяваше знаменце — един от стотиците улични оратори, които изникнаха като гъби през дните на революцията. Сабит бейабей го чу да говори в Бездън. Хареса го, защото най-разпалено от всички хвалеше и защитава новия режим. И затова днес реши да го доведе, за да произнесе една реч в чест на Тефик. Синекли бакал обеща на оратора цели десет жълтици.

— Дойдох да поздравя народния герой, поклонника на свободата, отгледан от Синекли бакал — започна ораторът. Гласът му бе пътен и мощен. Около групата на Синекли бакал се събираха все повече хора. — Този човек, жертва на бившата тирания и насилие, е един от героите, които ни дариха свободата! — Той посочи с ръка Тефик. — Ти, човече, влюбен в свободата и справедливостта! Заклевам се пред теб! Ето с тези ръце ще удуша, ще смачкам главата на всеки, който посегне на свещената ни конституция — гаранция на свободата ни!

Ораторът протегна ръцете си, тези доброволни защитници на свободата, към хората наоколо. Две космати, страшни ръце с къси пръсти! Тефик веднага позна ръцете на Музафер Гюзпатлатан. Политна, но се задържа. Той си спомни затвора и сякаш отново почувствува как тези ръце се стоварват по лицето и главата му. При всеки удар от очите му изскачаха искри.

Двама души се отделиха от групата на Синекли бакал и го хванаха под ръка. Бяха Вехби дедо и Осман.

— Какво търси тук този човек?

— Оратор на новата власт, приветствува свободата.

— Какво, какво?

— Да се измъкнем от тълпата. — Осман дръпна Тефик за ръката.

— Къде е Рабиа?

— Остана в къщи да нагизди твоя внук. И двамата очакват героя на Синекли бакал!

— Внук... Внук!

От очите на Тефик закапаха сълзи.

— В трупата си ще трябва да приемеш и едно малко момченце, Тефик — каза Вехби дедѐ.

Издание:

Автор: Халиде Едип

Заглавие: Синекли бакал

Преводач: Гюлчин Чешмеджиева

Година на превод: 1970

Език, от който е преведено: Турски

Издател: Народна култура

Град на издателя: София

Година на издаване: 1971

Тип: роман

Националност: Турска

Печатница: Държавен полиграфически комбинат „Димитър Благоев“

Редактор: Недялка Попова

Художествен редактор: Васил Йончев

Технически редактор: Олга Стоянова

Художник: Иван Кьосев

Коректор: Катина Цанева; Христина Киркова

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/2048>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.